

XXXIV
POLINI

DE

JURIS DIVINI

ET NATURALIS ORIGINE.

LUMEN SEMITIS MEI

DE
JURIS DIVINI
ET NATURALIS ORIGINE

CAROLI POLINI

S. MARTINI ABBATIS

LIBRI TRES.

BRIXIÆ. MDCCL.

Excudebat JACOBUS TURLINUS.

SUPERIORUM PERMISSU.

SERENISSIMO PRINCIPI

PETRO GRIMANO

AUGUSTOQUE VENETORUM

SENATUI

Obſequentiſſimus Servus ac Subditus
CAROLUS POLINUS S. MARTINI ABBAS
F.

TSI *quidquid induſtriæ ac laboris in hac Hiſtorica diſſertatione a me poſitum eſt*, PRINCEPS SERENISSIME, PATRES CONSCRIPTI, *longe multoque ab ea dignitate abeſſe intelligo, quæ Auſpiciorum* VESTRORUM

MAJESTATEM *ſuſtinere poſſit, cum tamen in re graviſſima verſetur, ac* PATROCINIORUM VESTRORUM *apprime digna, integrum mihi audere arbitratus ſum, eaque deprecando obſervantiæ declarandæ voluntatem expromere diu pectore incluſam, & ægre moras paſſam hactenus atque ſilentium. Originem nempe Divini omnis & humani Juris perveſtigare aggreſſus ſum per ea, quæ Gentium ferme omnium ſunt monumentis tradita, nihil a me utilius fieri poſſe ratus hoc tempore, quam ſi præteritorum ſtudiorum fructus diligentiamque omnem ad ſumma utriuſque Juris capita illuſtranda conferrem ac vindicanda. Quamquam enim negotium hoc eruditionis ac doctrinæ copia jamdudum exornarint Viri clariſſimi, ad declarandam veritatem & confirmandam, cum tamen invaluiſſe nihiloſecius opinandi licentiam ſentirem, virium ipſe quòque mearum alia methodo ac via periculum facere decrevi, & quod in me erat proſpicere, ne progreſſa altius rationis ac Religionis obſequio abducat hominum mentes, ac fœda Jurium omnium*

per-

perturbatio & confusio consequatur. In quo duo mihi cum essent agenda, alterum ut Divini Juris ac naturalis principia bono in lumine collocarentur, alterum ut captiosis Philosophorum argumentis, atque commentis occurrerem, qui aut novandi prurigine incitati, aut ingenii pravitate abrepti dum fastidiunt omnia ac nauseant, quæ novitatis fucis atque illecebris commendata minime sunt, Religionis ac societatis humanæ Jura in contemtionem ac discrimen adducunt, utrumque una opera exsequutus sum; ac primo profecto, in quo plus ponderis ac momenti inesse existimavi, alterum pro re nata sum persequutus, iis posthabitis, quæ aut recocta & refutata jampridem obsoleverunt, aut exsecratione potius quam refutatione digna haberi debent ab iis, qui de hominum cogitatis non tam ex verborum leporibus & orationis concinnitate, quam ex veritatis candore decernere solent. Actum ne egerim, an vero adjumenti quidquam ad veritatem cognoscendam tuendamque adtulerim aliorum erit judicium, Vestri in primis PRINCEPS SERENISSIME,

PATRES AUGUSTI, *apud quos ſapientiæ ſtudia, Religionis ſanctitas, legum auctoritas nec impiorum unquam patuere conatibus, nec humanarum rerum viciſſitudines aliquando experta ſunt. In quo ſane efferunt ſeſe mirifice artes illæ, quibus* MAJORES VESTRI *admirabilem iſtam Ariſtocratiæ Molem erexerunt, perduxeruntque ad amplitudinem plane invidendam. Perviderunt quippe* VIRI *illi ſanctiſſimi in avitæ Religionis ſtudiis, legumque cuſtodia, quibus ſocietas hominum continetur, repoſita eſſe præſidia firmiſſima & publicæ & privatæ felicitatis. Itaque inter graviſſima negotia ac bellorum diſcrimina, quibus diutiſſime cum ſæviſſimis hoſtibus conflictati ſunt, nihil antiquius habuerunt quam ut eumdem ſemper Religio vultum, eamdemque leges retinerent auctoritatem. Quod ſane magnum adeo ac præclarum eſt, nihil ut eo ad ſummæ prudentiæ laudem, animique declarandam excellentiam cogitari poſſit magnificentius. Hoc enim non ſervata ſemel, vel aucta Reſpublica, quod plerumque fit bellorum periculis, ſed bene conſtituta & confir-*

mata ,

mata, omninoque formata ad constantem gloriam minimeque interituram. Quamobrem tametsi bellicam rem minus tractassent strenue, quam ii tractare debuerunt, qui rebus fortiter Terra Marique gestis florentissimi IMPERII *jura imposuere efferis Gentibus, ac longissime dissitis regionibus intulere, nihil eis defuisset tamen ad celebritatem nominis ac decus perfectæ virtutis. Neque enim tantam ac tam eximiam hæreditatem ad* VOS *una cum Imperio transmittere potuissent, nisi magnas virtutis opes complexi essent animo, neque* VOBIS *illius splendorem integrum tueri licuisset incorruptumque, nisi imitatione factorum perfecissetis, ut cum ejusdem generis dignitate eamdem & virtutis pulchritudinem, & consiliorum gravitatem in* VOBIS *mortales cuncti admirarentur. Sed enim vero hæc in* VOBIS *non sine ingenti animi exsultatione colunt, qui* POTESTATI VESTRÆ *subjecti sunt. Non eis metuenda acerbissima illa de Religione dissidia, quæ opulentissimis Regnis clades teterrimas adtulerunt; neque advigilandum, ne perditorum quorumdam*

homi-

hominum fraudibus obnoxii ſint, qui opiniones falſas & impias vel Religionis obtentu imperitis obtrudunt. Nulla ipſis ex eorum ſcelere calamitas admodum pertimeſcenda, qui Divina omnia & humana ſollicitare & commovere haudquaquam verentur, ut ambitioni, aliiſque pravis cupiditatibus ſubſidia & irritamenta ſuppeditent. Non vota iiſdem facienda, ut probis AUCTORITAS VESTRA *præſidio ſit, improbos vero pœnarum ſeveritate coerceat: Omnia namque ipſis ut ſecura & tranquilla eſſent curis conſiliiſque* VESTRIS *perfectum eſt, quibus & nativus Religioni nitor, & ſuum perſtat legibus pondus, & jura cuique ſua ita deſcripta & conſtituta ſunt, ut nemini migrare propria & aliena invadere impune liceat, omninoque* REIPUBLICÆ *ac privatorum bono ita proſpectum eſt, ut illius adminiſtratio ſit cum iſtorum commodis utilitatibuſque conjuncta. Quare ita vitam tranſigunt, ut dum in* VESTRA POTESTATE REGNI MAJESTATEM *verentur*, PATERNAM *etiam beneficentiam colant, in qua tuti lætique conquieſcunt. Equidem*

cum

cum hæc mecum ipse reputo virtutis speciem menti obversantem intueor, cujus amplitudinem & magnificentiam suspicere cuique in proclivi est, assequi vero & corde complecti nequicquam nititur, qui magno excelsoque animo haudquaquam sit, atque ad optima quæque & ardua capessenda virtutis ipsius disciplina subacto. Non ejus instituam hic partes recensere singulas, neque committam, ut quis existimet me ejusdem magnitudinem angustis Epistolæ finibus concludere voluisse; sed in CLEMENTIÆ *incredibilis* VESTRÆ *cogitatione defixus, obsecro* VOS *obtestorque, ut ausus hosce meos æqui bonique consulatis. Quod enim oculis* VESTRIS *a me sistitur opus, non modo ob argumenti gravitatem, sed ob felicitatem etiam temporum, quibus susceptum & absolutum est, favoris & gratiæ* VESTRÆ *flagitat* AUCTORITATEM; *otii enim illius fetus est, quod proximis superioribus annis, dum Europa atroci ac diuturno bello conflagraret, exercituumque pondere oppressa Italia fere universa eorumdem redundaret sanguine, nobis curæ*

&

& conſilia VESTRA *pepererunt. Quod reliquum eſt æternum Numen pio caſtoque precor animo ut* VOS PRINCEPS SERENISSIME, SAPIENTISSIMI PATRES *diutiſſime immortali* REIPUBLICÆ *ſervet incolumes, ipſamque iiſdem ſemper conſiliis inſtitutiſque uti velit, quibus uſa eſt hactenus, eamque novis in dies immenſæ ſuæ benignitatis declarationibus cumulet atque fortunet.*

I N D E X

Librorum & Capitum totius Operis

LIBER PRIMUS.

INDEX.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

IN-

INDEX.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

CAPUT VII.

NOI

NOI RIFORMATORI

DELLO STUDIO DI PADOVA.

AVendo veduto per la fede di revisione, ed approvazione del P. F. Lorenzo Filippi Inquisitor del S. Officio di Padova nel Libro intitolato *De Juris Divini & Naturalis Origine Caroli Polini S. Martini Abbatis Libri Tres*, non v' esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario Nostro niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo licenza a Jacopo Turlini Stampatore in Brescia, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 15. Febbrajo 1748.

(Gio: Emo Proc. Rif.
(Barbon Morosini Cav. Proc. Rif.
(

Registrato in Libro a Carte 42. al num. 359.

Michiel Angelo Marino Segret.

DE

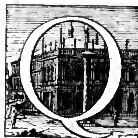

DE JURIS DIVINI, ET NATURALIS ORIGINE

LIBRI PRIMI.

CAPUT I.

De caussis, quibus hujus Operis Auctor adductus est, ut in hoc Opere versaretur.

UUM autumnalis rusticationis tempore Calvisanum, Brixiani agri Castellum, me contulissem, V. Cl. Ansaldum tunc inibi degentem inveni; & cum sæpe una essemus, variaque pro re nata haberentur colloquia, in eum aliquando sermonem incidimus, quo graviter questi sumus, unde contingat, homines bene multos, nec rudes, nec imperitos.

ſed ad multiplicem eruditionem excultos, de ſocietatis humanæ vi ac jure ancipites eſſe: nutare ſæpe in agnoſcendis officiorum principiis, præceptiſque: prima ſumma legum capita, non ab æterna Dei O. M. voluntate, ſed a callido vafroque quorundam prudentum ingenio repetere. Propterea commemoratæ a nobis ſunt præſtantiorum Philoſophorum invicem pugnantium ſententiæ, quorum alii reprobantes alios, nihil certi de legum fontibus atque origine docent. Porro ex eorum altercationibus factum eſt, ut hujus etiam ævi plurimi anſam ſibi ſumſerint dicendi: de his rebus liquere nihil, cuncta opinionibus conſtare, nullumque locum veritati patere. Ad indaganda itaque celſiſſima principia, unde ſecundaria ex illis orta ſunt, a quibus pendet univerſa vitæ degendæ rerumque gerendarum doctrina, convertimus ſermonem. Animadvertimus primum Philoſophos Ethnicorum deficere multis in hac diſquiſitione; idque propterea eſſe, quod, ſi de veteribus loquamur, careant illa conſtructione doctrinæ, quam ſyſtema vocant. Non eſſe ſatis, præclare dixiſſe de moribus quibuſdam, cauſſas quoque aliquas illorum probabiles attuliſſe: manare latius vitæ moralis diſciplinam: hanc partibus quidem ſtare ſuis, ſed complexione tota corruere, niſi fundamenta jacias, quibus æque nitatur, undecumque illam ſpectes. Statuerunt quippe Ethnicorum Philoſophorum plurimi dogmata multa honeſta, & laudanda tradiderunt, at mira varietate diſtractos de juris origine, ac de finibus pugnantia dixiſſe, quorum comprehenſione illorum mens nequit partes omnes devincire; neque diſſoluta & divulſa membra apte conglutinare, ut quælibet objecta in punctum veluti unum deſinant, a quo ad ambitum æquales lineæ ducantur. Quotus autem quiſque antiquorum Philoſophorum eſt, qui hæc univerſa præſtiterit, momenta cujuſque

jusque

jusque veritatis ponderibus suis examinet, adversaria evertat, consectaria qualibet eliciat, verbo dicam, ostendat, nihil assentari sibi vel in præteritis relinquere ? Præterea tantum abest, ut principia firmitatis nacta sit recens quoque Philosophia, ut in deliciis habeant eruditi complures sæculi hujus Philosophiæ viribus extenuare quæcumque scita & jussa de legum origine hactenus prodierunt.

Philosophorum itaque placitis sublatis, aliorum mentio facta est, qui dum de celsissimis principiis, jurisque origine ad Sacras Scripturas se recipiunt, satis consultum esse putant, deque impiorum caussa conclamatum. Quum autem impii Scripturis sanctis fidem negent, hoc pacto non dirimitur quæstio. Etenim tametsi ii, qui divinis Scripturis plenam fidem habent, nec fallere alios, neque falli possint; si de altissimis principiis congrediamur cum infideli homine, offendunt in eo, quod hostibus Divinitatis nihil incommodi ferant; propterea mente retinemus Divinam, qua pollent sacræ litteræ, auctoritatem, ab adversariis interea eam extorquere supersedemus, donec irrefragabilibus omnium nationum monumentis celsissima principia, unde secundaria sponte fluunt, & a quibus vitæ gerendæ doctrina pendet, totius orbis consensione sacrata, non a solo sacrarum litterarum testimonio, verum etiam a primigenia Traditione, apud omnes gentes pervulgata, pendere. Hujusce Traditionis indolem altius excutienti liquido patebit, in ea mire concinere partes omnes, quas hucusque ad stabilienda Divini Naturalisque Juris principia quæsivimus; præterea manifestum est, Traditionem hanc vires addere Philosophorum argumentis, ut ex probabilibus evadant certa; neque fulciantur principiis precariis imbecillium disputationum nostrarum, sed luminis Divini, veluti sydere, illustrentur, Traditione videlicet primigenia, quæ

altum perpetuo teneat, sæculorumque omnium suffragio; quasi aquarum mole feratur. Utpote quæ habenda sit inter subsidia humanæ naturæ, ab optimo Conditore tradita homini primo, a quo filiis & nepotibus accurato magisterio oralis Traditionis commendata, posteri omnes, non disquisitione, sed narratione majorum illam traduxerunt; delendam numquam, neque mutandam. Inani quidem sapientiæ jactantia, vanisque hominum commentis, meditationes meditationibus cumulando, primigenia Traditio deformata fuit; Et quo magis Philosophi a simplici Traditione recesserunt, eo magis in absona & devia abierunt, ut merito Vellejus apud Tullium, lib. primo de Nat. Deor., eorum effata vocaverit „ miracula & portenta Phi- „ losophorum, non differentium, sed somniantium. Admissis autem principiis consensione totius orbis sacratis, desinet Philosophus fluctuare de hominum officiis, de animorum nostrorum vita sempiterna, deque futuro extremo judicio; etenim si perspexerit, Traditionis oraculo, capita summa, & celsissima principia ab ipsius mundi incunabulis ad hæc usque tempora apud omnes Gentes descendisse, quod est peremtorium argumentum, non erit cur difficilem arguat earum rerum intelligentiam, quæ ab illis principiis sponte hauriuntur; immo in hac primigenia Traditione compertum habebit, momenta esse maxima ad pie justeque vivendum; sed & per istam, extra naturæ cancellos minime egressus, videbit rationem connexionis, quæ inter humana & divina intercedit: & filo veluti ductus Traditionis exitum reperiet intricatissimi labyrinthi illius, quem tot mortalium de jure primo dicundo sententiæ innumeris ambagibus intercluserunt. Propugnator quoque religionis nullo negotio conficiet, unius Dei cultum, animorum immortalitatem, præmia, aut supplicia in vita futura;

tura; quum compertum erit, hæc omnia ab omnium Gentium firmissima persuasione pendere; ut autem hoc systema firmari possit, evolvenda sunt sæcula fere singula, quæ Mosen præcesserunt, & consecuta sunt.

Atque hi fere sermones fuerunt, quos invicem conservimus, & disputavimus una, ut Ansaldus ipse in exordio sui operis fatetur. Quum autem familiares curæ me in Urbem revocassent; ille labori minime pepercit, atque in id incubuit, ut conficeret opus, hoc ævo maxime necessarium, ad evertendam pravorum hominum impietatem; utque a Scepticis, quorum numerus late propagatur, stirpitus evellantur fibræ omnes dubitationis, quas in animis imbecillium speciosa atque exquisite disposita impiorum argumenta defixerunt. Suum opus scriptis mandavit Ansaldus, publicique juris factum, eruditorum judicia subiit. Utrum nec ne feliciter susceptum munus impleverit, aliorum judicium esto. Porro qui Italas, Transalpinasque Ephemerides componunt, vim quidem systematis hujus ultro fassi sunt, ad averruncandam impietatem aptissimi; attamen animadvertunt, Ansaldi opus deficere in multis, maximeque necessariis, ut veritas & duratio assertæ Traditionis solide firmetur. Illorum itaque sententias, qui ejusdem operis medullam critico examine scrutati sunt, strictim referam. Doctissimus Auctor Ephemeridum Florentinarum de hoc opere sic (*a*) loquitur: Pulchrum monitum, laudeque dignum; at in eo difficultas omnis sita est, quemadmodum possit hujus Traditionis veritas probari, adversantibus Atheis, Spinosa, ejusque sectatoribus. Numquid Traditionem hanc tamquam veram recipient hi? An eo probationum genere opus erit, quibus ad tam æquum, tamque rationi consonum principium admittendum compellantur?

(a) *Anno 1742. Men. Augusti. Et Anno 1742. Men. Janu.*

lantur? Numquid facile erit refractaria eorum ingenia levibus quibusdam adductis vestigiis primævæ Traditionis, vel inter idololatriæ tenebras apparentibus, in sententiam pertrahere? Quis Moysi de Adamiticis & Antediluvianis temporibus loquenti credat, quum fides eorum, quæ narrantur, tantummodo sit penes Auctorem? Quis denique Hebræis assentiatur, asserentibus se certa hujusce Traditionis monumenta tenere; quando natio illa cæterarum Gentium fabula & ludibrium fuit? Non itaque promta adeo expeditaque res est, ut de hac Traditione affirmari quicquam possit, quamquam studio dignum & eruditorum negotium istud videatur. Atque his plane consona sunt, quæ Batavi, eruditissimi Ephemeridum Auctores, exacte perpensis iis, quæ ab Ansaldo edita erant, protulerunt. Fusius tamen rem (*a*) tractant. De humani quippe intellectus acie, ac vi disserentes, illam deprimunt, floccique faciunt. Propositæ autem Traditionis veritatem, & durationem probationibus carere putant. Ad illam stabiliendam opus esse, ajunt, per omnes nationes discurrere, illarum Traditiones, historias, mores, doctrinamque sedulo rimari, ac diligentissime investigare, an de hac re vestigia haud obscura appareant, ut ab objectis vindicata hujusce Traditionis veritas satis pateat: denique subdunt, negotium istud inter audacia facinora reponendum, quum nullus mortalium illud attentare ausus sit. In actis vero Eruditorum Lipsiæ de hoc opere inter cætera sic (*b*) legitur: Cl. Auctor, Traditionem juris Naturæ principium constituendo, hypothesibus Ecclesiæ suæ aliquid dedisse videtur, quæ, quod abunde constat, in doctrina religionis revelatæ multum huic concedit. Sed per Traditionem quid intel-

(a) *Tom.* 13. *art.* 10. *anno* 1742.
(b) *Acta Erud. anno* 1745. *Mens. Octob.*

intellectum velit, non definite exponit, modo illam de doctrina morali, in sacris litteris contenta, modo de sententiis moralibus, inde a primis mortalibus, per reliquas orbis Gentes propagine quadam sparsis, & jugiter conservatis accipiens.

Perpensis a Claro Ansaldo oppositis momentis, quæ ab eruditis Ephemeridum auctoribus edita fuerunt, in commentario adversus Clericum (a) suum systema confirmare studuit, & scripsit his verbis: Non arbitror hic profecto Viros Clarissimos a me postulare voluisse, ut Græcorum Latinorumque in medium producerem testimonia, quibus illa de re certiores evaderemus; qui nempe Philosophum non effingere; sed cum eo me disputare, secundum spectatas & cognitas Eruditorum lucubrationes professus eram; neque enim ætate nostra Grotii, Vossii, Seldeni, Spenceri, Bocharti, Marchatui, Huetii, Blanchini, sexcentumque labores Germanorum, quorum est innumerabilia ac infinita congerere, congestisque iterum iterumque adjicere, non admodum etiam doctis ignotos arbitrari sinit aliqualis sæculi felicitas. Eorum quidem systematibus hærendum penitus non duxi; neque in eorum sententia unquam fui, qui Gentiles omnia ab Hebræis mutuatos esse voluerunt; ex iisdem tamen, exque vulgatissimis, qui reliqui adhuc sunt Ethnicorum libri, sat constare certo credidi, eos nobiscum in existentia principiorum illorum adferenda convenisse nempe in populorum Historiis fabulisque ipsis, quæ vel antiquitate diversitateque sua nobis prima fronte minus videntur interesse, nexus adest rerum tamen maximarum; scilicet idonea consensio de originibus nationum, deque eversis per eluvionem terris, de humano genere varias in regiones distracto, de institutione societatum; quare

(a) *Pag.* 80. *usque* 120.

re aures voci Moyſis claudentes, Populorum omnium clamori eas reſerare coacti eſſe videantur. Unus Pfannerus in ſyſtemate Theologiæ Gentilis purioris, qua quam proprie ad veram religionem Gentiles acceſſerint, per cuncta fere ejus capita ex ipſis præcipue illorum ſcriptis oſtenditur, tot ac tanta contexuit, tantamque congeſſit meſſem, ut nullam ſpicam viſus ſit cæteris reliquiſſe colligendam. Baldaſſar Beckerus, qui de Græcorum veterum atque Latinorum relate ad Dæmonas doctrina fuſe ſcripſit, relatis perpenſiſque mortalium omnium, quotquot recenſeri potuerunt, de religione opinionibus, in eo conveniſſe convenireque adhuc Populos omnino omnes apertiſſime evincit. Numen ut crediderint credantque adhuc providentia donatum; ſpiritus, ut ita loquar, ſive Genios quoque exſiſtere, bonos quidem alios, alios vero malos; haud mori animas cum corporibus; ſupplicia impiis, præmium altera in vita ſupereſſe; hiſque in principiis Barbaras politioribus cum Gentibus, cum integris corruptas, antiquiſſimis cum populis inferioris ævi homines præſenteſque convenire (Vid. Biblioth. Univerſ. Tom. XXI. pag. 126). Argumentum hoc exhauſit tamen, aut certe fallimur, Edoardus Herbertus de Cherburii in libro de religione Gentilium, ubi, cap. xv. de cauſſis agens primordiiſque cultus vetuſtiſſimi, eos veritatem eximiam veriſimilibus, poſſibilibus, & falſis quidem temeraſſe fatetur opinionibus, atque fere depreſſiſſe; perindeque feciſſe ac qui Ædificium in ſe ipſo ſolidum, ex recti pondere propemodum obruerunt; nihilo tamen minus ſumma apud eoſdem ſtetiſſe capita: Eſſe Deum ſummum: coli debere: virtutem eſſe præcipuam cultus divini partem: reſipiſcendum eſſe a peccatis: dari denique præmium ac pœnam, tum in hac vita, tum poſt hanc vitam; quorum, inquit, fides ſtetit in æternumque ſtabit. Quantumvis enim ſupra eorum

baſim

basim sexcenti errores accumulentur: ex quinque tamen hisce columnis inter se nexis, ita fulcitur cultus divini ratio, ut moles quæcumque (uti in fornicato opere videre est) hisce superposita, haud labefactari, vel loco moveri possit Ædificium. Hæc igitur providentiæ divinæ universalis castæque religionis sunt fundamenta illa, quæ nullo defuere, vel deesse possunt sæculo, vel regioni, unde etiam ea omnia, quæ sub verborum involucris, fabularum mysteriis, revelationum figmentis, somniorum interpretationibus, rituumque ambagibus promulgabant olim sacerdotes, & in faciles declivi Populi animos inducebant. Hactenus coacervata ex Ansaldi diligentia quæ quidem laudabilia sunt, & vera. Quum autem, ad evertendam impietatem, non sit satis vera loqui, sed sit necesse vestigiis omnium Gentium haud obscuris hasce veritates demonstrare, quæ factum postulant; propterea servata veræ amicitiæ, & probitatis lege, qua, non obtrectandi consilio, sed studio indagandæ veritatis, licet omnibus uti; ad examen revocanda sunt ea, quæ in suo commentario congessit Ansaldus; & exacte disquirendum est, an nodos omnes impiorum hac via idem Auctor resciderit.

Porro præcipua impiorum dogmata sunt: Deum negare, aut ejus Naturæ attributa minuere: Divinam providentiam negare: Animas humanas mortales dicere, aut saltem in dubium vocare: Spirituum, seu Angelorum bonorum & malorum exsistentiam impugnare: Vaticinia itemque miracula proscribere: Scripturæ sacræ auctoritatem ludibrio habere: Religionem callidorum hominum versutia in orbe fuisse invectam; eamque immediata aut mediata cum Hebræis consuetudine Gentes reliquas didicisse; neque desunt impii homines, qui Mosen ipsum imposturæ per turpissimam calumniam redarguentes, ab ipso Mose ob

politicas rationes religionem fuiſſe inſtitutam; hinc nullas eſſe a Deo, ſive a natura regulas morum conſtitutas; propterea nihil ſanctum, nihil natura ſua eſſe juſtum. Profecto ſi de his congrediamur cum impiis, intra naturæ fines cohiberi debet diſputatio noſtra, quæ hauriri opus eſt ex Hiſtoria ratiocinata, ne adhæreſcat tantummodo ſcopulis imbecillium diſputationum, quæ vitio non uno premuntur; potiſſimum ubi ea involvantur, quæ a ſenſibus noſtris longiſſime diſtant. Servata igitur, ut dicebam, amicitiæ & ſocietatis lege, qua non obtrectandi conſilio, ſed ſtudio indagandæ veritatis, omnibus uti licet, propius accedendo, ad trutinam revocabimus Anſaldi reſponſa ad ea, quæ Ephemeridum Auctores poſtulaverunt, ut propoſitum Traditionis ſyſtema ſolide firmari poſſit. In Commentario (a) itaque adverſus Clericum, jam memorato, inquit Anſaldus: „ Non arbitror hic profe„ cto Viros Clariſſimos a me poſtulare voluiſſe, ut Græco„ rum Latinorumque in medium producerem teſtimonia. Porro non eſt hoc ſolum, quod Batavi poſtulant loco citato; verum, ad illud firmandum opus eſſe, ajunt, per omnes nationes diſcurrere, Traditiones earum, Hiſtorias, mores, ac doctrinam ſedulo rimari, ut videri poſſit, in quibus revera omnes nationes conſentiant. Demum ſubdunt negotium iſtud inter audacia facinora reponendum, quum nullus mortalium illud attentare auſus fuerit. Plurimi quidem Chriſtiani nominis Viri, quod de facili præſtari potuit, Græcorum Latinorumque Hiſtorias, mores, doctrinamque inveſtigaverunt; quæ etiam in unum congeſta ſcriptis mandarunt; propterea nonnulli eorum crediderunt, & ſcripſerunt, omnes Gentes in iiſdem principiis convenire; quæ quidem conſecutio recta ratione hauriri nequaquam potuit; Hiſtoria enim Univerſalis, in qua exhiberi poſſit totius humani

(a) *Pag.* 94.

humani generis proſpectus, componi debet ex ſingularibus omnium Gentium monumentis; illudque eſt quod rite poſtulant Eruditi Batavorum, eſſe faciendum: quodque nemo hactenus, quod ego ſciam, præſtitit. Neque Pfannerus, celebris Auctor, hoc egit de quo ſcribit Anſaldus „ tantam congeſſiſſe meſſem, ut nullam ſpicam vi- „ ſus ſit cæteris reliquiſſe. Ille enim, de quo in hoc meo opere pluribus in locis erit ſermo, extra terminos noſtri Hemiſpherii vix egreſſus, puriorem Ethnicorum Philoſophiam ſpectandam exhibuit; neque ea mente, qua putat Anſaldus, id præſtitit, ſcilicet re de qua agitur: propterea ſpicas uberrime colligendas reliquit. Pace autem Anſaldi admonere licet, non ſatis eſſe referre, ad ſuum ſyſtema firmandum, Chriſtiani nominis Clariſſimorum Virorum tumultuario quodam modo ſententias; dum enim agitur de novo ſyſtemate condendo, neceſſe eſt in eodem contextu addere expreſſe monumenta, quæ factum poſtulant, ſed & ſcriptores, & loca, a quibus excerpta ſunt, unde comprobari poſſit a quolibet aſſertionis veritas, quæ fere omnia in ea parte Commentarii deſiderantur. Uſus iſte in omnibus Eruditorum operibus ſervatur; immo Anſaldus ipſe in aliis ſuis lucubrationibus hac lege uſus eſt. Verum etiam præterire non poſſum, quod certe idem Auctor in ſuo Commentario facere debebat, veritatem ſcilicet, & durationem propoſitæ traditionis Ethnicorum, ſaltem Græcorum & Latinorum monumentis oſtendere, ut corrigeret ea, quæ ex adverſo, haud ſibi conſtans, in libro de traditione ſcripſerat, ubi ſic (a) legitur: „ Aſt ut „ exiguo inviſoque in populo (hoc eſt Hebræorum) ſe „ vetus hæc demum recepit traditio, Græcorum ſapientes, „ qui de illa ne fando quidem audierunt, magnum illud

 „ perten-

(a) *Lib. 1. n. 7. de tradit.*

„ pertentare ausi æquor, essentiamque supremi Numinis „ infinitam imbecilli humanæ mentis virtute rimari posse „ arbitrati. Idem alibi in suo opere inculcat, ex quo propositæ traditionis systema evertitur, quod consensione omnium Gentium firmandum est; quum præcipua hujusce systematis vis ex hac ipsa consensione hauriatur. Præterea dum vetus asserta traditio in solo populo Hebræo se demum recepisset, hujusce veritatis testimonium a solis Hebræis penderet; quæ gens Ethnicis & impiis invisa semper fuit; hinc fidem quoque negant sacris Hebræorum scripturis. Alia quæstio ab Eruditis, nostri quoque ævi, acerrime agitatur, asserentibus aliis capita summa ab Hebræis Gentes didicisse, negantibus aliis, hinc inde variis rationibus ac monumentis in medium productis. Porro si affirmativa sententia vera esset, assertæ primigeniæ traditionis veritas Gentium testimonio probari nequaquam posset; ex quo sponte fluit consecutio, quod scilicet omnium Gentium consensus nullam omnino vim haberet, ad solide firmandum propositæ Traditionis systema; propterea laborandum erat in eruenda veritate, solvendo opposita adversariorum argumenta; hinc nemo non videt haud fuisse satis dicere, ut (a) Ansaldus inquit: „ Neque in eorum sen- „ tentia unquam fui, qui Gentiles omnia ab Hebræis mu- „ tuatos esse voluerunt; nullam penitus addendo rationem, qua sua sententia fulciri possit. Sed vindicanda quoque erat impiorum calumnia, dicentium, ob caussas politicas callidorum hominum versutia, inter quos Mosen ipsum recensent, religionem in Orbem fuisse invectam. Hoc est maximum impiorum momentum, quod ni radicitus evellatur ab animis impiorum, falsumque omnino ostendatur, religionis caussa caderet; agit enim hæc vetus calumnia

(a) *In Comment. pag.* 95.

nia, ab impiis succedentibus temporibus renovata, radices in mentibus impiorum, alteque inhæret magis, quam quod a natura anticipatum erat & informatum. Ansaldus autem ad hoc oppositum momentum, quod est præcipuum in systemate impietatis, nihil fere respondit. „ Eam, inquit (a), posteriorum temporum religionem artis ac politicæ potius effectum fuisse, quam pietatis, eo scilicet ut consilio vulgares homines in officio detinerentur, adnotum cuique est; ast tamen probe ac diligenter perspicienti satis illud idem ostendit vidisse compertissime homines, absque umbra saltem religionis humanam non posse consistere societatem. At impii non calumniantur tantummodo posteriorum temporum religionem, sed omnem de medio tollere conantur; pertinaciterque contendunt, & asserunt: omnem religionem ob politicas caussas callidorum hominum versutia in Orbem fuisse invectam. Hoc autem fatendum est, quod si ab Ansaldo, Viro doctissimo, amplissimum Traditionis systema primis curis solide firmari haud potuit, Clarissimo Auctori non potest tribui defectus; tunc enim exiguo in Castello degens, nimium tenui librorum suppellectili laborabat; propterea ex hoc ipso, quod præclarum in eodem Traditionis opere videtur, eximia suæ mentis acies evidentius ostenditur. Neque in memorato Commentario de futuro sæculo adversus Clericum mens fuit Ansaldi, addere quæ deessent operi Traditionis, ut undequaque fultum munitumque a nemine quiret convelli, sed aliud agendo, nonnulla scripsit in Commentario de Traditionis systemate, ut mentem suam candide exhiberet; & magis definite traderet, quid intellectum per hanc Traditionem velit. Neque mirum videbitur, Ansaldum ad maturitatem inceptum opus non perduxisse;

(a) *Lib. 3. n. 15. de Tradit.*

duxisse; quum in Cœnobio suo Professor in docendo sui Ordinis discipulos toto pectore incumbat, aliisque libris componendis, exquisita eruditione refertis, indesinenter vacet; propterea studia ab eo instituta aliud agere non patiantur.

Porro, in repetito hujusce rei examine, dilucide comperi, addenda esse ea omnia, quæ ab acutissimis Viris Ephemeridum Auctoribus postulantur; verum & alia plura, ne ulla ex parte primigeniæ Traditionis systema nutare videatur. Operæ itaque prætium me facturum putavi si nova prorsus methodo ac via, de monumentis mea præcipua cura industriaque congestis; inter quæ nonnulla, quæ potiora mihi visa sunt, ex lucubrationibus variis Ansaldi excerpta videbuntur, volumen conficerem, ab eo quod de Traditione Ansaldus composuerat, sejunctum, in quo assertæ Traditionis tum necessitas, tum veritas, tum duratio comprobetur. Atque hæ caussæ fuere, quæ me ad scribendum impulerunt. Quod autem ad necessitatem hujusce primigeniæ Traditionis attinet, paucis me expediam, quum fere nemo Eruditorum nostri ævi eam inficietur; irrefragabili enim experientia magistra sapientiores agnoverunt, quam acies humani intellectus imbecillis sit, in disquisitione altissimarum rerum, quæ omnino supra sensus sunt; & maxime dum agitur de ineffabilibus Divinæ Naturæ attributis. Propterea de ortu, & conservatione primigeniæ Traditionis fusius agam, unde Divinum & Naturale jus ortum duxit. Ut autem propositum systema solide firmetur, de re, de qua agitur, in medium proferam firmam constantemque cunctarum nationum persuasionem, quam omnes Gentes de altissimis summisque capitibus tenent; unde jus Divinum, & Naturale sponte fluxit. De Ethnicorum autem Theologia ea mente loquar, ut ea purior

rior

rior dignoscatur, quæ a primæva Traditione hausta fuit, quæque ab illa non recessit. Maxima igitur hujus systematis difficultas in eo videtur (quod certe spissum ac salebrosum est) ut ostendatur non obscuris monumentis omnium nationum, in omnibus indesinenter firmam fuisse persuasionem, unum summum esse Deum, mundi opificem, nutu suo cuncta regentem, omnium bonorum liberalem datorem, æque ac justum ultorem adversus sceleſtos & impios, præcipue in vita futura; hinc apud omnes populos esse firmam persuasionem de animorum humanorum immortalitate, de extremo judicio, de præmiis pœnisque in futuro sæculo; ex quibus omnibus Divini cultus ratio evincitur; & hominum officia constituta cernuntur, ad pie justeque vivendum. Propterea tot elapsa sæcula percurrenda sunt, totusque terrarum Orbis discurrendus, scrutandumque quicquid ad rem conferat, ut quod commune, apud omnes nationes, in unum coacervatum proferatur. Ex singularibus quippe Gentium historiis, traditionibus, aliisque certis monumentis Universalis Historia, quæ verum totius humani generis prospectum exhibet, rite consarcinatur; quod optimum (a) Polybio, quamquam impietate polluto, visum est. Basis igitur hujus structuræ erit sacra, ac profana Gentium Historia. Moses antiquissimus scriptor, Historiam in suis annalibus generis humani ab Orbe condito tradit; antiquorum Patriarcharum Deum colendi ritum, morumque disciplinam; quæ omnia a Deo tradita fuerant homini primo, posteris omnibus propaganda Traditione majorum, ne quærendæ & exspectandæ essent semper novæ & peculiares Traditiones, ad rerum initia dignoscenda, & ad hominum officia constituenda; idcirco in Mosis annalibus graphice antiquissimorum Patriarcharum Tra-

(a) *Lib.* 2.

Traditiones descriptæ sunt: scilicet de Deo, Universi conditore, ac moderatore; de norma vitæ priorum hominum in actionibus regendis, ex quibus præstantissima humanæ societatis forma cum sacræ tum civilis elucet; quæque fuerit antiquarum ætatum facies. Vitia quoque & lapsus summorum Virorum describuntur; item magnorum Virorum constans pietas ac justitia innotescit; sed & quam admiranda Dei providentia justa vitæ moralis disciplina conservata sit, quæ durat adhuc, durabitque ad finem usque sæculorum. Profanorum autem Historicorum defectus quam plures enumerantur, quorum alii maxime utilia præterierunt; alii negligentius referunt ea, quæ prolixius enarrare debuissent, eaque potissimum, quæ ad totius humani generis utilitatem referuntur. Excerptis igitur a nobis selectisque ab Ethnicorum Historicis & Philosophis iis omnibus, quæ ad rem nostram conferunt, ut facta collatione cum Mosis annalibus, horum veritas Ethnicorum testimonio comprobetur, & Mosis historia præstantissima & ab omni corruptela immunis videatur. Animadvertendum autem est, nationis populique nomine me nihil aliud intelligere, quam potissimam, majoremque incolarum alicujus regionis, aut civitatis partem; non enim nationis, aut populi vocabulo appellantur, qui alicubi degentes patrias leges, probatosque illius regionis mores spernunt, atque a reliqua multitudine dissentiunt. Ubique enim phanatici, aliique effrænata libidine vitam agentes inveniuntur: cujusmodi vero homines ad Reipublicæ partem revera haud pertinere notum est, quum eorum mores, sive opiniones nullis patriis legibus, sive institutis, sive probatis usibus, communive sententia approbentur. Præterquamquod, de impiis loquendo, sive illorum ratio habeatur, qui olim inter Græcos, Romanosque vixerunt: sive

eorum

eorum, qui in Sinarum & Japponensium Regnis, veteri memoria fuerunt & nunc quoque sunt: sive denique eorum, qui Spinosæ scripta adamantes, impia dogmata profitentur; hi omnes aliique impietate polluti nunquam certe populum aliquem nationemque composuerunt; immo patriam religionem aut subdole simularunt, aut si palam impietatem aliqui potentiorum professi sunt, ita ut a populi multitudine & patria religione discrepare viderentur, abominio & execrationi apud cives fuerunt; quamquam admodum paucos impietatem præsetulisse litteris proditum sit. Reliqui autem, teste (a) Tullio „ Epicuri calliditatem imitantes, qui non magnopere de Diis immortalibus pugnabat, tantummodo eos negare non audebat, „ ne quid invidiæ, aut criminis subiret. Porro per Atheismum in propria & genuina significatione accipimus vocem hanc, qua homo sibi persuadere nititur, non dari Deum. Solet autem subinde ambitus hujus vocis ad eos extendi, qui falsos & erroneos de Natura Dei conceptus fovent, ex quibus consequitur, ut homo in practicum Atheismum, sive in impietatem abeat. Si enim cuncta in essentiam divinam reducantur, sive res omnes creatas in Deum mutes, in laxiori Atheismi significatione accipitur. Inter Atheos hujusce generis quoque numerantur ii, qui omnes contemnunt rejiciuntque religiones. Idem est & de Scepticismo dicendum; hic enim si universalis sit, Numinis etiam exsistentiam in dubium vocat. Perinde vero tandem est, sive Deum esse quis neget, sive an exsistat dubitet. De Scepticismo autem particulari, ex quo impietas haud deduci potest, etsi is vitio non careat, aliter existimandum. Atheismus igitur vel scepticus est, vel dogmaticus. Scepticus illorum est, qui nullius rei certam

(a) *Lib. 3. de N. D.*

ſe habere poſſe notitiam putant : dogmaticus illorum eſt, qui Atheiſtica Philoſophia nixi, opinantur, ex nihilo nihil poſſe fieri; propterea negant, Univerſum hoc ſpectabile a Deo fuiſſe creatum.

Porro rudis vector ſuper navem imponor, qui necdum ſcalmum in lacu rexi, tetri maris credor fragoribus. In immenſo enim pelago hujuſce ſyſtematis, evaneſcente ſacrarum Scripturarum litore, undique Pontus eſt. Verum ad ſuſceptum munus præſtandum, ſi minus ingenio potero, in ſubſidium mihi, Deo adjuvante, diligentiam vocabo. Quod ſi aliqua deerunt, quibus res omnino conficiatur, hoc ſaltem conſecutus ero, præmonſtratam aliis a me viam illuc perveniendi, quo maximi momenti negotium vocat, ut de hominum mentibus impietate funditus eradicata, & a Scepticis ſublatis fibris omnibus dubitationis, veræ religionis & primigeniæ Traditionis ope ſemina puræ moralis diſciplinæ inſerantur. Hactenus non modo conſilii mei ſummam expoſui, verum etiam totius operis argumentum; quamquam autem vitio non uno hoc idem opus premeretur, voluntatem meam certe nemo flagitare poterit. Profecto quodcumque vitioſum erit, mihi imputa, non hujuſce ſyſtematis firmitati. Veniam quoque mihi dabit Lector benevolus eadem aliquando in progreſſu operis repetenti; quum alium in finem afferantur quæ repetita videbuntur.

Verum antequam ultra procedam animadvertere placet, Philoſophos bene multos humanæ mentis aciem, ſupra quam a natura conceſſum eſt, extollere, nihil ut tam impervium, nihilque tam abſtruſum ſit, ad quod percipiendum ſuis ipſa viribus nequeat pervenire : alios ex adverſo de illius calamitate nimium conqueri; quod mentis acies erroribus obnoxia modo huc, modo illuc feratur; ſæ-

pe

pe improbans quod ante probaverat, ſæpe probans, quod prius improbaverat; hinc factum eſt, ut ab iis humana mens rationis ludibrium fuerit nuncupata. Alii autem meliores ratiocinatores medium tenentes fatentur (a) cum Plinio, quod quidem aſſequi omnia humanus animus nequeat, ad multa tamen cognoſcenda humanæ mentis aciem non eſſe obtuſam. Quorum ſententiam amplector; ſive quod attinet ad ea, quæ ſenſibus percipi poſſunt; ſive quod ſpectat ad ea, quæ rationis adminiculo eliciuntur ex illis, quæ per ſenſus exteriores ingreſſa ſunt in ſenſum interiorem. Propterea hoc tam æquo principio innixus ad propoſitum ſyſtema ſtabiliendum aptiſſimo, Hiſtoriam univerſalem, cujus cognitionem ſenſibus haurimus, cum ratiocinatione conjunctam, ſponte fluentem, tradere inſtitui; quum multo certior tutiorque modus iſte diſſerendi videatur, nihil aliud humana mente præſtante de ſuo, niſi conſectaria quædam, quæ cum factis ab univerſali hiſtoria memoratis evidentem neceſſitudinem habent. Hiſtoria autem illa a nobis propoſita, ſi teſtimonio totius orbis terraquei firmetur, quamquam aliis de cauſſis alia orbis pars ab alia diſcedat, aut alia aliam orbis partem ignoret; attamen id, in quod omnes conveniunt, ab omni calumnia vacabit; immo ex hoc ipſo irrefragabilis hiſtoriæ veritas oſtendetur. Neque vero quiſquam dictum illorum mihi objiciat aſſerentium, conſenſum majoris hominum partis probare nihil; propterea, inquiunt, ſi hoc ita eſſet, veræ religionis cauſſa caderet, quum idololatria longe lateque per orbem diffuſa majorem viventium numerum ſuis ritibus obſtrinxerit. Id enim nullius roboris eſt ad propoſitum ſyſtema infringendum, quod annititur non majoris numeri teſtimonio, ſed nationum omnium, quæ ex populo Dei, & ethnico componuntur.

(a) *In Proœm. lib. 7.*

Illos etiam, qui hoc opus nostrum aliquando legent, monendos censeo, ut librum hunc, quantumvis plura complectentem, quorum alia ab aliis penitus sejuncta & discreta videbuntur, totum tamen percurrere non dedignentur; cuncta enim in eum congesta, tanquam plures lineæ ad unum punctum tendentes, eo diriguntur, ut primigeniæ Traditionis systema omni ex parte solide confirmetur. Insuper benevolos Lectores rogo obtestorque, ut dare velint tanquam primum & verum id, cujus origo non invenitur, nisi in ipsis mundi incunabulis, illudque etiam quod cunctis nationibus commune videbitur. Quod enim universis videtur, ut ex Aristotele (*a*) verum est. Unde (*b*) Seneca inquit: apud nos veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri. Item (*c*) Cicero: Omnium consensus naturæ vox est. Similiter (*d*) Flavius: Veritatis judicium est, si de rebus iisdem omnes eadem dicant, & scribant. Opinionum autem commenta delet dies. Quod si quis mihi tam æqua justaque postulanti renuat, nullus profecto erit cum eo disserendi modus. Quod profecto non faciat quicumque ratione vivit.

De

(a) *Lib.* 10. *Ethi.*
(b) *Epist.* 117.
(c) *Lib.* 1. *Tuscul.*
(d) *Lib.* 1. *contra Apion.*

De Homine in statu mere naturali.

CAPUT II.

De primævæ Traditionis veritate atque constantia dicere instituenti haud absurdum mihi visum humanam tantisper in antecessum spectare naturam, & quantum roboris atque nervorum habeat ipsa per se cum ad veri cognitionem, tum ad ejus finis assecutionem, ad quem referuntur virtutis studia, declarare. Non inquiram hic in ea diligenter, quæ in ipsius humanæ naturæ recessibus posita Philosophorum aut fefellerunt industriam, aut delassarunt; sed ea dumtaxat persequar, quæ facile cuique occurrunt non oscitanter hominem consideranti. „ Neque enim enuntiationibus novis, quod scite (a) Epicurus admo-„ net, aut legum decretis philosophandum est, sed eo „ modo, quo ea quæ videntur postulant. Est autem homo ex duplici substantia temperatum animal, omnisque ejus vis in animo & corpore sita „ quorum alterum nobis „ cum Diis, ut (b) Sallustius loquitur, alterum cum bel-„ luis commune est. Constat ex utriusque complexu vis sensus, quæ certis conclusa organis, & pro eorum varietate distincta, certis etiam rebus perinde atque pomœriis quibusdam definita est, quæ ultra sese porrigere neutiquam potest. Contra vero in animo vis tota residet mentis, quæ intelligentia ac libertate explicatur, atque ad universa pertingit, sive quæ sensus solicitant, sive quæ ab horum consuetudine & affinitate aliena sunt. Hoc tamen præstans tamque excellens animal tam multis malorum generibus obnoxium est, ut iisdem dinumeratis Pli-

nius

(a) *Epist. ad Pytocl.* (b) *Proem. B. C.*

nius (*a*) „ difficile æſtimatu dixerit, parens ne homini natura „ an noverca fuerit. Exſtitere proinde multi, qui non naſci optimum cenſerent. V. Cl. Foreſtus de homine ſic (*b*) inquit: Homo a fletu vitam orditur: in doloribus ærumniſque degit: perque varia ac multiplicium curarum genera ætatem traducit, quarum ſeries adeo perpetua eſt, ut aliæ ex aliis naſcantur, veteribuſque nova ſuccreſcant: neque his ſolum torquetur infelix homo, neque tantum in circuitu ejus hoſtes ejus, ſed intus etiam incluſos habet; qui nobiſcum nati ingeneratique in nobis ipſis, nobiſcum adolevere, quibuſcum pugnet, & dies noctesque conflictetur. Atque hi ſunt diſtorti depravatique animi impetus, quorum violentia adeo præcipites agimur, nullo ut tempore quieſcere datum ſit. Hactenus elegantiſſime Foreſtus. Erudite quoque V. Cl. Anſaldus (*c*) ait: Ut enim ajebat ille, qui e Perſona Tullii ſe ſuper morte filiæ conſolabatur: fac naſci hominem & in lucem edi: continuo ſenties non rerum humanarum Dominum & gubernatorem exortum, ſed verius miſeriarum ſervum atque incommodorum, nam infantiam & pueritiam vagitus, lacrymæ, imbecillitas, nullus nec rationis, nec corporis uſus, dolores moleſtiæque quamplurimæ amplectuntur. Adoleſcentiam ardor quidam excipit ætatis, nec prudentiæ nec judicii compos: rerum utilium ac laudabilium contemtio: veri boni ignoratio: in pares ferocia, in ſuperiores ſuperbia, in infimos arrogantia. Quare ſi quis ætatis potius vitia, quam naturæ miſerias velit appellare, quamquam nominis quæſtionem inducat, non tamen ipſas ab homine miſerias atque incommoda removebit. Nec vero audiendus erit, qui hæc ab humanæ naturæ miſeriis ſeparanda putet, quod non

(a) *Lib. 7. cap. 1.*
(b) *Moral. inſt. lib. 4. cap. 1.*
(c) *Lib. 2. n. 1. de Trad.*

non in natura ſint, ſed unius, vel aliquorum hominum errores videantur. Vere enim humanæ miſeriæ ſunt; quod etſi non omnes in uno, certe omnes in omnibus, & aliquæ in multis, & multæ ſæpe in uno agnoſcuntur. Ætas numquam ſibi ipſi non infeſta, numquam pacata; ſemper laborioſa, ſemper anxia & ſolicita. Enim vero tametſi ad bene ſapienterque operandum, non rationem modo, ſed præclara etiam nobis atque apta adminicula viſa ſit præſtitiſſe natura, quum ſcilicet per lenes quoſdam & compoſitos animi motus erga objecta, tum virtutem innatam animæ, tum etiam ſenſus demulcentia rapimur, quæ honeſta ſuapte natura ſunt atque virtuti conjuncta; rebelles tamen haud ſemel alii motus, accenſi nimium iracundique animi impetus, a machinali inſtinctu ac ſpirituum commotione profecti, animum agunt adeo atque detorquent, ut eorum colliſione perpetua atque conflictu non angi modo ac diſcruciari, ſed ad inhoneſta & virtuti adverſa rapi miſeri mortales, impetuſque ipſi nulla videantur poſſe ratione ſuperari. Quum enim in nobis fervet animi calor, qui per alterius oculos ad intima delatus præcordia vires paulatim carpit, ac circa jecur ſæviens ulceroſum medullas urit, in quibus acerrimum tandem movet incendium; ille, inquam, calor animos adeo furiare ſolet, ut fortis eſto natura ſua, iners tamen evadit illa, quæ reliqua fuit in homine virtus: hactenus Anſaldus. Etenim modo ira æſtuamus, modo tumemus ſuperbia, modo invidia tabeſcimus, modo pavore concutimur, ſæpe mœrore contriſtamur, amore ſæpe accendimur, fervemus libidine, & quotquot ſunt malæ affectiones, tot motibus agitamur. Variorum quoque generum gaudiis, ac voluptatibus perfunditur quælibet humanæ naturæ ætas, quæ ſingillatim referre ſupervacaneum cenſeo, quum quilibet experiundo teſtis ſit.

De

De humanæ autem mentis imbecillitate S. Gregorius Papa verba faciens (*a*) ait : „ Cœcum esse genus humanum , quod in Parente primo a Paradisi gaudiis expulsum claritatem supernæ lucis ignorans damnationis suæ tenebras patitur. Hinc eruditi complures sæculi hujus in deliciis habent humanæ rationis vires extenuare , & quæcumque scita & jussa de hominum officiis hactenus prodierunt, recte, secusne sancita fuerint ambigere: contra res morum testatissimas exquisita eruditione proferre , ut scepticam dubitationem de omnibus notionibus , consensu quoque totius orbis sacratis , invehi & late propagari doleamus. Ex hominum enim studiis discrepantibus arguunt, humanas rationes esse plane commentitias , animumque humanum semper in phantasmatibus ludere ; propterea nullam esse rem , quæ nos delectet diu , nihilque esse , quod rationabilis natura unice doceat , in quo omnes permanere , seseque oblectare oporteat ; demum concludunt, nihil quidquam esse natura sua justum , nihilque humanitati commune debitum. Verum indagatores hi humanæ naturæ aperte videntur indiligentius explorasse , quid homo recto rationis usu possit. Etenim etiam post vitium in mente a primis Parentibus contractum , adhuc superstitem mansisse aliquam humanæ mentis vim , adeo manifestæ veritatis est , ut eam probare velle , inutilis diligentia putidusque labor futurus sit. Profecto in qualibet regione rationis usu percolitur homo , ut sit sibi ipsi aptus civilique societati accomodatus ; & a rationabili natura id omnes accepimus, ut aliquatenus justi simus ; sed & naturam nostram experimur anxiam urgendi id, ex quo demum oritur justa virtus, exquisite elaborata honestarum actionum frequentia.

Ari-

(a) *Homil. 2. in Evang.*

Aristoteles quidem (*a*) docet „ virtutes morales „ non esse a natura inditas, sed assidue acquiri. Illud quidem verum est, neminem sapientem prudentemque naturam in lucem edere. Plerique tamen tradidere, virtutum initia indidisse naturam : factum quippe hominem ad usum rationis, præparasse eum etiam, ut recte ratione utatur; propterea ex hac anticipatione naturæ homines cognoscere, recipiendam esse honestatem, repudiandam turpitudinem: naturali quoque rationis instinctu docemur, appetenda esse consentanea, dissentanea declinanda; & inter res appetendas unam aliquam præsentire esse, in quam voluntas, ut in bonum perfectum finemque ultimum, natura ipsa rationabili incitante, feratur. Hanc proclivitatem bonitatemque congenitam, hos igniculos & scintillulas appellari naturæ lumina, præmonstrantia quid sequendum, quidve fugiendum in vita sit, hancque proclivitatem a natura ipsa accipimus cum primum nascimur; illamque cupiditatem nobis injecit natura, nos veri amatores faciendo; propterea dedisse ingenium avidum, semperque paratum nova & admiranda sitire; proinde ad scientias, disciplinas, & artes exsuscitasse ipsam nos, & ad indagandum perquirendumque nos exacuisse inexplebili voluptate discendi, maximeque ad rimanda & deprehendenda boni Viri officia: idcirco in bonitate intelligenda oscitantem & dormientem impellere, & in se monentem convertere ultro, ac dimittere in ipsum.

Semper vero difficile fuit in magna caligine circumfusa jura rationabilis naturæ ibi recondita prævidere; sed interea nemini, dum se pertentat & excutit, difficile est, boni Viri officia invenire, quæ inquirendi natura ipsa est auctor suasione vehementi, in quibus oportet hominem

(a) *Libro magn. moral.* 1. *cap.* 7.

esse maxime intelligentem : ea omnino subjecit mentis oculis, quæ ducuntur ex bonitate, & ad bonitatem referuntur. Arduum quidem esse probum, semitam tenuem, vestigium lubricum, labendi modos innumerabiles: verumtamen moralia rationabilis naturæ principia non aboleri, non permutari, non surgere alia : esse hominum naturam secundum illa, volentes nolentesque eadem reminisci & recognoscere; propterea non expungi, nec oblitterari moralia principia, quamquam in libertate sit naturæ juribus resistendi; adversari tamen impune non licet. Insidere enim homini hærereque in omnium pectore custodem appositum (scilicet synderesim) & vindicem juris infixi, & quasi insculpti in animo, jubentis ac vetantis judicio scitoque inviolabili, nos inclinantis ad consentiendum naturæ legibus, nec aberrandum inde unquam: idcirco, si quodcumque natura improbat, in eo contristat obtinentem; declarare autem voluntatem probantis jucunditatem illam, quæ obsecundantem præceptis internis consequitur; propterea arcano teste ac judice sic laudare in omnibus factis, dictis, consiliisque nostris, ut locus querelæ ne clam quidem obstrepenti relinquatur : hæc esse illa interna gaudia, hanc solidam germanamque lætitiam, quam nulla vis debilitat, adversitas nulla contaminat; quantumque possit in homine synderesis aptiori loco Ethnicorum quoque testimonio luculenter demonstrabitur.

Principia vero illa, quibus hominum officia nituntur, non ipsa re quidem postulante, sed hominum aliquorum sive socordia, sive perversitate in dubium vocata sunt, qui quum persuaderi sibi facile sinant, avideque amplectantur ea, quæ libidini cujusque favent; in iis autem, quæ cum ratione conveniunt, & injiciunt fræna cupiditati, adeo difficiles & morosi sunt, ut his evidentia ipsa non

satis-

ſatisfaciat, quorum affectibus & malis moribus obtuſa conſcientia depravataque ratio eſt, quamquam ab ipſa hominis natura petatur, quæ in recte factis magnam vim habet, & ſeſe maxime prodit in iis, quæ ratione obtinente ubique admiſſa ſunt, & a convenientia rerum immutabili unice humano generi congruunt, & apud omnes nationes propagata cernuntur; quæque regula & radices ſunt virtutum omnium, & ſocietates quotquot fuerunt, & ſunt nectuntur, earum quoque nationum, quarum eſt ſenſus magis, quam animus exercitatus; hinc juſtitia, & actionum honeſtas naturæ voces ſunt; ſed & Ethnicorum Philoſophi Ethicæ principia a naturæ voce acciverunt, quorum effata non longe a populari ſenſu disjuncta cernuntur.

Quoniam vero firmamenta horum principiorum extra omnem dubitationem ſtatui debent, & intus quæſita a Philoſophis in homine ipſo non eadem in omnibus videantur, eo quia raro homo ſincerus integerque videatur, & in multis ratio ipſa depravata ſit, idcirco alia generali prænotione opus eſſe, ex qua irrefragabilis principiorum horum firmitas deducatur. Etenim ſi ſermo habeatur de univerſo ſyſtemate, ex quo pia & juſta hominum officia conſtituuntur, humanique mores omnes reguntur, fatemur aliis auxiliis opus eſſe, ut firmiter conſtitui poſſint; de quibus in contextu hujus operis erit ſermo. Hoc loco referre ſufficiat, aliqua per ſe citra omnem impoſitionem eſſe turpia aut honeſta, natura ipſa rationabili eadem præmonſtrante & docente, qualia ſunt filiorum educatio, quod Parentum debitum belluis quoque natura indidit; ex quo inſtinctu cunctorum animalium ſpecies ſervatur; ſed & filiorum erga proprios Parentes obſequium; naturæ rationabilis vox eſt; hanc enim legem ediſcimus cum primum naſcimur. Quum autem homo ad ſocieta-

tem factus sit, natura ipsa docet, nullum esse unquam sui caussa lædendum, nullo unquam tempore sibi plus æquo indulgendum; hinc turpe esse innoxium occidere, aut aliena rapere; propterea naturale jus est, se suaque tueri, & vim vi repellere licitum. Profecto naturæ lex, ut (*a*) scriptum est, in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum; quæ quidem lex scripta est in hominum cordibus, & nobiscum una exstat, quæque cuique animadvertenti se facile prodit: non autem urget hominem cœca vi, qua cieri solent rationis expertia, sed intus animum collustrat, ac suaviter movet; quum humana mens veritate trahatur. Hæc omnia, quæ ab ipso nostræ naturæ fonte profluunt, agnovit Confucius quamquam impietate pollutus; congruentia enim (*b*) naturæ esse vult, unumquemque proximum suum diligere, cupiditatibus resistere, neminem factis dictisque lædere, Parentibus obtemperare, eisdemque addictissimam observantiam exhibere. Quibus simillima sunt, quæ Sciutus aliique antiquissimi Japponensium Doctores scripserunt: docent enim, quod quum ratione præditi simus, virtutem sponte honestatemque sequi debemus. Hanc veritatem agnoverunt etiam Ethnicorum Philosophi nostri Hemisphærii; sed & Epicurus ipse; propterea in omnibus fere Senecæ Epistolis laudatus. Hinc evertitur impium Hobbesii systema, (*c*) dicentis: „ Naturam dedisse unicuique omnia; hinc in statu mere naturali, sive antequam pactis sese obstrinxissent homines, licebat unicuique possidere, & frui omnibus, quæ volebat & poterat: nam justitia erga homines supponit leges humanas, quæ in sta-

„ tu

(a) *Ad Galat. cap.* 5.
(b) *Picardus tom.* 2. *de Sinens. & Jappo. doctrina.*
(c) *In Element. Philosoph. de Cive cap.* 1.

„ tu mere naturali nullæ ſunt. Ad ſocietatem ergo homo „ non natura factus eſt: hinc, inquit, nullas eſſe a natura „ inſtitutas regulas virtutum, nihil honeſtum, nihil ſan„ ctum, nihil impium. Jactis hiſce principiis honeſtatem, ac turpitudinem omnem, quæ inter homines eſſe videtur, ortam putat a timore & neceſſitate, quam invicem habent homines, ne ſi forte alii alios læſerint, ab aliis majorem vim patiantur, aut legum ſeveritate puniantur. Unde autem abſurda hæc opinio proceſſerit commodiori loco enucleate explicabitur; nihil enim aliud hoc capite proponendum mihi ſumſi; niſi naturæ ſtatum habitumque breviter indicare. Attamen ex hactenus dictis ſatis aperte conſtare puto falſum eſſe, quod Hobbeſius ait: nihil omnino imperare Naturam.

Animadvertendum vero eſt, quod quamquam eadem ſit omnium hominum natura; attamen quæ fiunt varia ſunt ac ſui diſſimilia; propterea non ex uno dumtaxat agendi principio fluunt; quamquam unum a ratione ſit omnibus præſcriptum. Manifeſtum quippe eſt, quemque non tantummodo cæterorum, ſed ſui etiam ipſius poſſe eſſe diſſimilem; libertas enim ipſa diſpareſque inter ſe vires ac affectiones hominibus a natura impertitæ in cauſſa ſunt, ut vita nobis agenda diſſimilis ac difficilis obtigerit. Sed & variæ educationes, & varii hominum ſtatus in cauſſa ſunt, ut non idem in moribus hominum proſpectus exhibeatur; propterea varietatem illam, quæ ab illis fontibus profluit, indicio non eſſe, nihil omnino a natura eſſe præſcriptum, ſed quid impedire plane nolit. Interior autem lex ſe facile prodit animadvertenti: at quum id multi perraro faciant alio avocati conſuetudine vitæ, ex eo accidere, ut legem interiorem haud conſulant, quæ recte facienda præſcribit, & recte facta interno gaudio munerat,

nerat; ex quo dilucide apparet, legem quamdam nobiſcum una exſtare, quæ univerſa componit, & ſingula colligat in unum finem, qui eſt omnium ſocietatum coagulum; & optime conſtitutæ ſunt ſocietates illæ, quæ in hunc incorruptum naturæ finem diligentius intenderunt.

Longe tamen hæc innata virtus a parta diſtat, ut ab abſolutione ingentis operis leviter tantum adumbrata initia diſtant. Non enim ſatis eſt, præclare dicere de moribus quibuſdam: manare latius diſciplinam vitæ moralis; hanc quidem partibus ſtare ſuis, ſed complexione tota corruere, niſi fundamenta jacias, quibus æque nitatur, undecumque illam ſpectes. Hac de cauſſa plurimi Ethnicorum Philoſophi, de quibus in capite ſequenti erit ſermo, in tot abſona & devia abjerunt; eo quia homo appetitionum plurimarum ſit capax; propterea in multiplici genere diſſimilitudinis varios quoque eſſe gradus; & ſæpe in contrarias partes diſtrahimur, & interdum ad pejora devolvimur. Etenim quum homo ex naturis plane diverſis ſit conflatus, ſenſuque & ratione polleat, ex variis affectionibus innumerabiles oriuntur diſſimilitudines opinionum atque ſtudiorum, ita ut plerique ſe huc & illuc ab iis temere concurſantibus impelli ſinant, propter earum partium diſſidium, quibus conſtamus: idcirco quamquam eadem ſint notionum initia, progreſſus iidem in omnibus non ſunt; variis quippe motibus ac animi cupiditatibus perturbati homines aut diſtrahuntur, aut crebro pervertuntur. Plato in Phædone animadvertens ad naturas diverſas, ex quibus factus eſt homo, inquit: „ Humanum animum, quandiu corpori immixtus eſt, nunquam „ ad rerum ſublimium cognitionem pervenire, ſed cæcutire, labi, nec unquam poſſe veritatis, quam deſiderat, „ api-

„ apicem attingere. Nam, inquit (a) Seneca, inter cætera mala illud pessimum est, quod vitia ipsa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo jam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos. Hoc quoque, quod judicia nostra non tantum prava, sed etiam levia sunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatem, & pœnitentiam vices sunt. Pendemus enim toti ex alienis judiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoresque multos habet, non id quod laudandum petendumque est. Nec viam bonam ac malam per se æstimamus, sed turba vestigiorum, in quibus nulla sunt redeuntium. Hactenus Seneca. In sacris quoque Scripturis sic (b) legitur: „ Corpus enim, quod corrumpitur, „ aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sen- „ sum. De imbecillitate autem animi humani S. Gregorius Papa verba faciens, (c) ait: „ humanus animus arun- „ dini comparatur, qui mox, ut favore vel detractione „ tangitur, statim in partem quamlibet inclinatur.

Agnoverunt tamen Ethnicorum Philosophi hominum caussa Universum hoc spectabile fabricatum fuisse; hinc loco supra citato, inquit Plinius, „ quod principium „ jure tribuetur homini, cujus caussa videtur cuncta alia „ genuisse natura. Hanc sententiam secutus Cicero, sic (d) differit: Sin quæret quispiam, cujusnam caussa tantarum rerum molitio facta sit, arborum ne & herbarum, quæ quanquam sine sensu sunt, tamen a natura sustinentur? At id quidem absurdum est, an Bestiarum? Nihilo probabilius, Deos mutorum, & nihil intelligentium caussa tantum laborasse. Quorum igitur caussa quis dixerit effectum

(a) *De otio sapientis cap. 27.*
(b) *Lib. sapient. cap. 9.*
(c) *Homil. 6. in Evang.*
(d) *Lib. 2. de N. D.*

ſectum eſſe Mundum? Eorum ſcilicet animantium, quæ ratione utuntur. Hi ſunt homines, quibus profecto nihil eſt melius; ratio eſt enim, quæ præeſt omnibus. Veſcimur beſtiis & terrenis & aquatilibus & volatilibus, partim capiendo, partim alendo. Efficimus etiam dominio noſtro quadrupedum vectiones, quorum celeritas atque vis nobis ipſis affert vim, & celeritatem. Nos onera quibuſdam beſtiis, nos juga imponimus: nos Elephantorum acutiſſimis ſenſibus, nos ſagacitate canum ad utilitatem noſtram abutimur; nos e terræ cavernis ferrum elicimus, rem ad colendum agros neceſſariam: nos æris, argenti, auri venas abditas invenimus, & ad uſum aptas, & ad ornatum decoras. Arborum autem confectione, omnique materia & culta & ſilveſtri, partim ad calefaciendum igni adhibita, & ad mitigandum cibum utimur, partim ad ædificandum. Magnos vero uſus affert ad navigia facienda, quorum curſibus ſuppeditantur omnes undique copiæ: quaſque res violentiſſimas natura genuit, earum moderationem nos ſoli habemus, maris atque ventorum, propter nauticarum rerum ſcientiam. Terrenorum item commodorum omnis eſt in homine dominatus. Nos campis, nos montibus fruimur: noſtri ſunt amnes, noſtri lacus. Jam vero circuitus Solis & Lunæ reliquorumque ſiderum, quanquam etiam ad Mundi cohærentiam pertinent, tamen & ſpectaculum hominibus præbent. Quid enim oves aliud efferunt, niſi ut earum villis confectis atque contextis homines veſtiantur? Nec vero tantum ſupra terram, ſed etiam in intimis ejus tenebris plurimarum rerum latet utilitas, quæ ad uſum hominum orta, ab hominibus ſolis invenitur. Hactenus Cicero, irrefragabili experientia teſte, graphice demonſtrat, illa omnia, quæ in hoc univerſo conſpiciuntur, hominum gratia parata fuiſſe; rationem

tionem vero humanam alia ad propriam utilitatem, aliaque ad proprium commodum, & ad delicias perducere. Proinde quisquis es justus humanæ naturæ æstimator cogita, quanta nobis tribuerit humana ratio. Diligentius autem in hoc libro explorabitur, quid humanæ mentis acies in moralibus etiam possit, quibusque auxiliis veri intelligentia in homines descendat; in sequentibus vero, unde vera pietas, perfectaque justitia, ex quibus constituuntur hominum officia, ortum habuerint.

De ea Philosophiæ parte, quæ humanos mores respicit.

CAPUT III.

DEfinite exposuimus, quid homo sit, quidque in statu mere naturali possit; disquirendum nunc est, unde justitia omnibus numeris perfecta originem traxerit; propterea ordo postulat, ut disseramus, an morum disciplina a Philosophia deducta sit. Plurimi Philosophorum in eam sententiam abierunt, ut officiorum præscribendi ratio, quam Latini Moralem, Ethicen Græci dicunt, ab hac facultate originem duxerit. Pertinaciter enim profitentur, philosophiam esse humanarum actionum moderatricem, probitatis opificem, societatis effectricem, ac felicitatis ducem. Præsentis igitur disquisitionis erit ad trutinam revocare veterum recentiorumque Philosophorum placita; ex quibus de facili dignosci poterit, quantum a veritate aberraverint. Mentis quidem munus est, quælibet objecta, quæ a sensibus exterioribus repræsentantur, & in mirabilibus cerebri tabulis exacte pinguntur, attente contemplari, ac de iis probe perpensis judicium fer-

re; quoniam vero ad ſocietatem homo factus eſt, ſermocinandi facultate præditus eſt; ut quæ cogitaverit, ſolertique indagine cognoverit, cum aliis etiam communicaret: quid enim ad ſocietatem ſcientia prodeſſet, ſi tanquam theſaurus in occulto latens nullam aliis utilitatem afferret? Illud autem ſummopere animadvertendum eſt, ne naturalis quædam judicandi prurigo hominum animos ita vellicet, ut de omnibus adeo facile opinentur, ut quicquid ſibi probabile videtur, pro certo exploratoque proferatur. Siquidem innumerabilia ſunt, quæ ſub ſenſus non cadunt; propterea mens facillime ad falſa dilabitur. „ Error, teſte „ (a) Seneca, ex falſa opinione ortus, ubi deſinat, finem „ non habet, nulluſque terminus falſo eſt. Ut autem huic „ malo obviam eatur, exquiſita diligentia utendum eſt, ut a probabilibus certa ſejungantur; quod quidem Logicæ facultatis ope, exactæque criticæ ponderibus præſtari poteſt; dummodo ſermo, ac examen ab iis principiis ducatur communi conſenſione probatis, quæ iter tutiſſimum ad agnoſcendam muniunt veritatem. Quamquam vero ita res ſe habeat, ut nullus, cui ſanum caput eſt, inficias ire queat: exſtitere tamen plurimi ex veterum, ac recentiorum Philoſophorum familia, qui, ſpreta communi principiorum notione, ſibi nimium placentes, ſoli Philoſophiæ conſuetudini in explicandis hominum officiis omnem poteſtatem tribuerunt; hinc in abſona & devia abierunt.

Ut ab antiquis exordiar, notum eſt, prodiiſſe quoſdam morum magiſtros obſoleto laceroque pallio indutos, ore inculto atque horrido, barbatos, ac ſuperciliofos, qui tanquam Cœlo demiſſi, ad coercendam hominum licentiam ampulloſe jactantes, auſi ſunt dogmata quædam fundere, quæ cum eorum fœdo vultu, atque habitu plene con-

(a) *Epiſt.* 16.

convenirent : cujusmodi sunt, peccata omnia esse æqualia, de re nulla dolendum, lætandum de nulla : nullum amicitiæ locum, gratiæ nullum, misericordiæ nullum tribui debere ; quoniam, inquiebant, hujusmodi affectiones fortitudinem, animique constantiam infringunt. Contra vero alii, concupiscentiis laxantes habenas, ventri, lasciviæ, aliisque pravis cupiditatibus inservientes, omnem beatitudinem in voluptatibus carnis constituerunt. Multa id genus ab iis tradita sunt, quæ si communiter recepta fuissent, jam societas nulla probe constituta, nullum caritatis officium in hoc terrarum Orbe haberetur, indeque virtus omnis exsularet. Procul igitur Diogenis, suorumque Cynicorum sordida asperitas : procul Aristippi mollis vita : procul Zenonis Stoicorumque duritia, ac superbia ; hi enim omnes non modo non utilia pro regula morum præscripserunt, sed moralem omnem disciplinam fœde perturbarunt. Quid porro de Stoicorum opinione sentiendum, qui omnia fato fieri, & inexorabili necessitatis lege contingere putabant ; sublata quippe mortalibus agendi libertate, sublatum quoque est omne virtutum vitiorumque discrimen. Epicurei vero, ex principiis certe Epicuri, quanquam haud ex morum disciplina ejusdem præceptoris, nimium concupiscentiæ indulgentes existimabant, licere homini actiones suas ex suo arbitrio determinare, nisi quatenus lege civili prohibeantur. „ Cum enim, inquit (a) Wolfius, non admittant intrinsecam actionum honestatem, „ ac turpitudinem in se spectatas, omnes actiones pro in„ differentibus habent, earumque demum moralitatem „ consequi ex lege, quatenus eæ vel præcipiantur, vel „ prohibeantur. Itaque suprema Epicureorum lex est : „ quod lubet, licet, nisi quatenus coacti, aut formidine

 „ pœ-

(a) *Part. 2. cap. 4. 5717. & sequent.*

„ pœnæ agunt. Ab hac fœdiſſima ſententia excerpta ſunt Hobbeſii dogmata, quibus ille damnati nominis auctor, nihil inter honeſta & turpia intereſſe opinatur; propterea juſtum & injuſtum a pactis, aut humanis legibus pendere, quæ omnia ex reciproco timore ab initio conſtituta ſint, & ſocietates coagulatæ. Intrinſecum actionum diſcrimen apud omnes nationes in confeſſo eſt, ne plurimis quidem Græcorum, Romanorum, Sinenſium, & Japponenſium Atheis repugnantibus; hinc nonnulli eruditiſſimi Viri confutatione indignum nefarium hoc deliramentum putarunt. Alii vero, inter quos emicat Cumberlandus celeberrimo opere, convincentibus rationibus Hobbeſianum ſyſtema evertunt. Quoniam autem omnem impietatem univerſali hiſtoria ratiocinata penitus eradicandam eſſe propoſui, quod eſt peremtorium argumentum; idcirco adductas de hac re doctiſſimorum Virorum rationes referre, ſupervacaneum cenſeo.

Multi quidem morum diſciplinam ducentes ex ea hominis parte, in qua ineſt concupiſcentia, omnem vivendi rationem fœde perturbarunt; ex quo tot abſurdæ ortæ ſunt opiniones. Hinc ſcripſit (*a*) Cæſar de Gallis, qui „ ut aut ipſi injurias inferrent, aut illatas propulſarent, „ omnes in bello verſantur. Ex diverſis profecto principiis, & cogitandi modis, id fieri certum eſt. Exemplum præclarum exhibet Livius: „ quodnam, ait (*b*) id jus eſſet „ agrum a poſſeſſoribus petere, aut minari arma, Roma- „ nis quærentibus, & quid in Hetruria rei Gallis eſſet? „ Cum illi ſe in armis jus ferre, & omnia fortium Viro- „ rum eſſe ferociter dicerent, accenſis utrinque animis ad „ arma diſcurritur. Ex adverſo ea, quæ juſta, honeſta, aut per ſe citra omnem impoſitionem turpia ſunt, faciunt ob-

jectum

(a) *Lib. 6.* (b) *Lib. 5. Decad. 1.*

jectum juris naturalis ac perpetui. Justitia autem dividitur in naturalem, & civilem. Hæc ab humanis institutionibus pendet: illa a natura rationabili originem ducit; verum etiam leges civiles ad naturales referuntur. Hinc Aristoteles de justitia sic (*a*) loquitur: „ Quod agitur in al-„ terum justum æquale, & huic proportionale. Et sane „ justum duplex, unum quidem ex lege, justa siquidem „ perhibent, quæ lex jubet: alia justa sunt, quatenus sese „ a justo sunt. Jus quippe civile nihil aliud est, nisi naturalis ratio ad talem, aut aliam datam societatem relata. Quoniam vero confusa quædam aliquando, nec satis distincta legis naturalis notio e Philosophorum profertur scholis; hinc alii legem naturalem sola humana ratione a radice sua efferunt, rectumque animi judicium, inconsultis naturæ affectionibus, adeo anteponunt, ut sensus honestati contrarios vitium existiment naturæ universæ quodammodo ægrotantis, atque ab institutione sua turpiter deflectentis. Contra vero alii absurdum autumant, partem anteferre toti, legemque communem rerum creatarum contrahere ad certæ, ac peculiaris naturæ sensum, & ad rationem humanam res ita expendere universas, ut quod homunculis conveniat, aut repugnet, id infinitatis totius perfectio, aut vitium habeatur. Unde nullam ponunt boni malive naturam, eique inhærentes, jus naturale omnino convellunt, ne honestatis lege per naturam constituta, suis ipsamet legibus natura damnetur: quod eveniret, si virtus una & vitium eadem natura consisterent: nam lex virtutis a natura veniens damnaret vitium ab eadem natura profectum: quæ ratio non homines modo, sed & bruta etiam amplectitur; discrimen vero inter homines & bruta manifestum est; homo enim ratione, quæ vitanda,

&

(a) *Lib. magn. moral. cap.* 1.

& expetenda ſunt, boni & mali definitione diſcernit; bruta autem fuga, & appetitione naturali nulla diſtincta lege moventur.

Quærens Cicero, unde contingat, quod in tam abſurdis, & inter ſeſe oppoſitis ſententiis verſetur doctrina morum, ſic (a) diſſerit: Da ſcilicet mihi hominem, qui ex vitæ genere oſtendat ſe virtutis cauſſa, niſi eam voluptatem, aut quæſtum acciret, ne manum quidem verſurum, non mirabor, huic ſenſim tacere leges omnes, & ratum non ægre fore, eas eſſe hominum pura puta commenta; tum quod venerit in conſuetudinem id cogitandi atque expetendi, tum vero maxime, quod animus undique illecebris delinitus, morem aliquando ſenſibus gerat. Alibi (b) Tullius inquit: Philoſophos ſegregatos ab omni ſocietate Reipublicæ, cujus partem neque noſcebant ullam, neque noſcere umquam valuerunt, cæteroſque omnes Philoſophos de vita regenda ac officiis hominum diſputantes, adeo inter ſe contendere ſolitos, ut advocatos eos dicere audeant Demiphoni, aut malum Genium ad eos adloquutum. Propterea Cato redargutus fuit (c) ab eodem Tullio, quod interdum noceret Reipublicæ, eo quia vellet Philoſophicam Platonis Rempublicam Romanis tradere, quum in concionibus ſolitus eſſet Platonis ſententias in medium proferre. A nonnullis enim Philoſophis convulſa pene univerſa vitæ degendæ ratione, rerumque gerendarum doctrina, in id videri eos præcipue conniti, ut igniculos ipſos idoneæ naturæ, qui veritati in nobis ſemper prælucent, non modo malis moribus, ut idem Tullius (d) animadvertit, verum ingenioſis etiam artibus pertinaci meditatione reſtinguant.

Præ-

(a) *Lib. de legibus.*
(b) *Lib.* I. *de N. D.*
(c) *De finibus* 93.
(d) 3. *Tuſcul.*

Præclare quidem ſcripſerunt nonnulli Ethnicorum Philoſophi de moribus quibuſdam, docendo multa laudabilia, humaniſque moribus accomodata, atque ad juſtitiam, temperantiam, honeſtatemque compoſita; inter quos numerantur aliqui impietate polluti, ut videre eſt de Democrito, atque Epicuro in Epiſtolis Senecæ: de Plinio ubi (*a*) inter cætera ſic legitur: noſſe ſe quemque, & nihil nimium cupere; comitemque æris alieni eſſe miſeriam. Impii etiam Sinenſium, & Japponenſium Doctores congruentia naturæ agnoverunt, & tradiderunt; id eſt, unumquemque proximum ſuum diligere, cupiditatibus reſiſtere, neminem dictis factiſque lædere, Parentibus obtemperare; quumque ratione prædíti ſimus, virtutem ſequi debemus, ut a brutis diſtinguamur, teſte (*b*) Picardo. Non eſt autem ſatis præclare dixiſſe de moribus quibuſdam, illorumque congruentes cauſſas attuliſſe; certum enim eſt manare latius diſciplinam vitæ moralis: hanc quidem partibus ſtare ſuis, ſed complexione tota corruere, niſi fundamenta jacias, quibus æque nitatur, undecumque illam ſpectes; & quælibet objecta in punctum veluti unum deſinant, a quo ad ambitum æquales lineæ ducantur; ita ut partes omnes non careant illa conſtructione doctrinæ, quam recentiores ſyſtema vocant. Syſtematis vero punctum eſt finis, ad quem omnes virtutes morales diriguntur; quum enim ad ipſas non referantur ſed propter aliquem finem expetantur, conſequens eſt, juſtas actiones eſſe eas, quæ ad verum finem diriguntur: quapropter, ut optime (*c*) animadvertit Auguſtinus „ non officiis & „ actionibus, ſed finibus virtutes a vitiis diſcernuntur. Quotus vero Ethnicorum Philoſophorum eſt, qui hæc uni-

(a) *Lib. 7. cap. 32.* (b) *Tom. 2. de Confucii, & Jappon. doctrina.*
(c) *Lib. 21. cap. 25. de C. D.*

universa præstiterit & omnes morales virtutes ad verum finem perduxerit, & ex his omnibus datum sit corpus perfectum architectari? Ab illa igitur summa sapientia, quæ & Universi Opifex fuit, perfectum & stabile moralis disciplinæ systema perfici potuit, undecumque illud spectes, ita ut nulla ex parte nutare videatur; quæ omnia aperte elucent in primigeniæ Traditionis systemate, ut in contextu hujus operis uberrime demonstrabitur. Quæ cum ita sint, non video, cur tantis laudibus moralis Philosophia sit ornanda, de qua Seneca ad Lucillum scribens (a) totis eloquentiæ viribus illam commendat, ut quæ animum format, vitam disponit, actiones regit, agenda vel omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum: sine qua nemo securus, nemo beate, ne tolerabiliter quidem vivere possit. Idem Seneca, Philosophus & ipse, haud sibi constans, imbecillitatem, & contradictiones Philosophorum ostendit, quorum verba sunt plurima, multamque in disputando vanitatem habentia; horum sententias strictim referens, (b) ait: Quidam mihi non profuturam scientiam tradunt: alii spem omnem scientiæ eripiunt: alii non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura est, nisi dubium. Si Parmenidi, nihil est præter unum. Si Zenoni, ne unum quidem: non facile dixerim, utrum magis irascar illis, qui nos nihil scire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil scire. Hactenus Seneca, magnus Stoicæ sectæ sive Patronus, sive Asseсla; quorum Philosophorum dogma erat; omnia fato fieri, & inexorabili necessitatis lege contingere; hinc nullum virtutum vitiorumque discrimen esse poterat; quod morum disciplinæ, & philosophicæ faculta-

ti,

(a) *Epist.* 16. (b) *Epist.* 88

ti, quam tot laudibus ornavit, e diametro opponitur. Veteres etiam fere omnes Philoſophi de finibus actionum fœde erraverunt; ſed & de officiis hominum mira varietate diſtractos, non tam pugnantia, quam abſurda dixiſſe. Illud enim manifeſtum eſt, non omnibus eadem fuiſſe honeſta aut turpia; quum in una regione tamquam honeſta recepta fuerint ea, quæ in alia turpia viſa ſunt. Inceſtuoſa quippe exercere commercia, & ſolemni quoque matrimonio miſceri filiabus, olim Perſis permiſſum, quod apud cæteras nationes nefas maximum fuit. Puerorum etiam amores, & propudioſa virorum cum adoleſcentibus commercia a nonnullis Ethnicis probata fuerunt. De Peruviæ regione Levinus Appollonius ſic (*a*) inquit: „ Peruvani fœdæ marium libidini proclives ſunt; exiguo in „ precio mulieres habent, quas viliſſime ſibi ancillari co„ gunt. Profecto ii, qui libidini laxant fræna, adeo inflammantur, ut craſſa quædam mentis hebetudo oriatur, ex qua quælibet corporum conjunctio licita videatur. „ Non „ eſt enim, inquit (*b*) Chryſoſtomus, corporum, & pe„ cuniæ par cupiditas; ſed acrior multo atque vehemen„ tior eſt illa corporum. Pleraque alia quoque hominum officia haud ſunt apud omnes honeſta aut turpia. Etenim barbaræ adhuc Gentes ſunt, quæ in magno precio habent ferocitatem, aut immanitatem, & in alienas terras violentas irruptiones; hinc aliena rapere, ſervos, & eunuchos facere, mulieres, puellaſque proſtituere, non modo licitum, ſed glorioſum prædicant. Populi hiſce efferatis moribus dediti, ferociter fortiterque ſe gerendo, naturæ leges probe conſuluiſſe putant; experientia enim magiſtra didiſcimus, nullum eſſe deteſtabile facinus, quod aliqua ratione, aut antiquata conſuetudine ab improbis non excu-

F ſetur,

(a) *Lib.* 1. (b) *Homil.* 79. *in Matth.*

ſetur, honeſtaſque ipſa ad oppoſita non detorqueatur. Verum multis honeſtum ac laudabile videtur illud, quod laudatores plurimos habet, quamquam cum vera virtute & juſtitia jungi haud poſſit, quod non raro in rebus bellicis evenire ſolet; vulgus enim perſæpe rumorem ſequitur, optimaque arbitratur ea, quæ magno ſenſu recepta ſunt, multoſque petitores habent. Sed & Heroibus ſæculi hujus, & Ethnicorum Philoſophis glorioſum viſum eſt, ſe ipſos occidere, aut Reipublicæ cauſſa, aut ne ingruentibus malis ſupereſſent; iique potiſſimum ſunt, qui illuſtres & glorioſi apud Gentes habiti ſunt. Hujuſce diſſimilitudinis ſentiendi modus non raro oritur ex diverſa conſuetudine vitæ; ii enim, qui malis moribus obtuſam & depravatam mentem habent, veræ juſtitiæ, honeſtatiſque facies obvertitur; & mala conſuetudine vitæ obcæcati, honeſtati, quæ ex bonitate ducitur, & ad bonitatem refertur, adverſantur.

Invidia etiam, maximorum malorum parens fœcunda, proditur primum in Dæmone, qui nulla injuria offenſus Protoplaſtas ad peccandum induxit, ea ſpe, ut innocentia amiſſa, bonis, quibus a Deo tam liberaliter ditati fuerant, ſpoliarentur. Hoc aſſequuto haud Dæmonis invidia quievit: inexplicabili enim invidiæ livore tabeſcens, nunquam a maligno propoſito receſſit trahendi univerſum genus humanum in perditionem; propterea ut gradatim ad totum perveniret, veram religionem fœdare, humanoſque mores corrumpere verſuta calliditate conſtituit. Profecto hujus maligni graſſatoris artes, divinitus detectæ, apud omnes Gentes pervulgatæ in progreſſu hujus operis reſerabuntur. Dæmonis invidia ad ſceleſtos homines tranſiit, quorum animi ab hac maligna rabie adeo inflammantur, ut ad turpia quæque perpetranda non erubeſcant;

hinc

hinc invidorum cogitata, effata, & opera, maledictione, detractione, amaritudine plena ſunt. Invidiæ radix ſuperbia eſt, quæ intus latet, & vires carpit paulatim, & in infimam quoque plebem mittit radices; propterea invidi acuunt linguas ſuas ſicut ſerpentis, & venenum aſpidum ſub labiis eorum. Invidorum autem alii, vilem abiectumque animum habentes, quos coram laudant, ſecreto iiſdem detrahunt: alii vero, qui ſe pollere viribus ſentiunt, maligna invidiæ opera palam præſeferunt, Cainum imitantes, qui invidiæ livore æſtuans innocentem fratrem interfecit. Quot quippe rixas, ſeditiones, & bella ab invidia excitata ſint, omnium temporum experientia oſtendit; quantumque inter cives invidia poſſit S. Ambroſius (*a*) declarat, inquiens: „ Non mediocris invidia proditur, quæ ci-
„ vicæ charitatis oblita in acerba odia cauſſas amoris infle-
„ ctit. Simul hoc exemplo (invidorum Judæorum) &
„ oraculo declaratur, quod fruſtra opem Cœleſtis exſpectes,
„ ſi alienæ fructibus virtutis invideas; aſpernator enim
„ Dominus invidorum eſt; quoniam ut ſcriptum eſt, qui
„ malignantur exterminabuntur.

Porro non turbæ pravorum hominum, non lites diſſidentium audiendæ ſunt, avertentes alio; ſed veræ juſtitiæ dogmata per quævis tempora ad hæc uſque noſtra trajecta, quæ inſident hærentque in pectore juſtorum, tranſcripta ex lege æterna, jubentia ac vetantia judicio inviolabili, ſuperne illapſa ex ratione illa ſumma, certiſſima & immutabili imperandi prohibendique ſapientia, nos inclinante ad conſentiendum Dei rationabiliſque naturæ præceptis; quæ pandunt, dilucidaque faciunt ea, quæ, quodam concupiſcentiæ velo obducta, deliteſcerent, niſi divina lex diceret: non concupiſces; propterea Apoſto-

(*a*) *Lib. 4. in caput 4. Lucæ.*

lus (a) inquit: „ concupiſcentiam neſciebam, niſi lex di-„ ceret: non concupiſces. Porro concupiſcentia, quæ militat adverſus animum, ab initio in primo Parente fuit juſta peccati pœna, quæ in poſteris, ſimilitudine Parentum, natura eſt. Mala autem concupiſcentia adeo inſidioſe intus ſe gerit in perniciem noſtram, ut ejus nequitia adhuc humanum genus lateret, niſi divino lumine prælucente fuiſſet detecta; ſed non modo caro illecebris æſtuat; verum etiam animus, qui eſt forma ſui corporis, de facili furiari ſolet ab iiſdem appetitionibus carnalibus, a quibus quodammodo infirmatur; tantaque concupiſcentiæ vis eſt, ut nunquam ſuis illecebris animum titillare deſinat, quæ niſi probe cognoſcatur, & cohibeatur, rationem ipſam in ſubſidium trahat, & demum in deteriora animus ipſe ruat. Illud autem maximum diſcrimen eſt inter juſtos & peccatores; juſti enim ſub poteſtate habent omnes malas appetitiones: concupiſcentia vero mala dominatur peccatoribus; & hæc eſt juſta retributio, ut dixit (b) Dominus ad Cainum: ſi bene egeris recipies. Ab Abel autem juſto uſque ad ultimum electum concupiſcentiæ dominium aperte elucet; quotquot enim juſti fuerunt apud omnes nationes, hujuſce veritatis ſunt teſtes; & multorum venerabilis memoria permanet, quamquam plurimorum virtus efferatur cum funere, illorum etiam, qui in ſublimi honorum atque dignitatum faſtigio vixerunt, ut omnium temporum experientia docet; manifeſtum quippe eſt, præclariſſimos Viros tractu temporis ab hominum memoria dilabi, & monumenta ipſa litterarum diem oblitterare; veræ autem juſtitiæ diſciplinam indeſinenter perſeverare; quod enim a Deo eſt æternum eſt, neque temporis voracitati ſubjacet.

Pro-

(a) *Ad Romanos cap. 7.* (b) *Geneſ. cap. 4.*

Profecto quæ hucuſque de Ethnicorum Philoſoporum placitis dicta ſunt, non adeo mirum videtur, ſi in multiplici errorum caligine a recta etiam morum diſciplina aberraverint. Illud quidem valde miramur, plures ex Hebræis, & ex noſtris Theologis, quamquam eis ſcripta Divinorum & naturalium præceptorum lex apertiſſime præluceret, in legis interpretatione adeo deflexiſſe a recto tramite, ut variæ inter Hebræos numerentur ſectæ, inter quas emicat falſa Phariſaica juſtitia: adſunt etiam plures noſtrorum Theologorum de morum diſciplina ſententiæ, quæ a ſummis Pontificibus anathemate feriri meruerunt. Cogitanti mihi, unde contingat, ut eruditi Viri aliquando in abſona & devia dilabantur, quamquam unum ſit, quod unice fieri deceat, aliam cauſſam excogitare haud potui, niſi quod mala concupiſcentia haud ſatis, uti par eſt, exploretur, & detegatur. Sæpe enim ſubrepunt pro virtutibus vitia proximitate fallentia. Inordinatus enim ſui amor aut alterius, caritatis interdum locum occupat: frugalitatis, ſive temperantiæ avaritia: Zeli ſuperbia: correctionis odium, ſive vindicta: humilitatis animi dejectio; & his ſimilia, quæ aliquam cum vera virtute ſpeciem præſeferunt.

Quæ cum ita ſint, jam a nobis peſpicuum factum eſt, moralis diſciplinæ firmitatem a Philoſophia, dubitationibus & contradictionibus ubique conſperſa, non eſſe profectam; ſed a Deo omnis veritatis fonte, ut libro ſequenti omnium Nationum conſenſione uberrime demonſtrabitur: & hoc loco referre ſufficiat, quod nomine Gentilium ſcribit Cœlius Secundus Curio, Præfatione ad Livium: Juſtitia, inquit, fides, pietas ex veterum monumentis ſunt humani generis vinculum; ſed in tanta re promovenda, Divino favore opus eſt primum, deinde homi-

hominum. A Deo assiduis omnium votis & precibus & vitæ sanctimonia bona imploranda, & exoranda sunt, sine quo nihil boni inveniri potest. Quod si fecerint, in hujus felicitatis parte & gloria numerabuntur: si minus, Diis erunt & hominibus invisi; præclare enim Hesiodus:

Felix qui rerum potuit cognoscere caussas,
Et dubiis optata tulit solatia rebus.
Fortunatus & ille est, qui recta monentem
Audit, & inventis ponit vestigia lætus:
Qui rebus non consulit ipse cadentibus ultro,
Inducitque animum voces contemnere veras,
Ille quidem invisus Divis, & inutilis Orbi est.

CAPUT IV.

De humanæ animæ natura, & proprietatibus, an ejus notitia ab humani intellectus acie haberi possit.

EX omnibus rebus, de quibus disputatio institui solet, nulla gravior, majorisque apud nos momenti esse debet, quam de humani animi natura & proprietatibus disquisitio. Licet enim homines animatos se esse sentiant; quid tandem illud sit, per quod vivant, per quod moveantur, sentiant, intelligant, ac eligant, haud facile percipiunt. Ex antiquis, recentioribusque Philosophis non defuere, qui auxilio solius humanæ rationis ostendere conati sunt, humanam animam esse substantiam quandam ab omni materia sejunctam, simplicem, ac propterea incorruptibilem, immortalemque, cogitandi, intelligendi, ratiocinandi, volendique facultatibus præditam.

Quo-

Quoniam vero in præſenti libro de Philoſophis inſtitutus eſt ſermo, exordiar a rationibus, quas in medium protulerunt, apud nos aptiſſimas, ad firmandam humanorum animorum immortalitatem. Præcipuæ rationes, a recentioribus adductæ, deſumtæ ſunt ex Platonis libro, qui eſt de animo, quaſque ſtrictim referam: ſi ſingulas enim recenſere velim, in immenſum fere protraheretur oratio. Præterea, ut alibi etiam monuimus, ratio ſuſcepti muneris poſtulat, oſtendendum eſſe, Gentium perſuaſionem de humanorum animorum immortalitate a Philoſophia non eſſe profectam; quod in præſenti libro demonſtrandum eſt ex oppoſitis inter ſeſe de hac re ſententiis, Philoſophorumque æternis diſſidiis. Unde autem hæc firma omnium nationum perſuaſio proceſſerit, in libro ſequenti omnium Gentium teſtimonio luculenter referabitur. Præcipuæ igitur rationes, de hac re a Philoſophis in medium productæ, ſunt: Quod ſemper movetur, æternum eſt, & quod ſe ipſum movet, nunquam deſeritur a ſe; quum habeat in ſe fontem, ac originem motus: æternum igitur eſt, quod ſe ipſum movet. Præterea animi ſubſtantia ſimplex, ſecretaque ab omni materia videtur; animus enim humanus in intellectuali actione nihil commune habet cum idea materiæ, quæ iners per ſe eſt; animus vero ſimplicitate ſumma agit, maximaque agilitate utitur; quæ omnia omnino aliena ſunt a communi idea materiæ. Quum autem momenta hæc ab aliis Philoſophis improbentur, horum argumenta proponenda ſunt; ut demum immortalium animorum veritas, ab adverſariorum momentis vindicata, hiſtorica ratiocinatione firmata, nulla ex parte nutare videatur, & inconcuſſa permaneat.

Variæ quidem hac de re Ethnicorum Philoſophorum ſententiæ fuerunt, ideoque plurimæ falſæ, ita tamen,

ut & vera apud Ethnicos Philoſophos locum invenerit. Eas omnes brevi compendio complexus eſt Cicero: „ ſunt, „ inquit (*a*), qui diſceſſum animi ex corpore putent eſſe „ mortem, ſunt qui nullum fieri diſceſſum, ſed una ani- „ mum & corpus occidere, animamque cum corpore ex- „ tingui. Qui diſcedere animam cenſent, alii diſſipari, „ alii diu permanere, alii ſemper. Plutarchus recenſet eos Philoſophos, qui ſemper permanere animos tradiderunt; Ariſtoteles, inquit (*b*), in definitione animorum dixit; eſſe actum primum corporis naturalis, & inſtrumenti apti, vivendi facultatem habentis. Animus ſolus eſt ſeparatus, quicquid eſt; & hoc ſolum eſt immortale & ſempiternum. Plato ſubſtantiam mente præditam, a ſe ipſa mobilem, & quæ moveatur ſecundum numerum harmoniacum. Pythagoras, & Plato dixerunt: ratione præditam partem non interire: eſſe quippe animam non Deum, ſed Opificium æterni Dei: Brutam autem eſſe obnoxiam interitui. Thales primus dixit: animam eſſe naturam, quæ ſemper, aut a ſe ipſa moveatur. Pythagoras: numerum, qui ſe ipſum moveat; numerum autem ſumit pro mente. Hactenus excerpta ex Plutarcho. „ Alii „ autem Ethnicorum Philoſophi, inquit (*c*) Pfannerus, „ inter quos Pythagorei, animæ humanæ excellentiam „ agnoſcentes, ex univerſa mente divina nos delibatos „ habere animos dixerunt.

Antequam ultra progrediamur, ſcrutandum eſt, unde de animæ natura Philoſophorum errores proceſſerint. Primus Atheiſticæ ſectæ fuit, negare Dei virtutem creandi ex nihilo, ex quo ortum habuit nonnullorum Philoſo-

pho

(a) *Apud Pfannerum cap.* 17. 69. & 10.
(b) *De Placitis Philoſoph. lib.* 4. *cap.* 2. *uſque ad* 8.
(c) *Cap.* 5. *de Creatione.*

phorum ſententia, nos e mente divina delibatos animos habere; & hoc pacto immortales animos dicebant, quod ſcilicet poſt diſceſſum a corpore univerſali principio uni-rentur. Altera erroris origo fuit, quod animus humanus, dum corpori mortali immixtus eſt, nunquam claram apertamque ſubſtantiæ ſpiritualis notionem habere poſſit. Quoniam enim fieri nequit, ut anima ſine ſenſuum adminiculo quidpiam intelligat; inde ſequitur, ut ſpirituales ſubſtantiæ, analogico quodam modo, veluti umbra quædam, aut fumus, ſive tenuiſſimus vapor, aut alia ſubtilior materia ſenſui interno repreſententur: unde fit, ut mens humana nequeat adeo ſe ſupra ſenſus attollere, ut ſubſtantiæ omni materia carentes intime percipiantur.

Propius igitur accedendo ad rem, de qua agitur; Laertius ſic (*a*) ait: Stoici autem, non quidem immortales animas, longævas tamen, neque corpori illico commori, arbitrati ſunt: animam etiam corpus, ſive corpoream eſſe, ac durare poſt mortem, eſſe tamen obnoxiam interitui. Plutarchus vero, loco ſupra citato, ſic loquitur: Stoici exeuntem e corpore animam ſimul cum concreto interire ſtatuerunt, eam ſcilicet, quæ ſit imbecillis: quales ſunt ineruditorum animæ. Validiores, quæ ſunt ſapientum, durare uſque ad conflagrationem. Hæc, quæ Laertius ſcripſit, diſerte explicat Seneca, qui, Martiæ Patrem defunctum loquentem introducens, poſtquam monuiſſet Mundum aliquando conflagraturum, ſubdit (*b*): „ Nos „ quoque felices animæ, & æterna ſortitæ, cum Deo vi„ ſum erit, iterum iſta moliri, labentibus cunctis & ipſi „ parva ruinæ ingentis acceſſio in antiqua elementa ver„ temur. Ethnicorum Philoſophi fere omnes animæ naturam ſcrutantes, ſupra materiæ ſubſtantiam ſe attollere

G haud

(a) *In vita Zenonis.* (b) *Epiſt. ad Martiam.*

haud potuerunt; quorum varias sententias, a Plutarcho, libro supra citato, traditas, strictim referam: Dicæarchus dixit, substantiam mente præditam, harmoniam quatuor elementorum: Asclepiades Medicus coexercitationem sensuum: Anaxagorei corpus esse censuerunt, idque aereæ naturæ: Stoici spiritum calidum: Democritus igneam compagem partium, mente sola perceptarum, quæ formis sint globosis, ignea vi, denique corpus: Epicurus: temperatum quidpiam ex quatuor qualitatibus, ignea, aerea, aquea, & alia cui nomen non sit positum, quod ei erat, vis sentiendi: Heraclitus animam esse exhalationem humidarum Mundi partium. Hactenus ex Plutarcho excepta. Tullius vero de animæ natura sic (a) differit: „ Anima sit animus „ ignisve nescio, nec me pudet fateri nescire, quod ne- „ sciam. Illud si ulla alia de re obscura affirmare possem, „ sive anima, sive ignis sit animus, eum jurarem esse divi- „ num. Et quidem si Deus aut anima, aut ignis est, „ idem est animus hominis. Nam ut illa cœlestis natura, „ & terra vacat & humore; sic utriusque harum rerum „ humanus animus est expers. Sin autem quinta quædam „ natura ab Aristotele inducta, primum hæc & Deorum „ est, & animorum. Atque hæ sunt præcipuæ veterum Philosophorum sententiæ, quæ de animorum humanorum natura in hoc, quem incolimus, Orbe vulgatæ fuerunt.

Agendum etiam est de Philosophorum opinionibus, quæ, in altero Hemisphaerio prolatæ, ad nos pervenerunt. Picardus Sinensium & Japponensium doctrinæ diligentissimus scutator (b) refert: Quendam nomine Loachum, qui sexcentos circiter annos ante Christi tempora natus, auditores suos primum docuisse, animos cum corporibus inte-

(a) *Lib. 1. Tuscul. quæst.*
(b) *Tom. 2. part. 1. de Sinens. & Jappon. relig.*

interire, voluptatesque, quæ corpore percipiuntur, summum esse hominis bonum. De Confucio autem, quadraginta annos a morte Loachuni nato, tradit: Hunc Philosophum docuisse, hominum animas a subtilioris crassiorisque materiæ concursu ita componi ac coagmentari, ut ex utraque constituantur; hinc sponte consequitur, animas cum corporibus interire. Confucii doctrina a quodam Sciuto Japponensibus delata; auditores suos docuit de duplici materia, ex qua coagmentatæ essent animæ humanæ; verum addidit, Mundi animam, idest Spiritum Universalem e subtiliori materia constantem, in quaslibet Mundi partes diffundi, easque intime pervadere, atque ab hoc Spiritu corpora animari, a quibus quum recesserit, cum anima universali iterum conjungi; quemadmodum aquæ ad mare profluentes, unde fluxere, mirabili circumvectione revertuntur. Hæc fere fuit nonnullorum Philosophorum nostri Hemispherii sententia, qui ex repetita conjunctione cum anima universali animorum immortalitatem intelligebant. Eo respiciens Virgilius sic (*a*) canit:

Esse apibus partem divinæ mentis, & haustus
Æthereos dixere: Deum namque ire per omnes
Terrasque tractusque Maris Cœlumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, Viros, genus omne ferarum
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.

Ex falso quidem principio, quod in rerum natura non detur alia substantia, nisi materialis, in tot absona & devia Ethnicorum plurimi iverunt; & consequens erat, ut soluta hac partium compage, interire animas existimarent. Alii vero Ethnicorum Philosophi, qui animum hominis particulam Divinitatis esse dixerunt, & ex mente di-

(a) *Lib. 4. Georg.*

divina nos delibatos animos habere, quum comprehendere haud possent, Deum ex nihilo posse alias substantias creare, inanem immortalitatem induxerunt. Idcirco Augustinus ad Varronem sic (a) loquitur: „ Anima tamen „ tua tam docta & ingeniosa (ubi te multum dolemus) „ per hæc mysteria doctrinæ ad Deum suum, idest a „ quo facta est, non cum quo facta est, nec cujus portio „ est, sed cujus conditio est; nec qui est omnium anima, „ sed qui fecit omnem animam. Hunc errorem Ethnicorum diserte Clemens Alexandrinus (b) refellit: Nisi quis, inquit, ipsam ejus partem esse, & esse nos ejusdem cum Deo essentiæ ausit dicere. Nescio autem quomodo quis, qui Deum novit, æquo hoc audire animo possit, respiciens ad nostram vitam, in quot versamur malis. Sic enim fuerit, quod nefas est dicere, Deus peccans in singulis partibus, siquidem partes sunt totius partes, & totum complent, sin autem non complent, ne partes quidem fuerint. Apud Ciceronem eundem fere in modum Vellejus: Pythagoras, inquit, qui censuit (Deum) animum esse per naturam rerum intentum, & commeantem, ex quo nostri animi caperentur, non vidit distractione humanorum animorum discerpi, & dilacerari Deum; & cum miseri animi essent, quod plerisque contingit, tum Dei partem esse miseram, quod fieri non potest. Verum partem divinæ naturæ non in hominibus modo, sed & omnibus animalibus, immo quibuscumque vegetabilibus posuisse, quod sine summa profanatione perfectissimæ naturæ divinæ quisquam admiserit. Bonum igitur pulchrumque animæ in eo consistit, non quia portio Dei, sed quia Deo sit similis. Hactenus egregie Clemens.

Epi-

(a) *Lib. 7. cap. 5. de C. D.* (b) *Strom. lib. 2.*

Epicurus totus in eo fuit, ut rationes a Platone adductas pro firmanda animorum immortalitate refelleret; deinde suam sententiam exhibens, dixit: animum esse temperatum quidpiam ex quatuor elementis; propterea hac partium compage soluta animum interire. Hinc ad Monovecum scribens hæc habet: Illud assuesce, ut existimes, nihil ad nos mortem pertinere, quoniam omne bonum in sensu versatur: est autem mors privatio sensus. Itaque recta ea cogitatio, qua mortem nihil ad nos pertinere intelligimus, vitæ mortalitatem jucundam reddit, non infinitum illa quidem tempus adjiciens, sed immortalitatis desiderium adimens. Nihil enim grave in vita est, qui nihil esse, in non vivendo, grave vere perceperit. Ergo vanus est, qui se non ideo timere mortem dicit, quod allatura dolorem sit præsens, sed quod futura dolorem afferat, quod enim præsenti non affligamur, id exspectatum inaniter angit. Mortem ergo malorum omnium maxime horribile, nihil ad nos pertinere, quoniam dum nos fuerimus, mors non est: Cum mors adfuerit, nos non sumus. Cui Epicuri opinioni assentiri videtur (*a*) Seneca, qua in re dixit: Hoc erit post me, quod ante me fuit. Lucretius autem Epicuri discipulus & assecla, Præceptoris sui sententiam integro libro confirmare conatus est. Opinionem hanc Epicureorum intereuntis animi cum corpore amplexati sunt ex Hebræorum gente Sadducæi, qui, teste (*b*) Flavio, animos simul cum corporibus extingui putarunt: nec post hanc vitam præmium, aut pœnam exspectant; quorum tamen, inquit, opinionem pauci admodum adoptarunt. Porro hæc opinio, ut Vossius (*c*) refert, cœpit post Magni Alexandri tempora, cui

(a) *Epist.* 54.
(b) *Antiq. Judaic. lib.* 18. *cap.* 2.
(c) *Lib.* 1. *cap.* 10.

cui occasionem dedit Antigonus Sochæus, cujus discipuli fuerunt Sadoc, & Baithos. De Sadducæorum vero secta plura S. Philastrius (a) tradit; nos præcipua describemus: Secundum carnem æque solum prædicant vivendum, circumcidendum, baptizandum. De lege autem Domini non aliud exspectant, Epicureorum dementiam potius, quam divinæ legis jura sectantes. Hanc Sadducæorum opinionem ad Samaritanos etiam idem S. Doctor transisse testatur.

Quum autem, ut supra diximus, præcipuum Philosophorum argumentum, ad firmandam sententiam immaterialitatis & immortalitatis animi humani, illud sit, quod vivat, se ipsum moveat, intelligat, ratiocinetur; quæ omnia simplicissimæ substantiæ, a conceptu materiæ diversum ostendunt. Profecto rationi ita conclusæ illud adversari videtur, quod quum bruta non vivere modo, & se movere, ac aliquo modo intelligere, & ratiocinari videantur; ex illo principio quod plus & minus substantiam non mutet, concludunt, dicendum esse, ipsa quoque bruta immortali constare animo; at ubi hoc repudietur, dicendum foret, animum quoque hominis corporeis constare partibus, & esse mortalem. Recentiores Philosophi ut huic objecto occurrerent, & ab hoc intricatissimo nodo se extricarent, variis modis ingenia sua contraxerunt, & in omnes animorum species versarunt, ut funditus & intime cognoscerent, unde vita & brutorum sensus originem ducat. At ecce tricæ, ecce saltus e quibus tantum abest, ut sola Philosophia duce emergere possint, ut magis magisque implicentur, quamquam nullum non moveant lapidem, ut substantiæ discrimen inter hominum bestiarumque animos inveniant. Illud autem hic

(a) *De hæres. num.* 4.

hic adnotare placet, non anxie laborandum esse, in quærendo hoc discrimine inter humanas brutasque animas; licet enim quadam affectionum communione ac similitudine utræque vivant; maximum tamen discrimen illud videtur, animas humanas ad finem altissimum fuisse creatas, capacesque altæ contemplationis effectas; omnia autem cætera animata & inanimata hominum gratia creata videantur; propterea divinæ providentiæ consentaneum erat, ut hominum animi, sicuti spe, ita & immortalitatis privilegio gauderent. Quum autem reliqua animalia, penitus religione carentia, quidquid sit, quod illa animat, ad subeunda viliora sæculi hujus officia a divino Opifice condita, neque Dei cognitione, neque pietate erga Deum, neque immortalitatis spe gaudeant, nihil interest, si illorum animæ cum corporibus extinguantur.

Aliorum opinio fuit, teste (a) Philastrio, hominum animas ita nunc appellari, quæ ante Spiritus vocabantur, & erant in Cœlo; postea autem, quia terrena desideraverunt, discessisse de Cœlo, & ex eo animas nuncupatas arbitrantur. Horum Philosophorum sententiam amplexatus est Origenes contra Celsum, ubi inquit: Ante intellectus vocabatur Spiritus. Intelligentes, sive Intelligentias in Cœlo vitam duxisse primum, deinde prolapsas in peccatum, ut pœnas darent, detrusas in corpora; hæc & Platonicorum fuit opinio. Hinc V. Cl. Galeardus, ibi in notis Origenis, Augustini aliorumque clarorum scriptorum monitum sequens, animadvertit, Philosophorum libros caute esse legendos. Superest, ut recens Spinosæ inventum exponamus. Hujus Philosophi systema est: multiplicem substantiam dari posse negat; putat materiam solam, unam rerum omnium esse substantiam, nullo pacto

veræ

(a) *De hæres. num.* 99.

veræ divisioni obnoxiam; propterea quidquid in infinita hac rerum varietate divisum apparet, revera tale non esse, sed deceptionem & ludificamentum esse oculorum. Cogitationes quoque hominum puras illusiones esse autumat; neque in hominibus inesse vult agendi libertatem, quam similiter ab illa universali substantia aufert. Quanta errorum seges ex hoc systemate oriatur nemo non videt, de quo paulo infra erit sermo. Hæc sunt miracula & portenta impiorum Philosophorum, non differentium, sed somniantium.

Alii vero Philosophi hisce variis opinionibus implicati, de immortalitate animorum dubitare cœperunt. „ Atticus quidem, inquit (*a*) Tullius, delectari se fatetur „ in ea (idest sententia) quæ spem affert, docetque posse „ animos, quum a corporibus excesserint, in Cœlum, „ quasi in domicilium suum pervenire: quod etiamsi ita „ futurum non sit, sibi tamen persuaderi vellet; quam ob „ rem evolvisse, ait, diligenter, & quidem sæpius, Pla„ tonis librum, qui est de animo: sed nescio, subdit, „ quomodo dum lego, assentior: cum deposui librum, „ & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogi„ tare, assensio omnis illa elabitur. Aliam ambigendi rationem exhibet Plinius. „ Omnibus, inquit (*b*), a su„ prema die eadem, quæ ante primam: nec magis a mor„ te sensus ullus aut corpori aut animæ, quam ante nata„ lem. Ubi cogitatio illi? Quomodo visus? auditus? aut „ quid agit? Qui usus ejus? aut quod sine his bonum? „ Quæ deinde sedes? Quantave multitudo tot sæculis „ animarum velut umbrarum? Nostro quoque ævo prodiere quidam, qui Pyrrhonis sectæ nomina dantes, nihil de re tanta adstruentes, aliorum tantummodo argumenta

(a) *Quæst. 1. Tuscul. lib. 1* (b) *Lib. 7. cap. 55.*

ta eludentes, improvidorum mentes dubitationibus impleverunt; librisque evulgatis exquisita eruditione refertis, impii scepticismi semina in Italiam quoque nostram, malo fato, importarunt; qui quum in mentes non satis edoctas, nimiumque curiositati addictas ciderint, corruptissimam frugem gignunt.

Ex hactenus dictis manifestum est, Gentium de immortalitate animorum persuasionem a Philosophia non esse profectam; sed ex adverso Philosophantium alii in impietatem, alii in scepticismum abierunt: immo mirum videtur, populos, contradicentibus iis qui Sapientes vocabantur, in primigeniæ Traditionis doctrina permansisse; tanta enim divinitus soliditate omni ævo munita fuit, ut eam impia unquam corrumpere pravitas, nec Ethnica Philosophia potuerit labefactare, ut in contextu hujus operis uberrime demonstrabitur. Verum doctrina a primæva Numinis Traditione profecta, ea est, quæ omnino sedat Philosophantium lites; ea enim admissa desinit Philosophus fluctuare super animorum nostrorum immortalitate, utpote quæ est inter subsidia naturæ; hoc filo ductus, videt rationem connexi inter divina & humana; hinc ab animo stirpitus evellit fibras omnes dubitationis, quas in improvidorum mentibus speciosa Philosophantium argumenta defixerant. Neque miramur, si plurimi Ethnicorum Philosophi, re de qua agitur, in tot devia abierunt; animadvertit enim (*a*) Augustinus „ humanis argumenta„ tionibus hæc invenire conantes, vix pauci magno præ„ diti ingenio, abundantes otio, doctrinisque subtilissimis „ eruditi, ad indagandam solius animæ immortalitatem „ pervenire potuerunt.

(a) *De Trinit. lib. 13. cap. 4.*

CAPUT V.

De Physica facultate: quam dubia & fallax sit, in explicandis rerum caussis naturalibus.

Quum de omnibus Philosophiæ partibus sermo instituendus sit, ordo postulat, ut de ea quoque parte differamus, quam Physicam recentiores dicunt. Ab instituta disputatione alienum quibusdam fortasse videbitur, habere sermonem de caussis, quæ in abdito naturæ delitescunt. Qua de re consilii mei aperiam rationem. Antiquissimi Philosophorum ad naturales & necessarias caussas nunquam accesserunt; eorum enim mens erat, caussam caussarum investigare. Nonnulli autem in hac disquisitione defecerunt, in materiæ regno, sive in hoc Orbe spectabili primam caussam quærentes; propterea in phantasmatibus ludentes, fœde erraverunt. His posteriores sunt, quibus Physicorum nomen fuit inditum; diverso a prioribus instituto; quoniam hi non primam caussam in hoc Universo quærunt, sed occultas naturæ caussas, quæ in hoc Orbe delitescunt, ac mutationum, & ordinis effectrices sunt, ut scite animadvertit (a) Pfannerus. Mens itaque mea est, præoccupatione quadam legentes monere, ne tam facile Philosophantibus fidem habeant, ut qui animis, nulla unquam arte conciliandis, tum de Physica, quam rationalem vocant, tum de illa, quæ ab experimentis pendet, inter se perpetuo digladiantur: multoque minus fidem habeant Philosophis, quum sola humana ratione, de divina natura ejusque attributis agunt; non ullis unquam percepta sensibus, quæque sunt a reliquarum specie dissimillima.

Æter-

(a) *Cap.* 5. § 3.

Æterna Physicorum dissidia erudite V. Cl. Ansaldus (*a*) collegit, quæ strictim referam, quum nemo eruditorum hujus ævi ignoret opposítas inter sese Physicorum sententias. Exstitere quidem magni naturæ interpretes, Galilæus, Cartesius, Gassendus, Newtonus, Borellus, Leibnitius, aliique plurimi: quid autem profecerint in detegendis naturæ arcanis, eorum judicium esto, qui contra sensere. Hoc sane certissimum est, eorum inventa aliquandiu obtinuisse, & placuisse, cum nova proferuntur: at illis recentiora succedentia, de medio priora sustulisse: neque meliore fato, quæ successere duratura. Volumina voluminibus opponant, factiones factionibus: omnia sollicitent, turbent, misceant, non solum ex eorum dictis nihil certi, constitutique erui potest; sed ex eorum insita pugnandi libidine, cuncta nutant, & ubique fucum faciunt veritati. Quis enim de principio ac progressione motus: quis de ventorum caussis, de fontium origine, de maris modo crescentibus, modo decrescentibus aquis recte adeo, vereque disseruit, ut non ab alio rejectus fuerit? Atque his adde, quæ de Cœlorum, cœlestiumque corporum magnitudine, de Solis, ac Terræ situ, de horribili ejusdem Terræ concussione: de tonitruis, fulminibusque, de mirabili vi magnetis, deque sexcentis aliis tradita fuere; quæ quidem ita abdita, humanisque mentibus adeo impervia, ut nemo unus veritatem ab aliis Philosophis probatam attigerit. Propterea recentiores plurimi, agnoscentes certitudinem aliquam a Physica rationali haberi non posse, toti in experimentis fuere, unde chimicæ illæ vulgatæ substantiæ: tametsi neque illa methodus rebus omnibus naturalibus cognoscendis apta certaque dicenda sit: ut enim Chawino animadversum in Lexico, inveni-

(a) *Lib.* 1. *num.* 21. *de Tradit.*

ri vix aliqua experimenta pro hypothesi, quin pro altera statim haud suppetant contraria ab aliis auctoribus relata. Hactenus Ansaldus.

Profecto variæ opiniones, in quas abeunt communiter Philosophi circa materias Physicas, quanta in iis stabiliendis difficultas occurrat, satis superque evincunt, conjecturis potius ut plurimum agendum esse, quam demonstrationibus testantur. Quare mirum non est, quod antiquæ Sectæ repullulent identidem, & ex cineribus antiquatæ jamdiu opiniones in novæ Philosophiæ placita coalescant. Quæcumque ex his ruderibus eruta nomen aliquod sibi facere his temporibus conata sunt, contraria licet inter se, in hoc tamen placito conveniunt, quod motum localem, tamquam præcipuum mutationum principium agnoscant: mirum tamen quam altum de motus localis natura & proprietatibus silentium, ita ut vix tradita adumbrata ejus notione, nullam continuationis motus rationem assignent. In hunc præcipue lapidem impegisse videtur Carthesiana hypothesis, quæ cum materiam uniformem, ut ubique ejusdem rationis, atque adeo ad motum & quietem indifferentem statuat, eique in cubos divisæ motum circularem a Deo imprimi velit, cum ea stabili lege, ut eadem motus quantitas in Mundo perseveret, nec in uno corpore motus desinat, quin alteri communicetur, non assignans hujus continuationis principium, omnia densissimis tenebris obvolvat. Illud autem fatendum est, Physicam sive rationalem, sive experimentalem, plurimas abditas naturales caussas reserasse. Hujus facultatis utilitas in Medicina rationali systematica potissimum elucet. Verum & Mathesis scientia cum Physica facultate, præcipue experimentali, conjuncta, nonnulla naturæ arcana aperuit: Alia autem tamquam incerta tradun-

dun-

duntur, quamquam cum Mathesi conjuncta videantur. Inter cæteros eruditissimus Mazinus, publicus in Patavino Gymnasio Medicinæ Professor celeberrimo opere (a), in quo potiores sensibiles affectiones, passiones, vires, motus, ac corporum sensibilium morbi mechanice demonstrantur: idem doctissimus Auctor transit ad conjecturas Physico-Medico-Hydrostaticas, tanquam dubias, & nondum satis cognitas, ubi (b) sic ait: In obscuris ac difficillimis naturæ Mysteriis Philosophorum mentes, quantumvis præstantissimæ, sæpe ac sæpius tam alta caligine obvelantur, ut horum judicia incerta sint atque dubia. In hujuscemodi rerum genere deficiunt data, vacillant theses, solummodo hypotheses ægre sustinent occulta naturæ opera, quæ anxie postulantur. Hinc variæ hominum sententiæ, aliquando ancipites ortæ sunt. Interim opera naturæ multiplici ratiocinio agitata & succussa, nunquam cognita, nec justo acquisita, adhuc remanent incerta, inposterum acquirenda, veritate desiderata.

Profecto mentis acies in quærendo inutilia, fere omnino obtusa videtur; dum autem se excutit in rerum utilium disquisitione, altissimæ contemplationis veritatisque capax videtur, quod in vera, non autem mixta Mathesi potissimum elucet. Attamen non defuerunt eruditi Viri, qui hujus facultatis initia inficiari conati sunt. Idcirco Huetius (c) inquit: Principia geometrica Academici repudiant; repudiant & Sceptici, multaque iis confutandis subtiliter & erudite disserunt. Democritus adversus demonstrationes acriter decertavit, iisque Canones suos opposuit. Plurima adversus easdem collegit Sextus Empiricus. Ratiocinandi artem aspernatus est Seneca,

&

(a) *Tom. 2. part. 1.*
(b) *In Exord. tom. 3.*
(c) *In Præfat. demonstr. Evang.*

& ante eum Epicurus, qui & Geometriam, & reliquas artes mathematicas, utpote ab initiis non veris profectas, veras esse non posse docebat: id persuasit Polyæno Lampsaceno familiari suo, magno mathematico; idemque ex mente Epicuri pronunciat L. Torquatus apud Ciceronem; pronuntiat & Aristotelis interpres Simplicius. Alia via adversus Geometriam grassabatur Zeno Epicureus, imperfecta ejus esse docens initia, unde nihil effici posse, nisi alia quædam adjicerentur, quæ in iis prætermissa sunt: quam ejus sententiam toto libro confutare conatus est Possidonius. Quamquam & alii prodierunt subinde, a quibus querela eadem instaurata est. Quin etiam a mathematicis nonnullis in controversiam vocata sunt Geometriæ principia, ut ostendam deinde, eaque oppugnavit acriter Hobbius Anglus. Ita erudite Huetius. Nuperrime autem Milliet de Chales, eruditissimus in Mathesi Vir, ad trutinam revocavit ea, quæ ad labefactanda Mathesis principia, hactenus Philosophi jactaverunt. In primis omnium, (a) inquit, Princeps geometra Euclides, firmissima hujus scientiæ fundamenta ponens, sic ait: Punctum est, cujus pars nulla: Linea est, quæ percipitur generari ex fluxu puncti: Superficies est, quædam quantitas longitudinem & latitudinem habens sine profunditate. A definitionibus autem ad postulata transiens, asserit: a quovis puncto ad quodvis punctum duci posse lineam rectam. Inter axiomata vero hæc ponit: Quæ uni tertio sunt æqualia, & inter se æqualia dicuntur; & quod æqualium majus est, aut minus, majus etiam est, aut minus altero æqualium. Indivisibile autem, seu punctum mathematicum illud est, cujus pars nulla: nempe quod ita sine partium distinctione concipitur, ut men-

(a) *Geomet. lib.* 8.

mente una ab alia non diſtinguantur, ſive partes revera habeat, ſive non, parum intereſt. Hanc puto puncti mathematici genuinam eſſe definitionem, quod a Zenonico bene diſtinguit Matheſis, ne ſe difficultatibus & opinionibus philoſophicis inutiliter implicet. Non ergo puncta Zenonica admittit hæc methodus, quæ apertam ſecundum multos contradictionem involvunt, aut ex eorum ſuppoſitione aliquid demonſtrat, ſed tantum ex mathematicorum punctorum ſuppoſitione, quæ nullus, ſi modo terminos penetret, negare poteſt, figurarum æqualitatem, aut inæqualitatem concludit. Punctum ergo mathematicum eſt quæcumque quantitas, ita concepta, ut partem ejus aliam ab alia non diſtinguamus. Unde liberum eſt cuique, quamcumque quantitatem ut punctum mathematicum aſſumere, beneque procedent mathematicæ demonſtrationes, ſi facta ea ſuppoſitione nulla committatur aberratio, quæ illud punctum aſſumtum adæquet. Linea finita numerum certum punctorum continet in qualibet ſuppoſitione; quia tamen fieri poſſunt aliæ atque aliæ ſuppoſitiones, in quibus partes minores & minores aſſumentur, ideo poſſunt plura & plura puncta cogitari. Hæc explicatio praxi communi conformis eſt; cum enim ad praxim deſcendimus, volumuſque ex. gr. ſuperficiem metiri, longitudinem per latitudinem multiplicamus, eaſque in hexapedas dividimus, & tunc hexapeda quadrata nobis eſt punctum mathematicum, & ſufficit nobis, ut non aberremus una hexapeda. In eo igitur ſenſu vocem indiviſibilis intelligo, nec inquiro, an ſit vox propria, nec ne; plures enim invenio, qui hujuſmodi methodi titulum reprehendunt, ſed modo de re inter nos conveniat, facile omnis de verbo controverſia dirimetur. In eodem ſenſu accipiendæ ſunt iſtæ voces, linea, & ſuperficies; quæcum-

que

que enim longitudo, cujus latitudo non consideratur, aut non distinguitur in suas partes, dicitur linea mathematica, & fluxus puncti mathematici, majorem aut minorem realiter obtinens latitudinem, prout punctum primo assumtum majus aut minus fuerit; quod pendet ex operantis arbitrio, majorem aut minorem in suis operationibus accurationem exigentis. Similem sensum admittit hæc vox, superficies, quæ licet sine ulla crassitie intelligatur; nulla tamen exsistit, quæ profunditatem non habeat. Quare quodcumque propositum corpus solidum intelligere possum in superficies divisum, uni certæ paralellas, crassitiem quidem aliquam habentes, sed indivisibiliter sumtam. Ita præclare de Chales. Celeberrimus etiam D. Guidus Grandi Mathesis Professor, Epistola ad amplissimum Cardinalem Quirinum, inter cætera inquit: „ Geometrarum Principi suam laudem relinquendam esse, „ qua per tot sæcula constantissime fruitur; quod scilicet „ absque omni penitus erroris, aut paralogismi nota, ele- „ menta sua conscripserit; in quibus etsi majorem nonnulli „ claritatem, brevitatemque desideraverint, vitium tamen „ nullum, quod veritati aut soliditati ejus demonstrationum „ officeret, est deprehensum. Quæ cum ita sint, Mathesis, quæ revocatur ad praxim, in dubium vocanda non est; propterea inconcussa principiorum soliditate gaudere. Illud enim manifestum est, universam Mathesim habere ad vitæ cultum usum maximum. Profecto a Geometria divisio telluris pendet: a Geographia Orbis terrarum cognitio, omniumque regionum descriptio, quæ ita cum astronomicis principiis connexa est, ut ab iis divelli & separari haud possit, quod maxime liquet ex usu Sphæræ armillaris. Usus quoque aliarum Mathesis partium adeo communis est, ut hunc probare velle inutilis labor futurus sit.

Pro-

Profecto ut tandem ab instituta disquisitione emergamus, animadvertendum est: Recentiorum Philosophorum plurimos Physicam facultatem cum Mathesi nectere totis viribus conatos esse, instituendo quæstiones, Physico-Mathematicas nuncupatas. Alii autem laudabiliter decertarunt, ut Medicinæ artem Mathesis ope illustrarent: alii vero, curiosius inquirendo, obscura & inutili diligentia, abditas in natura caussas Mathematica methodo investigaverunt. Mechanicæ quidem & Hydrostaticæ Mathesis partes haud parum Medicinam illustrarunt, plurimorumque morborum initia, Mathesi duce, detecta sunt. Alii vero inutilia investigantes, quanto plus laboraverunt, tanto minus invenire potuerunt; decipit enim vana sciendi cupiditas, mentemque in errorum caliginem conjicit. Verum quamquam homines ad exactam omnium Physicarum caussarum cognitionem pervenirent, quid, quæso, hujusmodi scientia prodesset; qua tamquam calamistro ornati dicerentur, nullo tamen modo meliores, aut Orbi utiles redderentur? Illud igitur potissimum omnium munus esse debet, ut vere utilia investigemus, & solliciti simus tum de præsenti, tum maxime de vita futura; propterea nihil interest, circa caussas Physicas errare, aut scire, aut omnino nescire; harum quippe scientia, sive errore, sive ignoratione, nulla utilitate, aut detrimento afficimur. Quamobrem, ut probe mentis acies exerceatur, utilisque reddatur contemplatio nostra, ex illa rerum utilium congerie ea capita seligenda sunt, quæ non modo præstantiora videntur, sed & menti nostræ aptari exacte possunt, quibus meditandis operam studiumque maxime impendamus, ne aut vana cogitatione vis animi dissipetur, aut in materia inutili versati, post aliquot annorum lucubrationes, vitamque exhaustam, nos multum in nugis profecisse comperiamus.

CAPUT VI.

De ea Philosophiæ parte, quæ naturalem Theologiam complectitur.

QUæ hactenus a nobis de Philosophis dicta sunt, non in eum finem protulimus, ut inanis gloriæ vento inflati, nomen Eruditi hominis captaremus, sed ut legentium mentes anticipatione quadam ad capessendam primigeniæ Traditionis necessitatem disponerentur; quum enim Philosophia inepta visa sit in investigandis iis, quæ ipsius humanæ naturæ videntur propria, aliisque rebus, quæ sub sensus cadunt, quanto magis fatendum erit, ineptam esse ad comprehendendam, sola humanæ mentis acie, ineffabilem Dei naturam, infinitaque ejus attributa, ut in Deo vere sunt, percipienda. Quotus enim quisque est, qui immensum capiat, infinitumque circumscribat? Propterea quod immensum est, soli sibi notum est, id quod est; hinc nunquam cogitationis hominis Divinum est simile; quoniam natura Dei ab omni visibili specie est dissimillima.

Veritatem hanc nonnulli Ethnicorum prudentiores probe agnoverunt, de quibus aptiori loco erit sermo; & nunc referre sufficiat, quod scribit Cicero de Simonide (*a*): „ Ille enim ab Rege Hierone interrogatus, „ quis aut qualis esset Deus? Deliberandi caussa, sibi diem „ postulavit: quum idem postridie quæreret Hiero, biduum „ petivit: quumque sæpius numerum dierum duplicaret „ Simonides, admiratus Rex, quæsivit, cur ita faceret? „ tum serio Simonides: quia, inquit, quanto diutius co„ gito, tanto magis res obscurior videtur. De Deo enim duo consideranda sunt; scilicet, quod Deus exsistat, & quid

(*a*) *Lib. 1. de N. D.*

quid ſit Deus. Quod ad primum attinet, neminem fere de exſiſtentia Dei (utar voce Philoſophorum) dubitaſſe video, quum impii ipſi, de quibus erit ſermo, unum aliquod principium, cujus nulla ſit origo, & a quo omnia, & in quo ſint omnia, admittant. In diſquiſitione autem naturæ & attributorum Dei fere omnes Ethnicorum Philoſophi enormiter erraverunt. Profectò manifeſtum eſt, illos haud dubitare de exſiſtentia Dei, qui de illius natura attributiſque inquirunt. Variis quidem nominibus apud Gentes Deus appellatus eſt. „ Stoici, teſte (a) Laer„ tio, Deum, & Mentem, & Fatum, & Jovem, unum „ atque idem eſſe ajebant: quem aliis quoque nominibus „ Ethnici appellare conſueverunt. Quamquam enim apud Gentes unus eſſet Deus ſummus, ad cujuſque tamen arbitrium plura ei nomina, ex diverſis Dei attributis, imponi poſſe, ſcripſit (b) Seneca: „ Quoties voles, inquit, „ tibi licet aliter hunc auctorem rerum noſtrarum com„ pellare: tot appellationes ejus poſſint eſſe, quot munera.

Videndum itaque eſt, quid de Natura Dei ſcripſerint Ethnicorum Philoſophi. G. Voſſius, diligentiſſimus plurimarum Gentium ſcrutator, ſic (c) ait: Antiquiſſimi Philoſophorum agnoverunt Mentem infinitam, Mundi Opificem. Longeque clarius comprehenderunt Gentiles, Deum eſſe omnibus numeris abſolutum; ſic ut nihil in eo ad perfectionem deſideretur. Nec enim erat operoſum videre, quidquid in Mundo, ac homine in primis boni eſſet ac præclari, id longe illuſtrius ineſſe Deo; propterea quod quæ virtus in inſtrumentali cauſſa eſt, ea in principali modo nobiliori inſit oportet. Verum enim vero cum gentes etiam efferæ, nec multum ſollicitæ de rerum natu-

(a) *Laert. in Vita Zenonis.* (b) *De Benef. lib. 4. cap. 7.*
(c) *Lib. 1. cap. 1. 2. & 3.*

ra, Traditione sola, vel pene sola hæc cognoscerent: aliud his accessit nationibus, quæ humanitatem minus exuerant; Mundi enim consideratione ita sunt firmatæ, ut liquido viderent, certissima ratione esse subnixa, quæ Traditione accepissent. Nimirum cernebant singula & sensu prædita, & ejus expertia, animata pariter & inanima certum ob finem agere, aliaque ad alia referri. Nec enim terram propter se vel Sol calefacit, vel nubes irrigant, nec ipsamet terra, vel tepefacta a Sole, vel madefacta pluvia, sui gratia herbas ac fructus gignit, sed propter muta animantia, ac hominem in primis, qui mentis altæ capax cæteris dominatur; quod gentilis etiam Poeta agnovit initio operis, ut ipse appellat, de formis in nova corpora mutatis. Hæc sine consilio esse non possunt; quod si aliter esset singula raro, non semper suum adipiscerentur finem. Alius igitur est, qui hanc rerum universitatem moderatur. Neque hæc solum ostendunt, esse quempiam, qui mundum hunc nutu suo temperet; sed liquido etiam testantur, eumdem esse Architectum Universi; siquidem omnia & singula sunt propter finem, ut quæ naturam habeant tum singularis boni appetentem, tum universali sic naturæ innexam; ut particulare bonum referant ad bonum Universi. Hæc tam clare relucebant, ut quin vera esset illa omnium gentium traditio, de Deo Universi conditore & moderatore minime potuerit dubitari. Hinc Socrates dixit: meus liber est, o Philosophe, natura rerum a Deo conditarum. Anaxagoras universitati, non fortunam, neque fatum, ordinatæ descriptionis principium, sed mentem puram, ac sinceram præfecit, ab iis omnibus admixtis similes particulas secernentem. Aristoteles ait: Mentem motum produxisse, ac partes secernisse: Nec primus e Philosophis Anaxagoras Deum mundi agnovit Opificem; nam & Jonicæ Phi-

Philoſophiæ conditor Thales Mileſius, a quo diſciplinam ſuam hauſit Anaximander, qui fuit Anaxagoræ præceptor eadem in ſententia fuit. Cæteri Philoſophi, ac maxime Stoici, acerrime contenderunt, nec fieri mundum ſine divina ratione potuiſſe, nec conſtare, niſi ſumma ratione regeretur. Tullius de Deo ſic loquitur: Eſſe præſtantem aliquam æternamque naturam, & eam ſuſcipiendam, adorandamque hominum generi pulchritudo mundi, ordoque rerum cœleſtium cogit confiteri. Pythagoras vetuſtiſſimus Philoſophorum, in eadem ſententia fuit. Hinc Lactantius inquit: Pythagoras unum Deum confitetur, dicens, incorporalem eſſe mentem, ideo Deum vocabat unitatem. Nec me fugit, ſequitur Voſſius, Pythagoram plures Deos coluiſſe, attamen unum agnoſcebat, ut ex Onato Pythagorico, Patrem Deûmque hominumque. Macrobius in ſomnium Scipionis inquit: Monas initium finiſque omnium, neque ipſa principii aut finis ſciens, ad ſummum refertur Deum. Idem Onatus Pythagoricus in Stobæi Eclogis ait: reliqui Dii erga ſummum, primumque mente cognoſcendum, ſic ſe habent, ut Chorus ad Choriphæum, & milites ad Ducem. Similiter Plato, Epiſtola ad Hermeam, & Coriſcum apud Strabonem, dixit, Opificem principem omnium Deorum, & qui ſunt, & qui futuri. Plures Deos coluiſſe certum eſt, attamen agnoſcebat Patrem Deûmque hominumque. Cæteros pro minoribus Diis habuerunt, & coluerunt pagani. Hactenus eruditiſſimus Voſſius. Clemens Alexandrinus ſic (*a*) inquit: Auctor operis (Ariſtoteles) de ſecretiore parte divinæ ſapientiæ ſecundum Ægyptios, ex Verbo divino, quod procreans ipſe cognominat, omnia orta & quæcumque cogitatione complectimur, ab intellectu Principe, etiam ab ipſo Verbo procreata

(a) *Stromat. lib. 5.*

ta asserit. Unde & Verbum, quod vocat expressum, caussam caussarum etiam ex Babyloniorum opinione haberi observat. Proxime veritatem attingere, qui Verbo mundum confectum dixerunt, sive illud de Verbo substantiali, sive sermone, quo omnia fieri jussit simul, effecitque Deus, intelligas; seu potius is vocandus sit, cum ita dixerit Deus, non ut per vocis organa quidam sonus exiret, nec ut linguæ motus cœleste formaret alloquium, atque aerem istum quidam verborum strepitus verberaret, sed ut voluntatis suæ cognitionem proderet operationis effectu. Hinc & in summa Pythagoras, & Socrates, & Plato dicentes se audire vocem Dei, considerantes universorum constructionem, quæ a Deo accurate facta est, & ab eo perpetuo continetur. Hæc ab eruditissimo Alexandrino congesta sunt.

A Plutarcho etiam nonnullorum veterum Philosophorum sententiæ de natura Dei referuntur, ubi sic (a) legitur: Pythagoras de principiis dixit, unitatem Deum, ac bonum, quæ natura sit unius, ipsa mens: Socrates, & Plato unum singulare, & per se subsistentis naturæ, ac solitarium, revera bonum; omnia autem hæc ad mentem referuntur: Mens ergo est Deus, species separata, sincera ab omni speciei admixtione. Rursus Socrates, & Plato dixerunt mentem separatam, sinceram ab omni admixtione materiæ, & per se subsistentis naturæ. Aristoteles dixit Deum esse speciem separatam, quæ insistat globo Universi. Pythagoras, & Plato mundum a Deo factum arbitrati sunt; nam & mundus omnium operum est pulcherrimum, & Deus omnium caussa præstantissima. Ad hæc, quæ a Plutarcho tradita sunt, apte addenda esse censeo ea, quæ de Philosophis testatur Diogenes Laertius, qui

(a) *De placit. Philosoph. lib. 1. cap. 7. & lib. 2. cap. 4.*

qui (a) inquit, docuisse Anaxagoram sic de rerum initiis: Omnia simul erant, inde Mens accedens ea in ordinem adduxit, ex quo Anaxagoras Mens est appellatus. Idem Laertius in vita Zenonis: Mundum tripliciter appellat Zeno, tum ipsum Deum, omni ex natura proprie qualem: qui & immortalis est, & nullo ortu generatus; qui stato quodam temporum ambitu, totius mundi ædificator exstiterit: qui omnium naturam in se ipsum consumens, ex se ipso eandem generavit: tum astrorum distributione mundum esse: tertio, quod ex utrisque compositum est. Est autem mundus ex omnium rerum natura proprie qualis: vel, ut ait Possidonius in elementis earum rerum, quæ in sublimi regione generantur; id quod ex cœlo, terraque, & naturis his, quæ in eis sunt, constat: vel quod ex Diis, hominibus, rebusque illis componitur, quæ sunt illorum caussa generatæ: Cœlum vero est ultimus Orbis, in quo omne divinum collocatur. Tandem Laertius confirmat, Stoicis Deum esse initium rerum omnium: mentem Platoni primam caussam. Aristoteles autem mundi originem describens (b) ait: Deus universum Cœlum exornavit, una per omnia penetrans potentia, ex incommixtis alienis aere & terra, igne & aqua universum mundum fabricans, & una comprehendens Spheræ superficie, contrariissimas in ipso naturas inter se invicem cogens convenire, & ex his machinata universi salute. Discussione autem Peripatetica Patricius (c) addit: Quod ab Aristotele dicitur etiam mundus ordo, & universorum digestio, quæ a Deo & per Deum asservatur. Epicurus ipse ad Monovecum scribens, de Deo sic inquit: Omnia vero quæ illius immortalitati conjun-

(a) *In vita Anaxagoræ, & Zenonis.*
(b) *Lib. de Mundo cap. 5.* (c) *Tom. 2. lib. 3.*

junctam beatitudinem servare possunt, in eo opinare.

Bene hactenus Ethnicorum Philosophi, primigeniæ Traditioni enisi, ut aptiori loco uberrime demonstrabitur, tam sublimem Theologiam assecuti deprehenduntur; sed ut aliqui ex recensitis, sive alii sola humana ratione nixi, ultro procedere non dubitarunt, in turpissimos & perniciosissimos errores prolapsi sunt. Philosophi enim multi opinantur, nihil tam impervium, nihil tam abstrusum esse, ad quod percipiendum suis ipsa viribus humanæ mentis acies nequeat pervenire; hinc impia & falsa dogmata prodierunt. De hac Philosophantium persuasione audiamus doctissimum Wolffium, qui sic (*a*) loquitur: Theologia naturalis est scientia eorum, quæ per Deum possibilia sunt, hoc est, eorum, quæ ipsi insunt, aut fieri posse intelliguntur. Res enim divinæ illæ sunt, quæ ideo possibilia concipiuntur, quod detur Deus, ipsique talia insint attributa. Et quamvis non addatur, scientiam istam ope principiorum rationis, aut ut alii loqui amant, solo naturæ lumine esse acquirendam, recto nimirum usu facultatum animæ, quæ per naturam ipsi insunt; id tamen per se intelligitur. Theologiam enim naturalem tractamus tanquam partem Philosophiæ. Omni autem Philosophiæ hoc proprium est, quod solo naturæ lumine, hoc est, recto usu facultatum animæ, quæ ipsi per naturam insunt, acquirantur, ad eam spectans possibilium cognitio. Hactenus Wolffius.

Videamus modo de iis Philosophis, qui neglectis majorum Traditionibus, sola humanæ mentis acie rerum initia, & divinæ naturæ attributa inquisierunt. Horum primus in nostro Hemispherio se offert Democritus, qui spretis patriis majorum Traditionibus, uni suo ingenio ser-

(a) *Part. 1. Proleg. § 1.*

servire decrevit. Profecto hoc pacto semitam primus impietati aperuit. Democritus, teste (a) Laertio, Xersis tempore vixisse fertur. Hic, qui risu casus omnes humanos excipere solebat, librum composuit, in cujus exordio quum ita scripsisset: De Diis quidem neque ut sint, neque an non sint, habeo dicere, multa enim impediunt, quo minus hoc sciri possit, tum obscuritas, tum etiam humanæ brevitas vitæ. Eam ob caussam ab Atheniensibus ejectus est, qui ejus in Foro libros combusserunt. Placet autem ei, sequitur Laertius, omnium rerum esse atomos, inaneque initia; reliqua omnia ejusmodi, ut de illis opinari liceat, infinitosque esse mundos, eorumque & ortus & interitus esse. Nihil ex nihilo oriri, neque in nihilum occidere. Atomos quoque & magnitudine, & numero esse infinitas, easque in universo ferri Orbe, Orbem conficientes, atque ex his omnia, quæ concreta sunt gigni, ignem, aquam, aerem, terram; nam & hæc ipsa quibusdam ex atomis constare, quæ ob soliditatem omnis sunt mortalitatis commutationisque expertia. Solem, & Lunam ex hujusmodi corpusculis levibus, ac rotundis, similiterque animam constare, quam & mentem unum atque idem esse. Spectris incidentibus nos videre, omniaque necessitate fieri, cum omnium rerum conversio caussa sit, quam necessitatem appellat. Hæc omnia ex Laertio. Democritus vero haud sibi constans, Dei naturam inquirens, statuit Dei naturam in igne globoso, teste (b) Plutarcho. Quum autem Democritus aperte scripsisset, ignem ortum habuisse ex atomorum concursione, jure ac merito Democriti asseclis dixit (c) Tullius: „ Nullo igitur modo

K „ Deum

(a) *Laert. in vita Democriti.*
(b) *De placit. Philosoph. lib. 1. cap. 7.*
(c) *Lib. 1. de N. D.*

„ Deum immortalem efficitis. Profecto Democritus in suo systemate immortalitatem atomis tribuit; non quidem iis, quæ ex atomis concreta sunt; propterea arbitratus est: infinitos esse mundos, eorumque & ortus & interitus esse. Igitur Democriti Deus interitui esset obnoxius; quod per se repugnat naturæ primi principii, cujus nulla potest esse origo, ut natura sua immortale sit. Inter Democriti assèclas numeratur Epicurus, de quo Laertius sic (a) loquitur: Mortuo Alexandro Macedone Atheniensium rebus a Perdica afflictis, ad Patrem se contulisse Epicurum, & Democriti de atomis, & Aristippi libros de voluptate suos esse dixisse. Hoc confirmatur a Tullio: mihi quidem, (b) inquit, Democritus, Vir magnus in primis, cujus fontibus Epicurus hortulos suos irrigavit, nutare videtur in natura Deorum. Epicurus ipse Epistola ad Monovecum exhibet, quid hac de re sentiat. Etenim, ait, Dii quidem sunt; est enim illorum cognitio perspicua. Quales autem multi existimant, non sunt; non enim tales tuentur, quales existimant. Nec vero ille impius est, qui multitudinis Deos tollit, sed qui multitudinis opiniones Diis accommodat. Nec enim anticipationibus, sed suspicionibus falsis multorum de Diis enuntiationes continentur. Hinc maximorum detrimentorum atque utilitatum caussæ ab improbis in Deos conferuntur; propriis enim semper accomodati virtutibus, similes sibi Deos recipiunt, omnia aliena existimantes. Ac primum quidem Deum animal immortale, beatumque existimato, quemadmodum communi Dei notione definitum est, nihilque ei, quod ab immortalitate alienum, aut ad beatitudinem parum accommodatum sit, adjungito. Hactenus Epicurus. Diis autem omnibus, ut loco supra citato refert Plutarchus, humanam

(a) *Laert. in Vita Epicuri.* (b) *Lib. 1. de N. D.*

manam formam Epicurus tribuit, ſolaque eos cerni ratione ob tenuitatem partium naturæ ſimulacrorum. Inſuper addit Plutarchus, Epicurum divinam Providentiam negare, Deique beatitudinem in corporalibus voluptatibus conſtituere. Hinc Cicero ſic (a) diſſerit: Porro Epicurus ex animis hominum extraxit radicitus religionem, cum Diis immortalibus opem, & gratiam ſuſtuliſſe fertur: etenim quum optimam & præſtantiſſimam naturam Dei dicat eſſe; neget autem in Deo gratiam, tollit id, quod maxime proprium eſt optimæ præſtantiſſimæque naturæ: quum nihil ſit melius bonitate & beneficentia: qua ſi Deus careat, quis vota, quis præces ad eum funderet? Videamus nunc de beato. Sine virtute certe nullo modo. Virtus autem actuoſa, & Deus veſter nihil agens; expers virtutis igitur; ita ne beatus quidem. Quæ ergo vita? Non arbitror te Vellei ſimilem eſſe Epicureorum reliquorum, quos non pudeat earum Epicuri vocum, quibus ille teſtatur, ſe ne intelligere quidem ullum bonum, quod ſit ſejunctum a delicatis & obſcænis voluptatibus, quas quidem non erubeſcens perſequitur omnes nominatim. Quem cibum igitur, aut quas potiones, aut quas vocum & florum varietates, aut quos tactus, quos odores adhibebis ad Deos, ut eos perfundas voluptatibus? Tu autem Epicure quid facies? Neque enim, unde habeat iſta Deus tuus, video, nec quo modo utatur. Locupletior igitur hominum natura ad beate vivendum eſt, quam Deorum, quod pluribus generibus fruitur voluptatum. Neque tunc reprehendo, quod ad voluptatem omnia referantur: alia eſt quæſtio; ſed doceo, Deos veſtros eſſe voluptatibus expertes: ita veſtro judicio ne beatos quidem. Cogitant, inquis, aſſidue beatos eſſe ſe; habent enim nihil aliud, quod agitent in mente. Comprehende

(a) *Lib. 1. N. D.*

igitur animo, & propone ante oculos Deum, nihil aliud in omni æternitate, nisi, mihi pulchre est, & ego beatus sum, cogitantem. Quid est enim, cur Deos ab hominibus colendos dicas, cum Dii non modo homines non colant, sed omnino nihil curent, nihil agitent? At est eorum quædam præstantissima natura, ut ea debeat ipsa per se ad se colendum elicere sapientem. An quicquam eximium potest esse in ea natura, quæ sua voluptate lætans, nihil nec actura sit unquam, neque agat, neque egerit? Quæ porro ei pietas debetur, a quo nihil acceperis? Aut quid omnino, cujus nullum meritum sit, ei deberi potest? Est enim pietas justitia adversus Deos: cum quibus quid potest nobis esse juris, cum homini cum Deo nulla sit communitas? Hactenus Cicero.

Stoici vero, ut tradit (a) Laertius, arbitrabantur, Deum, sive mentem, sive fatum ab initio per se ipsum omnem naturam in aquam convertisse, in qua ut in origine semen contineatur, quod ad reliqua aptiorem reddat materiam; propterea semen in humore subsedisse; inde Deum cetera elementa procreasse; de quibus ipsis & Zeno in libro de universitate, & Archedemus in quodam libro de elementis disseruerunt. Ad hæc addit Plutarchus, loco supra citato, quod Stoici opinabantur, Deum esse ignem artificiosum, via ingredientem ad mundi procreationem, materiam pervadentem. Ac spiritum quidem totum penetrare mundum; nomina autem a materiæ, quam pervadit, sumere mutationibus. Ad hæc addit idem Plutarchus, in Stoicorum sententia Deum esse mundum; sed & stellas, & terram esse Deos. Supremum autem Deorum esse mentem, quæ est in æthere. Hinc (b) Varro de natu-

(a) *Laert. in vita Zenonis.*
(b) *Apud August. lib. 7. cap. 6. de C. D.*

naturali Theologia præloquens, dixit, se arbitrari Deum esse animam mundi; quæ sententia multis Ethnicorum Philosophis placuit. Plinius vero (a) mundum hunc, quem conspicimus, Numen quoddam esse putat, æternum, immensum, neque genitum, neque interiturum unquam: cujus extera indagare, subdit, nec hominum intersit, nec capiat humanæ mentis conjectura. Cicero etiam fatetur, admodum esse arduum divinam naturam investigare; in quo, (b) inquit, nihil est difficilius, quam a consuetudine oculorum mentis aciem abducere: ea difficultas induxit & vulgo imperitos, & similes Philosophos imperitorum, ut nisi figuris hominum constitutis, nihil possent de Diis immortalibus cogitare. Hisce præmissis, idem Cicero suam de natura Dei exhibet sententiam, quæ suis adversariis deridiculo fuit. Sed cum talem, ait, esse Deum certa notione animi præsentiamus, primum ut sit animans, deinde ut in omni natura nihil eo sit præstantius: ad hanc autem præsensionem notionemque nostram nihil video, quod potius accomodem, quam ut primum hunc ipsum mundum, quo nihil fieri excellentius potest, animantem esse, & Deum judicem. Hic quam volet Epicurus jocetur, homo non aptissimus ad jocandum, & dicat se non posse intelligere, qualis sit volubilis & rotundus Deus; tamen ex hoc, quod etiam ipse probat, numquam me movebit. Placet enim illi esse Deos, quia necesse sit præstantem aliquam esse naturam, qua nihil sit melius. Nec dubium, quin, quod animans sit, habeatque sensum, & rationem, & mentem, id sit melius, quam id, quod his careat. Ita efficitur, animantem, sensus, mentis, rationis mundum esse compotem. Qua ratione Deum esse mundum concluditur. Sed hæc facilius cognoscentur ex iis rebus

(a) *Lib. 2. cap. 1.* (b) *Lib. 2. de N. D.*

bus ipsis, quas mundus efficit. Interea Vellei noli quæso præterferre nos plane expertes esse doctrina. Conum tibi ais, & cylindrum, & pyramidem pulchriorem, quam sphæram videri. Novum etiam oculorum judicium habetis. Alia plura apud Ciceronem de Divina Natura fuse disputata leguntur: nec vacat ea omnia exscribere; valde enim molestum esset ea singillatim referre; propterea tantummodo ea tradere constitui, quæ meo systemati consentanea videntur.

De quibusdam aliis Philosophis disserit Augustinus: contendunt, (*a*) inquit, etiam isti, terrestria corpora sempiterna esse non posse, cum ipsam universam terram Dei sui, non quidem summi, sed tamen magni, idest, totius mundi membrum in medio positum & sempiternum esse non dubitent. Cum ergo Deus ille summus fecerit eis alterum, quem putant Deum, idest istum mundum, ceteris Diis, qui infra eum sunt, præferendum, eumdemque esse existimant animantem, anima scilicet, sicut asserunt, rationali vel intellectuali in tam magna mole corporis ejus inclusa, ipsiusque corporis, tamquam membra locis suis posita, atque digesta, quatuor constituerit elementa. „ Hinc Augustinus (*b*) concludit: Philosophi turpitudi- „ nem miserrimi erroris velut altioris doctrinæ specie colo- „ rare conantur. Deistæ autem nostri ævi mundum dicunt Deo coeternum: Ens necessarium, & a se; idcirco quum hæc opinio fere omnino conveniat cum nonnullis antiquorum supra recensitis, de his verba facere supervacaneum censeo.

Ex his, quæ hactenus de Natura Divina a nostri Orbis Philosophis dicta sunt, palam colligitur, quam varie alii & quam impie aliqui de supremi Numinis natura opinati sint. Nunc de iis verba faciemus, qui remotissimas hujus

(a) *Lib. 13. cap. 17.* (b) *Lib. 7. cap. 5. de C. D.*

hujus noſtri Hemiſpherii plagas primigeniam Traditionem mortifero Philoſophicarum quæſtionum veneno infecerunt. Omnium primus, qui inter Sinenſes impietatis ſemina ſparſit, fuit quidam nomine Loakun, qui, ut ſupra diximus, ſexcentos circiter annos ante Chriſti tempora natus eſt. Hic, ut ab auditoribus ſuis ſuperſtitionem tolleret, ea omnia rejicienda eſſe cenſuit, quæ ab hominibus inſtituta, aut fabuloſa judicabat; hinc arbitratus eſt, ſolo naturalis rationis lumine inquirenda eſſe rerum initia, primique naturam Principii, ut abſque fœditate naturalis religio revocaretur. Sed ſua ſpe fruſtratus viam impietati aperuit; quemadmodum (a) a Picardo colligitur. Docuit enim, Deum corpore conſtare, eumque ſummæ rationis vocabulo deſignabat. Hanc rationem Cœlum, terramque creaviſſe; immobilem quidem dixit hanc ſummam rationem, cuncta tamen moventem: ab hac reliquas Divinitates regi: æternam illam ſummam rationem unum quoddam produxiſſe: ab hoc uno fluxere duo: a duobus tria: a tribus denique profecta omnia, quæ in Univerſo ſunt. Quid autem ex repetita horum numerorum productione intelligat, nec ipſe explicat, neque facile conjici poteſt: nullam autem ſubſtantiam ſolo conſtantem ſpiritu reperiri ajebat; ſed cuncta, quæ exſtant, materia componi. Loakuno, non longo intervallo, Confucius ſucceſſit, qui famæ celebritate longe adeo anteceſſorem ſuum ſuperavit, ut illarum gentium Primores cœleſtem doctorem, magnum, ſanctumque præceptorem appellent. Ab regio ſanguine traxiſſe ortum ferunt: utque admiratione dignior reputetur, mirabilia quædam prodigia nativitatem ſuam comitata eſſe dicuntur. Morum integritate, innocentia vitæ, ingenii acumine, excellentia

(a) *Tom. 2. de Sinenſ. doctrina.*

lentia doctrinæ tantis laudibus a Sinensibus effertur, tantisque religiosis honoribus colitur, ut summo æternoque Numini nihil supra tribui possit. Quod ad Confucii religionem spectat, antiquam Sinensium in speciem observasse, ac servasse videtur, quam illius regionis Sacerdotes, ac Dynastæ originariam vocant; quamque nunc quoque populi illi profitentur. Profecto Confucius patrios ritus servavit, revera autem ab auditoribus suis radicitus extraxit omnem religionem, & impietatem induxit. Mentem illi etiam fuisse fertur, superstitione quavis sublata, naturæ leges, primique cultus simplicitatem reparare. Quod ut perficeret, depellendas esse censuit ab auditorum animis omnes notiones superstitiosas, quas humana commenta invexerant, a quibus superstitiosi ritus ortum habuerant; idcirco sola sui intellectus acie de natura Dei, rerumque initiis novum systema composuit. Spiritum quidem supremum, æternum, præpotentemque in Universo agnoscit; in cujus tamen declaratione ita se implicat, ut nihil aliud in Universo putet esse, quam ipsam naturam, quæ sit motus quietisque origo, in qua consistat rerum omnium principium, quod materia constet. Confucii asseclæ bifariam dirimunt materiam, scilicet in subtilem, & crassam; ita ut subtilis, quam appellant rationem, levissima sit, semperque se moveat; propterea hanc perfectam dicunt: altera autem crassa, impura, & motibus expers sit; utraque vero æterna, & infinite extensa: ab utriusque tamen materiæ confusione quinque elementa componi, unde corpora varia construuntur. Hinc tot rerum discrimen, astrorum motus, telluris quies, fecunditas, sterilitasque agrorum; generatio, & corruptio omnis. Mundum hunc initium habuisse fatentur, sed & finem habiturum dicunt: alium tamen successurum, qui & ipse finietur;

pro-

propterea mundorum infinitorum, sibi invicem statis temporibus succedentium seriem constituunt. Demum statuunt, mundum non esse Deum, neque Deum esse mundum, sed Deum esse rationem per excellentiam, quam in subtili materia constituunt.

Strictim tradidimus varias Philosophorum sententias de Natura Dei, rerumque initiis; exhibenda modo sunt opposita adversariorum momenta adversus ea, quæ in Traditionis systemate continentur. Epicurus, teste (a) Tullio, quærere solebat, quibus manibus, quibus machinis, quibus vectibus, qua molitione hoc tantum opus fecerit Deus? Vos enim ipsi (sic ait ad Epicureos Tullius) dicere soletis, nihil esse, quod Deus efficere non possit, & quidem sine labore ullo; ut enim hominum membra nulla contentione, mente ipsa, ac voluntate moventur, sic Numine Deorum omnia fingi, moveri, mutarique posse. Neque id dicitis superstitiose atque aniliter, sed physice constantique ratione; materiam enim rerum, ex qua, & in qua omnia sint, totam esse flexibilem & commutabilem, ut nihil sit, quod non ex ea, quamvis subito, fingi, convertique possit: universæ autem ejus fictricem & moderatricem divinam esse providentiam. Hanc igitur, quocumque se moveat, efficere posse quidquid velit. Lucillus etiam apud Ciceronem disserens, (b) inquit: Quod si omnes mundi partes ita constitutæ sunt, ut neque ad usum meliores potuerint esse, neque ad speciem pulchriores: videamus, utrum ea fortuita sint, an eo statu, quo cohærere nullo modo potuerint, nisi sensu moderante, divinaque providentia. Si ergo meliora sunt ea, quæ natura, quam illa, quæ arte perfecta sunt, nec ars efficit quidquam sine ratione: nec natura quidem rationis expers

(a) *Lib. 1. de N. D.* (b) *Lib. 2. de N. D.*

est habenda. Qui igitur convenit signum, aut tabulam pictam cum adspexeris, scire adhibitam esse artem: cumque procul cursum navigii videris, non dubitare, quin id ratione atque arte moveatur: aut cum solarium vel descriptum, aut ex aqua contemplare, intelligere declarari horas arte, non casu: mundum autem, qui & has ipsas artes, & earum artifices, & cuncta complectitur, consilii & rationis esse expertem putaret. Quod si in Scythiam, aut in Britanniam Sphæram aliquis tulerit hanc, qualem nuper familiaris noster effecit Possidonius, cujus singulæ conversiones idem efficiunt in Sole, & in Luna, & in quinque Stellis errantibus, quod efficitur in Cœlo singulis diebus & noctibus: quis in illa barbarie dubitet, quin ea Sphæra sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur, & fiunt omnia, casu ne ipse sit effectus, aut necessitate aliqua, an ratione, & mente divina, & Archimedem arbitrantur plus valuisse in imitandis Sphæræ conversionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata. Hactenus egregie Cicero. Hinc Seneca (*a*) ait: Quisquis formator Universi fuit, sive ille „ Deus est potens omnium, sive incorporalis ratio ingen„ tium operum artifex, sive divinus spiritus per omnia „ maxima, minima æquali intentione diffusus. Mundi opificium ad summum Deum, idest ad Numen Deorum Ethnici referebant; propterea Plutarchus (*b*) ait: Mundum hunc, neque Deorum quisquam, neque hominum fecit.

Siquidem autem summo Deo, omnium fere Ethnicorum Philosophorum consensione, mundi opificium tributum est; illud mirum, atque iisdem Philosophis indi-

gnum

(a) *Consolat. ad Helviam cap. 8.* (b) *De anim. Procreat.*

gnum videtur, quod plurimi, Deum quidem conditorem Orbis professi, materiam tamen illi, ex qua mundum fabricarit, addiderint, contra ipsissimam Ethnicæ rationis regulam, qua cuncta ad unum primum principium revocanda esse agnovere, unde certe materiam excipere nulla ratio suadet, admittitve; qui enim sic arbitrantur, manifestum est, se Deo imbecillitatem jungere; neque esset perfectissima ea natura, qua alia præstantior excogitari posset, quæ procul dubio illa esset, quæ creandi ex nihilo prædita esset virtute. Neque verum esset, quod communi Ethnicorum notione definitum est, Deum posse omnia; quippiam enim non posset, nisi illi prius subjecta sit materia, eadem ratione, qua & fabro materiam suppeditari oportet, ut fabricari possit. Erit igitur Deus, in illorum sententia, non rerum conditor, sed Artifex. Attamen plures ex præstantissimis Ethnicorum Philosophis in contrariam sententiam abierunt, statuendo duo rerum principia, Deum scilicet, & materiam: hæc patiens, ille faciens. Laertius in vita Platonis sic ait: Duo omnino esse rerum principia, Deum, atque materiam, docuit Plato. Illum & mentem & caussam appellat, esse autem materiam informem & infinitam, ex ea concretiones fieri. Paria de Stoicis in vita Zenonis Laertius refert. Horum autem sententiam fusius Plutarchus sic (a) explicat: Substantiam vero & materiam, ex qua factus est mundus, non natam, sed semper subjectam opifici, disponendam se, & ordinandam, adque ipsius similitudinem, quantum ejus fieri potest, effingendam præbuisse. Non enim ex eo, quod nihil esset, exstitit mundus, sed ex eo, quod non pulchre, non recte, aut perfecte esset, quomodo fiunt domus, vestes, statuæ. Fuit nimirum, ante-

(a) *De anim. Procreat.*

quam mundus nasceretur, materies, non corporis eo, non motus, non animæ expers, sed corpore informi atque incomposito, temerario & bruto motu præditum. Hæc ex Plutarcho.

Profecto Ethnicorum Philosophi errore hoc laboravere, eo quia comprehendere animo haud possent, creandi ex nihilo, in Deo dari posse virtutem. Excedit quidem virtus hæc humanum sensum, ut quasi per caliginem mentibus nostris tenebras obducat. Revera tamen id omnibus minime accidere animadvertimus, sed iis duntaxat, qui divinam naturam nudis, ut ita dicam, oculis introspiciunt, atque adjumentis in rem hanc comparatis uti negant: non secus atque, ut in eodem simili verser, ii tantum redundantia fulgentis solis obcæcantur, qui patentem visum in adversos ejus radios infigunt; cum cæteri, qui subsidia oculorum conspicillis ex arte muniunt, minutissima illius astri quæque commode dispiciunt. Propterea, de ineffabili Dei natura loquendo, nisi divina opituletur traditio, cæcutire, errare, labique necesse est. Hac admissa vim maximam acquirit ipsa humana ratio. Quum enim Deus perfectus esse debeat, nec sapientia potest habere terminum, nec fortitudo mensuram: Opera Dei videntur oculis; quomodo autem omnia ex nihilo creare potuerit, nec mente videtur; verum hoc scimus, quia mortale immortali, temporale perpetuo, corruptibile incorrupto, finitum infinito propinquare non potest; præterea animus humanus corpore quasi custodia septus tenetur, quo minus soluto ac libero sensu altissima cernat. Epicurus autem ipse, quod & recta ratio præscribit, fassus est, perfectissimam esse Dei naturam, quod profecto dici non posset, supposito quod Deus ope indigeret aliena. Indiget quidem, si nihil moliri potest, nisi illi materia ministretur.

Quod

Quod si ita esset, imperfectæ utique virtutis esset; perfecta enim virtus nullam fortitudinis habere potest mensuram. Igitur ut Deus perfectus absolute dici queat, virtute creandi ex nihilo præditus esse debet. Hinc agnoverunt homines consentaneum esse rationi, quod Traditione perceperunt.

Ut autem Traditionis primigeniæ necessitas evidentius pateat, fingamus hominem aliquem in telluris centro natum, qui, patefactis improviso terræ faucibus, ex obscuris illis sedibus in hunc, quem incolimus Orbem, evaserit: tum cernere Solis, & Orbis pulchritudinem, arvorum & arborum fecunditatem, amœnitatem, & ordinatam rerum omnium varietatem, innumera in aere volatilium, in aquis piscium, in terra bestiarum genera, & reliqua omnia, quæ orbis spectabilis complectitur, & sub sensus cadunt. Deinde post Solis occasum, fulgentem suspicere Lunam, innumera sydera Cœlum ornantia, eorumque rapidissimos motus, totumque Cœlum diffusa luce splendescere, ac in tam mirabili motuum varietate constantem ratumque ordinem, finisque unitatem contemplari. Quale judicium, nemine docente, & tradente rerum initia, de rebus hisce omnibus hominem hunc facturum putamus? Numquid sola humanæ mentis acie percipere poterit, hæc omnia in tempore cœpisse, & esse unum sempiternum Numen, quod hæc omnia omnipotenti sua voluntate ex nihilo creaverit, & moderetur? Cogitanti mihi, quonam modo homo ille, sola humana ratione duce, posset ea omnia investigare, constantique animi persuasione altissimas notiones comprehendere, manifeste comperi, quod ille in tot absona & devia abiret, in quot identidem abierunt Ethnicorum Philosophi, qui spreta primigenia Traditione, & uni suo ingenio servire volentes, impia deli-

ria amplexati sunt, de quibus supra factus est sermo; & in pejora etiam abiit Spinoza, de quo in capite sequenti instituendus est sermo.

CAPUT VII.

Exploditur Spinozæ systema.

EXtinctam jampridem in nostro Hemispherio impietatem, ac pene sepultam renovavit superiore sæculo Benedictus de Spinoza, produxitque in hominum lucem novo fuco oblitam, quo licentius ad veritatis ac religionis perniciem grassaretur. Usus ille quidem persæpe est Dei, Entis perfecti, infiniti, immensi nominibus; sed notionem spuriam ac plane monstrosam iisdem subiecit, Deumque agnovit nullum præter naturam Universi. Antequam tamen impia ipsius dogmata proferamus, commemorare libet nonnulla, quæ in Spinoziano syntagmate memoriæ prodidit Vir doctissimus Luchius in Patavino gymnasio publicus sacrarum Scripturarum interpres. Benedictus de Spinoza, inquit n. IV. anno millesimo sexcentesimo trigesimo tertio Amstælodami inter Judæos infima fortuna natus, non mediocris mentis vi præditus fuit; sed ingenio malo pravoque supra quam cuique credibile est. Hunc ab adolescentia vehemens cupido invasit, famam sibi litteris, gloriamque parandi, neque id deinceps, quibus modis assequeretur, quicquam pensi habuit: nam in magna litterarum ac litteratorum hominum luce, qua superius sæculum clarum fuit, sibi in angulo agendum esse metuens, nisi nova, inaudita, & singularia proferret, Divina omnia, & humana perturbare statuit, studioque se totum addixit rerum novandarum. Ita immoderata cupiditas huic exitio fuit:

fuit : nam incredibile memoratu eſt, in quos errorum gurgites præcipitem egerit, in quantamque immanitatem compulerit amentiæ, & impietatis. Judaicis primum litteris, deinde latinis imbutus, in Theologiæ ſtudiis adoleſcentiam exegit : ſed Synagogæ doctrinas & commenta pertæſus, totum ſe ad Philoſophiam tranſtulit, & Carteſii inventa ſummopere coluit. Animus, hominum, Deique contemtor, qui excuſſo omnis religionis jugo, uni ſuo ingenio ſervire decreverat, nec Synagogæ auctoritatem ferre potuit, nec ſimulatione obſequii, ejuſdem invidiam, & offenſionem declinare. Nonnulla proinde Judaiſmi dogmata aperte improbare non eſt veritus : eoque licentiæ furore exarſit, ut nullo officiorum genere ab auſu, inceptoque removeri potuerit. Hactenus elegantiſſime V. Cl. Luchius.

Geometrica methodo cogitata ſua digeſſit Spinoza, ut imperitos rerum facilius in fraudem erroremque illiceret. Id vero ille non artis vitio, ſed pravitate ſua, eorumque ſocordia conſecutus eſt, qui ipſius ſcripta adamarunt. Nam quantum præſidii ad veri cognitionem in mathematica methodo ſit norunt, qui non opinionum commenta, ſed veritatem ſectantur. Neque id tantummodo in phyſicis rebus, ex quibus exempla cuique in promtu ſunt, ſed in moralibus quoque compertum eſt. Juvat hic deſcribere, quæ hanc in rem diſſerit (a) celeberrimus Huetius. Quod ſi, inquit, neque explorata eſt moralium quorundam principiorum veritas, ac geometricorum; demonſtrationes itidem morales, quæ ab his capitibus fluunt, haud minus veræ erunt, ac demonſtrationes geometricæ. Siquidem demonſtrari poſſunt moralia ex iis principiis moralibus, quibus fidem experientia magiſtra conciliat, quæ-

que

(a) *Præfat. Demonſtrat. Evang.*

que adhuc nemine contradicente, & tritissimo ac pervulgatissimo omnium usu & consensu recepta sunt. Ex. gr. Liber genuinus est is, qui ab eo auctore scriptus est, a quo scriptus esse dicitur, & eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur. Liber coetaneus is est, qui eo circiter tempore scriptus est, quo res in eo scriptæ contigerunt. De postulatis autem exemplum sit: Tam certo ea credi, quæ hic probabuntur, quam creduntur reliqua, quæ paris roboris rationibus nituntur. Tandem ex axiomatibus Huetius istud proponit: omnis liber est genuinus, qui genuinus est ab omnibus proxime & continuata serie sequentibus ætatibus creditus. Satis itaque constat, ut in moralibus locum habeat geometrica methodus, principia quoque moralia ab usu, & communi consensu probata, & certa esse debere, unde morales demonstrationes deducantur.

Verum sive in physicis rebus, sive in moralibus utare mathematicis progressionibus, cavendum in primis est, ne a methodi legibus deflectas. Si enim aut falsa assumas, aut incerta pro certis obtrudas, aut obscura subnectas obscuris, non demonstrandi uteris methodo, sed fallendi. Hoc vero egisse Spinozam facile intelliget, qui ea consuluerit quæ Clarissimus Luchius (a) delibavit. Duo quippe, inquit, in Spinoziano systemate præcipua sunt. Primum, unam dumtaxat, Spinozæ sententia, esse in rerum natura substantiam, quam Deum appellat, cujus proprietates primariæ, seu attributa sunt cogitatio, & extensio, ad quas res particulares, veluti modi sequuntur, quæ proinde in Deo sunt, ut in caussa immanente. Alterum est, Deum ex solis suæ naturæ legibus, hoc est ex absoluta suæ naturæ agere necessitate. Porro autem primo illi quatuor propositionibus fundamenta instruxit, nimirum in rerum

(a) *Spinoz. syntag. num. V. & sequ.*

rerum natura non possunt dari duæ aut plures substantiæ ejusdem naturæ, sive attributi: una substantia non potest produci ab alia substantia: ad naturam substantiæ pertinet exsistere: omnis substantia est necessario infinita. Ex his principiis sponte consequitur, unam tantum esse in rerum natura substantiam. Spinoza postea in Ethica apertissime professus est, substantiam hanc esse materiam. Si enim mundus necessarius est divinæ naturæ effectus, & quidquid esse remur, in Deo est, & nihil sine Deo esse aut cogitari potest, quis adeo hebes est, ut profluentem inde consecutionem non videat: scilicet mundum esse Deum, & e converso Divinitatem mundi substantia, quæ materia est, contineri? Quod de natura naturante, & natura naturata tradit Spinoza, ita utramque distinguit, ut natura naturans, quam Deum appellat, id sit, quod in se est, & per se concipitur, sive talia substantiæ attributa, quæ æternam & infinitam essentiam exprimant: natura vero naturata, id omne, quod ex necessitate divinæ naturæ, sive uniuscujusque divini attributi consequitur; omnes scilicet Dei attributorum modi, quatenus considerantur ut res, quæ quidquid sunt in Deo sunt, sine quo, nec esse, nec mente comprehendi queunt; res vero in quibus varia & multiplex est naturæ facies, nihil aliud esse, quam modos attributorum Dei latius demonstrare perrexit Spinoza. Porro id, quod in se est, & per se concipitur, nulla scilicet opitulante idea, mente præsens fit Spinozæ juxta sententiam, substantia est corporea, unica, infinita, indivisibilis, cogitandi potens, unde materia natura sit naturans, sive Deus ipse. Verum & secundum hæc ipsa Universum est natura naturata. Non quod materia, conflatusque ex ea mundus, duæ naturæ, proindeque duæ sint substantiæ, sed una, eademque multimodis tantum affecta, & mo-

dificata; materia enim juxta naturæ ſuæ leges, ac profluentes indidem modificationes fundit perpetuo ſe ſe, ac pandit, diverſaſque in figuras ſe porrigit, atque natura naturans eſt, ſeu omnium cauſſa, quæ ſunt; ut vero has figuras ſuſcipit, & in eiſdem multiplex apparet, atque diviſa, eſt natura naturata. Hinc Spinoza diſtinctionem ac diviſionem materiæ fetum eſſe cenſet imaginationis, materiamque ſemper & ubique eamdem eſſe, nec ullam ſuſcipere diſtinctionem; ſed abſque ſuæ ſummæ unitatis diſpendio varias diverſaſque ſuſcipere formas, in quibus apparet multiplex; in has autem incidentem imaginationem, quæ in rerum ſuperficie hæret, facere ut in materia diviſas atque disjunctas opinemur partes, quæ reapſe in illa nullæ ſint. Itaque in ſyſtemate Spinoziano diviſio partium figmentum imaginationis eſt, circa ea verſantis, in quibus ſe materia multiformem exhibet. At ubi intelligentia conſulitur, quæ rerum corticem prætergreſſa in materia rationem attendit ſubſtantiæ, nullæ in eadem deprehenduntur partes, diviſio nulla, ac ne diſtinctio quidem, niſi modalis, quam materia ſuſcipit, quatenus modis imaginationi obnoxiis affecta eſt. Igitur natura naturata in ſyſtemate Spinoziano, hoc ſcilicet Univerſum, in varias prorſus abit rerum imagines, & ludificamenta oculorum. Nulla quippe vera rerum ſeries eſt, generatio nulla, nulla corruptio. Nihil enim quidquam rerum eſt, præter unum indiviſibile, æternum, undique uniforme, idemque interminatum, & infinitum, quod fluit in aquis, obdureſcit in lapidibus, germinat adoleſcitque in plantis, ad propagationem & paſtum projectum in brutis eſt, & in hominibus ratiocinatur, deſipit, furit, omnia eſt, omnia agit, patitur omnia. Corpora, in quibus cogitatio non vigeat, aliqua non agnovit Spinoza, qui monet intelligentiam, ac deliberandi facul-

tatem

tatem ad naturam naturantem minime pertinere, ſed ad naturam naturatam; nihil quippe aliud eſſe autumat, quam cogitandi modos, indeque ad illud immane ingenſque individuum ſpectare, quod natura naturata eſt. Verum hoc indiviſibile, extenſum cogitans, Spinozæ nimirum Deus, etſi intellectu, & voluntate careat, libere tamen facere, quidquid facit, propterea quod a nullo coactus, ſed ex ſolis ſuæ naturæ legibus, & a nemine coactum agere. Quænam vero hæ divinæ naturæ leges ſint, nuſquam Spinoza explicavit, ſed quum ex neceſſitate divinæ naturæ infinita ſequi infinitis modis ſtatuat, aſſeratque eadem ex neceſſitate res omnes eſſe ad certo modo exſiſtendum, operandumque determinatas, unde res inferat nullo alio modo, aliove ordine a Deo produci potuiſſe ab eo, quo productæ ſunt. Hinc, Spinozæ juxta ſententiam, quam pluribus aliquando commendat, neceſſitas eſt agendi, patiendique, quæ tanta eſt, quanta divinæ naturæ perfectio, ſumma nimirum, infinita, quæ nec moras patitur, nec ullum habet modum; tantum enim urget, inquit Spinoza, quantum infinita naturæ impellit perfectio, in quo tota Spinoziani fati vis poſita eſt. Hæc ferme eorum eſt ſententia, quæ eruditiſſimus Luchius de Spinozæ ſyſtemate diſſeruit.

Non opus multis eſſe arbitror, ut Spinoziani ſyſtematis abſurditatem quiſque cognoſcat. Nititur quippe totum principiis precariis plerumque ac falſis. Et primo quidem falſiſſimum eſt, quod propoſitione ſeptima aſſumit Spinoza, ad naturam ſcilicet ſubſtantiæ pertinere exſiſtentiam. Eſt enim omnium conſenſione recepta notio ſubſtantiæ, ut ſit ens per ſe. Non abhorruit ab hac notione Spinoza; ſubſtantiam enim definiit, id quod in ſe eſt, & per ſe concipitur: hoc eſt, ut ipſe loquitur, id cujus conceptus non indiget conceptu alterius, a quo formari debeat.

Porro autem modum, ſeu accidens (indiſcriminatim namque utrumque nomen Spinoza uſurpavit, ut videre licet in ejus epiſtola quarta ad Oldenburgium) id appellat, quod in alio eſt, per quod etiam concipitur. Igitur eſſe in ſe idem Spinozæ ſignificat, atque eſſe per ſe. Opponit enim ens in ſe, enti in alio: hoc autem adhæret alteri, ſine quo ne percipi quidem poteſt; itaque ens in ſe, ſeu ſubſtantia id ſit neceſſe eſt, quod per ſe exſiſtit. Jam vero eſſe per ſe & eſſe a ſe modi ſunt exſiſtendi, qui infinito diſcrimine dirimuntur. Quod enim a ſe exſiſtit, cauſſam ſui agnoſcit nullam, ſibique ſufficit. Sed quod per ſe eſt, altero non eget quidem ut ſubjecto, cui adhæreſcat; cauſſam tamen ſui extra ſe habere poteſt. Igitur ex notione ſubſtantiæ inferri minime poteſt, ad ipſius naturam pertinere exſiſtentiam. Nec vero id inferre Spinozæ licuit ex propoſitione ſexta, qua ſtatuit „ unam ſubſtantiam non „ poſſe produci ab alia ſubſtantia. Quid enim vetat, quominus ſubſtantia infinitis perfectionibus prædita, aliam producere ſubſtantiam poſſit ? Num quia, ut Spinoza contendit propoſitione quinta „ in rerum natura non poſ„ ſunt dari duæ, aut plures ſubſtantiæ ejuſdem naturæ, „ ſive attributi ? Atqui hoc ipſum eſt, quod in quæſtione verſatur. Quis autem tam vecors ſit, tamque ab omni ratione alienus, ut inficias eat, lapides, metalla, plantas, animalia, cum ſuis generibus diſcreta ſint, quidquam habere commune in quo conſentiant ? At enim, inquit Spinoza propoſitione quarta „ duæ aut plures res diſtinctæ, „ diſtinguuntur inter ſe, vel ex diverſitate attributorum „ ſubſtantiarum, vel ex diverſitate earumdem affectionum. Si tantum ex diverſitate attributorum „ conceda„ tur ergo, non dari niſi unam ejuſdem attributi. At ſi „ ex diverſitate affectionum, cum ſubſtantia ſit prior ſuis

„ affe-

„ affectionibus, his depositis, & in se considerata non „ poterit concipi ab alia distingui. Sed enim vero quarta propositio, quæ demonstrationis hujusce basis est, non majori præ reliquis veritate gaudet. Falsum quippe est distinctionem omnem aut a diversitate attributorum, aut a diversitate affectionum esse repetendam. Præter namque eam distinctionem, quæ ex diversitate oritur attributorum & affectionum, alia est etiam distinctio, qua res attributorum & affectionum cognatione conjunctæ invicem secernuntur. Nonne ovum ab ovo, lac a lacte, aqua ab aqua, etsi alterum cum altero attributorum & affectionum communione conjunctum sit, rationibus distinguitur propriis, quibus efficitur ut ejusdem generis plura sint individua? Igitur etsi substantia eo non differat a substantia, quo substantia est, ea ratione secernetur tamen, qua fit, ut plura ejusdem naturæ individua numerentur. Novisse Spinozam decuit, qui abstractis notionibus omnia ut transigeret laboravit, easdemque misere concepit, aliud esse attributum, ut ajunt de schola Philosophi, specificum, aliud individuale, & hoc spectari posse perinde atque modum sive affectionem substantiæ, prout hæc universim concipitur; indeque substantias duas distingui posse ex diversitate attributorum individualium. Ita distinguuntur mentes Socratis & Platonis, & unumquodque corpus ab altero, quod ad eumdem modum elaboratum est. Sic etiam Cartesius observarat (*a*) „ cogitationem, ut ipse loquitur, & „ extensionem posse concipi, ut constituentes naturas sub„ stantiæ intelligentis & corporeæ, tumque non aliter con„ cipi debere, quam ipsam substantiam cogitantem & ex„ tensam. Et cogitationem & extensionem sumi etiam „ posse pro modis substantiæ, quatenus scilicet una &

„ eadem

(a) *Princip.* 1. §. 563 & 564.

„ eadem mens plures diversas cogitationes habere potest;
„ atque unum & idem corpus, retinendo suam eamdem
„ quantitatem pluribus diversis modis potest extendi.
Quapropter, ut in re nostra loquamur, si dantur substantiæ plures diversitate attributorum individualium distinctæ, etsi communi attributo specifico conjunctæ sint, sequetur quidem, unam tantummodo substantiam dari ejusdem attributi individualis, sed hoc non vetat, quominus plures sint substantiæ individuæ, attributis individualibus distinctæ, & in attributo specifico continentes.

Quæ cum ita sint, tuto nobis asserere licet, Spinozam
„ numquam demonstrasse, quod propositione sexta assum-
„ sit, nimirum unam substantiam non posse produci ab
„ alia substantia. Provocat ille quidem ad propositionem
„ secundam, qua statuit, duas substantias diversa attribu-
„ ta habentes, nihil inter se habere commune; itemque
„ ad tertiam propositionem, qua decernit, res quæ nihil
„ commune inter se habent, earum unam alterius caussam
„ esse non posse. Sed profecto nihil proficit. Et primo quidem tanta est secundæ propositionis obscuritas, ut Oedipo vel Tiresia opus sit, qui ejusdem sententiam assequatur. Aut enim substantiæ nomen universim in ea sumitur, aut ad particulares respicit substantias. Si primum, nihil plane notat præter rem, quæ exstantiam habet a subjecto solutam; & cum id proprium sit substantiæ cujusque, duæ substantiæ hoc ipso quod substantiæ sunt, commune aliquid inter se habent. Si vero ad particulares substantias refertur, ut referri debet, quia numero afficitur, qui in particulares substantias tantummodo cadit, puta ad substantiam cogitantem, & extensam, ponamus hasce nullum reale attributum habere commune, nonne attributa notionalia plura communia habent? Id negabit nemo qui in meta-

metaphyſicis rebus plane non ſit peregrinus & hoſpes. Utraque enim, ut dicamus iterum, ens erit per ſe, quod ſcilicet immotum perſtans variantes modos capit.

Hinc intelligere licet, perperam Spinozam propoſitione tertia ſupponere, dari in rerum natura ſubſtantias, quæ nihil commune inter ſe habeant. Verum agamus liberaliter, demuſque ſubſtantias exſtare hujuſmodi, quibus nihil commune ſit, inferre ne inde licebit, unam alterius cauſſam eſſe non poſſe? nil minus. Non agam pluribus, & ea ipſa, qua Spinoza in rem ſuam utitur, demonſtratione hoc negotium confectum dabo. Eam ad ſyllogiſmi leges revocabimus, ut cujuſmodi ſit dilucide appareat. „Quæ „ ſe invicem reſpiciunt (ſunt verba Spinozæ) ut cauſſa & „ effectus, eorum alterius tanquam effectus cognitio, a „ cognitione alterius tamquam cauſſa dependet, eamque „ involvit. Nititur hæc propoſitio axiomate ſexto Spinozæ, quod eſt hujuſmodi: „ effectus cognitio a cognitione „ cauſſæ dependet, eamque involvit. Atqui duarum rerum nihil commune inter ſe habentium, cognitio alterius tamquam effectus, a cognitione alterius tanquam cauſſæ non dependet, nec eam involvit; ergo duarum rerum nihil commune inter ſe invicem habentium, altera alterius cauſſa eſſe non poteſt. Hæc ipſiſſima Spinozæ ad propoſitionem tertiam demonſtratio eſt. Quis autem hic callidi veteratoris artes non rideat? Res enim quæ ita natura comparatæ ſunt, ut una alterius ſit cauſſa vel effectus, bifariam ſpectari poſſe nemo unus ignorat, nimirum & quatenus utraque natura conſtat ſua, & quatenus utraque ad aliud refertur. Aliud quippe res ipſa eſt, aliud relatio; illa namque conſtat ex ſe, iſta vero comparatione unius ad aliud. Cauſſa & effectus ex eorum ſunt genere, quæ referuntur ad aliquid; ac proinde cauſſa ut cauſſa percipi

non

non poteſt quin percipiatur effectus, & e converſo. Sed quælibet res, quæ aut cauſſa, aut effectus dicitur, cognoſci poteſt nulla comparatione facta ipſius ad aliud. Exempla ad id in duobus hominibus, quorum alter pater ſit, alter filius, & in duabus extenſionibus, & in unoquoque rerum genere obvia cuique ſunt. Itaque major Spinozianæ demonſtrationis propoſitio claudicat. Nihil enim vetat res duas, quarum altera cauſſa eſt, altera effectus, cognoſci, quin cauſſæ & effectus relationes conſiderentur, indeque cognitio unius a cognitione alterius minime dependeat. Aſſumtio itidem aperte falſa eſt. Supponit namque primo ſubſtantias eſſe, quæ nihil commune habeant, quod jam exploſum eſt. Deinde aſſumit quod primum & capitale in hac controverſia eſt, nimirum res, quæ realis attributi cognatione non devinciuntur, ita natura comparatas eſſe, ut una nequeat eſſe alterius cauſſa; hoc enim fit, ut cognitio unius non involvat cognitionem alterius. Id vero ut concedatur demonſtrandum eſt, cauſſæ & effectus rationes in ea dumtaxat convenire poſſe, quæ realium attributorum cognatione & affinitate invicem devinciuntur; quod nec demonſtravit Spinoza, nec aſſeret quiſquam, qui rationem omnem non prius abjecerit. Etenim verum id quidem eſt, cauſſæ efficientiam ad ea minime pertinere poſſe, quæ in cauſſa non continentur ratione aliqua; ſed hoc aliud quoque certum eſt exploratumque, opus haudquaquam eſſe, ut forma ſua & natura in cauſſa reſideat, quod in eadem contineri dicitur. In id Spinoza ipſe conſentire debet. Ejus quippe ſententia, Deus cauſſa eſt immanens eorum quæ ſunt; quæ autem ſunt omnia modi ſunt divinæ naturæ, quorum forma & ratio non prius Deo ineſt, quam in oras prodeant luminis. Si enim prius ineſſent, prius eſſent in alio quam ſint; & quandoquidem ea

quæ

quæ Deo per propriam insunt formam, de ipso vere dicuntur, Deus esset formaliter quilibet modus, antequam in modos evolvi, & explicari intelligatur. Igitur satis erit, ut quod a caussa efficitur, in eadem contineatur, ut minus perfectum in perfecto, quod naturæ suæ excellentia, quidquid usquam perfectionis est capit. Ex quo consequitur ultro Deum creare posse extensionem omnem, tametsi extensio in Deo non sit. Neque hoc detrahitur quidquam divinæ perfectionis infinitudini, quod minus perfecti formam non complectatur; quinimmo id summa respicit perfectio, ut segregata sit ab omnibus, quæ certo genere definita sunt.

Verum hæc diutius persequi piget tædetque; atque ut eo revertamur, unde nos Spinoza propositionibus suis abduxit, ex quo substantia exsistat per se, seu in se, inferre neutiquam licet, natura sua exsistentiam complecti. Tres enim sunt exsistendi modi, nimirum esse in alio, esse per se, seu in se, & esse a se; & quemadmodum secundus perfectior est primo, ita tertium esse utroque perfectiorem nemo nescit. Cum substantia dicitur per se esse, seu in se, substantia definitur universim a suis inferioribus abstracta. Cum abstracta definitur, nemo ignorat, nihil affirmari quidquam, quod extra mentem exstantiam habeat suam, sed tantummodo innui, attributum in id convenire omne, quod subjecto definitionis continetur. Exempla ad id omnium in oculis sunt. Circulum figuram planam dicimus nullis incisam angulis. An cum id dicimus, reapse describi, & esse circulum dicimus? nil minus. Sed tantummodo asserimus pertinere ad planam figuram, quam circulum appellamus, ut ne ullis angulis intercidatur. Quid ita? Propterea quod abstracta inter cogitata tantummodo sunt, nimirum in mente tantum exstantiam habent. Ipsorum

N quippe

quippe artifex eſt mens, quæ particularia conferens, illa effingit & exprimit. In re noſtra ut hæreamus, conſideremus, Deum, mentem, corpus: invenimus in Deo cogitationem infinitam, in mente finitam, in corpore extenſionem. Ubi tantiſper ad hæc attendemus, comperimus etiam ita per ſe & ſeorſim intelligi, ut illis nihil quidquam ſuperſit, quo referri queant; & præterea in mente perceptiones perceptionibus ſuccedere, & corpus identidem varios ſubire motus, quin tamen aut menti aut corpori quidquam vel depereat, vel accedat. Itaque fit, ut iſta rei ſubſiſtentis plenam habere formam cogitemus, ipſiſque tribuamus appellationem ſubſtantiæ. Inde vero progredimur, & ſubſtantiæ univerſim abſtractam notionem cudimus, dicimuſque, ſubſtantiam id eſſe, quod per ſe eſt, & per ſe concipitur. Erramus autem, & hac notione abutimur, ſi phraſim illam, per ſe eſſe, & in ſe, in alium trahimus ſenſum, perinde quaſi ad ſubſtantiam pertineat, ne ſit ab alio. Nam eſſe per ſe, & a ſe modi ſunt exſiſtendi quam longiſſime diverſi, ut nemo non videt. Multo autem erramus turpius, ſi ſubſtantiam univerſim, & abſtractam habere exiſtimamus immobilem certamque naturam, quæ notionis tueatur veritatem. Verbum enim *Eſt* tum realem exſtantiam ſignificat, cum ad rem revera exſiſtentem refertur: cum vero ad rem refertur, quæ inter cogitata tantummodo locum habet, tum affectionem deſignat mentis, hujus videlicet acceſſionem ad ideam, qua intellectus affirmat attributum de ſubjecto, ut circuli exemplo perſpicuum fit. Quare opus eſt prius ut ſubſtantia univerſim exſiſtat, idque a nobis cognoſcatur, quam ut ejus definitionis ope intelligamus ſubſtantiam reapſe exſiſtere.

Jam vero ſi neque ex definitione ſubſtantiæ, neque ex principiis aliis, quibus Spinoza uſus eſt, inferre licet ad

ejus

ejus naturam pertinere exſiſtentiam, propoſitio ſeptima Spinozæ aperte eſt falſa; cumque hæc baſis ac ſolum ſit totius ſyſtematis, totum hoc corruat neceſſe eſt. Et vero tanta in eo eſt definitionum obſcuritas, tanta principiorum ambiguitas, tantaque propoſitionum abſurditas, ut geometricæ methodi præter nomen nihil quidquam habeat.

Quantis autem erroribus ſcateat Spinozæ ſyſtema, a falſis, ac precariis principiis deductum, luculenter exhibet Cl. Wolffius, qui invicte demonſtrat, nullo modo geometricam methodum Spinoziano ſyſtemati potuiſſe aptari. Hypotheſim enim ſuam, inquit (*a*) Wolffius, de ſubſtantia unica infinita, cujus attributorum modificationibus neceſſariis prodeunt res cæteræ omnes, Spinoza nititur demonſtrare ex ſuis definitionibus atque axiomatibus, a communi conſenſu reprobatis. Enim vero principio Carteſiano confiſus, quod verum ſit, quidquid clare & diſtincte percipitur, ſeu ejus phraſi concipitur, ea, quæ in definitionibus ſuis ſumit, non demonſtrat. Principia probandi, qualia ſunt definitiones, quæ probatione indigent, nullatenus ſine probatione ſumuntur, precaria ſunt. Spinoza igitur in demonſtranda hypotheſi ſua utitur principiis precariis, quin nec per ſe notis, nec a communi conſenſu receptis, neque a Spinoza probatis, conſequenter Spinoziſmus principiis precariis nititur. Porro in definitionibus ſuis attributa cum determinationibus eſſentialibus, modos cum attributis, proprie ſic dictis, atque cum ente ab alio, ſubſtantiam denique cum ente a ſe confundit. Quoniam itaque in definitionibus ſuis diverſa pro iiſdem habet, neceſſe eſt, quod confuſa ſit notio. Denique Spinoza non modo ambigue definit finitum ſive limitatum, cujus tamen definitionis magnum in Spinoziſmo momentum eſt; verum

(a) *Part. poſt. Theol. nat. cap. 2. & 4.*

etiam ex iis, quæ de cæteris definitionibus ostendimus, liquet, verba ejus tantum non esse omnia admodum ambigua, ita ut, si ad ea sola animum advertas, vix, ac ne vix quidem conjectura assequi detur, quid significare debeant. Spinozæ non nisi confusa fuit extensionis notio: perperam Spinoza extensionem pro realitate habet: extensio in sensu Spinozæ per se non concipitur. Spinoza non probavit extensionem infinitam esse possibilem. Potentia Dei, per quam producuntur corpora juxta Spinozam, non est nisi potentia modificatrix. Spinoza non probavit in rerum natura non posse dari duas, aut plures naturas ejusdem naturæ, sive attributi; quum immo actu dentur genera, & species eadem essentialia habentia. Spinoza non demonstrat, substantiam unam ab alia substantia produci non posse; denique non demonstravit, substantiam omnem necessario esse infinitam, & præter Deum nullam dari, neque concipi posse substantiam; quod corpora, & animæ sint in Deo tanquam partes in toto; quodque in homine non sit libertas; quamquam de hac ipsa libertate, manifesta omnium experientia, nos ipsi conscii simus; & hanc veritatem omnium nationum consensio suggerit. Propterea ex his omnibus unusquisque facile colligere potest in Spinoziano systemate nullo modo aptari posse geometricam methodum; quum definitiones, postulata, & axiomata alia precaria, alia omnino sint falsa: Præterea quæ Spinozæ opponi e diametro possunt, aperta suadet ratio, consensuque omnium recepta sunt, & experimento cuique probata; ut luculenter præstitit V. Cl. Volffius.

Quid? quod Spinozæ systema, jam pridem in Stoicis, ac Philosophis aliis supra recensitis, profligatum est. Sua namque ab antiquis Philosophis, præsertim vero Stoicis sumsisse Spinozam non inanis conjectura est. Vetus

quippe

quippe Ethninorum philosophorum error est, Deum caussam esse immanentem rerum omnium. Id apud Senecam (*a*) videre licet, qui „ totum hoc, inquit, quo con„ tinemur, & unum est, & Deus. Et alibi (*b*): „ vis il„ lum (summum scilicet Deum) vocare mundum? non „ falleris. Ipse est enim totum, quod vides, totus suis „ partibus inditus, & se sustinens vi sua. Consonant hisce, „ quæ Marcus Antonius habet: „ Mundus, (*c*) inquit „ unus per omnia, & Deus unus per omnia, una substan„ tia, una lex, hoc est Stoicorum phrasi, una naturæ ne„ cessitas, quam libro memorato inevitabilem appellat Se„ neca; ex qua pendent actiones omnes & res. Porro autem si Deus & mundus una omnino res sunt, motus etiam & quies non effecta Dei, sed attributa & proprietates ut sint necesse est, indeque omnia quæ fiunt in Deo sint, tamquam in caussa immanente. Quæ ex hoc absurda sequantur, deduximus in superioribus. His institit Spinoza, & ex substantiæ notione unicam tantum in rerum natura esse demonstrare instituit, eamque Deum, hoc est, totum hoc unum esse, ut cum Seneca dicamus, & Deum; vel ut ipse Spinoza (*d*) loquitur: „ totam naturam unum „ esse individuum, cujus partes infinitis modis variant, „ absque ulla totius individui mutatione. Tum declarare perrexit modum quo, omnia huic substantiæ (Deo) insint, & ex ea emanent, & quemadmodum Stoici ad mundi legem, fatum, fatalem necessitatem, inviolabilem ordinem referebant, ita ipse ad Divinæ naturæ necessitatem retulit. Sed Stoicorum doctrinam labefactavit ac plane disjecit apud Tullium Cotta in libro de Natura Deorum; & quæ ab eo disputata sunt etiam Spinozæ cogitata refellunt.

Inter

(a) *Epist.* 92.
(b) *Lib.* 2. *Nat. quæst.* 1. *art.* 45.
(c) *Lib.* 7. *art.* 9.
(d) *In schol. Lem. VII. part. II. Eth.*

Inter eruditos Viros disceptatum est, ut an Athei vere sint, aut unquam fuerint. Ex hactenus dictis manifestum est, nonnullos Ethnicorum Philosophos de attributis Divinæ naturæ prava sensisse. Alii autem affirmant, fuisse aliquos, qui aperte Deum exsistere negarunt, variisque auctoribus memorantur; inter quos Laertius in vita Aristippi refert, Theodorum Cyræneum omnes de Diis opiniones sustulisse, ejusque auditorem Bionem, Deos nihil esse statuisse. Et Athenagoras, Diagoræ aperte promulgatam sententiam esse, nullum plane exstare Deum, memorat. Buddeus etiam uberrime (*a*) differens, an dentur revera Athei, sic concludit. „ Quemadmodum „ autem ex hactenus dictis abunde patet, Atheos dari, „ ita etiam simul intelligitur, subinde Viros innocentes „ sine caussa Atheismi fuisse accusatos. Verum utcumque hæc se habeant; dari tamen vere serioque Atheos, sunt viri eruditi, qui negant, dubitantve. Incredibile quippe videtur, quamquam Deum esse aliqui verbis negant, & obfirmato in impietatem animo, ut illud quod ore promunt, eos hanc communem & rationi consonam notionem ita exscindere ex animo potuisse, ut saltem non formidine oppositi anxii teneantur: nempe etiam eos, qui Deum negant, istum subinde in corde sentiscere; immo cæteris magis timere. Præterea animadvertendum est, non esse illico Atheos, quibus id nomen alii imponant, cum sæpe Ethnici eo nomine notarent, non qui omnino Deitatem abnuerent, sed qui eadem secum de religione sentire recusarent, quamobrem ab Ethnicis Christiani Athei appellati. Ab hac enim calumnia Christianos defendit Justinus Martyr apologia ad Senatum Romanum: & oratione ad Antoninum. Profecto ad Tribunalia trahebantur,

(a) *De Ath. cap. 7.*

tur, & tamquam impii damnabantur illi, qui ſpreta patria religione, adverſus eorum Deos, aut de ſummo Deo impie loquebantur; propterea Democritus ab Athenienſibus ejectus eſt, & in Foro ejuſdem Democriti libros combuſſerunt; tamquam enim curioſi damnabantur Philoſophi, qui rationibus humanis nixi, de divina natura audebant ferre ſententiam; propterea Socrates, ab Anyto, & Melito accuſatus, morte mulctatur, ut in ſui apologia apud Platonem. Philoſophorum etiam Sinenſium libri, inter quos Confucii numerantur, Imperiali decreto combuſti fuerunt, teſte (a) Picardo; non ita tamen aboleri potuerunt, quin plures apud Proceres remanſerint, & temporis progreſſu aſſeclas, & Patronos in Sinenſium regione habuerint. Hinc Confucii libri, a quodam Sciuto apud Japponenſes delati, eos nonnulli litteratorum adamarunt. Ad hæc, quæ refert Picardus, addit (b) Salmonius, quod quum Princeps quidam illius regionis Siſan, & Inaba, qui Confucii Sectam fuerat amplexatus, conatus fuiſſet, veterem populi delere religionem, irrito tamen eventu; propterea valde timens, ne ob eam cauſſam a Principatu deturbaretur, ſponte ſe abdicavit, collata in filium dignitate.

Verum non tantummodo apud rudem populum impia philoſophantium dogmata abominio fuerunt; at etiam a præſtantiſſimis Ethnicorum Philoſophis ludibrio habita ſunt. Porro hoc loco referre ſufficiat ea, quæ diſſeruit Cæcilius ſermone, quem habuit (c) apud Minutium in Octavio, ubi ſic legitur: Quamquam tibi Marce frater, de quo cum maxime quærimus non ſit ambiguum: utpote cum diligenter in utroque vivendi genere verſatus repudia-

(a) *Tom. 2. de relig. Sinenſ. & Jappon.* (b) *Tom. 2. cap. 3.*
(c) *Apud Anſaldum lib. 3. num. 17.*

pudiaris alterum, alterum comprobaris: impræsentiarum tamen ita tibi informandus est animus, ut libram teneas æquissimi judicii, nec in alteram partem propensus incumbas: ne non tam ex nostris disputationibus nata sententia, quam ex tuis sensibus prolata videatur. Proinde si mihi quasi novus aliquis, & quasi ignarus partis utriusque consìdas, nullum negotium est patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, suspensa, magisque omnia verisimilia, quam vera. Quo magis mirum est, nonnullos tædio investigandæ penitus veritatis cujulibet opinioni temere succumbere: quam in explorando pertinaci diligentia perseverare. Itaque indagandum omnibus, indolescendum est, audere quosdam, & hoc studiorum rudes, litterarum profanos, expertes artium etiam sordidarum, certum aliquid de summa rerum, ac majestate decernere, de qua tot omnibus sæculis sectarum plurimarum usque adhuc ipsa Philosophia deliberat: nec immerito, cum tantum absit ab exploratione divina humana mediocritas, ut neque quæ supra nos cœlo suspensa sublata sunt, neque quæ infra terram profunda demersa sunt, aut scire sit datum, aut scrutari permissum, aut stuprare religiosum: & beati satis, satisque prudentes jure videamur, si secundum illud vetus sapientis oraculum, nosmetipsos familiarius noverimus. Hactenus egregie Cæcilius. Ad eorum omnium itaque appello Tribunal, quos nullum caussæ hujus præjudicium occupavit, partiumque studio vacuos, ad investigandam veritatem integerrime factos, probos judices dicunt omnes: videant hi, num ad scrutanda altissima principia, & ad Dei attributa investiganda deferendum sit Philosophiæ? Profecto ipsi Philosophorum Principes de his se incerta narrare fatentur, suisque sententiis fidem non habent, quum sæpe sibi ipsis haud constantes videantur;

tur;

tur; insuper æterna eorum dissidia, nulla unquam arte concilianda, apertissime ostendunt, omnium gentium de summis capitibus persuasionem, a philosophica facultate non esse profectam. Id idem, quod manifesta ratione demonstratum est, etiam in puncto facti uberrime comprobabitur; referando, unde illa gentium persuasio ortum habuerit.

CAPUT VIII.

Inquiritur de multiplici via, qua in hominum animos rerum cognitio, verique intelligentia descendat.

ANtequam verba faciam de auxiliis hominibus paratis, ad divini naturalisque juris originem investigandam, ex quo jure cuncta hominum officia reguntur, monendum censeo, non eo me respexisse, quum philosophiæ placita exponere atque convellere nisus sum, ut ab hominibus hæc facultas, sive differendi ratio eliminetur; quæ enim, utar Tullii verbis, ita esset mens, vel quæ vita potius, non solum disputandi, sed etiam vivendi ratione sublata. Id igitur unum mihi propositum fuit, ostendere, quanto in errore sint, qui, nimium humanæ menti tribuentes, audaci cupiditate, ultra humilitatis nostræ terminos evagantur; hinc vanis & formidolosis opinionibus se implicant; & convulsa pene universa vitæ degendæ, rerumque gerendarum doctrina, in id videntur præcipue conniti, ut pertinaci meditatione principia, omnium nationum consensione probata, inde repellant; studio enim inveniendi nova, ubi agitur de humanæ societatis vi ac jure, audent ea negare, quæ apud omnes gentes certa & explorata habentur, aper-

tissimæque virtutum vitiorumque notiones inficiantur. Ardua quidem, & confragosa sunt, per quæ vocamur, labendique modi innumerabiles. In his tamen difficultatibus angustiisque homine constituto, auxilia minime desunt, quibus veri notitiam possit assequi, bonique Viri exsequi officia. Qua in re doctissimus Huetius (a) inquit, duplex est via, per quam illabitur in animos nostros cognitio rerum: alia sensuum, ac rationis: alia fidei: obscura illa, anceps & fallax, ad veri notitiam male fida & intuta, infinitis obsepta Philosophorum tricis, & quæstionibus: clara hæc, aperta, & constans, prælucens animo, ejusque ancipites motus & fluctuationes, admisso cœlesti lumine, componens. Plane corneam hanc portam dicas, Poetarum carminibus celebrem, eburneam alteram. Cui fidem largitus est Deus, is probationes non requirit: qui fide caret, nulla illi sufficit demonstratio: neque vero ita ex ratione pendet Græcanica philosophia, ut non fidei etiam alicujus necessitatem agnoscat: quum enim in rebus sacris promtum a nobis postulet Deus ad dictata sua nutusque animi obsequium; parem in civilibus Plato docilitatem desideravit: unamque ex præstantissimis legem esse censuit, quæ vetat, ne juvenum quisquam in leges inquirere audeat, & quænam bene constitutæ sint, & quænam secus, definire: nec aliter erga res divinas animatos esse vult; verum quæcumque super iis etiam sine probabilibus, vel necessariis argumentis credenda proponuntur, ea pronis auribus accipienda præcipit. Egregia quoque multa ex Augustino congerit idem Huetius, docente, quibus auxiliis ad veri notitiam perveniamus. Naturæ, inquit Augustinus, ordo ita se habet, ut quum aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas: nam infirma ratio videri potest, quæ quum reddita fuerit, auctorita-

(a) *In Præfat. demonst. Evang.*

ctoritatem postea, per quam firmetur, assumit: sed quia caligantes hominum mentes consuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perspicuitati, sanctitatisque rationis aspectum idoneum intendere nequeunt: saluberrime comparatum est, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas. Eadem passim inculcat Augustinus; sed & totum de utilitate credendi librum scripsit.

Hanc Augustini sententiam mirifice exornavit V. Cl. Pritannius; ex iis enim, qui de varia ac multiplici via, qua in homines rerum cognitio, verique intelligentia descendit, tradiderunt, omne punctum tulisse videtur. Altera, inquit (a), est veritas, quæ scitur: altera quæ creditur. Priorem in nos immittit accuratus usus externorum sensuum, ubi ad eorum fidem accedat examen, atque rationis consensus: aut quando illam ipsa ratio detegit, adhibitis in consilium & præsidium artibus, omnibusque logices, & scientiarum documentis. Alterius veritatis, quæ creditur, compotes nos faciunt famæ traditio non temeraria, ad nos transiens per historias germanas, per majores, & æquales nostros fide dignos, perque alia humani commercii subsidia: Hæc persuasio vocatur: prior veritatis cognitio scientia nuncupatur. Hinc Lactantius ait: nos omnia scire non possumus, quod est Dei: at neque omnia nescire, quod est pecudis. Medium vero inter persuasionem, & scientiam tenere locum, & cum utraque participare videtur fides, quæ veræ religionis firma persuasio est. Accedit ista ad prioris naturam: robore vero ipsam superat scientiam: quippe e cœlo delapsa, divinaque auctoritate nixa, animos hominum beatissime allicit, & vincit, ubique tali insidere vi solet, qualem nulla hominum

(a) *De ingenio. moder. cap. I. & II.*

minum violentia, nullus mortis terror vincere, aut infirmare deinceps possit. Nihil moramur, quid Arcesilas, quid Carneades, & Pyrro cum toto Scepticorum, Academicorumque grege obloquantur; qui quum cautissimi esse vellent, aut videri affectarent, omnium ineptissimi evaserunt, pejora deliria amplexi: nam sublata proterve omni scientia, ne hoc quidem (quod certe par erat) fateri cum Socrate amarunt, se hoc unum scire, quod nihil scirent. Horum sententiam & tempus exarmavit, & recta ratio dudum confecit: nostrisque præcipue temporibus ridendam exhibent tot artes, disciplinæque late regnantes. Quod ad religionem pertinet, non honeste solum posse quæri, sed necessario quærendum sciendumque esse. Ut error autem auferatur in quærendo, adsunt subsidia, quibus indigemus: & subsidium maxime necessarium illud est, ne in dubium revocentur prima principia per se nota, & omnium temporum, & omnium hominum consensu probata, & hoc quærere licet, quænam a Deo sint vere revelata, & quænam ab hominibus constituta: critices autem, & aliarum artium documenta docent, quando neganda, quando habenda sit fides hominum dictis. Quantum etiam ponderis habeat auctoritas in usu vitæ, atque in aliquibus disciplinis, & in historia potissimum nemo non sentit. Si nihil aliud credere, quam quod ratio in se invenit, animum induceremus, magna non solum humanæ scientiæ, sive eruditionis portio periret, sed etiam infinita homini, atque hominum regimini impenderent incommoda. Aliorum ergo narrationibus, & fidei fidem habeamus oportet, nisi inter somnia computare velimus quidquid habent libri, & fama de præteritis sæculis, immo & de præsenti ævo: quod profecto non faciat, nisi sit verus somniator, & amens. Hactenus doctissimus Pritannius.

Porro

Porro ii, qui in pulvere litterario versantur, probe sciunt, quot quantaque instrumenta, ad maturitatem perducta, homo habeat, ad veri intelligentiam adipiscendam, & præcipue dum agitur de rebus, quæ interest hominem scire. Illo etiam tempore, quo apud omnes gentes sola naturæ lex vigebat, de facili homines Viri boni officia ediscere poterant. Naturalis autem lex priorum temporum appellata est, eo quia homines, ad implenda naturæ humanæ officia, tantummodo majorum Traditionibus, ac naturali ratione utebantur. In majorum Traditionibus expressa erant rerum initia, capita summa, divini cultus ratio, in quibus elucebat aperte divinæ Providentiæ ordo, ac incorrupta vitæ gerendæ doctrina. Primigeniæ quippe Traditionis ope tenebræ mentis excutiuntur, consilium emicat, tuta & constans, ad rerum agendarum, scientia reseratur, & prudentia, omnium virtutum regina, acquiritur. Ex hoc enim fonte societates omnes originem duxerunt; & a prudentioribus demum ad nobiliorem vitæ cultum, elegantioremque formam evectæ sunt. Verum Traditiones illæ priorum temporum, ad hæc usque tempora trajectæ, infixæ & quasi insculptæ in omnium nationum mentibus, coagulum omnium societatum constituunt; nosque inclinant, ad consentiendum piis castisque legibus, superne illapsis ex ratione illa summa, certissima & immutabili; nec aberrandum inde unquam, quamquam plurima super humanum sensum ostensa sint nobis. Ad celsissima enim principia firmanda, unde secundaria sponte fluxerunt, impar videtur humanæ mentis acies; ab initio mundi præsto fuit divina Traditio, quæ mentes mirifice elevat, allicit, firmat, ita ut qui cœlestis luminis adminiculo utuntur, capita summa commode dispiciant, examinent, intelligantque. Cæteri vero, qui primigeniæ

Tra-

Traditionis conſpicillis uti negant, uni ſuo ingenio ſervire volentes, evaneſcunt in cogitationibus ſuis, & ad abſona, devia, impiaque revolvuntur; quibus tandem nulla ſufficit demonſtratio, neque ipſa irrefragabilis experientia placet, ut uberrime jam demonſtravimus, detectis erroribus, quos genuit, aluitque fecunda parens Philoſophia; de cujus origine, progreſſione, ac corruptione breviter verba faciam, quod ita exſequor.

Nemo non videt hominis eſſe ratione conniti ad veritatem inveſtigandam; ſed in hoc fruſtra vires intendit, qui non contendit ratione & via, certæque methodi legibus non obtemperat. Plura de hoc præcepta ſunt ab iis, quos ſapientes habuit appellavitque antiquitas; perplura quoque a recentioribus Philoſophis conſtituta ſunt, quæ in canones relata, eam philoſophiæ partem, quæ Logica appellatur, utiliorem reddiderunt & amœniorem. Hæc ſane laus Logicæ debetur, nimirum ejus induſtria factum, ut recte philoſophandi rationem certam atque conſtantem haberemus. Ipſa quippe mentis noſtræ operationes regit & format, progreſſiones dirigit, inventiſque vocibus, quibus conceptas animo notiones diſtinguimus, diſſerendi artem ac rationem certis expeditiſque temperavit modis. Antiquiſſima vero methodus diſſerendi facilis erat, ſimplex, & aperta, brevibuſque præceptis circumſcripta; nullis obſepta tricis, quæ uſque ad Socratis tempora pervenit. Profecto antiquiſſima illa ſimplex diſſerendi ratio ſervata eſt a Socrate in ſui apologia, & fuſius percipitur ex dialogis Platonis.

Ab antiquis ii, qui ſe dabant contemplationi, ſapientes vocabantur: Philoſophiæ vero nomen primus induxit Pythagoras, teſte (a) Laertio, ſeque ipſum nominavit Philo-

(a) *In Proœm. lib.* 1.

Philoſophum in eo ſermone, quem Sicyone cum Leonte Phliaſiorum Tyranno, ſive Sicyoniorum habuit: quemadmodum ait Heraclides Ponticus in libro de carente ſpiritu; nullum enim hominem, ſed ſolum Deum eſſe ſapientem; Philoſophum vero, qui ſapientiam amplexaretur. At vero philoſophiæ duæ origines exſtiterunt, quarum altera ab Anaximandro: altera a Pythagora eſt profecta. Anaximander Thaletem audivit: Pythagoræ Pherecides magiſter fuit. Et quidem altera Jonica vocabatur, ideo quia Thales Jonicus cum eſſet (erat enim Mileſius) Anaximandri magiſter fuit: Altera Italica a Pythagora, quia in Italia maxime philoſophatus eſſet. Sed Jonica in Clitomacho, Chryſippo, Theophraſtoque; Italica vero deſinit in Epicuro. Ad hæc, quæ ſcripſit Laertius, addit Jamblichus (*a*), Pythagoram compoſuiſſe ſuam Philoſophiam ad Orphei doctrinam; ſed & alteram ab altera conſenſionem & propagationem habuiſſe. Jam vero, ſequitur Laertius, Philoſophorum decretis aliqui nituntur: alii ab aſſenſu ſuſtinendo nominantur: decreta habent hi, qui ita res enuntiant, ac ſi comprehendi poſſint; ſuſtinent autem aſſenſum hi, qui quaſi nihil comprehendi poſſit, ita de omnibus rebus aſſenſum cohibent; atque horum quidem alii monumenta reliquerunt, alii nihil omnino ſcripſerunt.

Unde autem factum ſit, ut Philoſophi in tam devia & abſona abierint, colligitur ex eodem Laertio, qui loco citato, inquit: Protagoras autem litigioſorum genus diſputationum induxit, ut Timon de illo dicat: Protagoras immixſtus litigare bene ſciens, iſte Socraticam diſſerendi rationem primus immutavit. Hactenus Laertius. Invecto hoc litigandi genere laxata ſunt fræna, quæ coercebant opinionum arrogantiam; quæque depaſcebant luxuriam agnatam

(*a*) *In Vita Pythag. lib.* 1. *cap.* 28.

tam melioribus ingeniis; propterea eliminatis majorum Traditionibus, nonnulli, jam recensiti, Ethnicorum Philosophi, uni suo ingenio servire voluerunt; hinc primum in Orbe prodiit impietas, a primigenia Traditione se abdicando. Ea autem, quæ ab Ethnicorum Philosophis de Natura Dei, rerumque initiis recte prolata sunt, a patriis majorum Traditionibus hauserunt, de quibus in progressu hujus operis uberrime habendus est sermo; quas quidem Traditiones fassus est Democritus, qui primus viam impietatis aperuit, de quo sic legitur apud Laertium in vita Anaxagoræ: „ Democritum autem hostili in Anaxagoram „ animo, quod ab eo non sit receptus, de Sole, ac Luna „ sententias illius esse negare, antiquas autem esse dicere, „ easque ipsum furatum esse, ab eodemque de mundi de„ scriptione, ac mente tradita carpere. Ex hac constanti gentium Traditione factum est, ut impiorum libri combustione publica fuerint coerciti, in quibus acerba multa adversus Deum, & communes notiones continebantur, ut alibi monuimus. Attamen veritatis studioso, hisce præcipue temporibus non perutilem modo, sed necessariam esse philosophiam censeo; manifesta enim experientia docet, plures sublimi ingenio præditos, qui nunquam hanc facultatem attigerant, aut non satis, ut par erat, Philosophorum sophismis implicari, atque quasi laqueis irretiri: ex adverso ii, qui fraudes hujusce facultatis scite agnoscunt, nodos omnes impiorum vel expediunt, vel recidunt, quos illorum speciosa atque exquisite disposita argumenta colligaverant. Ea enim Philosophia, quæ a primigenia Traditione recedit, fallax, versuta, nugarum plena, maximisque erroribus scatens visa est, a qua originem duxerunt monstrosæ illæ opiniones de Natura Dei, ac de rerum initiis, ut inde impietas manaverit. Fraudes hujusce litigiosæ

giosæ artis ad nostra usque tempora descenderunt, e cujus fonte apud aliquos Theologia insorduerat; propterea amplissimus Cardinalis de Porcia sophisticas disputationes eliminandas esse censuit; hinc doctissimus Luchius in Funere Leandri Cardinalis de Porcia sic ait: Intelligitis, opinor, Auditores, ad illam Urbem nunc orationem meam properare, ad quam Casinensis Ordinis spes, & bonorum vota Leandrum detulerunt. Qui cum primum Romam pervenit, totam Casinensem Familiam statim mente complexus, ad revocandam pristinam studiorum rationem cogitationes omnes industriamque convertit. Irrepserat etiam in istas sedes, in quibus velut in portu quodam jactatæ litteræ quovis tempore conquieverunt, fœda illa sophistices, quæ superiori ætate scholas occupavit. Itaque muneris sui esse ratus, pestem illam pessimam, quæ jejunitatem & maciem divinorum quoque scientiæ asperserat, profligare penitusque depellere, hoc animo ad Theologiam docendam accessit. Hactenus V. Cl. Luchius. De universa autem Philosophiæ ac Theologiæ disciplina, quamquam probe tradita, eruditissimus Cardinalis Lambertinus, quem nunc Summum veneramur Pontificem, in aurea illa Præfatione super festis Christi diebus, diserte docet: „ perutiles quidem esse in populo Dei „ Philosophicas & Theologicas disciplinas, quas aliarum „ scientiarum januas vocat; decipi autem eos, inquit, „ qui in his permanent, & ad altiora utilioraque studia „ non progrediuntur, censentes ex illis solis disciplinis, „ fieri posse satis doctos, atque idoneos Viros. Longe quidem illas disciplinas, quantumvis enucleate traditas, distare manifestum est ab absolutione ingentis operis, ut initia, leviter tantum adumbrata, distant. Ad litigiosam vero, & versutam Ethnicorum Philosophiam respiciens

S. Leo Papa (*a*) inquit: „ Conculcandas esse Philoso-„ phiæ opiniones, dissolvendasque terrenæ sapientiæ vani-„ tates. Sed & Lactantius (*b*) ait: „ Philosophiam tol-„ limus, quia humanæ cogitationis inventio est: Sophiam „ defendimus, quia divina traditio est. Hæc omnia adversus impiam Philosophiam deducta sunt ab Apostolo, (*c*) docente: „ Videte ne quis vos decipiat per Philoso-„ phiam, & inanem fallaciam. Apostolus autem hoc pacto damnat Ethnicam Philosophiam, quæ recedendo a principiis, totius Orbis consensione sacratis, nova & admiranda, sola humana ratione duce, statuere conatur; non equidem rectam disserendi rationem, qua & ipse Apostolus usus est, quæ principiis exploratis, omniumque nationum testimonio probatis annititur.

Verum corrupta Ethnicorum Philosophia aliquatenus utilis reddi potest, delibando ea, quæ vera sunt; propterea Clemens Alexandrinus, dum Philosophiam laudat, explicat, se intelligere eam, apud quam aliqua veritas deprehendatur, sic (*d*) inquiens: „ Philosophiam au-„ tem non dico Stoicam, nec Platonicam, aut Epicuream, „ & Aristotelicam, sed quæcumque ab his sectis recte di-„ cta sunt, quæ docent justitiam cum pia scientia, hoc „ totum selectum dico Philosophiam. In hoc consentit Augustinus, ubi (*e*) sic legitur: Quicumque igitur Philosophi de Deo summo & vero ista senserunt, quod & rerum creatarum sit effector, & lumen cognoscendarum, & bonum agendarum, quod ab illo nobis sit & principium naturæ, & veritas doctrinæ, & felicitas vitæ: Sive Pla-

(a) *Serm. 1. de SS. Petro, & Paulo.*
(b) *Divin. Inst. lib. 3. cap. 16.*
(c) *Ad Coloss. cap. 2.*
(d) *Stromat. lib. 1.*
(e) *Lib. 8. cap. 9. de C. D.*

Platonici accomodatius nuncupentur, sive quodlibet aliud sectæ suæ nomen imponant: sive tantummodo Jonici generis ista senserint, sive etiam Italici propter Pythagoram & Pytagoreos, & si qui forte alii ejusdem sententiæ in id idem fuerunt: sive aliarum quoque gentium, qui sapientes vel Philosophi habiti sunt; aliique reperiuntur, qui hoc viderint, ac docuerint, eos omnes ceteris anteponimus, eosque nobis propinquiores fatemur. Hactenus Augustinus. Laborandum autem est in quærenda eruendaque ex ipsorum Philosophorum placitis veritate, neque de facili judicandum est de Ethnicorum Philosophorum doctrina, quæ ab antiquis non raro ænigmatibus, signisque, ac symbolis, & allegoriis tradebatur. De Druidibus sic (*a*) Cæsar scribit: „ Eorum enim, qui sæpe ad eos ac„ cedunt, & dederunt sui experientiam, & in fide & in „ vita universa, solum volunt esse eam, quæ vere est, „ Philosophiam, & veram Theologiam. Sed non solum „ Pythagorei, & Plato multa occultabant; sed & Epicu„ rei dicunt, quædam esse apud se arcana, & non per„ mittere omnibus, ut ea scripta legant. Quia & Stoici di„ cunt, a Zenone primo quædam fuisse conscripta, quæ „ non facile permittunt legere discipulis, quorum non „ prius factum fuerit ab ipsis periculum, an germane & „ sincere philosophentur. Quod Cæsar refert de antiquis nostri Orbis Philosophis, idem tradit (*b*) Picardus de litteratis Sinensibus, qui habent doctrinam, quam secretam appellant.

Hisce præmissis, ut ad rem, de qua agimus, propius accedam, strictim referam, quæ eruditissimus P. Camillus Durantus C. T. celeberrimo opere de vera sapientiæ idea

(a) *Lib. 6. de bello Gall.*
(b) *Tom. 2. de Sinens. doctr.*

uberrime tradit. Inter cetera hæc (a) habet: Sapientia absolutum & proprium est divinæ naturæ attributum; Deus enim est aggregatum purissimæ lucis, omniumque perfectionum. Porro Deus nuncupari potius debet ipsa sapientia, quam sapiens. Sapientia autem Dei, rationabilibus creaturis communicata, ea est, quæ sapientes facit. Illa quippe est caussa efficiens, sapientiæ salutaris, quæ intellectum illustrat, & in qua inest vera animi vita: hinc propria divinæ naturæ attributa ediscimus: hinc altissimarum caussarum notiones, veræ religionis arcana, incorruptaque moralis disciplinæ præcepta haurimus, mirabilemque connexionem inter divina & humana percipimus. Sapientia divina rationabilibus creaturis tradita, natura sua intellectualis est; propterea lux est, & vita rationabilium substantiarum; eaque sola est, ex qua homo vere sapiens redditur. Hactenus excerpta a V. Cl. Duranto. Profecto præstantiores Ethnici ultro fassi sunt divinarum rerum scientiam non humano ingenio, sed Dei ope acquiri, nimirum a Deo mentibus lucem infundi. Quamquam de hac re in progressu operis luculenter disputandum sit, attamen ut librum hunc apte concludam, placet aliqua tradere, ex quibus colligi possit, puriorem Ethnicorum Theologiam e duplici fonte fuisse deductam, scilicet majorum Traditionibus, atque naturali ratione; cernebant enim humanæ rationi esse subnixa, quæ Traditione acceperunt. Capita enim summa, a Deo homini primo tradita, veritatis fontes, lumen suum ceteris rebus porrigunt, ut cum Deum ipsum, tum cetera videre possis; ita ut contemplatione assidua eadem objecta magis ac magis illustrentur. Si secus in iisdem investigandis, sola humana ratione duce, totus insistas, simplicitate sua fugiunt obtutum, & copia lucis afficiunt ita, ut

(a) *Lib. 1. cap. 4. & sequent.*

ut quasi per caliginem tenebras obducant. Primigeniæ igitur Traditionis sidere præeunte, data est homini facultas intelligendi & aliena, & sua, „ ut ita (verba sunt (a) Mercurii Trismegisti) discussis ab animo errorum tenebris, „ & veritatis claritate percepta toto se sensu intelligentia „ divina commisceat. Præstantiores Ethnicorum Philosophi agnoverunt, etiam Divinum ac naturale jus cœleste donum esse, & æternum quiddam, elevans animi facultatem, ut quisque sibi ipsi aptus esse possit, civilique societati probe accomodatus reddatur: Propterea fatentur divinitus fuisse constitutos Pontifices, & Sacerdotes, Deo propinquiores, a quibus populi ediscere deberent religionis mysteria, morumque disciplinam. Hinc Cotta apud Tullium (b) inquit: „ Sed dum de religione agitur T. Coruncanum, P. Scipionem, P. Scevolam Pontifices Maximos, non Zenonem, aut Cleanthem, aut Chrysippum „ sequor: habeoque C. Lelium Augurem, eundemque „ sapientem, quemque potius audiam de religione dicentem in illa oratione nobili, quam quemquam principem Stoicorum. Et alibi (c) Cicero ait: „ Nihil loquor „ de Pontificio jure, nihil de ipsis verbis dedicationis, „ nihil de religione ac cærimoniis. Non dissimulo me „ nescire ea, quæ etiam si scirem, dissimularem, ne aliis „ molestus, vobis etiam curiosus viderer. Profecto ab initio duæ supremæ potestates divinitus constitutæ sunt: una, quæ spiritualia, altera temporalia moderetur; ordo iste apud omnes nationes pervulgatus videtur, & permanet. Neque obstat, quod nonnulla ab humanis institutionibus corrupta videantur; hoc enim humanum vitium est:

(a) *Apud Pfannerum cap. 2.*
(b) *Lib. 3. de N. D.*
(c) *Cicero de Pontif. jure pro domo sua.*

eſt: at de cauſſis corruptionis aptiori loco habendus eſt ſermo; quæ autem a Deo ordinata ſunt, in æternum permanent, in quibus apparet ſumma imperandi prohibendique ſapientia, ex qua homo percipit ea omnia, quæ debet Deo, ſibi ipſi, & proximo; ex quibus hominum officia ab initio mundi conſtituta ſunt, omneſque hominum ſocietates coagmentatæ cernuntur.

Itaque indoleſcendum eſt, audere quoſdam Philoſophos, certum aliquid, ſola humana ratione, de majeſtate divina, rerum initiis, morumque diſciplina decernere, de quibus tot retro ſæculis immerito philoſophia deliberat. Quantelumcumque enim illud eſt, quod humana mediocritas de illa perfectiſſima Dei natura intelligit, id abſtractione, & negatione quadam aſſequitur; hæc quippe craſſa caro, & caligo quædam noſtris luminibus officit, non illorum tantum, qui ob ſtultitiam deorſum vergunt, ſed etiam ſublimium, ſummoque ſtudio in rerum divinarum indagatione verſantium; utpote quia divina natura noſtræ intelligentiæ limites infinite excedat; & omnino ſupra vires, ac rationes noſtras poſita ſit; propterea divinam ſimpliciſſimam eſſentiam, qualis ipſa in ſe eſt (verba ſunt (*a*) Auguſtini) explicare non poſſumus, neque attingere. Hanc veritatem probe agnoverunt præſtantiores Ethnicorum Philoſophi. Felix Minucius de Deo ſic (*b*) inquit: „ Hinc nec videri poteſt, viſu clarior eſt, nec comprehendi poteſt, nec æſtimari: ſenſibus major eſt, infinitus, immenſus, & ſoli ſibi tantus quantus eſt notus. Nobis vero ad intellectum pectus anguſtum eſt: & ideo ſic eum digne æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus. Eloquar quemadmodum ſen-

„ tio:

(a) *Lib.* 9. *cap.* 16. *de C. D.*
(b) *Apud Pfannerum cap.* 2. *&* 10.

„ tio : Magnitudinem Dei, qui ſe putat noſſe, minuit, „ qui non vult minuere, non novit. Propterea ſcimus, „ quomodo naturam Dei, ut in ſe vere eſt, neſciamus.

Attamen Deus dat nobis ſenſum, ut cognoſcamus verum; ornamenta autem cæleſtis doctrinæ, & virtutis diſtincta ſunt inter homines, quæ Apoſtolus enumerat inquiens: „ Alii datur per Spiritum ſermo ſapientiæ, alii „ ſermo ſcientiæ ſecundum eundem Spiritum, alii gratia „ ſanitatum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii „ Prophetia, alii diſcretio Spirituum, alii genera lingua- „ rum, alii interpretatio ſermonum. Hæc autem omnia „ operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis „ prout vult. Notiones autem, quæ unicuique neceſſariæ ſunt, quæque intereſt hominem ſcire, omnibus præſto ſunt, ut tuta & conſtans rerum agendarum ſcientia reddatur; ex quibus notionibus orta eſt vera in populis pietas, ac juſtitia; vitæque gerendæ tota ratio pendet. Illud etiam omnibus nationibus omni ævo firmiter perſuaſum fuit, & noſtro quoque eſt, Deum eſſe Omnipotentem, Univerſi Creatorem, ac Moderatorem, nutu ſuo cuncta regentem, qui primos homines docuit, eiſque dedit leges ſanctiſſimas, nos illuminantes, & inclinantes ad conſentiendum Dei mandatis, nec aberrandum inde unquam; quamquam in libertate conſtituerit hominem repugnandi, non tamen impune licet. Omnium enim gentium perſuaſio de animorum humanorum immortalitate, de extremo judicio, de præmiis pœniſve in vita futura ſuperne illapſa eſt ex voluntate illa invincibili, ac certiſſima, cui non credere, manifeſtum amentiæ argumentum eſt. Idcirco quum humanæ argumentationes ex hiſce principiis deducuntur, omnium gentium conſenſione probatis (quod in progreſſu hujus operis demonſtrabitur) ſponte fluunt

fluunt boni ac pii Viri officia, verique intelligentia in animos descendit.

Illud præterea animadvertendum est, non tantummodo impietatem esse vitandam, verum etiam superstitionem; utraque enim est mortifera pestis; religio enim in superstitionis lacunis sic insordescit, ut suis crassis exhalationibus veræ religionis spiritum obtenebret. Hinc alii, hanc infestam paludem agnoscentes, in impietatis præcipitium inciderunt, teste Plutarcho in moralibus de superstitione. Ad eliminandam autem impietatem scrutabor primigeniæ Traditionis veritatem & durationem, evolvendo sæcula ferme singula, omnium nationum doctrinam, religionem, mores, & consuetudines percurrendo, ut elucescat, celsissima principia, & rerum initia non a solo sacrarum scripturarum testimonio, sed etiam ab ipsa expilata, & fœdata Gentium religione in lucem prodire.

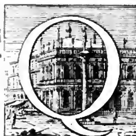
DE

DE JURIS DIVINI, ET NATURALIS ORIGINE

LIBRI SECUNDI

CAPUT I.

Homines a Deo primum, deinde ab Angelis Sanctis edoctos fuiſſe demonſtratur; idque apud Gentes continuata traditione pervulgatum.

UUM ſuperiore libro oſtenſum ſit, celſiſſima capita, morumque diſciplinam a Philoſophia haud prodiiſſe, ſuſcepti muneris ratio poſtulat, ut diligenter inquiramus, unde petendæ ſint cum regulæ firmiſſimæ morum, tum religionis pietatiſque erga Deum notiones, quibus mortales firmiter imbuti, recta pergere queant via, & ſine ullo errore tute ad finem eum pervenire, cujus gratia conditi ſumus. Qua in re abſque ulla dubitatione dicimus, hæc omnia a Deo ipſo ad homines perveniſſe, puriſſimo omnis veritatis fonte, qui quum ſit veritas ipſa, nec falli, neque fallere poteſt. Porro Deus vel ipſe per ſe, vel Sanctorum Angelorum miniſterio primos humani generis Patriarchas docuit: eaque omnia, quæ hoc pacto illi didicerant, accurato magiſterio oralis traditionis Parentum ad filios, conſtanti ſucceſſione, & hæreditario quodam jure ad omnes Gentes tranſierunt; ex quibus omnibus naturæ lex conſtituta eſt, quæ

viget & vigebit usque ad finem sæculorum. Profecto naturæ lex nuncupata est, eo quia omnino rationabili naturæ consona videatur, quamquam eam a Deo acciverint homines, cujus nimirum summæ sapientiæ proprium erat tantum perfectum opus architectari, undecumque illud spectes; quælibet enim objecta in punctum veluti unum desinunt.

Hujusce argumenti monumenta, ut mei instituti ratio postulat, petenda primum sunt a Populo Dei, deinde Ethnicorum. In Scripturis Sanctis sic (*a*) legitur: omnis sapientia a Domino Deo est: & effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnem secundum datum suum. De primo autem Homine post lapsum Moses (*b*) inquit: Invenit eum (Deus) in terra deserta, in loco horroris & vastæ solitudinis: circumduxit eum, & docuit, & custodivit quasi pupillam oculi sui. Et David (*c*): Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Quum autem in sacris litteris exposita sint crebra inter Deum & antiquos Patriarchas colloquia, supervacaneum censeo ea singillatim referre. Præterea in iisdem Sacris Scripturis perspicua sunt colloquia inter Sanctos Angelos hominesque; sed & manifestum est, Deum illorum Spirituum ministerio persæpe voluntatem suam hominibus patefecisse, futura prædixisse, ac mirabilia patrasse. Hos Spiritus Apostolus (*d*) dicit, administratorios Spiritus, in ministerium missos propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Hinc S. Hieronymus (*e*) inquit: Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum. Ex hoc etiam commercio factum est, ut malorum Spirituum notio ad homines perveniret, ne occulti

(a) *Ecclesi. cap.* 1. (b) *Deuter. cap.* 32.
(c) *Psal.* 118. (d) *Ad Hebræ. cap.* 1.
(e) *Lib.* 3. *in* 18. *cap. Matth.*

culti hoſtis fraudibus deciperentur. Diabolus enim eſt ille antiquus humani generis adverſarius, qui quum adverſus Deum punitorem ſuum inexpiabili rabie incendatur, nulli parcit labori, ut homines a Deo avertat, ſecumque eos trahat in perditionem. De Principe Dæmoniorum apud Iſaiam capite decimo quarto ſic legitur. „ Quomodo cecidiſti de Cœlo „ Lucifer, qui mane oriebaris? Corruiſti in terram, qui „ vulnerabas gentes? Qui dicebas in corde tuo: in Cœ„ lum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, „ ſedebo in monte teſtamenti in lateribus aquilonis: aſcen„ dam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſſimo. Dum hæc ſuperbe cogitaret, de Cœlo dejectus eſt cum ingenti Spirituum turba, quæ cum illius temeritate conſenſerat. Altiſſimæ notiones ſublimium illorum Spirituum converſæ ſunt in exquiſitiſſimas artes ad fallendum: invidia, & implacabile odium caritatis locum occupaverunt: eorumque felicitas converſa eſt in malignam conſolationem tentandi homines, ut eos a Deo avertant, habeantque pœnarum ſocios. Nequiſſimi Principis Dæmoniorum artes graphice deſcribens ignotus auctor ſoliloquiorum (quæ falſo D. Auguſtino tribuuntur) ſic capite decimo ſexto ait: Ecce tetendit ante pedes noſtros laqueos infinitos, & omnes vias noſtras variis replevit decipulis, ad capiendas animas noſtras: laqueos poſuit in divitiis, in paupertate: laqueos tetendit in cibo, in potu, in voluptate, in ſomno, & in vigilia: laqueos poſuit in verbo, in opere, & in omni via noſtra; ſive enim dormiamus, ſive vigilemus, ſive comedamus, ſive bibamus, ſive quodcumque opus operemur, omnibus modis inſtat die ac nocte fraudibus, & artibus, nunc palam, nunc occulte ſagittas venenatas contra nos dirigens, ut interficiat animas noſtras. Hactenus ignotus auctor. „ Immenſum autem, ut libro primo capite primo inquit Voſ-

„ ſius, beneficium eſt, quod Deus non contentus hominem condidiſſe, eum præmio vitæ æternæ propoſito, rationem docuerit colendi ſui. Quum vero manifeſtum ſit, de his omnibus in populo Dei eſſe firmam perſuaſionem, reliquum eſt, ut oſtendamus, eandem perſuaſionem apud omnes Gentes fuiſſe propagatam, ac apud Ethnicos noſtro quoque ævo irrefragabiliter perſeverare.

Exordiar a Platone, qui de primis hominibus ſic (*a*) loquitur: „ Deus ipſe illorum Paſtor & Cuſtos dictus: „ quemadmodum homines nunc brutorum paſtores ſunt. Plutarchus (*b*) inquit: „ Supremus Deus omnium Pater & Opifex eſt appellatus. Item Ariſtoteles (*c*) ait: „ Ideo bene Homerus de Jove inquit: Hominum Pater, „ atque Deorum. Quum autem præcipua Patris proprietas ſit, filios docere, eorumque curam gerere; propterea ab Ethnicis quoque ſummus Deus hominum Pater nuncupatur. Hinc Seneca (*d*) vocat „ bonos Viros, Dei diſcipulos, quos Parens ille magnificus, virtutum non levis exactor, ſicut ſeveri Patres, durius educat. Socrates, in ſui apologia apud Platonem, diſſerens adverſus Athenienſes, qui eum tamquam curioſum damnaverant, ſic ait: „ credibile porro non eſt, quod Deus mentiatur; quoniam „ mentiri non convenit Deo. Hoc certe Socrates Athenienſibus objicere haud debuiſſet, niſi iiſdem jam perſuaſum fuiſſet, Deum docuiſſe homines, quos alloquio ſuo dignabatur. Sed & Homerus hymno in Jovem ſic cecinit.

Jovem Deorum canam optimum & maximum,
. . . . quique cum Themide
Seorſum ſedente crebros ſermones miſcet.

Sophocles de legibus ſic (*e*) canit:

Leges

(a) *Polit. pag.* 175. (b) *Quæſt. Platon. art.* 2.
(c) *Polit.* 1. *cap.* 8. (d) *Lib. de Provid. cap.* 1.
(e) *Oed. Tyr. verſ.* 878.

Leges excelsæ, quæ cœlitus
Natæ sunt, quarum
Deus Pater est solus, neque eas
Mortalis hominum natura peperit.

Hinc Plutarchus (*a*) inquit: „ Ubi eædem omnibus leges, „ sub eodem magistratu, ubi unus Rex & Princeps Deus. „ Hunc comitatur justitia ultrix eorum, qui divinam le- „ gem deseruerunt. Propterea Cicero (*b*) moralem legem divinam esse dixit. „ Hanc sapientissimorum, ait, fuisse „ sententiam, legem neque hominum ingeniis excogita- „ tam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æter- „ num quiddam, quod universum mundum regat, impe- „ randi prohibendique sapientia. Ita principem legem il- „ lam & ultimam, mentem esse dicebant, omnia ratione „ aut cogentis, aut vetantis Dei.... Quamobrem lex vera „ atque princeps apta ad jubendum, & ad vetandum, ra- „ tio est recta summi Jovis. Tacitus libro de Germaniæ populis hæc habet. „ Ceterum neque animadvertere, ne- „ que vincire, neque verberare quidem, nisi sacerdotibus „ permissum: non quasi in pœnam, nec Ducis jussu, sed „ velut Deo imperante. Ægyptiorum eadem fuit senten- tia, ut supra diximus testimonio Mercurii Trismegisti, quod scilicet „ discussis ab animo errorum tenebris, & ve- „ ritatis claritate percepta toto se sensu intelligentia divina „ commisceat. Ad hæc addit (*c*) Vossius: „ Ægyptii, „ inquit, dixerunt Prometheum fuisse divinitus edoctum, „ & hunc Prometheum fuisse Noe.

Eadem persuasio fuit apud populos alterius Hemisphaerii, nostris antiquis omnino ignoti. In antiquissimo, inquit (*d*) Huetius, orientalium Brachmanum Codice

(a) *De Exsilio.* (b) *De LL. lib. 2.*
(c) *Lib. 1. cap. 18.* (d) *Propos. 4. cap. 2. 6. & 7.*

dice Chaſter nuncupato legitur , antiquos Patriarchas a Deo fuiſſe edoctos ; & in eodem ſcriptum eſſe , Deum de nube Bremavio Patriarchæ legum ſuarum Codicem tradidiſſe. Item antiqui Mexicani loco , quo Dei reſponſum acceperant , illic ara lapidea ab illis exſtructa fuit. Confucius quoque celebris Sinenſium Philoſophus ſcripſit, alias eſſe cœli leges hominibus traditas , alias terræ , hoc eſt eas , quæ ab hominibus conſtitutæ ſunt , ut videre eſt libro ſecundo capite primo ejuſdem Confucii. Hæc conſona videntur iis , quæ vulgata fuerunt in noſtro Hemiſpherio, teſtibus Diodoro Siculo , & Platone libro tertio de legibus, ut idem Huetius refert. Item P. Vincentius Maria a Siena , qui Miſſionarii munus apud Indos orientales explevit , libro primo teſtatur , „ in Brachmanum orientalium li„ bris reperiri , homines a Deo fuiſſe edoctos. Apud Gonzalum de Mendozza de Sinenſibus libro ſecundo capite quinto legitur , „ in antiquioribus Sinenſium libris ſcriptum eſſe : „ Deum creaviſſe homines , eoſque ſcientias docuiſſe. Picardus (a) refert , „ Americanos firmiter credere , a Deo, quem „ Spiritum univerſalem dicunt , gubernari mundum , ho„ minumque mentes ab eodem Spiritu illuminari, religio„ nemque traditam fuiſſe. Additque , habitatores Inſulæ „ Canadenſis firmiter credere, bona cuncta, quibus fruun„ tur homines, ab univerſali fluxiſſe Spiritu , a quo recta „ conſilia, donaque omnia proveniant. Eruditiſſimus Lafitavius, Societatis Jeſu, qui integro luſtro apud ſeptentrionalis Americæ Silveſtres vitam egit , illorum religione , moribuſque exacte perpenſis (b) ſcribit, „ illos Ethnicos „ populos fateri , Deum fuiſſe religionis auctorem , & „ eſſe religionis objectum. Adduntque illi Silveſtres ,

„ Deum

(a) *Tom.* 1. *in ſuppl. part.* 1. *de relig. Americ.*
(b) *Tom.* 1. *pag.* 108. *& pag.* 115.

„ Deum ſæpe ſe manifeſtaviſſe primis humani generis Pa-
„ rentibus, ut Deum ipſum poſteri majorum traditioni-
„ bus agnoſcere poſſent. Neque Deo, inquiunt, fuit ſa-
„ tis, ſe prodere divinorum operum bonitate, & ad cor
„ hominum loqui conſcientiæ teſtimonio; ſed ad alios
„ quoque ſe manifeſtavit per ſe ipſum, aut miniſterio bo-
„ norum Spirituum; hoc enim commercio Deus ipſe vo-
„ luit eſſe hominum magiſter. In exordio autem ſui operis Laſitavius animadvertit, religionem etiam, & moralem diſciplinam illarum Gentium divinæ revelationis notionem præſeferre, quum ea, quoad ſubſtantiam, conſentanea priorum Patriarcharum inſtitutis videantur; propterea apertiſſimæ falſitatis arguit eos ſcriptores, qui pervulgare auſi ſunt, apud populos Americæ barbaros nulla inveniſſe veſtigia religionis, quod omnino falſum eſt. Profecto omnes populi & culti, & barbari totius hujus Orbis terraquei, ut in contextu hujuſce operis uberrime demonſtrabitur, aliquam religionem profitentur, quæ, quamquam apud plurimos vanis additamentis fœdata ſit, antiquæ tamen veræ religionis fundamenta, & in quolibet populo haud obſcuram etiam antiquæ ſpeciem ipſa religio corrupta ſervavit. Et hoc mirum non videbitur animadvertenti, eadem omnibus populis eſſe initia, quamquam non iidem ſint progreſſus, & cogitandi modi, ex quibus tot diſſentanea oriuntur. De cauſſis autem corruptionis aptiori loco habendus eſt ſermo. Principia autem celſiſſima tanta ſunt divinitus ſoliditate firmata, ut ea nunquam ſive ſuperſtitiones, ſive pravorum hominum cogitata labefactare potuerint. Gonzales de Oviedo ſcribens ad Carolum V Imperatorem de ea Americæ parte, quæ tunc detecta fuit, (a) ait: „ Americanos fateri, a Deo leges
„ datas

(a) *Lib. 5. cap. 3.*

„ datas fuisse, statutaque in eos supplicia, qui illas violave-
„ rint. Deumque innotuisse hominibus, tradendo iisdem
„ mysteria religionis, & leges. Quum autem capite quarto hujus libri omnium Gentium consensus exibendus sit de justitia Dei ultrice, præcipue in vita futura; satis superque sunt, quæ hactenus de divinis legibus tradidimus.

Instituendus itaque est sermo de ministerio Sanctorum Angelorum, ut de hac quoque re Ethnicorum consensio cum populo Dei deduci possit. Eruditissimus Gerardus Vossius, Idololatriæ diligentissimus scrutator plurimorum Ethnicorum scripta congessit, quæ strictim referam. De Angelorum ministerio sic (a) Appulejus: Sunt quædam divinæ mediæ potestates, per quas & desideria nostra & merita ad Deos commeant, inter mortales cœlicolasque vectores, hinc precum, inde donorum. Alterum posuere Platonici, tum in mandatis Dei denunciandis, tum in patrandis mirabilibus & portentosis, tum in futuris prædicendis, de quibus sic idem Appulejus: Per hos eosdem, ut Plato in Symposio autumat, cuncta denuntiata, & magorum varia miracula, omnesque præsagiorum species reguntur. Ex Censorini sententia Genius est Deus, cujus in tutela, ut quisquis natus est, vivit; nempe singulos singulis custodes apponi voluere. Socraticum postea documentum Appulejus de Angelo subdit: Hic prorsus custos, singularis præfectus, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, si rite animadvertatur, sedulo cognoscatur, religiose colatur, ita ut a Socrate justitia & innocentia cultus est.... Ex Censorino, & Platone haberi, Genium esse Deum, cujus in tutela, ut quisquis natus est, vivit. Hos custodes esse, recti hortatores, & monitores in dubiis, & in vita agenda, sem-

per

(a) *Lib. 1. cap. 5. 7. 18. & 41.*

per adesse testes, nemini conspicuos, actorum, verum etiam cogitatorum; at ubi vita edita remeandum est, eumdem illum, qui nobis præditus fuit, raptare illico, & trahere veluti custodiam suam ad judicium, atque illic in caussa dicenda assistere, si qua commentiatur, redarguere, si qua vera dicat, asseverare, prorsus illius testimonio fieri sententiam.... Tria vero genera Spirituum ab antiquis cognita sunt; summus Spiritus mundi opifex: medius Spiritus, hoc est, Angelus: imus Spiritus, anima hominis. Medius Spiritus, sive Angelus est bonus malusve, quorum utrumque Dæmoniorum nomine Platonici intelligunt: alii, ut ex Plutarcho, qui est melior Deum, qui deterior Dæmonem dicunt. Censorinus autem eumdem esse dicit Genium, ac Larem, ut multi veteres prodiderunt, in queis etiam Graccus Flaccus in libro, quem ad Cæsarem de indigitamentis scriptum reliquit. Alii vero sunt Genii, sive Manes, quos inter Deos publica adscivit auctoritas, quosque dixere Spiritus custodes, quos Deus vel observatores homini apposuit, vel tutelæ præfecit loci, præcipue Urbis, vel regionis. Hinc Servius in 1. Georg. inquit. Genium dicebant antiqui naturalem Deum uniuscujusque loci, vel rei, aut hominis. Et apud Ammianum Marcellinum Genius tutelæ salutis appositus: Genius appositus feminæ dicitur Juno: Loci vero apud Festum appellari Deos Genios; unde veteres inscriptiones: LOCI HUJUS GENIO. Et apud Arnobium: CIVITATUM GENIOS. Item Claudianus epistola ad Severam: REGNI GENIUM dixit. Academicis etiam præter Deum, mundi opificem, duplices Dii fuere: alii qui semper fuissent a corporeis vinculis immunes, ac a Christianis Angeli vocantur: alii qui aliquando fuissent corporibus illigati, & erant Heroes, quibus ob beneficia publica divini

essent honores constituti. Certum est etiam, distinxisse Philosophos inter cultum supremi Numinis, quem Jovem dixere, illumque Dæmoniorum, & Heroum. Jovi tribuisse imperium supremum, & a nullo dependens: Dæmonibus autem, & Heroibus dependens ab alio, eique subjectum, sive subalternum; propterea que Jovem veneratos ut fontem & principium omnis boni: Heroas ut ejus administros, pariterque amicos, orantes pro hominibus. Hactenus excerpta ex Vossii libro. Octavius apud Minucium Felicem de Hosthane inquit: „ Hosthanes „ Spiritus, idest, ministros, & nuncios Dei, ejusque „ venerationi novit assistere. Varro autem sic (*a*) ait: „ Omnes quatuor partes animorum sunt plenæ: in æthere „ & aere immortalium: in aqua & terra mortalium. A summo circuitu Cœli usque ad circulum Lunæ æthereæ sunt „ animæ, astra & stellæ, iique cœlestes Dii non modo „ intelliguntur esse, sed etiam videntur; inter vero Lunæ „ gyrum, & nimborum & ventorum cacumina aereæ sunt „ animæ, sed eæ animo videntur, & vocantur Heroes, „ & Lares, & Genii. Halicarnasseus autem libro primo inquit: „ Inter generationem divinam & humanam datur „ alia tertia species, cum qua Geniorum natio modo cum „ hominibus, modo cum Diis cœlestibus miscetur. Et libro secundo ait: „ Genios esse monitores internorum „ consiliorum, quodque Genius appositus Romulo suæ „ nativitatis die, hunc, vita edita, traxerit in Cœlum. Socrates, in sui apologia apud Platonem, vocat „ brevem Geniorum vocem, quæ intus monet, & aliquando „ nos avocat ab eo, quod facere proposuimus. In diversas classes Ethnici distinguebant Spiritus subalternos; præter enim Cœlicolas alios agnoscebant, quos inter Cœlum

&

(*a*) *Rer. Divin. lib.* 16.

& Terram habitare dicebant. Hinc Lucanus (*a*) canit:

Quodque patet terras inter cœlique meatus,
Semidei Manes habitant.

De his Spiritibus Hesiodus sic (*b*) canit:

Castos custodes hominum, rerumque datores
Lautarum, quod sint regalis honoris adepti.

Homerus (*c*) de Cœlicolis:

O boni profecto sunt hi auditores,
Quos dicis, alte in nebulis sedentes,
Quique & aliis Viris imperant.

Idem Homerus hymno in Jovis pueros:

Servatores peperit pueros terrestrium hominum.

Animadvertendum est, teste Halicarnasseo libro primo, quod gentes fingebant Spiritus custodes sub specie juvenum; propterea Jovis pueri nuncupabantur.

De veteribus Persis, ut Picardus (*d*) refert, certum est, eos firmiter credidisse, a Deo summo plures alios Deos minores fuisse creatos, atque iis demandatum munus docendi homines, veritatem scilicet, sapientiam, justitiam, bonitatem, honestamque jucunditatem. Alii Ethnici orientales populi, Gaures vocati in eadem sententia fuerunt, & nunc quoque sunt; adduntque, Spiritus Dei ministros lumina quædam modo communia, modo particularia mortalibus infundere, eorumque Spirituum ministerio Deum uti in mundi gubernatione. P. Vincentius Maria a Siena (*e*) inquit: „ antiquos Sabæos agnovisse Spiritus Dei ministros, & in ea fuisse sententia, „ summum Deum, Bracma nuncupatum, bonis Spiriti-

(a) *Lib.* 9
(b) *Apud Plutarchum de Isid. & Osirid.*
(c) *Odiss. lib.* 16.
(d) *Tom.* 2. *de relig. antiq. Pers.*
(e) *Lib.* 3. *cap.* 11. & 17.

„ bus distinctas jurisdictiones tribuere. Cardinalis Lucinus capite primo refert, „ Ethnicos populos orientales „ credere, Deos inferiores esse millies centena millia. Salmonius de Spiritibus Dei ministris, a Sinensibus quoque cognitis veneratisque, diserte hæc (*a*) scribit: „ In „ qualibet eorum Urbe Genio Templum dicatum est: in „ domibus etiam privatis Sinensium, cum celebrantur „ convivia, singulari ritu Genius, sive Deus tutelaris, „ ab ipsis Jos vocatus, a Domino domus colitur, fundendo „ do vinum de aureo cratere in ejus honorem. Idem Salmonius tomo secundo capite tertio refert, Japponenses venerari eosdem Spiritus tutelares. Picardus de religione paganorum Tartarorum Asiæ orientalis, & septentrionalis, ac Insulæ Formosæ verba faciens, (*b*) ait, illos populos agnoscere Spiritus, Chinhoan appellatos, summi Dei ministros, custodes hominum. Eadem persuasio est apud idololatras Ethiopes de Spiritibus a Deo summo ad hominum custodiam datis, testibus (*c*) Cavazio, & (*d*) Nebloto. Nec minus id pro certo habent populi Ethnici Regnorum Daquen, Calicut, Malabar, Narsinga, referentibus (*e*) Ferdinando Lopes, & (*f*) Gonzalo Mendozza. Dii Penates Trojanorum erant Spiritus custodes, ut loco supra citato tradit Halicarnasseus. Eadem persuasio de Spiritibus Dei ministris apud Americanos inventa est. In Floridæ descriptione Janssonius sic inquit: „ Ex „ constanti illorum populorum traditione haberi, quod „ quum Deus, qui fuit ante sæcula, mundum condere „ decrevisset, primum alios Deos ordinis præcipui con-
„ didit,

(a) *Tom.* 1. *cap.* 2. & *seq.*
(b) *Tom.* 2. *de relig. Tartar.* & *MS. For.*
(c) *Lib.* 1. *n.* 155. & *seq.*
(d) *Tomo* 5. *pag.* 289.
(e) *Tomo* 1. *lib.* 2. *cap.* 14. (f) *Lib.* 2. *cap.* 1.

„ didit, quibus tanquam adjutoribus, & inſtrumentis ute-„ retur. Petrus autem Martir in ſummario Indiarum occidentalium addit, Americanos agnoſcere hos Spiritus etiam tanquam Dei nuncios. Gonzalus Oviedus, ad Carolum V Imperatorem ſcribens, capite nono ait: hos Spiritus eſſe Deos tutelares Americanorum, ſummi Dei nuncios, & hominum cuſtodes. Hi Spiritus, teſte Ferdinando Oviedo (*a*), ab Americanis Cemi nuncupantur. Picardus tomo primo in ſupplemento Meſſici, Virginiæ, Braſilis, novi Meſſici, Albionis, Huſdoni, & Silveſtrium Americanorum refert, omnes illos populos confiteri Spirituum cœleſtium exſiſtentiam, & eſſe hos Spiritus in varias claſſes diſtributos, omnes autem ſummi Dei adminiſtros in mundi regimine; ajuntque, antiquis eorum progenitoribus ſæpe apparuiſſe ſub humana ſpecie, eoſdemque eſſe Deos tutelares regionum, hominumque cuſtodes.

De horum Spirituum natura inquiſitio facta eſt ab Ethnicis Philoſophis, qui in varias ſententias abierunt, quas luculenter (*b*) congeſſit Pfannerus; præcipuæ autem ſunt: Dii omnes (Angelos bonos intellige) ex ſententia Plotini, pulchri, venuſti, venerandi, inæſtimabili decore pollentes. Verum quidnam eſt, quo Dii ſunt tales? Utique intellectus. Perpetuo ſapiunt, ſubdit Plotinus, mente tranquilla ſtabilique & pura. Lucianus autem inquit: Dii juxta Jovem aſſidentes, in terram deſpiciunt. De horum autem excelſa natura Pythagoras, Xenocrates, Chryſippus, aliique loquentes, priſcos Theologos ſecuti, prudentiæ mirabilis participes dicunt: acuto quippe ingenio, tenacique memoria, cogitationes noſtras omnes agnoſcunt: hominibus robuſtiores, & potentia naturam noſtram longe ſuperare docuerunt; eoſque, dum intelligunt & volunt,

(a) *Lib. 5. cap. 3.* (b) *Pfann. cap. 6.*

volunt, agere. Commercium vero illud, ex quo homines a Cœlitibus aperte edocti fuerunt, non omnibus commune fuit, sed iis dumtaxat majoris meriti, ut ex Scripturis Sanctis colligitur, & Ethnici ipsi fatentur; & hoc loco referre sufficiat Plinii testimonium, ubi (a) inquit: Divinitas, & quædam cœlitum societas ex feminis nobilissima in Sybilla fuit.

Præterea ad confirmandum commercium illud, quod intercedit inter Deum, Angelos, hominesque, nihil magis confert, quam oraculorum usus. In veteri, & novo Testamento legimus, Deum sæpe se manifestavisse primis humani generis Patriarchis, Prophetis, aliisque Viris virtutis eximiæ; aliis autem voluntatem suam patefecisse: aliis futura prædixisse. Applicatione quoque Ephod in populo Israel vera Dei oracula reddebantur. Dæmon invidus gloriæ Dei, & humanæ felicitatis, omni ævo fuit intentus, ut averteret homines a cultu Dei, & illos perderet. Persuasum jam erat omni populo, a Deo futura prædici; „ hinc „ nullo non avido futura de se se sciendi, verba sunt (b) „ Plinii, atque ea e cœlo verissime peti credente, versutus ille humani generis hostis nova oraculorum institutione deceptionem suam perfecit. Profecto Dæmon, hac humani generis firma persuasione perspecta, transfiguravit se (c) in Angelum lucis, & tamquam Dei nuncius gentes decepit. Varia apud Gentes oracula fuerunt, & apud Ethnicos nunc quoque sunt; de præcipuis autem verba faciemus. Halicarnasseus de antiquissimo oraculo Martis, & de altero celeberrimo Dodonæ sic libro primo ait: „ quando ea ora- „ cula consulebantur, descendebat sub sacra Quercu avis „ Dei nuncius Picus nuncupata, quæ ad quæsita responsa „ dabat.

(a) *Plin. lib. 7. cap. 33.* (b) *Lib. 30. cap. 1.*
(c) *2. ad Corinth. cap. 11.*

„ dabat. Plutarchus in vita Romuli describit Auspiciorum usus, qui quum passim a Livio, & ab aliis Gentium scriptoribus descriptus sit, & innumerabilia suppetant exempla, non est, cur ea recenseamus. Transeundum igitur est ad ea, quæ minus pervulgata videntur. „ Itaque, inquit (a) Livius, „ cum ad publica prodigia Hetrusci tantum Vates adhibe-„ rentur, hoc velut domestico exterritus visu, Delphos ad „ maxime inclytum in terris oraculum mittere statuit. Ne-„ que responsa sortium ulli alii committere ausus, duos filios „ per ignotas ea tempestate terras, ignotiora maria in Græ-„ ciam misit. Idem Livius (b) inquit: Fabius Pictor Del-„ phos ad oraculum missus est sciscitum, quibus precibus „ supplicationibusque Deos possent placare, & quænam fu-„ tura finis tantis cladibus foret. Apud Ægyptios celebre „ fuit Hammonis oraculum, ut Tacitus (c) refert. Porro putabant Ethnici, virtute consecrationis, quæ solemniter celebrabatur quibusdam ritibus, fieri, ut in manufacta signa Dii ingrederentur, & ibi quodammodo nidularentur; consultique exinde responsa dabant, teste (d) Arnobio. Nostro quoque ævo apud idololatras Æthiopes oraculorum usus frequens est: de hac re uberrime scripsit Cavazius ocularis testis. Nec intra nostri Orbis fines oraculorum usus stetit; apud enim Americanas gentes inventus est; ab oraculorum quippe responsis, rerum agendarum regulam populi illi percipiebant, ut Gonzalus Oviedus ad Carolum V Imperatorem scripsit libro quinto capite tertio. Picardus autem (e) describit „ Americanorum ritum consulendi Spi-„ ritum Universalem, quem vocant Kithi-Maniotu; ere-„ cta enim sub dio simplici ara, quibusdam statutis sup-„ plica-

(a) *Lib. 1. Decad. 1.* (b) *Lib. 2. Decad. 3.*
(c(*Annal. 21. lib. 5.* (d) *Lib. 5.*
(e) *Tom. 1. in suppl. part. 1.*

„ plicationibus, Deum consulunt, responsaque inde emissa venerantur. Varios quoque Silvestrium Americanorum usus divinationis Lafitavius (a) describit. Quum autem mali Spiritus artes in progressu hujus operis, & præcipue capite quarto libri tertii referandæ sint; sufficiat hoc loco animadvertere, quod plerumque oraculorum responsa obscura, aut ambigua emittebantur; propterea de oraculis apud Plinium sic (b) legitur: „ Subeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad castigandam hominum „ vanitatem a Deo emissa. Porro non est hæc vera caussa a Plinio excogitata; Dæmon enim, qui Dei vices falso simulabat, aut simulat, quum plurima præscire haud possit, propterea responsa de his obscura, aut ambigua emittit.

Reliquum est, ut ostendamus, malos Spiritus, divinitus detectos, omnibus Gentibus innotuisse. Plutarchus in commentario de audiendis Poetis testatur, Dæmones ab antiquis cognitos fuisse. De Romanis quoque antiquis nullum dubium est, agnovisse Dæmones; ita enim Romani, teste (c) Livio, precabantur: „ Superni, Infernique Dii, „ qui hanc Urbem, hos sacratos lacus, lucosque colitis, „ ut ita vobis volentes propitii adsitis. In eadem persuasione fuisse ceteras nationes nostri Hemisphaerii luculenter (d) tradit eruditissimus Vossius, quas nominatim persequitur. Idem testatur tomo primo libro secundo Ferdinandus Lopes de Regnis orientalibus Daquen, Calicut, Malabar, & Narsingensi. De Regnis etiam Africanis, quorum populi nostris quoque temporibus idololatriæ tenebris involvuntur, eadem tradit de malorum Spirituum notione (e) Cavazius; additque apertum commercium, quod populi

(a) *Tom. 1. pag. 356. & seq.*
(b) *Lib. 6. cap. 46.*
(c) *Lib. 4. Decad. 3.*
(d) *Lib. 1. cap. 5.*
(e) *Lib. 1. n. 30. & seq.*

populi illi habent cum Dæmone; & inter cetera refert stupenda prodigia, inter quæ memorabile illud est, quod defunctorum corpora, nominatim vocata ab eorum sacerdotibus, exeant e sepulcris, ambulent, loquantur, & ad nutum illorum sacerdotum, in locum pristinum redeant; aliaque plura mirabilia præstigia describit, quæ referre non vacat. De arte magica Vossius (a) inquit: „ Neque jam „ laboro vere ne fiant, quæ fieri putantur, an sensui & „ phantasiæ illudatur. Utrumque, hoc est Dæmonem & „ hominem concurrere existimo; ac sic ut credam, persua„ dent antiquorum temporum exempla, ac nostræ etiam „ ætatis experientia.

Sinenses, referente (b) Picardo, in tabulis pictis exhibent Spiritus bonos, & malos: bonos vocant Kin: malos Quei. Princeps malorum Spirituum representatur sub specie Draconis. Malis Spiritibus a Sinensibus statuta sunt sacrificia, festique dies. Memorabile illud est, quod Salmonius (c) scribit: „ In maleficorum, inquit, honorem „ Spirituum die solemniter a Sinensibus instituto, eorum „ imagines instar Satyrorum coronatorum effictas, in na„ vicula collocant, eamque in profluentem aquam deji„ ciunt, repelluntque eam a domibus suis habitatores, exi„ stimantes se tutos fore, quum maligni Spiritus longe re„ cesserint. Picardus (d) refert, populos Japponenses, Lapponenses, aliasque ex orientalibus, & septentrionalibus Asiæ regionibus Ethnicas nationes habere quasdam formulas precum, quarum vi, putant, compellantur Dæmones ab eis recedere. De populis Guineæ, pariter idololatris, idem Picardus ait, pingere Dæmonem sub specie canis nigri. De sacrificiis autem orientalium regnorum verba fa-

(a) *Lib. 1. cap. 8.* (b) *Tom. 2. de Sinens. relig.*
(c) *Tom. 1. cap. 2. & seq.* (d) *Tom. 2. de relig. Jappo. Lappon. &c.*

ciens Cardinalis Lucinus, capite decimonono inquit, Brachmanes non eodem ritu, neque iisdem hostiis sacrificare Diis cœlestibus, ac infernalibus. Gonzalus Oviedus ad Carolum V Imperatorem scribens (*a*) refert, Americanos pingere Dæmonem sub horrida specie, & maligna figura, impressa supra domorum parietes, & supra sedilia, ut omnes animadvertant, semper adstare humani generis hostem. Malignus Spiritus ab Americanis nuncupatur Tuira, teste Petro Martire in Summario Indiarum occidentalium. De Mexicanis autem sic (*b*) inquit Vossius: Mexicani pro bonis temporalibus Dæmonem supplicant, vel saltem ne noceat. Picardus autem per omnes Americæ regiones nominatim discurrens tomo primo animadvertit, omnes illos populos agnoscere, & colere malum Spiritum, in cujus honorem pluribus in locis cernuntur Fani in Dæmonum honorem supra colles erecti. Ad hæc addit Lafitavius (*c*), Silvestres Americanos ponere panem super aram, quem offerunt malo Spiritui, ab illis vocato Matoutou.

Exhibita populorum persuasione super re, de qua agitur, reliquum est, ut videamus, quid de Dæmoniorum natura judicaverint præstantiores Ethnicorum Philosophi. Profecto de exsistentia non dubitat, qui alicujus naturæ attributa inquirit. Plutarchus libro de Iside & Osiride sic ait: Geniorum natura sic explicatur. Quæ de Typhone, Osiride, Iside narrantur, neque Deorum, neque hominum, sed magnorum Geniorum eventa sentiunt. Quos Genios & Plato, & Pythagoras, & Zenocrates, & Chrysippus priscorum Theologorum imitatione, hominibus robustiores exstitisse ajunt, & potentia nostram naturam longe superare: Divina autem natura non sincera, aut pura præditos,

sed

(a) *Lib.* 5. *cap.* 3. (b) *Lib.* 1. *cap.* 8.
(c) *Tom.* 1. *pag.* 354.

ſed quæ animæ natura, corporiſque ſenſu comprehenſa, voluptatis eſſet, doloriſque capax, aliiſque id genus obnoxia affectionibus, ac mutationibus, quibus alii magis, alii minus turbantur; nam ut in hominibus, ita etiam inter Dæmones ſunt virtutum, & vitiorum diſcrimina — De Magorum autem Theologia Zoroaſtres melioris, hoc eſt Dei nomen Oromazen, pejoris Arimanium perhibuit, addiditque hoc enuntiatum de rebus ſub ſenſum cadentibus, illum maxime ſimilem eſſe luci, hunc tenebris, & ignorationi. De oraculorum defectu idem Plutarchus: mihi tamen, ait, plures ac difficiliores dubitationes videntur ſolviſſe, qui Geniorum ſeu Dæmonum genus medio inter Deos & homines loco conſtituerunt; & quod nos cum his quodammodo conciliat, atque conjungit, invenerunt. Sive hæc Magorum ac Zoroaſtris doctrina eſt; ſive Thracica ab Orpheo profecta, ſive Ægyptiorum, aut Phrygum, ut colligimus ex utrorumque ſacrificiis, orgiis, & ritibus ſacrorum. Hactenus Plutarchus. Manes autem, inquit (a) Voſſius, ortum illis tribuit a ſummo mali principio, hoc eſt Arimanio. Cabaliſtæ autem plerique, & cum iis Arabs Avicenna, Dæmoniorum alium ab alio originem ſuam ducere exiſtimant; & in hoc abiit a primæva Traditione etiam Plato. Alii putarunt hos Spiritus cum hoc mundo productos: alii poſt eorum ruinam mundum hunc fabricatum dixerunt — Antiqui Perſarum e Zoroaſtris dogmate Arimanem dixerunt peſſimum ac pernicioſum Spiritum e caligine natum. Calecutenſes noſtris quoque temporibus pagani, inter alias orientis terras, Deum mundi conditorem credunt, ſed eum, ajunt, ut ſuavius vitam ageret, Vicarium Orbi regundo præfeciſſe Dæmonem. Item Dæmonem, ſive malum Numen, Tapajonum gens venerata eſt, &

 invocat,

(a) *Lib. 1. cap. 5. & ſeq.*

invocat, quia iracundum ſit, & cultum ſui negligentes male perdat. Ab antiquis etiam Saxonibus, & Ungaris Dæmones culti, ne nocerent; hinc gentibus facile perſuaſum, quod Dæmon, ſive Deus malus, libamine humanarum carnium delectaretur, quæ abominatio crudeli fecunditate in omnibus ferè gentibus propagata eſt; quibus in ſacrificiis quandoque etiam (dictu horrendum) infans materno exſectus utero, mactabatur. Hæc omnia Voſſius. Plato autem (*a*) dixit: Principem Dæmoniorum maleficam eſſe animam. Pſannerus de natura Dæmoniorum verba faciens, (*b*) inquit, non Platonem modo, ſed & Pythagoreos, alioſque gentium Philoſophos voluiſſe, eorum naturam eſſe inter Deos atque homines mediam, quam ita explicat Minucius Felix; ut ſubſtantiam eorum inter mortalem immortalemque, ideſt, inter corpus & ſpiritum mediam, terreni ponderis, & cœleſtis levitatis admixtione concretam. Expreſſe Plato Dæmones in tertia mediaque aeris regione collocans, eos genus aereum & ex aere eſſe, qui nunquam toti conſpiciantur, ſed quamvis prope ſint, nunquam tamen manifeſte appareant, tradit. Hactenus Pſannerus.

Fere autem omnes Ethnici in ea ſententia fuerunt, & Cœlicolas, & Dæmones generare, & aliquando etiam cum noſtris mulieribus carnalia exercere commercia. Porro Socrates, ut in ſui apologia apud Platonem, Dæmoniorum inquirens originem, ait, Dæmones eſſe illegitimos Deorum filios, ab illis procreatos ex Nymphis, aut ex aliis feminis, a quibus dicuntur editi in lucem. Ex hac quoque perſuaſione factum eſt, ut nonnulli Heroes, in Deos relati, a Diis immortalibus crederentur geniti. Hinc apud Livium ſic (*c*) legitur: ea belli gloria eſt populo Romano, ut cum ſuum, conditoriſque ſui Parentem Martem potiſ-

(a) *Lib. de leg.* 10. (b) *Cap.* 6. (c) *Lib.* 1. *Decad.* 1.

potissimum ferant; tam & hoc gentes humanæ patiantur æquoanimo, quam imperium patiuntur. De Hercule sic inquit idem Livius: Habitum formamque Viri aliquantum ampliorem augustioremque humana intuens Evander, rogitat, qui Vir esset: ubi nomen, patremque, ac patriam accepit: Jove nate Hercules, salve, inquit, te, mihi mater veridica interpres, Deûm auctûrum cœlestium numerum cecinit; tibique aram hic dicatum iri. Hactenus Livius. De Diana, & Apolline sic (*a*) apud Tacitum legitur: „ Latonam partu gravidam, & oleæ, quæ tum etiam maneat, adnisam, edidisse ea Numina; Deorumque monitu sacratum nemus. Pervulgatum est Dæmones, qui sunt Dii gentium, aliquando cum mulieribus exercere concubitus; hinc facile etiam Ethnicis persuasum fuit Deos generare. De hac gentium persuasione ita (*b*) apud S. Philastrium legitur: „ Hoc autem dextra, inquiunt, atque sinistra lux sunt; & quemdam etiam concubuisse cum illa muliere (vocata Noria) & Virtute dicunt, de qua nati sunt Dii, & Angeli, & homines, & septem Spiritus Dæmoniorum. Ex hac autem persuasione, scilicet de Deorum concubitu cum mulieribus, interdum factum est malorum hominum fraude, ut Dii cum mulieribus concubuisse putarentur, quamquam aliquando a sola malitia, & hominum dolo id provenisse compertum sit. Qua de re memorabile illud est, quod de Paulina in Isidis Templo constuprata scribit (*c*) Flavius: Matronam hanc dignitate majorum, opum magnitudine, formæque elegantia, ac honestate præclaram quidam Juvenis, nomine Mundus, misere deperibat: quum autem hanc neque precibus, neque amplissimarum promissione divitiarum ad inhonesta flectere

(a) *Annal. 3. cap. 61.* (b) *De hæres. n. 33.*
(c) *Antiq. Jud. lib. 18. cap. 7.*

re potuerit, improba quædam muliercula, præmiis allecta, pollicita eſt, ſe omnem operam induſtriamque collaturam, ut Mundus concupitæ matronæ potiretur : quum vero ad expugnandam caſtiſſimæ Feminæ voluntatem neque preces, neque munera quidquam valere intellexiſſet, alia via rem aggredi conſtituit. Itaque Sacerdotes Iſidis, quam Paulina religioſe colebat, convenit: his amorem Mundi narrat, magnaque præmia pollicita eſt, ſi quod petebatur efficiant. Hi pecuniarum cupiditate capti, petenti annuunt. Unus igitur ex his fingit ſe ab Ægypto venire, ab Anubi cum mandato miſſum, ut Paulinæ renuntiaret, cupere illum Deum cum Paulina concubere. Læta tali nuncio Saturnino viro ſuo rem aperit, qui, ut minime fraudis ſuſpicioſus erat, uxori facultatem dat adeundi Templum, valde decorum ſibi reputans, Dei voluntati obſequi. Quid plura? Ad Templum a Paulina noctu itur: clauduntur a Sacerdotibus fores, lumina extinguuntur: Mundus e latebris exſiliens, libidinem ſuam explet, tacituſque ante lucem recedit. Poſt tres dies Paulina a Mundo conſpecta, illi facinus ſuum indicat: hæc juſtiſſimo dolore percita ad maritum convolat, deprecaturque, ne injuriam illatam negligat. Denunciata re a Saturnino Tiberio Imperatori, cauſſa cognita, Iſidis Sacerdotes cum Lena, peſſimi flagitii miniſtra, in crucem acti; Templum everſum; Iſidis ſimulacrum in Tyberim projectum eſt. Stuprator autem exſilio damnatus, mortis pœnam effugit, quod amoris violentia deliquerit.

Ex his autem & ſimilibus interdum fictis cum Diis commerciis argui non poteſt, omnia commentitia eſſe, quæ de hac ipſa re apud omnes gentes pervulgata ſunt; neceſſe enim eſt, quod veritas præcedat mendacium; quum mendacium corruptio ſit veritatis. Porro notio de hoc

com-

commercio jam alte omnium insederat animis, quod nisi ante firmiter creditum fuisset, pravorum hominum fraudes locum haud habuissent; propterea hoc ipso aperte eruitur de dicto commercio omnium gentium persuasio. De hac ipsa re ita (*a*) inquit Augustinus: Apparuisse tamen hominibus Angelos in talibus corporibus, ut non solum videri, verum etiam tangi possent, eadem verissima Scriptura testatur. Et quoniam creberrima fama est, multique se expertos, vel ab eis, qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse confirmant, Silvanos, & Faunos, quos vulgo Incubos vocant, improbos sæpe exstitisse mulieribus, & earum appetisse, ac peregisse concubitum; & quosdam Dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assidue immunditiam & tentare, & efficere, plures talesque asseverant, ut hoc negare impudentiæ videatur. Ad hæc, quæ scripsit Augustinus, addi potest irrefragabilis succedentium temporum experientia, ex qua apertissime comprobatur hujusce immundi commercii veritas.

De arte quoque magica crebra apud antiquos, & recentiores suppetunt exempla; maleficas enim incantationes agnoverunt & proscripserunt Romani, teste (*b*) Plinio. Quum autem ab aliquibus leges adversus magicas incantationes Christianorum opera dicerentur profectæ, adversus illos sic (*c*) disserit Augustinus: De quibus quosdam nimis infelices, & nimis impios etiam gloriari libet, nonne ipsam publicam lucem testem vocabo? Cur enim tam graviter ista plectuntur severitate legum, si opera sunt colendorum Deorum? An forte istas leges Christiani instituerunt, quibus artes magicæ puniuntur? Secundum quem alium

(a) *Lib. 15. cap. 23. de C. D.* (b) *Lib. 28. cap. 2.*
(c) *Lib. 8. cap. 19. de C. D.*

alium sensum, nisi quod hæc maleficia generi humano perniciosa esse non dubium est, ait Poeta clarissimus Virgilius Æneid. 4.:

Testor cara Deos, & te germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes

Illud etiam quod alio loco de his artibus dicit Ecloga 8.:

Atque satas alio vidi traducere messes.

Eo quod, sequitur Augustinus, pestifera scelerataque doctrina fructus alieni in alias terras transferri perhibentur. Non ne in duodecim tabulis, idest Romanorum antiquissimis legibus Cicero commemorat esse conscriptum, ei, qui hoc fecerit, supplicium constitutum? Hujus autem Philosophi Platonici copiosissima & disertissima exstat oratio, qua crimen artium magicarum a se alienum esse defendit, seque aliter non vult innocentem videri, nisi ea negando, quæ ab innocente non possunt committi. At omnia miracula Magorum, quos recte sentit esse damnandos, doctrinis fiunt, & operibus Dæmonum. Hactenus Augustinus.

Sed ut omnia, quæ hoc capite scripta sunt, & communia populo Dei & Ethnico videntur, in unum colligam; idcirco una omnium est sententia, homines a Deo fuisse edoctos, cum quo (utar (a) verbis Tullii) quid potest nobis esse juris, cum homini cum Deo nulla esset communitas? Quod ni ita esset persuasum, quid veneramur, quid precamur Deum? Cur sacris Pontifices præsunt? Cœlestes autem Ethnicorum Dii, hoc est Angeli, nulla re egentes, inter se diligunt, & omnium populorum consensione hominibus consulunt; qui quamobrem venerentur, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono. Præstantissimam Dei naturam esse, omnes gentes

(a) *Lib. 1. de Nat. Deor.*

gentes prædicant; quid autem est præstantius bonitate, & beneficentia? Opera ipsa & prodigia Dei habent linguam suam; aliud enim innuunt oculis, aliud menti, dum cur facta sint percipimus; propterea mundus ipse, serio contemplanti, liber est descriptus Dei omnipotenti digito; omniaque, quæ in eo sunt summam conditoris sapientiam præseferunt; hinc agnoverunt Gentes, esse certæ rationi subnixa, quæ traditione majorum perceperunt. Hinc celebris Ethnicorum Poeta sic (a) cecinit:

Ut rerum primæva Diis data semper origo
Religione hominum; sic leges orbe repertas
Munere Divorum tradunt: tam nobile pignus
Par erat, ut longe egregios agnosceret ortus
In commune bonum; nec enim mortale putandum est
Humanæ columen vitæ.

Ex hactenus dictis satis compertum mihi fuisse videor, tum ex Scripturis Sanctis, tum ex omnium populorum constantissima persuasione primos humani generis Patriarchas a Deo & ab Angelis sanctis fuisse edoctos, idque apud gentes continuata traditione pervulgatum. Hinc boni, & mali Spiritus divinitus manifestati fuere; propterea de illorum Spirituum exsistentia apud Gentes dubium nullum videtur, ut ex dictis apparet, & in progressu hujus operis evidentius quoque demonstrabitur. Properandum igitur est in sequentibus ad detegenda singillatim ea, quæ divinitus tradita sunt, ex quibus divina & ampliora penetravimus, quæque naturali majorum traditione ad omnes nationes manarunt.

(a) *Apud Ansaldum lib. 3. num. 15.*

CAPUT II.

De præstantissima Dei natura, & maxime de ejus omnipotenti voluntate, quæ in mundi creatione ac gubernatione potissimum ostenditur.

HUmana mens sua imbecillitate scite perspecta, imparem omnino se sentit, ad præstantissimam summi Numinis naturam indagandam; immensum enim sibi soli notum est: idcirco Philosophi, ut libro superiore ostendimus, qui sola humanæ mentis acie hoc pertentare ausi sunt, in tot absona & devia abierunt, ut eorum effata, non disserentium, sed somniantium visa sint; propterea jure ac merito a populo Dei summi Numinis natura ineffabilis dicitur, quam & Ethnici omnes præstantissimam esse fatentur. Inter cetera mirabilia Dei attributa emicat actuosissima virtus creandi ex nihilo; hoc enim rationi consonum est, quod Deus sit omnium rerum principium; quodque principii nulla sit origo, & a principio oriantur omnia; propterea primigenia traditio, a Deo profecta, de creatione mundi, induit quoque naturam humanæ traditionis. Notum quippe est, haud defuisse præstantissimos Philosophos, qui in ea sententia fuerunt, posse recto humanæ rationis usu, virtutem creandi ex nihilo in Deo evidenter demonstrari; quorum quidem argumenta inficiabitur nemo, ubi cum primigenia traditione, consensione totius Orbis sacrata, jungantur. Profecto per cognitionem veri Dei, quæ ex divina revelatione hauritur, efficimur divinæ consortes naturæ, in luce ambulamus, pii reddimur, & rationem connexi inter divina & humana percipimus.

Exor-

Exordiar itaque a ſapientiſſimi Moſis Annalibus, qui omnium monumentorum antiquiſſimi ſunt; quique vera divinæ naturæ attributa præſeferunt. Placet hic exſcribere verba doctiſſimi Cardinalis Quirini, qui in ſua Proluſione elegantiſſime optimeque ſic loquitur: Neque tamen mihi unquam magnopere quærendum viſum fuit, quo fato acciderit, ſapientiſſimos Philoſoporum principes, totos in natura divina deſipuiſſe. Deducenda ſiquidem in hoc Orbis terrarum theatrum graviſſima divinitatis natura, non oculis, non ullis unquam percepta ſenſibus; immo a reliquarum ſpecie diſſimillima: hujus ſervanda dignitas, ſervandus honor, & quidquid decori nomine continetur, tuendum. Hinc videre erit præſtantiſſimam illam naturam, ſingularem atque unicam, nullo temporum ſpatio, nulla locorum regione circumſcriptam, ſempiterna præditam vita, immutabilem, infinitam, non fatali quadam neceſſitate, cœcoque naturæ impetu, ſed integerrimo libertatis arbitrio, rerum omnium procreatricem moderatricemque, præteritorum memorem, futurorum præſciam, cordium ſcrutatricem, ab omni corporis concretione ſecretam, univerſæ intime æque ac impermixtam creaturæ, incomprehenſam, potentiſſimam, ſapientiſſimam, ac denique, ut uno verbo dicam, inexhauſta bonorum omnium perennitate beatiſſimam, bonis præmia proponentem, ſceleſtiſque pœnas irrogantem. Attamen hoc loco præterire non poſſum ipſum Moſaicæ narrationis initium, quod Ethnico (Longino) etiam acerrimi ingenii Viro adeo admirabile viſum eſt, ut inde de ſublimi dicendi genere diſſerens, exempla deſumſerit. Accipite hac de re Moyſis ſententiam, quam in exordio ſuorum Annalium ita propoſuit: In principio creavit Deus cœlum & terram; inde deſcribit omnia creata, & ordinata inſtrumento ſolius di-

vinæ voluntatis. Age vero pandantur hic Mosaicorum Annalium monumenta, statimque ferient oculorum nostrorum obtutum, erumpentia undique perspicua quædam, simul ac suavissima lucis fulgetra, quibus divina veritas suum ipsa conspectum declarabit. Ubi vero ea, quæ narrantur in Annalibus Moysis, in traditionibus Israelitici populi non fuissent servata, Moysen ipsum tamquam fabulosum rejecissent; Narrantur enim a Mose atrocia Israelitarum crimina, blasphemias, perduelliones, seditiones, libidines, quibus quum tota natio summo dedecore turpissimaque labe notetur, nunquam in hunc furorem consensissent, ut illis Annalibus non humanam tantum, sed divinam auctoritatem adjungerent, si quoquo modo ut fabulosos, atque commentitios ejus Annales rejicere potuissent; eoque magis quod per ipsos non injuriosis tantum narrationibus fidem adhibere, sed durissimæ legis jugo refractaria colla subjicere adigebantur. Hactenus amplissimus Cardinalis Quirinus. Et rationabiliter quidem Israeliticus populus Mosis Annales tamquam commentitios rejicere potuisset, quum ejusdem populi traditiones in testimonium vocaret. Ad populum enim Moyses verba faciens sic (a) inquit: „ Hæccine reddis Domino popule „ stulte & insipiens, numquid non ipse est Pater tuus, „ qui possedit te, & creavit te? Memento dierum anti- „ quorum, cogita generationes singulas; interroga patrem „ tuum, & annuntiabit tibi: Majores tuos, & dicent tibi; „ quando dividebat Altissimus gentes, quando separabat „ filios Adam &c. Doctissimus Bossuetus diserte (b) probat, Mosem suos Annales texere potuisse Israelitici populi traditionibus. Fabricius autem testimonio antiquorum Rab-

(a) *Deutr. cap.* 32.
(b) *Epist. Hist. Univers.*

Rabbinorum (a) addit, quod Mosis tempore alii libri ex-„ starent, inter quos unus, cui titulus erat Jenira, hoc est „ de Creatione Mundi, qui liber Abrahamo tribuebatur. De antiquorum vero scripturis, & de traditione aptiori loco erit sermo. Idcirco quum de Mosaicorum Annalium veritate apud populum Dei nullum dubium sit; suscepti muneris ordo postulat, ut inter ceteras nationes inquiramus haud obscura monumenta, unde Ethnicorum quoque testimonio eadem veritas comprobari possit; & hoc pacto Religioni satis consultum esse ostendatur, & de impiorum caussa conclamatum.

Plura hac de re congessit eruditissimus Vossius, quæ strictim referam. Siquidem, (b) inquit, cum Gentes etiam efferæ, nec multum sollicitæ de rerum natura, traditione sola, vel pene sola hæc cognoscerent; aliud accessit iis nationibus, quæ humanitatem minus exsuerant; Mundi enim consideratione, ita sunt firmatæ, ut liquido viderent, certissima ratione esse subnixa, quæ traditione accepissent — In Ægypto, qua non altera tellus superstitiosior creditur, etiam Deus unicus mundi Opifex cultus videtur. Ex Porphirio simulacrum Dei apud Ægyptios ex ore ovum effudisse, ut mundi esse Opificem significaretur; nam ovum mundi symbolum Ægyptiis fuit. Thebaidos incolæ unicum Deum, mundi Architectum, Cnephi a se nuncupatum, coluerunt — Calecutenses nostris quoque temporibus pagani inter alias Orientis terras, Deum mundi conditorem credunt — De antiquissimo Zoroastre dogma Persarum de Deo, & Dæmone: bonum, sive Deum sive Creatorem, Hormidasten appellabant: Arimanes autem pessimo illi Spiritui, ac pernicioso erat nomen.

(a) *Cap.* 108. *usque* 124. *in Cod. vet. Test.*
(b) *Lib.* 1. *cap.* 3. *usque* 16.

men. Hactenus excerpta ex Vossii opere. De antiquis Persis hæc addit (a) Picardus, scilicet sectatores Zoroastris sex dies festos quolibet anno celebrasse in memoriam eorum dierum, quibus a Deo omnipotente universa creata & ordinata sunt; diemque unum addidere jejunii, in ejus recordationem, quo ab operibus Deus ipse quievit. Testaturque idem Picardus; hanc eandem praxim servari nostris quoque temporibus a Gauribus orientalibus, antiqui Zoroastris sectatoribus. Hunc Zoroastrem Plinius, libro trigesimo capite primo, dicit longe Mose antiquiorem.

Apud antiquissimos Græcos eadem traditio fuit de Deo mundi conditore, omnium caussarum præstantissima, teste (b) Plutarcho. Ad hæc Laertius in vita Anaxagoræ addit Anaxagoræ sententiam, ubi sic legitur: „ Omnia simul erant, inde accedens mens ea in ordinem reduxit. Septima autem die omnia peracta erant, ut Hesiodus, capite quinto de creatione, apud Pfannerum:

Septenusque dies fuit, in quo cuncta peracta.

Plato in Timæo inquit „ Deum, cum mundum condere vellet, proposuisse, ut optimum opus, & bonitatis suæ particeps conderet. „ Septimum diem, referente Huetio, propositione quarta capite sexto, sacrum esse dixit & Homerus, qui & eo cuncta perfecta fuisse addit, ut ab Aristobulo. Antiquitas quoque, teste (c) Plutarcho, agnoscebat „ unum Deum, Patrem Deorum „ hominumque. Idem scribit, libro primo Decade prima, Livius de Romulo: „ At tu, inquit, Pater Deûm, „ hominumque, hinc saltem arce hostes. In Taauti Cosmogonia, inquit Huetius loco supra citato, primi rerum Phœ-

(a) *Tom. 2. de relig. antiq. Pers.*
(b) *De placit. Philos. lib. 1 cap. 7. & lib. 2. cap. 4.*
(c) *In moral. de quæst. Platon.*

Phœnicarum ſcriptoris, deſcripta cernuntur rerum principia, & mundi origo, eodem fere modo, quo ſcripſit & Moſes. Sanchoniaton autem Taauti libros commentatus eſt, ſuaſque diſſertationes de mundi & animalium procreatione expoſuit, quæ cum Moſis Annalibus conſentiunt, ejuſque doctrinam paſſim ſpirant. Item Chaos Heſiodo memoratum eſt, ex quo orta ſunt omnia, & poſt tenebras lucem creatam dixit. In priſcorum Brachmanum orientalium Codicibus expreſſa eſt hiſtoria de mundi creatione; eaque de mundi origine credidiſſe, quæ credenda eſſe & Moſes docuit: a Deo ſcilicet mundum conditum, ab eodem regi; adduntque olim interiturum, & novam ſpeciem exhibiturum. Hactenus verba ipſa Huetii. Neque prætereundum eſt, quod P. Vincentius Maria a Siena de Brachmanis orientalibus tradit. Hic poſt diutinam apud eoſdem moram, libros eorum in Italiam detulit, in quibus aperte (a) legitur „ ab æterno, infinito-
„ que Deo cœlum terramque ortum habuiſſe: Deum
„ puram ſubſtantiam eſſe, corporis expertem, ac nomine
„ carentem; ante hanc nullam ſubſtantiam exſtitiſſe: con-
„ dito cœlo lucem additam, ſicut & terræ, quæ prius te-
„ nebris obducta erat. Ab hac ſubſtantia alios creatos
„ fuiſſe ſpiritus, eoſque univerſi Orbis regimini præfectos.
Hæc omnia ex Brachmanum libris ſupra citatis. Alia plura habentur in gentium Hiſtoriis, & in Poetarum carminibus, quæ cum Moſis Annalibus conveniunt. Primus ille Orbis ſtatus informis, a Moſe deſcriptus, eſt Chaos apud Ethnicos Poetas, & informis Philoſophorum materia. Hoc eſt illud Chaos turbidum ac tenebroſum, quod ex Phænicum quoque Theologorum doctrina Sanchoniaton, principium hujus Orbis appellat, ut Bochartus (b) tradit.

(a) *Lib. 3. cap. 17.* (b) *Lib. 2. cap. 2. de mundo cond.*

tradit. Idemque refert Laertius de Græcorum doctrina in Thaletem. De hoc Chaos ſic, Metam. lib. 1. Fab. 1. cecinit Ovidius:

Ante mare & terras & quod tegit omnia cœlum
Unus erat toto naturæ vultus in Orbe,
Quem dixere Chaos, rudis indigeſtaque moles.
Hanc Deus & melior litem natura diremit.
Nam cœlo terras, & terris abſcidit undas,
Et liquidum ſpiſſo ſecrevit ab aere cœlum.
Quæ poſtquam evolvit, cœcoque exemit acervo,
Diſſociata locis concordi pace ligavit.

Idem, lib. 1. Fab. 2. ſic canit:

Neu regio foret ulla ſuis animalibus orba
Ceſſerunt nitidis habitandæ piſcibus undæ
Terra feras cepit, volucres agitabilis aer.
Natus homo eſt.

Poſt creatam lucem, hanc Deus in Solem, & Lunam, & aſtra diſtribuit, ut dies noctéſque partirentur, annique ſignarentur. Quod prædicans Aratus ſic (*a*) ait:

In cœlis namque ipſe hæc ſigna locavit,
Aſtra & diſtinguens, claris annumque coronans
Stellis, queis homini clariſſima ſigna darentur
Horarum, ut ſtabili procedant omnia curſu.

Antiqui Ægyptiorum ſapientes, ne hujus Univerſi creatio ab hominum memoria dilaberetur, inſtituerunt diem feſtum; propterea mundi ipſius natalem coluere Ægyptii, eumque ad diem trigeſimam Auguſti repoſuerunt, teſte Solino (*b*) apud Frontonum. De Regnis Africanis, noſtro quoque ævo idololatris, Picardus verba faciens, (*c*) inquit: notionem apud eos populos vigere de Deo

(a) *In Phænom. apud Clementem Alex. ſtrom. lib. 5.*
(b) *De diebus feſtis* § 11. (c) *Tom. 2. de Regnis Afric.*

Deo uno omnipotente , rerum omnium creatore . Ad hæc addit (*a*) Cavazius , ocularis testis , Deum , quem vocant Nzambimpunghù , cum hoc Universo creavisse millies centena millia aliorum minorum Deorum.

Antequam de Sinensibus loquamur , animadvertendum est , Deum in sacris quoque litteris persæpe vocari , cœli Dominum , aut qui in cœlis est. A Domino dictum est : cœlum mihi sedes est : cœli enarrant gloriam Dei : Ibi solum magnificus Dominus. Profecto ita dictùm est, quum ea , quæ sub Orbem Lunæ , & in hoc terrarum Orbe continentur , laborum , ærumnarum , concertàtionum , criminum , nec non pravorum impiorumque hominum , tum Dæmonum colluvie referta conspiciantur ; hinc Deus cœli Dominus dictus est , quamquam Universi sit conditor , & intime , æque ac impermixte sit omni creaturæ. In hoc porro eodem sensu accipiendum est , quod scripsit (*b*) Cæsar: „ Jovem imperium Cœlestium tenere. Aut quando brevitatis gratia aliqui invocant cœlum , intelligendum esse cœli Dominum , ut de idololatris Sinensibus Semedus (*c*) ait , intelligere cœli Dominum , quando invocant Tient. Hebræos quoque invocare consuevisse cœlum , intelligendo cœli Dominum , Universi creatorem , teste (*d*) Virtingio. Picardus de Sinensium religione , originaria ab illis populis nuncupata , verba faciens, refert (*e*) nationem illam (excepta paucorum impiorum secta) quamquam idololatriæ labe pollutam , confiteri unum Deum , rerum omnium creatorem & moderatorem ; ut autem hæc notio jugiter servaretur , meminit cujusdam antiquissimi hieroglyphici , quo nostro quoque ævo utuntur ,

V ut

(a) *Lib. 1. n. 155. & seq.* (b) *Lib. 6. de bello Gall.*
(c) *Part. 1. cap. 17.* (d) *De struct. synag. cap. 1.*
(e) *Tom. 2. de Sin. Jappo. &c.*

ut repreſentent, a ſummo Deo cuncta ortum habuiſſe, ac eſſe in ipſo omnis fecunditatis fontem. Finxerunt itaque antiquiſſimi Sinenſium imaginem ampliſſimi ventris, unde nata ſint omnia, quæ fuerunt & ſunt, ortumque habitura ſint ea, quæ futura. Vernacula lingua ſummum Deum Sinenſes vocant Tient - Tchù, hoc eſt cœlorum Dominum, cui ſubſidiarios Spiritus adeſſe affirmant, ſuntque tutelares Sinenſium Dii. Eandem perſuaſionem eſſe, Picardus teſtatur, apud Japponenſes, Monopatenſes, alioſque Ethnicos populos Aſiæ orientalis, & occidentalis; eandemque vigere perſuaſionem de uno Deo Univerſi creatore, ac moderatore apud populos Inſularum Formoſæ, & Magadeſcarenſis. Ad hæc addit (*a*) Huetius, Sinenſes, Japponenſes, & Indos cum Annalibus Moſis conſentire de rerum origine, de Deo uno, Tao a Sinenſibus, Thot Indis nuncupato, qui nec videri oculis, nec animo comprehendi, nec ſimulacris exhiberi queat. Luſitani orientales regiones per ignota tunc maria primi aperuerunt; quibus cognitis Philippus II Hiſpaniarum Rex, ut cum illis populis conſuetudinem iniret, ad Sinenſium Imperatorem Gonzalum Mendozza legatum miſit, qui ſedulo exploratis orientalium populorum moribus, ad Philippum inter cetera (*b*) ſcripſit: „ Sinenſium, aliorumque „ orientalium Regnorum populos fateri unum ſummum „ Deum Univerſi creatorem, ac moderatorem.

Reliquum eſt, ut videamus, an hac de re apud Americanos eadem perſuaſio inventa ſit. Petrus Martir, de Nova Hiſpania in Compendio Indiarum occidentalium verba faciens, refert „ illos populos fateri unum ſummum Deum, cujus voluntas ſit omnipotens, quemque „ inviſibilem dicunt, rerum omnium auctorem, ac pri-

„ pri-

(a) *Propoſ. 4. cap. 7.* (b) *Lib. 2. cap. 5.*

„ primum motorem. Vossius (a) inquit: „ Solum addam aliquid de Peruanis, summum Deum agnoscentibus, quem vocant Virachoca; ad hæc addunt Pachajachaic, idest creator cœli & terræ. Aliis quoque elogiis ornant, in quibus est Usapu, hoc est admirabilis. In Descriptione Americæ apud Janssonium sic legitur: „ In Virginia incolæ credunt, multos esse Deos, quos „ vocant Mantoas, sed variorum generum, ac graduum; „ unicum vero præcipuum ac magnum; qui fuit ante sæ„ cula, qui, ut affirmant, cum mundum condere decre„ visset, primum alios Deos ordinis præcipui condidit, „ quibus tamquam adjutoribus & instrumentis, tum in „ creatione, tum in gubernatione mundi uteretur; tum „ Solem, Lunam, & Stellas tamquam minores Gentium „ Deos, atque instrumenta alterius ordinis minus præci„ pui. Picardus (b) de populis Virginiæ fere eadem tradit; additque Brasilii, Peruvii, Darien, Novæ Hispaniæ, Cumanæ, & Septentrionalium Americæ regionum populos confiteri unum summum ineffabilis naturæ Deum, omnium rerum creatorem. De Mexicanis autem idem laudatus Picardus, proximisque Mexici regionibus inquit: Illos quoque populos agnoscere unum Deum, creatorem cœli, & terræ, quem repræsentant sub specie hominis sedentis supra Globum, facie severa, ac manu sagittis armata, cui innumerabiles boni Genii serviant. In Globo intelligunt Universum: in Persona sedente, creatorem, ac Universi moderatorem: in facie severa, ultricem Dei justitiam. Ad hæc addit (c) Huetius, „ Mexicanos Sab„ batum septimo die celebrare. Notum enim est, Sabbati diem festum institutum fuisse, ut hac celebritate jugiter

(a) *Lib.* 1. *cap.* 4. (b) *In Suppl. Americ. regio. tom.* 1.
(c) *Proposf.* 4. *cap.* 6.

ter de mundi creatione memoria ſervaretur ; & homines, ſæcularibus curis abdicatis , ſeptima die divino cultui , religioniſque officiis ſedulo inſervirent. Eadem veſtigia apud omnes Americanos reperta ſunt, inquit (*a*) Lafitavius , de Deo ſummo , Pachamac nuncupato , Univerſi creatore, hoc eſt Viracoha, quo vocabulo nonnullæ Americanæ nationes intelligunt Deum creatorem , quem dicunt etiam ſapientiſſimum rerum omnium moderatorem , qui ſua providentia cuncta regat. Has teſtatur Lafitavius eſſe notiones , quas habent Americani omnes culti , & barbari. „ Atque ut recentia , inquit (*b*) Pfannerus , „ priſci noſtri Orbis miſceamus , Novæ Angliæ in Ame- „ rica ſeptentrionali Incolas totum Orbem , & quæ Orbe „ continentur, a ſupremo quodam Numine, Kichtan ipſis „ appellato , condita credere. Et loci cujuſdam in Re- „ gno Peguano Sacerdos de creatione mundi interroga- „ tus , non aliam Naturæ , quam ex Dei voluntate origi- „ nem eſſe, Luſitano cuidam reſpondit.

Ex hactenus dictis , ac teſtimonio omnium populorum uberrime probatis iis, quæ factum poſtulant , arbitror quidem , haud dari poſſe quemquam veritatis amicum , qui communem conſenſionem negare audeat , de Deo uno, Univerſi conditore ac moderatore : de actuoſiſſima, ac ſapientiſſima Dei virtute ; haſque notiones e cælo delapſas eſſe ; propterea animos beatiſſime alliciunt ; ibique vi tali inſidere viſæ ſunt , ut unquam neque dies , neque vana hominum commenta, neque impiorum dogmata infirmare , aut obliterare potuerint. Ad hanc communem perſuaſionem reſpiciens Tullius (*c*) ait : „ Quod ni ita „ eſſet, quî potuiſſet aſſenſu omnium dicere Ennius:

Aſpice

(a) *Tom. 1. pag. 124.* (b) *Cap. 5. de creat.*
(c) *Lib. 2. de N. D.*

Aſpice hoc ſublime candens, quem invocant omnes,
Jovem :
Illum vero & Jovem & Dominatorem rerum,
Et omnia nutu ſuo regentem,
Patrem Divumque hominumque.

„ Et præſentem, ſequitur Tullius, ac præpotentem Deum. „ Quod qui dubitat, haud ſane intelligo, cur non idem, „ Sol ſit, an non ſit dubitare poſſit. Hinc apud Tul- „ lium Balbus (a) inquit : Quanto venerabilius ac me- „ lius antiſtitem veritatis majorum excipere diſciplinam. Profecto has majorum traditiones, de quibus habitus eſt ſermo, agnovit & Democritus, propterea, ut ex Laertio in Vita Anaxagoræ, „ hoſtili animo in Anaxagoram diſ- „ ſerens Democritus, ſententias illius eſſe negavit, ſed „ antiquas eſſe dixit, eaſque ipſum furatum eſſe : ab „ eodemque Anaxagora de mundi deſcriptione, ac men- „ te, tradita carpere. Illud quidem manifeſtum eſt, ut ſupra uberrime demonſtravimus, omnes Gentes a primigenia traditione agnoviſſe, Deum fuiſſe Univerſi creatorem, omniumque rerum moderatricem eſſe divinam providentiam ; & abſque labore ullo efficere quidquid velit. Idcirco Ethnicorum quoque Philoſophi, qui, communi traditione duce, ultro procedere non dubitarunt, probe agnoverunt, certiſſimæ quoque rationi eſſe ſubnixa, quæ traditione didicerant; ſed & præſtantiores eorum in unum conflando, ſcilicet primigeniam traditionem cum acie intellectus humani, ſublimem Theologiam aſſecuti ſunt. Propterea claudam caput hoc ſublimiori nonnullorum Ethnicorum Theologia.

Celebris eſt Fani Minervæ, quod Sai in Ægypto erat, inſcriptio, a Plutarcho libro de Iſide, & Oſiride relata:

(a) *Lib. 3. de N. D.*

ta: Ego ſum quod exſiſtit, EST, ERIT. Atque alia Templi Delphici inſcriptio: EST. In cujus ſenſum Plutarchus inquirens, poſtquam neque numerum, ut quidam verbum iſtud expoſuerunt, neque ordinem, neque copulam, neque aliud quid tale eo ſignificari monſtraſſet, tandem ſic explicat: Sed eſt ex ſe ſe perfecta compellatio Dei, ſimul cum verbo enuntiantis animo objiciens vim Dei. Deus enim unumquemque noſtrum huc accedentem, veluti ſalutans compellat: Noſce te ipſum (nam & id in foribus Templi illius Delphici inſcriptum exſtabat) inquiens: quod nihilo eſt, quam ſalve, deterius. Nos viciſſim reſpondentes Deo: Es dicimus, veram, certam, ſolamque, ſoli convenientem ei appellationem, qua ESSE dicitur, tribuentes. Revera enim eſſentiæ nos nequaquam ſumus participes. Deus autem, ſi ita dicendum ſit, EST, & eſt nulla ratione temporis, ſed æternitatis immobilis, tempore & inclinatione carentis; in qua nihil prius eſt, nihil poſterius, nihil futurum, nihil præteritum, nihil antiquius, nihil recentius, ſed una cum ſit, unico. Nunc ſempiternam implet durationem: & hujus ratione, quod ESSE dicitur, vere EST, non futurum, non præteritum, neque ortum, neque deſiturum. Sic itaque Deus nobis eſt venerationis ſtudio ſalutandus, atque compellandus. Hactenus Plutarchus. Plura hac de re eruditiſſimus congeſſit (a) Pfannerus; inter cetera refert verba Mercurii Triſmegiſti dicentis: Deus ergo ſempiternus, Deus æternus, nec naſci poteſt, nec potuit: hoc eſt, hoc fuit, hoc erit ſemper: hæc ergo eſt, quæ ex ſe tota eſt natura Dei — Addit Plotini de Deo ſententiam: Profecto, inquit Plotinus, qui potentiam multiplicem contuetur, ſecundum hoc aliquid quidem, quod ſubjecti vicem habet, eſſen-

(a) *Cap. 2. de Deo & cap. 5. de creat.*

essentiam nominat Plato, quatenus vero inspicit vitam, nominat motum, deinde & statum, quatenus eodem prorsus se modo habet: alterum vero & idem, qua ratione hæc multa sunt simul unum. Sic utique componens rursum in unum, in unam vitam solam, contrahensque in ipsis alteritatem, & continens interminabilem actionis identitatem, neque unquam aliud, neque ex alio in aliud intelligentiam aut vitam pertranseuntem, sed eodem modo se semper habentem, neque nunc quidem hoc aliquid, postea vero aliud, sed omnia simul — Sed ibi in eodem, idest in se ipso manente, nec aliquando permutato, sed in præsenti semper consistente: quoniam nihil ex eo præteriit, nihil rursus in eo futurum, sed hoc ipsum quod est, semper exsistit, adeo ut æternitatis non sit subjectum, sed quod ex ipso subjecto velut effulget secundum ipsam identitatem, quam de possessione non quidem futura, sed jam præsente, sibi ipsi vendicat, promittens videlicet ita se habere, neque unquam aliter habiturum — Quid enim est, quod erat ipsi atque præteriit? Neque rursus accidit, quod dicitur, erit. Quid enim erit in ipso? Relinquitur igitur in se ipso ESSE, hoc ipsum, quod est ESSE. Quod igitur neque erat, neque erit, sed EST dumtaxat, id stabiliter habens ESSE; præterea quod neque permutatur in futurum, neque est a præterito permutatum, est enim æternitas. Est itaque ipsa circa ens, in ipso ESSE vita simul tota & plena, & ubique prorsus indistans — Verum etiam ipsum omne sic habere, ut nihil sibi desit. Ab ipso totius Architecto, quidquid prius dicitur & posterius, procul segregare debemus, unicam ipsi & immutabilem temporisque expertem vitam attribuentes. Non enim ex eo quod varia sunt & diversa quæ fiunt, putandum est etiam Effectorem cum ipsis eorum, quæ fiunt, mutatio-

nibus

nibus habere communionem. Quatenus enim varia ſunt quæ fiunt, eatenus Effector ipſe eodem tenore conſiſtit. Omnia enim immortalia Deus in ſe comprehendit, intellectum omnem, animum omnem, & hæc penitus conſiſtentia. Sed neque exigit incrementum cum ſit perfectiſſimus. Ex Peripateticorum quoque ſententia verus eſt ſermo, inquit Pſannerus, a majoribus proditus inter omnes homines, univerſa tum ex Deo, tum per Deum conſtituta fuiſſe atque coagmentata: nullamque naturam ſatis inſtructam ad ſalutem eſſe poſſe, quæ citra Dei præſidium ſuæ ipſa tutelæ permiſſa ſit. Etenim cunctorum, quæ rerum natura complectitur, cum ſervator eſt Deus; tum vero quæcumque in hoc mundo quoque modo perficiuntur, eorum omnium idem eſt Genitor. Hinc de Diis non magis decantatur apud Gentes, quam iſthæc:

Illic felices capiunt ſua gaudia Divi
Æternum.

Hæc excerpta ex ſyſtemate Theologiæ gentilis purioris, ſummam ſimplicitatem divinæ naturæ præſeferunt, quæ ex Ethnicorum quoque Philoſophorum ſententia apertiſſime omnem compoſitionem reſpuit; quæque ſit a qualibet viſibili ſpecie diſſimillima, neceſſario conſequitur. Præterea præſtantiſſimam divinam naturam eſſe ſingularem, atque unicam, nullo temporum ſpatio circumſcriptam, ſempiterna præditam vita: non fatali quadam neceſſitate, ſed integerrimo libertatis arbitrio, rerum omnium fuiſſe procreatricem, ac eſſe moderatricem, univerſæ intime æque ac impermixtam creaturæ, a qua omnium rationabilium creaturarum tota felicitas pendet; Deum autem nullum exigere incrementum, quum ex ipſorum Ethnicorum ſententia ſit perfectiſſimus. Quæ quidem omnia populo Dei, & Ethnico communia ſunt; quæ-

que

que a primigenia, & conſtanti omnium populorum traditione hauſta fuiſſe manifeſtum eſt, ut ex recenſitis omnium nationum monumentis uberrime demonſtravimus; & ex iis, quæ in progreſſu hujus operis tradenda ſunt, evidentius confirmabuntur.

CAPUT III.

De primo homine, primaque mundi ætate, ac Juris Divini, & Naturalis Origine.

QUum ab omnipotentis Dei voluntate Cœlum, Terra, ac reliqua omnia, quæ in ampliſſima hujus Univerſi mole comprehenduntur, creata, ſapientiſſimoque ordine firmata fuiſſent, ut cuncta ſtabili curſu procederent; demum divina virtus acceſſit ad formandum hominem, qui iis omnibus bonis viſibilibus frueretur, quæ in ejus gratiam divina munificentia procreaverat. Quanta autem dignitate, naturali amplitudine, quantiſque virtutibus ornatus fuerit homo ille primus, ex ipſius divini conditoris voce percipere quiſque poteſt, cum Deus dixit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram; propterea in homine ſimulacrum Dei eſt. De limo itaque terræ Deus formavit corpus ejus, & inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem; in qua anima eſt imago Dei. Videns autem Deus, non expedire homini eſſe ſolum, tulit ex Adam unam ex coſtis ejus, quam ædificavit in mulierem, hancque dedit illi in uxorem, ut ex his omne genus humanum propagaretur. A Deo Protoplaſti formati in deliciarum loco, cui terreſtris Paradiſi nomen inditum fuit, collocantur, ut beatam vitam agerent; quoniam nihil illic

ad honeſtam voluptatem deerat, nihil, quod corporis animique tranquillitatem turbaret: non morbi, non aeris intemperies, labores nulli; illic enim ſponte alimentum ſuave ac ubertoſum reddebatur; ſed & innocentia cuſtodita, Dei mandato obtemperando, immortales fuiſſent, bonaque hæc omnia ad poſteros traducta adhuc durarent.

Tantæ felicitati invidit Dæmon, quum ipſe placens ſibi ob excelſam ſui naturam, Deo creatori ſuo cum Angelis, quos ſecum traxit, perduellis factus eſt; ejus eximiæ dotes in malignas artes repente mutatæ ſunt: caritati rabida invidia ſubſtituta eſt, & naturalis amplitudo in ſuperbiam converſa, in triſtam conſolationem abiit ſectatores habendi; hinc vile officium aſſumſit, tentandi homines, ut & ipſi perduelles Deo redderentur. Aſſumta igitur a Dæmone ſerpentis ſpecie, ad mulierem ſe confert, minoris intelligentiæ præditam, callidoque ſermone eam allicit, ut vetito fructu veſcatur: habetur ſermo de Dei præcepto, & de pœna mortis præceptum frangentibus ſubeunda: quumque Dæmon mendax reſpondiſſet, nequaquam morituros eos, qui de vetito fructu comederent, immo fore, ut tamquam Dii haberentur, Angelo mentitori mulier fidem habuit, & credendo, ſenſibilibus rebus divinas virtutes eſſe adnexas, decepta comedit. Mulier adit Maritum, blanditiis eum allicit, & ad veſcendum de fructu vetito ſollicitat: Mulieris exemplum, virique urbanitas erga propriam uxorem auget in Adamo tentationem; & quoddam deſiderium in ejus corde exſurgens proprii arbitrii utendi, agendique a ſe, introducit quandam in Adamo fallacem voluptatem audaciamque; propterea vetitum fructum ab uxore porrectum comedit. Hoc pacto innocentia amiſſa, ac ſpecioſa Dei imagine in ipſis impreſſa peccando fœdata, repente juſto Dei judicio cuncta mu-

mutantur, eaque, quæ Deus fecerat pro eorum felicitate, vertuntur in supplicium. Peccatum delevit intrinsecus rectas animi affectiones, & prava carnis concupiscentia ortum habuit; & aversio a Deo, cujus non valent præsentiam sustinere, peccati opus fuit; hinc pudore conspersi latibula quærunt; in suo enim malefacto præsentem pœnam habent, quos ante Judicis sententiam damnaverat propria conscientia, solertissima opifex vitæ miserabilis. Demum caussa coram rite cognita, lataque justissimi Judicis sententia, se sentiunt terrore mortis concuti, miseriis obrui, & undique amaritudinibus vexari: de Paradiso quippe ejecti, terramque silvestrem & horrorem spirantem ingressi, adminiculo pertinacis laboris opus est, ut terra alimentum præstet; industriaque & labore opus item est ad moderandum cibum.

Non adhuc malorum finis. Vidit Adam mortis pœnam in suam quoque posteritatem transfusam, fratricidio innocentis Abelis, a Caino commisso. Sicut enim primi Parentis incorrupta natura, felicitas, ac immortalitatis donum, si Dei mandato obtemperasset, in ejus posteris, quotquot futuri erant, non interrupta perennitate durarent; ita primi Parentis inobedientia totum genus humanum in Protoplastorum miserias pertraxit: Unde vulgata illa D. Bernardi querela adversus Adam: „ Sicut enim, „ inquit, omnium fuisti parens, ita & omnium peremtor; & quod infelicius est, prius peremtor, quam parens. Etenim quum in seminibus insit vis, atque earum specierum natura, quæ ex ipsis producuntur, consequens erat, ut ex fœdata parentum natura fœditate quoque nascitura posteritas aspergeretur. Quod in qualibet animantium specie perspicuum est; & in quolibet plantarum semine ostenditur. Botanici enim, adhibitis aptis

conspicillis, in multis dissectis seminibus integram plantam illius speciei discernere valuerunt. Hoc juxta communem Philosophorum sententiam affirmat P. Franciscus de Lanis Societatis Jesu: ubi (*a*) sic habet „ Communis „ recentiorum sententia est, licet in semine tritici e. g. „ nullum appareat vestigium formæ, seu figuræ ipsius plan„ tæ triticeæ, vere tamen latere figuram ipsam, immo or„ ganizationem aliquam totius plantæ, quæ licet nudo „ oculo discerni nequeat, sit tamen affabre distincta in „ suas partes, puta culmen, folia, aristas &c. ut propterea „ germinatio plantæ non tam sit nova productio, quam „ ipsius plantæ in semine invisibiliter latentis dilatatio „ quædam & incrementum. In hanc forte devenit sententiam suis etiam adductus observationibus ope perfectissimi, quo utebatur, microscopii: inter ceteras enim una tantum circa mali citrini vel limonii semen observari potest in ejus Prodromo capite octavo. Profecto filius est viva patris imago; & genitus non potest natura esse genitore perfectior: corruptio quippe, quæ in primo Parente malæ voluntatis fuit effectus, & justa pœna peccati; in posteris natura est, quum filiatio paternæ naturæ sit propagatio; propterea universam futuram tunc propaginem vita unius hominis continebat, & omnes fuimus in illo uno, quando omnes fuimus ille unus. Nondum erat nobis singillatim distributa forma, in qua singuli viveremus, sed jam natura erat seminalis, ex qua vitiata propagaremur; idcirco a mortali mortales nati. Hanc veritatem Plutarchus sic (*b*) explicat: „ Nisi fundamenta stirpis jacta sint pro„ be, miseros necesse est deinceps esse posteros. Quod autem post Adami lapsum fuit justum supplicium, sapientissimo divinæ bonitatis consilio versum est in humani generis

(a) *Tom. 3. lib. 13. prop. 3.* (b) *In Comment. de liber. educ.*

neris remedium; promta etenim pœna adversus primos Parentes irrogata, quæ ab omnibus eorum descendentibus sentitur, factum est, ut terror judiciorum Dei apud omnes populos pervulgaretur; propterea ad innocentiam servandam excitarentur; aut si aliquando flagitiis pollueren-tur, dignos pœnitentiæ fructus faciendo, divinam evitare possent vindictam. Ad divinam clementiam respiciens S. Leo Papa (a) inquit: „ Deus omnipotens & clemens, „ cujus natura bonitas, cujus voluntas potentia, cujus opus „ misericordia: statim ut nos diabolica malignitas veneno „ suæ mortificavit invidiæ, prædestinata renovandis mor-„ talibus suæ pietatis remedia inter ipsa mundi primordia „ præsignavit. In ipsis quippe mundi primordiis gratia Dei factum est, ut Abel innocens fuerit, totque alii fuerint & futuri sint usque ad ultimum electum. Ubi enim abundavit hominum malitia, abundavit & gratia, qua velificante ac excitante, homines dum velint, innocentiam servare possunt, & peccatores quoque, avertendo se a via iniquitatis, ad æternæ salutis portum pervenire. Eoque respiciens Seneca (b) inquit: „ Quæris, quid sit pro-„ positum Dei? Bonitas; ita certe Plato ait: Quæ Deo „ faciendi mundi causa fuit? Bonus est, bono nulla cujus-„ quam boni invidia est.

Quæ hactenus de primorum Parentum origine, de eorum ante peccatum felicitate, deque ærumnis post lapsum dicta sunt, ex Mosaica Historia depromsimus. Nunc earundem rerum vestigia, quæ in utroque Orbe occurrunt, nostri muneris erit ostendere, ut pateat tum antiquorum, tum recentiorum populorum testimonio Annalium Mosaicorum veritas. Animadvertendum tamen est, quod variis nominibus in designando primo homine diversi populi usi

(a) *Serm. 2. de Nat. Dom.* (b) *Epist. 65.*

usi sunt; rei autem indubia signa, ac præcipua adjuncta primum hominem indican tia tenuere, quod de aliis quoque rebus aliter apud alios nuncupatis evenire solet pluribus de caussis, & præcipue idiomatum varietate. Balbus apud Tullium libro secundo de Natura Deorum dicit, „ ex terra homines factos. Quum autem terra dicta sit omnium hominum mater, propterea Brutus osculum telluri dedit; ab oraculo enim audiverat, eum regnaturum, qui primum matrem esset osculatus, ut ex Liviana Historia, ubi sic (*a*) legitur: „ Ipsi inter se uter prior cum „ Romam rediisset, matri osculum daret, sorti permit- „ tunt. Brutus alio ratus spectare Pythicam vocem, ve- „ lut si prolapsus cecidisset, terram osculo contigit: scili- „ cet quod ea communis esset omnium mortalium mater. Halicarnasseus porro libro primo & quarto ait: „ Rex „ Saturnus ita ab Italis nuncupatus, quia veteri lingua „ terra vocabatur Saturnia. Saturnus autem a Græcis nun- „ cupatur Chronus, quia in se comprehendit universam „ hominum naturam. Fabricius autem (*b*) inquit: Non- „ nullorum orientalium traditio, ex luto a Prometheo ho- „ mines efformatos fuisse. Nomine autem Promethei a „ nonnullis Gentibus Deus Orbis conditor significabatur. Flavius (*c*) refert, „ primo homini Adami nomen tri- „ butum fuisse, quod hebraico idiomate significat rubrum „ quia ex terra rubra factum fuerit. Antiquorum Gallorum constans erat traditio, quod ortum habuerint ab uno homine, ut Cæsar (*d*) refert: „ Galli se omnes ab Dite „ patre prognatos prædicant. Sanchoniaton (*e*) apud Shukford deducit totum genus humanum a duobus mortali-

(a) *Lib. 1. Decad. 1.*
(b) *In Cod. vet. test. cap. 18.*
(c) *Antiq. Jud. lib. 1. cap. 2.*
(d) *Lib. 6. de bell. Gall.*
(e) *Lib. 1. cap. 1.*

talibus, masculo & femina. De antiquis Germanis sic (a) Tacitus inquit: „ Celebrant Germani carminibus an„ tiquis (quod unum apud illos memoriæ, & Annalium „ genus est) Tuistonem Deum terra editum, & filium „ Mannum originem Gentis conditoresque: Manno tres „ filios adsignant. Vossius de hac re differens, eruditissime sic (b) loquitur: De Tuistone terra edito, & Manno ejus filio reliquias cernimus doctrinæ veteris de Adamo terra edito, qui a Germanis Tuisto vocatur. Item Mannus trium filiorum parens sit Noachus, a quo omnes populi post diluvium originem duxerunt. Nec obstat, quod Noachus sit decimus ab Adamo filius, & illius filius dicatur; primus enim parens omnem cujus posteritatem genuisse censetur; & omnes descendentes jure merito vocantur filii. Nec repugnare videtur, Tuistonem Deum a Germanis fuisse vocatum, si hoc vocabulum more Gentium ad Deos animales referatur, hoc est ad homines deificatos; quod præcipue spectat ad primos Parentes. Item quum primum ex Adamo, deinde a Noacho omnes gentes originem duxerint, Adamum & Noachum Saturni nomine signare solebant. Saturnus est idem ac Adamus; & hominem fuisse, ne Gentium quidem historici negare ausi unquam fuerunt. Adam autem dictus est Saturnus non ab Hesiodo modo, sed in Hymnis etiam, sive potius initiis, quæ Orphæo tribuuntur — Saturno mater tribuitur tellus, antequam homo non fuit. Etiam cœli filius dictus est a Gentibus, quia non alium agnosceret patrem, quam cœlestem. Jovis nomine aliquando ab Ethnicis Heros intelligitur. Hinc illud Arati: Jovis omnes progenies sumus, idest primi hominis quemadmodum apud Plutarchum in Apochetmatis Alexandri: Juppiter

(a) *Libell. de Moribus Germ.* (b) *Lib. 1. cap. 14. 18. & 38.*

piter natura omnium eſt pater — Antiquis Germanis fuiſſe traditionem etiam de Eva, Iſis dicta: Ab Ægyptiis quoque Iſis nuncupata, ut Oſiris Adamus — Nec putandum eſt primorum Parentum memoriam in Aſia penitus intercidiſſe apud Gentiles. Antiqui Ciliciæ incolæ primum hominem dixerunt cœli, terræque filium. Adama antiqua Urbs Ciliciæ erat condita a Syris, inque primi hominis Adam, Adama appellata. Item apud Græcos primus homo cœli, terræque filius erat; quod nulli melius convenit, quam Adamo, aliter dictus Saturnus, & Eva Ahea: puta quia Saturnus eſt primus homo, & Ahea omnium mater. Hactenus Voſſius.

Ethnicorum quoque Poetæ de primo homine cecinerunt.

Ovidius (*a*) ſic cecinit:

Sanctius his animal mentiſque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cetera poſſet,
Natus homo eſt.

Homeri Hymnus, ſive initium, in Terram matrem:

Terram omnium matrem canam.

Et illud (*b*) Juvenalis carmen

Compoſitique luto, nullos habuere parentes.

Alia Ethnicorum de hac re monumenta congeſſit (*c*) Pfannerus.

Ex Callimacho.

Erat tempus cum volucrium ſæcla,
Et quadrupes, & quidquid occulit pontus,
Vocem, & lutum Prometheum
...... Si te ipſe Prometheus
Finxit, & ex alio non dedit eſſe luto.

Heſiodus:

Pa-

(a) *Metamor. 1.* (b) *Satyr. 6.* (c) *Cap. 6. de homin. creat.*

...... Parens hominumque, Deumque
Vulcanum insignem jussit mox pulvere lympham
Miscere, una hominisque illi præbere loquelam
Et mentem.

Ovidius:

Ex terra mista fluvialibus undis.

Plato dicit, priscos homines e terra procreatos. Uti & Zeno Eleates, referente Laertio, generationem hominum e terra esse dixit. Ita apud Ciceronem traditur disputari solere, exstitisse quandam materiam serendi generis humani, quod sparsum in terra atque satum, divino auctum sit animorum munere. Hinc Phocylides:

Ex terra corpus nobis est, rursus in illam
Solvimur & pulvis sumus.

Theseus:

Jam sinite terræ mortuos gremio tegi.
Res unde quæque sumserat primordium,
Eo recipitur: Spiritus cœlo redit,
Corpus terræ.

Et apud Plutarchum Epicharmus: in eundem sensum concretum fuit (corpus) & discretum est, rediitque unde venerat, terra deorsum, spiritus sursum. Hactenus ex Pfannero. Dii animales Gentium potissimi, inquit (*a*) Vossius, pertinent, vel ad primos Parentes, vel Noe & conjugem, vel liberis horum; item Dii Selecti vel Consentes. Tellus culta a Gallis, Germanis, Scythis, Tartaris, & idem cultus apud Peruanos est repertus, quia, ut Vossius concludit, genus suum ad tellurem referebant. De Gauribus orientalibus, antiqui Zoroastris asseclis, Picardus (*b*) tradit, in illorum historiis scriptum esse, totum genus humanum a duobus solis personis fuisse propagatum. Et ex anti-

(a) *Lib. 2. cap. 62.* (b) *Tom. 2. de Gaur. & Sinens. relig.*

antiquis Sinensium scripturis aperte colligi, quod postquam a Deo creati fuerunt cœli, terra, spiritualesque substantiæ, denique primum hominem, quem Puongu vocant, factum fuisse. Gonzalus Mendozza in ea relatione, quam ad Philippum II Hispaniarum Regem misit, (*a*) testatur, in antiquis Sinensium libris reperiri, a Deo, quem Tain vocant, primum hominem primamque feminam creatos fuisse. Cardinalis Lucinus, exhibet primum sacros antiquorum ritus (*b*) terræ matri constitutos, deinde ait, in Regnis orientalibus Madurensium, Mayssurensium, & Carenatensium vigere traditionem, cunctos mortales a quodam, Bruma dicto, ortum duxisse; quo nomine primum hominem intelligunt. Theologia Gentium historica, inquit (*c*) Lafitavius de moribus Silvestrium Americanorum, habet pro objecto primos Parentes, Adamum scilicet, & Evam. Hanc, Atam a Brasiliensibus nuncupatam, omnium hominum Matrem Ethnici dicunt. Facta demum ab eruditissimo Lafitavio collatione cum mysteriis, orgiisque Gentilium nostri Hemispherii, animadvertit, Gentium ritus convenire, in designanda Eva, viventium Matre. Agnoverunt quoque antiqui sapientes, esse omnino rationi consonum id, quod de creatione mundi, de primo homine, & propagatione humani generis constanti traditione apud Gentes pervulgatum erat. Quapropter adversus Epicureos, Vossio (*d*) referente, acutus disputator sic disserit: Solum dixero, si mundus semper fuit, infinitos nos habituros majores: in ceteris etiam animalibus, quæ ex semine generantur, datum iri progressum in infinitum, quod in caussis per se esse nequit, ut omnino agnoscere cogamur, fuisse homines

(a) *Lib.* 2. *cap.* 5. (b) *Cap.* 14. & 25.
(c) *Pag.* 226. *usque* 247. (d) *Lib.* 1. *cap.* 1.

nes primos: fuisse gallinam ante ova, quotcumque animo conceperis. Et aliter si est, unde tam recens eorum memoria, qui artes quasque invenerint? Unde item, quod illorum nec vola, nec vestigium supersit, qui infinitis ante fuerunt temporibus? Quod argumentum, concludit Vossius, tanti etiam visum Lucretio fuit, ut propterea cœpisse mundum hunc, & satis esse recentem fateretur.

Ut evidentius autem perspiciamus Annalium Mosaicorum veritatem, animadvertenda sunt ea etiam, quæ apud Gentes pervulgata sunt de terrestri Paradiso, hoc est de aurea ætate, quæ tributa est homini primo in statu innocentiæ, quam graphice admodum depinxit Poetarum ingeniosissimus (*a*) Ovidius:

Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo
Sponte sua sine lege fidem rectumque colebat.
Nondum præcipites cingebant oppida fossæ:
Non galea, non ensis erat.

Post pauca:

Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentique cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fetus, montanaque fraga legebant.
Ver erat æternum, placidisque tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores;
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.

Alibi idem (*b*) Ovidius:

Signabat nullo limine fossor humum.

Ex Virgilio 1. Georg.

Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat.

Martialis (*c*) de Saturno

 Anti-

(a) 1. *Metam.* (b) *Lib. 3. amor. Eleg. 7.* (c) *Epig. 63. lib. 12.*

Antiqui Rex magne poli, mundique prioris,
Sub quo pigra quies, nec labor ullus erat.

Samuel Bochartus de aurea ætate Hesiodi, & Telecidis carmina (*a*) refert. Hesiodus:

Cœlorum imperium dum Rex Saturnus habebat,
Diis similes, summa degebant pace, nec ullus
His labor, aut ærumna fuit.

Telecides:

Primum quidem omnibus pax fuit, ut manibus
Aqua ......

Paulo infra:

Nec quæ metum afferrent, nec quæ morbum
Terra genuit.

Laertius (*b*) inquit: Linum Mercurio, & Urana Musa natum tradunt cosmogoniam fecisse, Solis & Lunæ cursum, animalium fructuumque ortus explicuisse. Hujus Poematum initium fertur tale:

Fuit olim tempus, in quo simul orta fuerunt.

In dissertatione Stephani Morini de Paradiso terrestri sic legitur: *S*yri autem se habere ex traditione majorum, quod Adamus in agro Damasceno creatus est, & in ipso Damasci nomine terram rubram lingua sua inveniunt. Burnetius autem sic (*c*) ait: Felix utique ætas, de qua consentiunt omnes, & utraque historia (hoc est populi Dei & Gentium) testatur, summam fuisse cœli clementiam, & æquabilitatem in recenti mundo, & in Paradiso: Ea cœli temperies ab antiquis cum verno tempore comparari solet, notaque sunt Virgiliana Carmina:

Non alios prima crescentis origine mundi
Fluxisse dies, aliumve habuisse tenorem

Cre-

(a) *Tom. 2. lib. 1. cap. 1.* (b) *In Proœm. lib. 1.*
(c) *Lib. 2. cap. 1. de T. S. T.*

Crediderim: & hyemis parcebant flatibus Euri.

Nam in regno Saturni juxta antiquos eadem erat semper facies naturæ, cœli, & terræ, eadem temperies anni: neque fluxit tempus per dispares motus, & illud inæquale curriculum, per quod annus noster volvitur: Vita denique & facilis & beata. Atque ita semper pinxerunt aureum sæculum: fuitque notissimum apud Poetas fere omnes argumentum, in quo luserunt ad fastidium usque, materiæ dulcedine allecti; ut nempe id sibi proposuisse videantur ex iis nonnulli, rem ipsam vera narratione exponere, sed ingenium qualitercumque exercere in adornanda idea felicissimi rerum status. Hæc paucis, ita concludit Burnetius, complexus est Hesiodus, & ceteris modestius: nota etiam sunt Lucretii carmina de tellure recenti, quæ sic habent:

Ipsa dedit fructus, & pabula læta,
Quæ nunc vix nostro grandescunt cuncta labore.

Halicarnasseus (*a*) inquit: traditum a majoribus est, quod antequam Juppiter imperaret, regnavit Saturnus, sub quo illa ætas, in qua omnia sponte dabat tellus; nec unquam post illud tempus id evenisse. Plato autem, in Timæo, terram felicem primæ ætatis vocat Jovis hortum: „ In Saturnalibus quoque sacris, inquit (*b*) Vossius, prima illa ætas a Gentibus expressa in æqualitate honoris, „ omnibus tum servis tum liberis. Quam belle, ait, ea „ conveniunt hominis statui in Paradiso? Ut mihi quidem „ dubium sit nullum, quia ex traditione hæc hauserint Gentes. Plura quoque congessit (*c*) Pfannerus de Paradiso terrestri. Hesiodus:

Prius namque in terris vivebant familiæ hominum,
Omnino absque malis, & sine difficili labore,

Mor-

(a) *Lib.* 1. (b) *Lib.* 1. *cap.* 18. (c) *Cap.* 7. § 9. & 10.

Morbisque molestis, qui hominibus senectam afferunt.
Sed ut Dii vivebant, præditi securo animo,
Plane absque laboribus, & ærumna, neque molesta
Senecta aderat, semper vero pedibus ac manibus similes
Delectabantur in conviviis, extra mala omnia
...... Bona vero omnia
Illis erant; fructum autem ferebat fertile arvum
Spontaneum multumque & copiosum: ipsique ultro.
Quieti partis fruebantur, cum bonis multis.

Tibullus:

Illo non validus subiit juga tempore Taurus,
Non domito freno ore momordit equus.
Non domus ulla fores habuit, non fixus in agris,
Qui regeret certis finibus arva lapis.
Ipsæ mella dabant quercus, ultroque ferebant
Obvia securis ubera lactis oves.
Non acies, non ira fuit, non bella, nec enses
Immiti sævus duxerat arte faber.

Atque apud Senecam Hippolytus vitæ genus, quod ipse sectabatur, extollens, & felicis istius ævi status comparans, ait:

...... Hoc equidem reor,
Vixisse ritu, prima quos mistos Deis
Profudit ætas: nullus his auri fuit
Cæcus cupido, nullus in campo sacer
Divisit agros arbiter populi lapis:
Nondum secabant credulæ pontum rates:
Sua quisque norat maria: non vasto aggere
Crebraque turre cinxerat urbes lacus:
Non arma sæva miles aptabat manu.

Nec

Nec torta clausas fregerat saxo gravi
Ballista portas, jussa nec Dominum pati
Juncto ferebat terra servitium bove:
Sed arva per se feta poscentes nihil
Pavere gentes, silva nativas opes,
Et opaca dederant antra nativas domos.

Neque Poetæ solum, sequitur Pfannerus, verum & Philosophi talia tradidere, inter quos dignitate primus Plato de terrestri Paradiso inter cetera, Politicorum libro, sic loquitur: Fructus illis & poma & fruges abunde arbores, & fertile solum, sponte sua absque agriculturæ opera suggerebant. Nudi quin etiam & expediti sub dio ut plurimum pascebantur. Deinde Plato in Cratin. sub finem ad legum divinarum humano generi latarum transgressionem, terrestris illius Paradisi ejectionem, omnemque, qua homo conflictatur, calamitatem refert. Totam hanc de utroque hominis statu historiam, mutatis fere tantum nominibus, a Sacerdote quodam Peguano, ita relatam a Ferdinando Mender Pint, qui sermoni se præsentem adfuisse dicit, quin recenseamus, omittere nequivimus. Ea ita se habet: Post erutum ex aqua Orbem, hortum a Deo plantatum esse, cui incolam custodemque hominem, Adæ nomine, cum uxore Baragone dederit; utrumque in obsequii specimen, ea lege adstrictum, ne arboris (Hilafaran vocabat) fructum temeraret, quem suo honori seposuisset; ni pareret gulæ intemperiem horrendis suppliciis luituros, etiam in posteris transituris. At serpentem, ex domo fumi, magnam istam felicitatem Lupanto, veritam, ne homini sua erga Dei jussa reverentia æterna felicitas obtingeret, mulieri, melioris sortis spe pellectæ, persuasisse, ut vetitos fructus invaderet, marito quoque in criminis communione pertracto. Unde horto expulsis, mors, dolores, atque

atque inopia ab irato Numine incubuerint, quod tamen Adæ multis lacrimis testata pœnitentia utcunque mitigavit. Hactenus eruditissimus Pfannerus.

Historiam de prima mundi ætate, quæ apud Americanos, referente Pfannero, vigebat, fere eandem exhiberi in antiquissimis Brachmanum orientalium libris testatur P. Vincentius Maria Senensis, qui sic (a) inquit: „ In Brachmanum libris scriptum est: In prima mundi „ ætate non erat pluvia, sed terra irrigabatur a flumine, „ ita ut terra absque ullo labore ubertosos fructus sponte „ daret. Propter autem hominum inconstantiam, Brach- „ ma (hoc est Deus) ordinem naturæ mutavit, dixitque „ hominibus, labore manuum vestrarum terra in poste- „ rum fructus vobis præbebit. De aliis nationibus Huetius (b) ait: Sinæ, & Japponenses Mosi consentiunt de Paradiso terrestri, de primo homine, & de doloso serpente; propterea arbori anguem circumplicant: sic nempe serpentem dolosum adumbrantes, qui Evæ verba dedit. Item in priscorum Brachmanum orientalium Codicibus expressa est historia de primi hominis primæque mulieris creatione, de Paradiso terrestri, ut ex colloquio Calani cujusdam cum Onesicrito, de primæ horum progeniei vitiositate, exitio, & reparatione; propterea puerperas & pueros recentes immundos esse, atque hanc immunditiam aquis ablui rentur — Incolæ regionis Indiæ Tanguth filios suos redimunt Ariete — Taautus, rerum Phœnicarum antiquissimus scriptor, serpentibus divinitatem quamdam adscripsit. Hactenus Huetius. Picardus verba faciens de populis Japponensibus, & Magadascarensibus testatur (c) illas gentes traditionem servavisse de duobus primis Paren-

(a) *Lib. 3. cap. 17.* (b) *Propos. 4. cap. 3. & 6.*
(c) *Tom. 2. de Jappon. & Magadas. relig.*

rentibus, de Paradiſo terreſtri; & Dæmonem fuiſſe peccati, ac humanæ corruptelæ auctorem. Idem Picardus (a) de Peruanis, aliiſque occidentalis Americæ populis, apud illos conſtantem vigere traditionem de primorum Parentum peccato; propterea Deum ſterilem terram reddidiſſe, quæ prius ſponte dabat fructus ſuos. Laſitavius, de moribus Silveſtrium Americanorum verba faciens exhibet (b) ſymbola & hieroglyphica, quibus nonnulli populi uſi ſunt, ut hanc hiſtoriam de callido ſerpente poſteris traderent: inter cetera ſerpentem arbori circumplicatum repreſentabant. Hoc ſymbolum progreſſu temporis idololatrici cultus argumentum fuit; neque id mirum videbitur, inquit Laſitavius, animadvertenti, fere omnes Gentes in hanc dementiam colendi Dæmonem, deſcendiſſe. De hac prævaricatione S. Philaſtrius ſic (c) loquitur: „ Primi ſunt Ophitæ, qui dicuntur ſerpentini. Iſti colubrum venerantur, dicentes quod hic prior nobis ſcientiam boni & mali attulerit; unde ei, Dominum inviſiſſe, aſſerunt. Picardus (d) refert „ antiquos populos Eſtoniæ, Lituaniæ, Boruſſiæ, Curlandiæ, & Samogitiæ eadem de cauſſa ſerpentem coluiſſe. Tantum autem abeſt, ut hiſce inſipientium hominum commentis praviſque inſtitutis Moſaicorum Annalium veritas labefactari queat; quum immo evidentius confirmetur; ſublatis enim vanis commentis, primigenia veritas teſtimonium ab ipſa corrupta religione apertiſſime deſumit.

Poſt lapſum, inquit (e) Voſſius, Adamus factus eſt agricola, & agriculturam docuit ſuos. Primus etiam Saturnus inveniſſe ac docuiſſe agriculturam; Unde a Gentibus

Z

(a) *Tom. 1. in ſuppl. Peru. &c.* (b) *Tom. 1. pag. 233.*
(c) *De hæreſib. num. 1. & 2.* (d) *Tom. 2. de populis Eſton. &c.*
(e) *Lib. 1. cap. 18.*

tibus cum falce messoria fingebatur. Aurelius Victor de origine gentis Romanæ sic loquitur: Itaque primus, hoc est Saturnus, agriculturam docuit. Item ex Plutarcho, quæstione quadragesima secunda, fructuum virtuti Deus ille præest, hoc est Saturnus; hoc enim falx significat. Hactenus Vossius. In dissertatione Stephani Morini de Paradiso terrestri legitur, in vicina Syria Adamum exsulasse, ut testantur Gabriel Sionita, & Joannes Heffronita Maronitæ e Libano, & propinquiores amissæ Edenis regiones incoluisse; hinc Adami vestigia in urbe Adam ad mare Tiberiadis sita. Addatur sententia de Adamo cum Eva Chebrone sepulto. Fabricius autem, diligentissimus orientalium populorum scrutator, testimonio Zabiorum, Græcorum, Persarum, & Ægyptiorum refert (*a*), „ quod Adam terram Babel ingressus multa mirabilia secum asportaverit: Alii testantur de gigantea & immani „ ejus statura; adduntque alii, in Insula Zeylan in monte Hacman, in cujus fastigio, haud procul a Templo, „ multis ardentibus lucernis fulgentissimo, præter vestigia Adami, imaginem insanæ magnitudinis conspici jacentem, perhibent. Ad hæc addi possunt vestigia aliqua, quæ habentur inter Gentes de Caino fratricida. S. Philastrius (*b*) inquit: „ Alii dicuntur Cajani, qui Cain laudant fratricidam, primogenitum Patris nostri ac beati „ Adæ protoplasti, dicentes, ex altera virtute, idest Diaboli, Cain factum, ex altera autem Abel beatissimum „ natum, & virtutem majorem, quæ erat in ipso Cain, „ invaluisse. Americani quoque Abelis & Caini casus fabulis adumbratos habent, teste (*c*) Huetio.

Quamquam ad hujus operis compositionem nihil minus

(a) *In Cod. vet. test. cap. 18. usque 29.* (b) *De hæres. n. 3.*
(c) *Propos. 4. cap. 7.*

nus conſentaneum, aut minus quæſitum aliquibus videri poſſit, quam ut de primorum hominum longævitate verba faciamus: tamen ut Moſaicæ Hiſtoriæ fides undique ſarta tecta appareat, pauca quædam placet addere, quæ a Gentium teſtimoniis petita, id plane confirment, quod de vetuſtiſſimorum Patriarcharum ſpatiis vitæ longiſſimis in Moſaicis Annalibus legitur. Inter ea quidem, quæ ab Ethnicis ſcriptoribus exempla referuntur, non ſum neſcius, plura reperiri, quæ ad fabulas merito amandari ſolent: quod utique mirum nemini videri debet; quum falſis narrationibus multiplices cauſſæ occaſionem præbere poſſint. Adſunt autem ſubſidia, quibus indigemus, ut fabuloſa a veris apte ſecernamus; & præcipuum illud eſt, ut facta collatione inter ſcriptores plurium nationum, quæ inter ſe ſe ignotæ, aut aliis de cauſſis diſcordes fuerunt, tamquam vera admittamus ea, de quibus eadem ſcribant & dicant. Plinius (*a*) fatetur „ multos Gentium hiſtoricos de ſpa„ tiis vitæ longiſſimis ſcripſiſſe. Primorum hominum longævitatem, tradit (*b*) Picardus, in antiquis Sinenſium hiſtoriis commemorari; idque fuſius tradit (*c*) Gonzales a Mendozza, referens in Sinenſium libris legi longiſſima vitæ ſpatia priſcorum Patriarcharum; quorum unus nongentos, & alii octingentos annos expleverint. Heſiodus (*d*) inquit: primorum hominum vitam noſtra hac fuiſſe diuturniorem. Atque his accedat Burnetii auctoritas, qui ſic (*e*) ait: Notum eſt, Patriarchas antediluvianos in tot annos, & tam mirandam longitudinem duxiſſe vitam, ut ad ſalvandam fidem hiſtoriæ ſacræ, alias a noſtris annorum formas excogitare voluerint: ſed eandem longævitatem primorum hominum nos docent Gentium ſcripta. Heſiodus

(a) *Lib. 7. cap. 48.* (b) *Tom. 2. de Sinenſ. relig.* (c) *Lib. 2. cap. 5.*
(d) *Apud Huetium propoſ. 4. cap. 2.* (e) *De Tell. theor. lib. 2. cap. 1.*

omnia senectutis incommoda iis adimit etiam in secunda, quam finxit, ætate mundi; quum centum jam annos habuerint, nondum pueritiæ & incrementi terminos præteriisse supponit. Idem legitur in Sibyllinis etiam oraculis de primis hominibus. Denique, subdit Burnetius, qui plura desiderat hac in re Gentium testimonia, Josephum adeat libro quarto suæ Historiæ, qui eandem longævitatem primorum hominum celebrans: Testes habeo, inquit hujusce rei, quotquot inter Græcos Barbarosque rerum antiquarum monumenta reliquere, quorum nomina & dicta exponit.

Explorandæ modo sunt consecutiones, quæ ex utraque Historia, populi scilicet Dei, & Gentium, sponte fluunt. Tota hæc irrefragabilis historia de utroque primorum hominum statu, hoc est felici intus in homine, æque ac in ceteris rebus, hominis gratia creatis ante peccatum, infelicique in utraque parte post lapsum, manifestam mali moralis ac physici præsefert originem. Propterea, consensione omnium Gentium hujusce historiæ veritate probata, non est ultro laborandum, in texendis probationibus, cur homo ita sit, & in quærendis caussis tot malorum & ærumnarum, quæ in homine primum, deinde in toto hoc sublunari Orbe conspiciuntur; malum enim morale opus hominis fuit; malum physicum invectum ab ipso auctore ac moderatore naturæ in peccati pœnam, alium in natura constituendo ordinem; qui quidem in tanta varietate, qua positus est, stare non posset absque divina providentia; ea enim ipsa, quæ tumultuosa in natura videntur, ratione & consilio reguntur, neque temere, neque ex imbecillitate divinæ potentiæ sic coierunt; sed in his ipsis, constantibus tamen, ratisque vicissitudinibus altissimum inest divinæ bonitatis consilium, quod uberrime reserabitur, quum de divina providentia erit sermo.

Vi-

Videndum nunc eſt de juris divini origine; quod quidem jus conſtituitur ex propria abſolutaque Dei imperandi prohibendique poteſtate; qui cum ſit hominum conditor & parens, Dominus quoque & legifer eſt: hinc omni ævo cunctis Gentibus perſuaſum fuit, omnia Dei geri vi ac ditione, ipſumque piorum & impiorum habere rationem; unde Dei cultus, legum vis, ac ſummi Numinis metus ortum habuerunt, ex quibus omnibus jus divinum definitum eſt, & religio circumſcribitur; & ex quibus quædam hominum cum Deo ſocietas conſtituitur, quæ fere ita ſe habet, ut illa militum ad ſupremum Ducem; propterea juſtum abſolute, & proprium hominis officium videtur, Dei obtemperare mandatis, quæ pro imperio ſuo ac voluntate decernit, in quibus exſequendis, exhibetur Deo verum animi ſacrificium; ſubmiſſa enim voluntas eſt hoſtia grata Deo, qui intima cordium intuetur; propterea ad munera Abelis Deus reſpexit, eo quia e corde puro procedebant; ad Cain autem, & ad munera ejus non reſpexit, cum invidiæ livore in corde ſuo tabeſceret. Jus itaque divinum, in quo ineſt divini cultus ratio, in prima mundi ætate a Moſe deſcriptum, parentum ad filios orali traditione, priorumque ſacrificiorum more, hereditario quodam jure, apud omnes Gentes propagatum fuit. Profecto rationem divini cultus, rituſque ſervandos, & hoſtias immolandas ad expianda peccata, non humana ratione magiſtra hæc didicerunt homines, ſed Deo docente primos homines, ad poſteros omnes hæc propagata cernuntur; eaque quæ omnibus Gentibus communia ſunt, a Deo ab initio ordinata fuerunt. Sacrificium eſt religionis actus, & oblatio Deo facta, tamquam Domino, omniumque bonorum largitori. Oblationes & ſacrificia in prima mundi ætate ortum habuerunt:

runt: Dei cultus ab initio simplex fuit, & hæc simplicitas apud Gentes diu perseveravit, quam demum vanis additamentis corrupit superstitio, de qua commodiori loco erit sermo, ut manifeste appareat, æternum esse id, quod a Deo est; propterea in ipsa quoque fœdata religione, divini cultus rationem, quoad substantiam, non interrupta perennitate apud omnes Gentes permansisse demonstrabimus. Conflando autem in unum ea, quæ hactenus consensu omnium nationum capitibus primo & secundo hujus libri tradidimus, de Deo mundi creatore, hominum doctore ac legislatore, cum iis, quæ in præsenti capite dicta sunt de præcepto divino, sub quo constitutus fuit primus homo, qui peccando, adversus proprium commodum operatus est; mala enim concupiscentia in homine exorta, quæ fuit justa pœna perversæ voluntatis, aliæ leges a Deo hominibus traditæ fuerunt, ut in prima familia, & in posteris hominum officia probe instituerentur, omnesque societates traditis a Deo legibus in posterum regerentur. Quoniam vero hominum officia, consensione totius Orbis, alia ad Deum, alia ad humanam societatem referantur, Dei quoque leges utramque partem respiciunt, ex quibus constituitur perfecta actionum harmonia; unde homo percipit ea, quæ debet Deo, sibi ipsi, proximoque; propterea stabilis & perfecta vitæ moralis disciplina, partes omnes complectens, quæ desinunt in punctum veluti unum, undecumque illas spectes, a Deo solo potuit architectari. Neque obstat, quod jus, aliud divinum, aliud naturale nuncupetur; unum enim divinum dicitur, eo quia immediate ad Dei cultum referatur: aliud naturale appellatur, quum naturalem & præsentem hominum societatem regat; hoc enim ipsum jus a Deo institutum fuit, ut mox demonstrabitur; idcirco hæc jura inter se

apud

apud omnes ita colligata videntur, ut ex his duobus juribus cunctarum nationum officia regantur.

Exponenda itaque sunt arcana Mosaicorum Annalium verba, ex quibus eruitur humanæ societatis coagulum, & jus, quod naturale nuncupatur, quamquam a Deo in prima mundi ætate constitutum aperte videatur; propterea apud omnes Gentes pervulgatum, & in probatis moribus omni ævo viguisse demonstrabitur. Serio Mosaicos Annales animadvertenti præsto erit divini consilii altitudo in prima institutione humanæ societatis, quæ adhuc apud cunctas nationes viget & vigebit. Porro Deus O. M. creatis primis hominibus masculo & femina, eos matrimonii vinculo colligavit, dicens: Erunt duo in carne una. Profecto his verbis instituto conjugio, sponte consequitur, ut in una carnis conjunctione fieret quasi unus homo, una mens, unus animus, unum corpus; propterea scriptum est: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ. Vagæ hinc libidines hoc ipso sunt sublatæ seu interdictæ; fundamentum enim illius obligationis est conjunctio in una carne; hinc etiam nuptialis vinculi insolubilitas; sicut scriptum est: Quos Deus conjunxit homo non separet; verum quoque tali vinculo, jugalium amor & fides insinuatur. Hæc divina matrimonii institutio apud omnes Gentes propagata videtur; ita ut hoc probare velle, inutilis & putidus labor futurus sit, quum impii ipsi matrimonia contrahant. Neque obstat, quod apud aliquas nationes poligamiæ, & concubinarum usus invectus sit, quum nunquam apud easdem legitimi conjugii ratio hoc ipso potuerit aboleri. Neque divinæ institutioni quicquam officit, quod apud Fortunatarum & Canariæ Insularum populos uxorum olim communio fuerit; quemadmodum neque Licurgi lex, qua permissum erat marito

ætate

ætate confecto juvenem viribus pollentem advocare, ut ex generoso semine proles conciperetur: alia quoque Licurgi lege permissum erat, proprias uxores amicis commodare, ut & ipsi prolem excitarent, referente Plutarcho in vita Licurgi, & Alexandro ab Alexandro (a) dierum genialium. Hæc autem, aliaque hujusmodi, tamquam ab insana hominum opinione, sive a prava libidine profecta, vix orta obsolevere; servata iterum intacta connubiorum jura; & in alieni tori temeratores statutæ capitales pœnæ fuerunt, quas diligenter collegit Auctor Hypomæmatum (b) ad leges Julias publicorum Judiciorum. Quæ Gentium leges cum divina lege conveniunt, ubi (c) scriptum est: Si quis cum uxore alterius mæchatus fuerit, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi sui, morte moriantur & mæchus & adultera. Crimen quippe adulterii adeo etiam apud Gentes execrabile fuit, ut antiquitus excisæ funditus urbes, deleta Regna, ejecti Reges interdum fuerint. Sicuti ob raptam Menelai uxorem incensa Troja demonstrat; & Tarquinii e throno dejecti obstupratæ Lucretiæ scelus. Quamquam plurima de hac re historiæ Gentium exhibeant exempla, alia referre supervacaneum censeo. Præterea in populo Dei & Gentium matrimonii vinculum sacrum semper fuit; hinc insolubile esse antiqui quoque crediderunt. Religiosi ac sacri omnium nationum ritus in celebrandis matrimoniis ostendunt communem persuasionem, a Deo conjugia instituta fuisse. Sacros hos omnium Gentium ritus examussim exponit Picardus; unde insolubile vinculum esse Gentibus persuasum fuit. Halicarnasseus de hac persuasione sic (d) ait: „ Post „ quingentos annos ab Urbe condita sub Coss. M. Pom- „ ponio,

(a) *Lib.* 4. *cap.* 2. (b) *Lib.* 2. *cap.* 11. *& sequent.*
(c) *Levit. cap.* 20. (d) *Lib.* 2.

„ ponio, & G. Papinio Romæ primum divortium visum „ est. Sp. Carvilius propriam uxorem dimiserat, & aliam „ duxerat; quapropter rei novitate in judicium vocatus, „ dimissus fuit a Censoribus, præstito prius juramento, se „ non libidine aut voluptatis illecebra, sed ob uxoris sterilitatem ab ea divertisse, aliamque duxisse: verumtamen „ divortium illud a populo Romano male auditum est, & „ Carvilius execrabilis eidem populo fuit. Ab aliis autem populis hoc insolubile conjugii vinculum ad barbaram superstitionem perductum est, ita ut neque morte unius ex jugalibus solvatur: unde, Indorum more, viro defuncto, conjux viva eodem igne absumitur atque concrematur, ut (a) Alexander ab Alexandro; & P. Vincentius Maria Sinensis (b) ocularis testis, hanc barbaram nostri quoque ævi consuetudinem nonnullorum Ethnicorum orientalium populorum graphice exponit.

Quum autem mala concupiscentia, ab infecta origine in omnes invecta, morum disciplinam societatemque perturbare poterat, sapientissimo Dei consilio statutum fuit, ut alii imperarent, alii parerent. Hoc loco animadvertere placet, quod dum primi Parentes innocentem vitam duxerunt, par erat viri & uxoris conditio; neque alter in alterum potiori jure utebatur, sed æqua eorum potestas fuit. Postquam vero peccati labes illos inquinavit, unde mala concupiscentia cœpit, tunc a Deo denuntiatum est mulieri, quod sub potestate viri subjicebatur. Hæc quidem mulieris subjectio pœna simul peccati & futurarum societatum norma fuit; ab illa enim familia ceteræ omnes societates vivendi rationem deduxerunt. Quapropter primus homo dictus est Rex magnus, de quo Martialis sic (c) cecinit:

A a Anti-

(a) *Lib. 3. cap. 7. Dier. geni.* (b) *Lib. 3. cap. 28. & alibi.*
(c) *Lib. 12. Epig. 63.*

Antiqui Rex magne Poli mundique prioris.

Jure merito primus homo dictus est Rex magnus, qui quum esset omnium hominum pater, super omnes naturalem habebat potestatem. Aristoteles de patria potestate verba faciens, (a) inquit: „ Paterfamilias uxori præest „ potestate quasi politica: filiis potestate quasi regia. Profecto parentum in filios potestas quasi regia olim fuit, ut vitæ & necis Domini haberentur. Hæc absoluta patria potestas tempore Romuli vigebat, ut animadvertit Cujas (b) Valerii Maximi & Fabii Pictoris auctoritate: „ an„ tiqua porro lex erat; in liberos suprema patrum auctori„ tas esto: vendere, occidere licito. De usu hujusce patriæ potestatis a Livio (c) perlucidum exemplum perhibetur, ubi ab Horatio cæsis Curiatiis, Romani ovantes ac gratulantes Horatium accipiunt. Horatius ibat ter gemina spolia præ se gerens, cui soror virgo, quæ desponsata fuerat uni ex Curiatiis, obvia ante portam Capenam fuit: cognitoque super humeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, solvit crines, & flebiliter nomine sponsum appellat. Movet feroci juveni animum comploratio sororis in victoria sua tantoque gaudio publico. Stricto itaque gladio simul verbis increpans transfigit puellam. Atrox visum id facinus Patribus plebique; sed recens meritum obstabat; tamen raptus in jus, & ad mortem damnatus. Moti sunt homines in eo judicio, maxime Horatio patre proclamante, se filiam jure cæsam judicare. Ni ita esset, patrio jure in filium animadversurum fuisse. Virginius, eodem Livio referente, ut filiam a servitute & ab Appii libidine salvaret: hoc te uno modo, quo possum, filia, in libertatem redigo; pectus deinde puellæ transfigens: respectansque ad Tribunal: Te, inquit,

(a) *Polit.* 1. *cap.* 8. (b) *In Adnot. cap.* 25. (c) *Decad.* 1. *lib.* 1. & 3.

quit, Appi, tuumque caput ſanguine hoc conſecro. Hactenus Livius. Reverentia igitur & obedientia filiorum erga parentes præſcripta eſt; ſed & officium parentibus demandatum, educatio & informatio liberorum eſt.

Gravina celeberrimo opere de origine ſocietatis humanæ verba faciens, ſic (a) inquit: Atque initio quidem animos per mutuum amorem communicat ipſa natura commiſſione corporum, quæ per conjugium diverſorum evadit conjunctio animorum, atque initium humanæ ſocietatis. Commiſſis enim quodammodo ſimul cum corpore mentibus, membrorum & ſenſuum ſimilitudo, generationis ope, tranſmittitur ad prolem, quæ imbibit educatione mores parentum. Unde quia ratio eadem ex unius viri mente ad mulierem & ad ſobolem imitatione permanat; ex communicatione familiari conflatur, atque domeſtica ſocietas, in qua, naturalis occupationis jure, patrisfamilias naturale ac familiare fundatur imperium. Vir enim, utpote corpore ac ratione potentior, mentis nimirum & corporis; multoque juſtius occupatum fetum, qui ſui ipſius portio eſt, & maternorum ab ſe occupatorum viſcerum: ut ipſa natura filios tradat in patris poteſtatem; falſoque docuerit Hobbeſius, eos in matris naturali jure, non in patris naſci poteſtate; utpote cum concipiendo prima eos occupavit. Illud enim homo acutus minime cogitavit, feminam ipſam jam fuiſſe jure naturæ ante occupatam præſtantia corporis mentiſque virilis: ut quidquid occupatæ cohæret, eodem jure in poteſtatem deducatur occupantis. Præterea cum vir feminam conſilio præſtet, ætas autem infirma conſilio egeat alieno; ſequitur ut proles ſubjicienda ſit conſilio præſtantiori nempe virili — Hactenus autem in jure imperioque naturæ verſa-

(a) *Num.* 10. 11. & 13.

mur, quæ mutuo desiderio conjugia conciliavit, & imbecilliorem sexum validiori subjecit, & matrem cum liberis continet sub imperio parentis. Ideoque recte conjugiorum ratio, & liberorum educatio a Jurisconsultis âd primævum jus naturæ relata invenitur, & ad imperium familiare, quod aliud non est, nisi recta parentis ratio cum muliere, ac liberis communicata. Nam ratio illa, quæ non uni familiæ, sed pluribus regendis est instituta, cumque pluribus Gentibus communicata, peculiari vocabulo jus Gentium appellatur, cujus nunc ortum atque progressum detegemus. Igitur naturali jure quot familiæ, totidem exsistunt imperia; singulæ autem familiæ initio seorsum in agris ab se occupatis habitabant, regionibus inter se, locisque distinctæ ac dissipatæ, quales Theseus invenit Athenienses, quos ille primus ex agris coegit in civitatem. Sed quoniam non omnes rebus omnibus regiones abundant; sæpe quod una regio dat, altera negat; opus fuit mortalibus permutare bona sua: ut quod uni supererat, alteri vicissim, cui deerat, adderetur; qua communicatione mutua commodorum, egestas omnium explebatur, & regionum exæquabatur disparitas. Hinc omnium contractuum antiquissima permutatio — Igitur progredientibus commerciis, plurimisque familiis in eadem jura coeuntibus, communemque commodorum, & incommodorum sibi ducentibus regulam, quæ sibi pariter mala defenderet, bona contribueret; unam omnes eamdemque illa ex institutione conflatam suscepere mentem: quæ sicuti certas ante familias regebat separatim; ita plures earum deinceps conjunctim administravit. Feminæ autem, ut alibi (a) animadvertit, perpetuæ tutelæ, ac auctoritati alienæ suberant. Hactenus doctissimus Gravina.

Ut

(a) *Lib. 3. de leg. pag. 263.*

Ut autem desinat oratio, unde cœpta est, & suscepti muneris ratio postulat, ad primum hominem redeundum est, ut justarum actionum, quæ ad societatem referuntur, origo pandatur. Profecto quum Deus dixit Adamo: In sudore vultus tui vesceris pane tuo; justæ societatis fundamenta jecit; hinc enim ortum habuit meum, & tuum; quidquid enim proprio labore unusquisque acquirit, suum est: sub quo sensu comprehenduntur ea omnia, quæ juste aut labore manuum, aut industria, sive æqualitate commutationum, aut hereditario jure acquiruntur; propterea hisce justis titulis in earum rerum possessione quilibet constitutus jura sua componit. Hæc autem singulorum jura ita firmata sunt: eadem enim mensura, qua genus humanum propagabatur, dispertitæ familiæ novas terras occupabant, quæ in nullius possessione erant, feras noxias depellebant, silvas eradicabant, agros colebant, domos ædificabant; cumque primæ familiæ in propriis pagis degerent, paganorum nomen invectum fuit. Propterea injustum per se videtur, pellere familias e terra, quæ irrefragabili jure facta est primi occupantis, quamque proprio labore, & industria fixis sedibus cultam reddiderant. Hinc naturale jus fluxit, se suaque tuendi adversus alienarum rerum cupidos; ac repetendi ea, quæ vi, aut dolo fuissent Domino ablata. De hac re tam in Mosaicis Annalibus, quam in Gentium historiis plurima traduntur exempla antiquorum populorum, qui hoc jure usi sunt; si quid enim ab uno adversus alterum contra jus atque fas crimen admissum fuerat, deficiente æquiore remedio, vim illatam vi repellere, ablataque vindicare, sibi licere unusquisque putavit; unde bella ac cædes ortum habuerunt, ut animadvertit Cæsar: „ alii, (a) inquit, ut in-
„ fer-

(a) *Lib. 6. de bell. Gall.*

„ ferrent injurias, alii ut propulſarent, omnes in bello „ verſantur. Ex dictis radicitus evellitur Hobbeſianum „ ſyſtema, quod ex hoc falſo principio eruitur, ſcilicet (*a*) „ in ſtatu mere naturali, ſive antequam pactis ſe ſe homi- „ nes obſtrinxiſſent, licuiſſe unicuique poſſidere & frui „ omnibus, quæ volebant & poterant: nullaſque a natura „ eſſe inſtitutas regulas virtutum. Nonnulla quidem ex pactis juſta aut injuſta redduntur; non eſt autem id, de quo agitur; modo enim diſquiſitio eſt de univerſo vitæ moralis ſyſtemate, ac de humanæ ſocietatis vi ac jure, ex quo cuncta hominum officia reguntur. Porro alia ſunt citra omnem impoſitionem per ſe turpia, aut honeſta: alia turpia divinitus detecta, ſicuti & mala concupiſcentia: alia a Deo conſtituta, cujus eſt libera imperandi prohibendique poteſtas, & a quo tantummodo potuit undecumque perfectum moralis vitæ ſyſtema architectari; ad hanc complexionem totam reſpiciens David (*b*) dixit: a mandatis tuis intellexi; propterea odivi omnem viam iniquitatis.

Reliquum eſt, ut de ſublimioribus poteſtatibus verba faciamus. Longa hominum ſerie producta magnæ ſocietates coagmentatæ ſunt; & ex multiplici familiarum congreſſione ortum habuerunt civitates; idcirco ii, qui eas incolerent, cives vocati ſunt. Quilibet paterfamilias, ut animadverſum eſt, præditus erat poteſtate quaſi regia, non erat autem in unoquoque eorum poteſtas dirimendi lites vindicandi injurias, & ſi quid aliud ab una adverſus alteram familiam contra jus atque fas admiſſum fuiſſet; quamobrem in unum congregati patresfamilias, uniuſcujuſque regionis, vel civitatis conſtituerunt, prout iiſdem placuit, ſive Magiſtratus, ſive Reges, qui Rempublicam admi-

(a) *In Elem. Phil. de Cive cap. 1.* (b) *Pſal. 118.*

administrarent, leges conderent, præmia ac pœnas decernerent, uti rerum & temporum ratio postularet: hinc varietas legum, quæ secundariæ appellantur, orta est; a primariis tamen & universalibus deductæ, quæ pro objecto habent justitiam, pacem, felicitatemque populorum. Unaquæque igitur societas, quoquo modo constituta, imago est illius primæ familiæ, in qua unus divina institutione imperabat, alii parebant. Sublimiores itaque potestates, quæ subditorum curam gerunt, Dei vindices sunt in iram ei, qui malum agit. „ Ideo, inquit (a) Apostolus necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam „ propter conscientiam. Quæcumque enim sunt, a Deo „ ordinata sunt. Sublimium autem potestatum distincta sunt munera; una enim spiritualis sive sacerdotalis morum præcepta tradit, divinoque cultui præest: altera temporalis potestas nuncupata, hujus sæculi felicitatem procurat. Primi humani generis Patriarchæ utraque munera exercebant; & in majore quoque societate ambæ potestates haudraro in populo Dei & Gentium in una eademque persona copulatæ videntur, ut ex Scripturis Sanctis, & Gentium historiis manifestum est. Verum & unaquæque humana societas, ut in progressu hujus operis luculenter demonstrabitur, sub his potestatibus conflata fuit & constat. Ex præmissis autem satis superque demonstratum est, homines a Deo fuisse edoctos, divinique cultus rationem divinitus fuisse præscriptam; Deumque ipsum, omnium Gentium consensione, legum fuisse latorem. Ea autem, quæ divina & naturalis lex vetat, hæc sunt: Non adulterabis: non occides: Parentibus reverentiam & obedientiam præstabis: non furaberis: non falsum testimonium dices; cunctaque mandata in hoc instaurantur: diliges toto corde Deum tuum,

(a) *Ad Rom. cap.* 13.

tuum, & illi ſoli ſervies: & diliges proximum tuum ſicut te ipſum. Profecto ex dictis liquido apparet, has leges fuiſſe ab initio mundi hominibus divinitus traditas, eaſdemque eſſe, quas deinde Moſes, & demum mundi Redemptor repetiit & reſtauravit, quinimmo præmia in obedientes collata, ac pœnæ traſgreſſoribus legis irrogatæ, oſtendunt legum auctorem eſſe Deum, quem vindicem eſſe, præſertim in vita futura, omnium nationum conſenſione mox uberrime demonſtrabimus.

CAPUT IV.

De animorum humanorum immortalitate, eorumque præmio aut pœnis in vita futura.

NUlla apud homines res gravior majoriſque momenti videtur, quam certos eſſe de noſtrorum animorum immortalitate; ita ut reſoluta hac corporum compage, animi immortales permaneant & in vita futura juſtis Deus præmia largiatur, pœniſque condignis malos afficiat; propterea opportunum cenſui, ut ſuſcepti muneris ratio poſtulat, de hac re omnium nationum conſenſum exhibere; & unde hæc firma perſuaſio habita ſit, demum oſtendere. Exordiar itaque a populo Dei. Moſes, in ſuis Annalibus humani generis originem tradens, aperte deſcribit ex duabus ſubſtantiis conſtare hominem, corpore ſcilicet ex luto compacto, & anima, Dei inſpiratione creata, corpori infuſa, ex qua homo factus eſt vivens. Hanc animam dicit, ad Dei imaginem fuiſſe creatam; hinc ſponte fluit, animam humanam altæ contemplationis, eximiæque virtutis eſſe capacem; ſed & ad immortalitatem eſſe creatam, quum ſit viva imago Dei, qui natura

tura

tura sua immortalis est. Profecto alteram vitam hominibus paratam esse idem Moses ostendit, dum narrat, Henochi Viri religiosi translationem, quem Deus ab hoc Orbe terraqueo sublatum ad sese recepit. Scivisse igitur manifestum est antediluvianos, fore aliam vitam hac meliorem. Itemque notum est de Abele, Henoch, Noacho, aliisque antiquissimis Patriarchis obiisse in fide hujusce divinæ promissionis, & confessos esse, quod hospites & peregrini essent in hac terra. Hoc autem qui fatentur, eo ipso innuunt aliam Patriam, quam quærunt; nempe cœlestem terra meliorem, nullis calamitatibus malisque refertam. Sacræ Scripturæ passim nos admonent de justitia Dei, præsertim in vita futura; quum autem in populo Dei dubium sit nullum de viva Dei imagine in anima hominis, de immortalitate ejusdem animæ, de altera vita, deque judicio futuro, de his omnibus Gentium consensio exhibenda est, ut suscepti muneris ratio postulat.

Divinitatis speculum esse animam significat Socrates apud Platonem, libro de animo, inquiens: „ Id igitur „ animæ divini simile est, in quod sane quis intuens, & „ omne divinum, Deum scilicet & sapientiam cernens, „ ita & se ipsum agnoscet. Verum & ipse Plato in Timæo „ hominem dicit Dei simulacrum. Item Cicero (*a*) inquit: „ Dei imago quædam animus est. Hermes quoque Trismegistus divinæ similitudinis formam in homine agnoscit, ipsumque (*b*) hominem imaginem Dei appellat. „ Omnium, inquit, Pater genuit hominem sibi „ similem: & a Deo ad imaginem ipsius nos formari, „ cum in utero fingimur. Hanc similitudinem, a Mose descriptam, & a præstantioribus Ethnicorum Philosophis perspectam, rectæ rationi consonam esse apparet; quæ

 enim

(a) 1. *Tuscul. de consolat.* (b) *Apud Pfanner. cap. 5. de creat.*

enim ſapiunt, ita Deo ſimilitudine proxima ſunt, ut in creaturis nihil ſit propinquius. Quod enim participat ſapientia, & vivit, & eſt: quod autem vivit, neceſſe eſt ut ſit, non neceſſe eſt ut ſapiat. Quare cum homo poſſit particeps eſſe ſapientiæ ſecundum interiorem hominem, ſecundum ſe ipſum ita eſt ad imaginem Dei, ut nulla natura interpoſita formetur, & ideo nihil ſit Deo conjunctius. Et ſapit enim, & vivit, & eſt, qua creatura nihil eſt melius. Hinc imago Dei in animo hominis præcipue collocatur; licet enim mens humana non ſit ejus naturæ, cujus eſt Deus, imago tamen illius eſt. Ex animi quippe hominis contemplatione incircumſcripta Creatoris ſui concipiuntur attributa, hoc eſt perfecta ſapientia, interminabilis vita, actuoſa & libera virtus, quæ omnia in animo hominis, tamquam in imagine parva dignoſcuntur, quæque in prima cauſſa omnibus numeris perfecta eſſe debent. Quum autem Deus natura ſua immortalis ſit, immortalem quoque voluit eſſe imaginem ſuam; ex qua invincibili Dei voluntate, homini primo tradita, orta eſt firmiſſima omnium Gentium perſuaſio de animorum humanorum immortalitate.

Ethnicorum Philoſophi, ut libro primo expoſuimus, in varias ſententias de natura animæ abierunt, quod mirum non videbitur animadvertenti, nunquam ſenſus humanos ſupra materiæ regnum ſe attollere; hinc factum eſt, ut eruditi inter Gentes, & ineruditi ſpiritualem ſubſtantiam, analogicæ ſaltem, ad materiam ſubtiliorem referrent; Gentiles autem omnes culti & barbari in hoc conveniunt, ut animam humanam a corpore ſecretam, indiviſibilem, & immortalem eſſe fateantur, quamquam ideam puram & claram ſpiritualis ſubſtantiæ haud habeant; Animam tamen humanam a natura Geniorum, ſive cæleſtium

ſtium Spirituum non diſerre putant: præterea omnium Gentium initiationes, myſteria, expiationes, ac ſacri funerum ritus immortalitatis animorum perſuaſionem apertiſſime oſtendunt; quæ, quum ita ſint, irrefragabili hiſtorica narratione demonſtrare aggredior.

Plato in Phædone de morte cum Simmia diſſerens, ſic inquit: Putamuſne mortem eſſe aliquid? Utique ait Simmia. Et quid fortaſſe aliud, quam animæ a corpore ſejunctio? Corpus autem mortuum eſſe, non aliud eſt, quam ab anima relictum eſſe, animam vero a corpore ſolutam per ſe eſſe. Numquid aliud præterea mors eſt? Nihil aliud Simmia reſpondit — Myſteria inſtituta non videntur eſſe negligenda, aut parvi habenda: nos enim occulte monent, eum, qui nec expiatus, neque conſecratus ad inferos ibit, in luto jacere: eum vero, qui purgatus conſecratuſque illuc perveniet, cum Diis habitaturum. Hactenus Plato. Halicarnaſſeus autem (a) refert, „ ſolere Arcadas ſacrificia pro vita functis peragere, quæ „ etiam ejus ætate vigebant: & ſi quid, ſubdit, omiſſum, „ aut oblivione deletum fuiſſet, id mirum non eſſe, pro„ pter magnam horum rituum antiquitatem. In vita Licurgi apud Plutarchum ſic legitur: „ Antiquum illum „ Spartanorum legiſlatorem plures ſuperſtitiones in ſepe„ liendis mortuorum cadaveribus inductas aboleviſſe: an„ tiqua vero ſacrificia pro defunctis omnino ſervari juſſiſſe. Græcorum ritus & ſacrificia, quæ Homeri ævo pro defunctis fiebant, ita (b) deſcribit:

Ceterum poſtquam oraveris
Inclytam nationem mortuorum,
Hic ovem marem ſacrifica,
Feminamque nigram ad Erebum converſam:

 Ipſe

(a) *Lib.* 1. (b) *Odiſſ. lib.* 10.

Ipse vero aversus sis, incedens ad fluvii
Fluenta: illuc vero multæ animæ
Accedent mortuorum.

Idem Homerus (*a*) describit pœnas defunctorum:

Animæ ex Erebo Manium defunctorum:
Puellæque, juvenesque novo luctu
Affectum animum habentes.

Animæ defunctorum, quæ sacrificiis purgatæ credebantur, in Deorum numero erant adscriptæ; hinc inquit (*b*) Cicero: „ Quid quod omnis Græcia multos habet „ ex hominibus Deos. Propterea ait (*c*) Vossius, ab Academicis sacra quoque fieri iis, qui quamvis aliquando fuissent corporibus illigati, putabantur, ejus familiæ curam gerere, quam ex se natam scirent — In eadem persuasione fuerunt Phœnices, & Ægyptii; & ab iis etiam Heroas dignos fuisse habitos, ut divinis honoribus colerentur. Porro hi, subdit Vossius, sunt Dii animales Gentium, qui fuerunt homines, & humanæ naturæ. Apud Romanos quoque antiquissima fuerunt justa funebria, ad extinctorum expiationem, placandosque manes inducta, referente (*d*) Livio. Quapropter inquit (*e*) Cicero: Apud me plus antiquorum auctoritas valet, qui mortuis tam religiosa jura tribuerunt: quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur. Et alibi (*f*) idem Cicero: Nonne ii, qui aut fortes, aut cari, aut potentes fuerunt, post mortem ad Deos pervenire traduntur? quos nos colere, precari, ac venerari soleamus. Si quis autem scire luculenter cupit sacra Romanorum funebria adeat Kirchmannum, qui libro primo hæc omnia elegantissime complexus est; ex quibus apertissime elucet antiquo-

(a) *Odiss. lib.* 11. (b) *Lib.* 3. *de N. D.* (c) *Lib.* 1. *cap.* 7. 12. *&* 41.
(d) *Lib.* 1. *Decad.* 1. (e) *Lib. de Amicit.* (f) *Lib.* 1. *de N. D.*

quorum Romanorum persuasio de humanorum animorum immortalitate, de futuro judicio, præmio hinc, aut pœna in vita futura. Quum autem Gentium persuasio de futuro sæculo in funeribus luce meridiana clarior appareat; propterea qui plura desiderat, Grutherum consulat, qui libro toto de funeribus hanc antiqui nostri Hemispherii persuasionem uberrime spectandam exhibet. Porro quum ex hactenus dictis satis superque proposita antiquorum nostri Orbis persuasio demonstrata videatur, instituendus est sermo de populis, nostris antiquis omnino ignotis, & nuper cognitis.

Exordiar itaque ab Africæ meridionalis regnis, a Lusitanis detectis anno millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo reparatæ salutis, quæ quum idololatriæ labe polluta essent, a summis Pontificibus missi fuerunt Sacerdotes, ut ab illis regionibus eliminata superstitione, populi illi christianis ritibus imbuerentur; inter sacerdotes ad illas Gentes missos recensetur Cavazius, qui post diutinam moram in illis regionibus, ad Sacram Rituum Congregationem scribens, inter cetera (*a*) refert: Ab illis populis hominum animas immortales haberi; præmiisque, aut pœnis in altera vita, ut in hac promeritæ fuerint, affici: indigere autem eas sacrificiis precibusque, ut a peccatorum sordibus expiatæ, ad æternam transeant felicitatem: putantes vero aptiores esse victimas humanas, quam brutas, ad Dei justitiam placandam, in eorum sacris funeribus mactant homines; quæ crudelis abominatio fere apud omnes Gentiles propagata videtur. Ampliora monumenta, quæ strictim referam, nobis exhibet (*b*) diligentissimus Picardus de Africæ, & Asiæ regionibus. De Regnis Africanis Loangi, ac Benini refert, illos Ethnicos

(a) *Lib. 2. n. 24. & sequent.* (b) *Tom. 2. de funerib. Afric. & Asiæ.*

cos populos firmiter credere, bonis præmia, tormenta malis post mortem esse a Deo constituta; quique recte vixere, tamquam tutelares Dii ab illis populis coluntur. Ubi vero de festis diebus Gauriensium Orientalium, antiqui Zoroastris sectatorum agit, menstruam in eorum sacris suorum defunctorum commemorationem fieri testatur; & identidem ab eorum sacerdotibus moneri, ut majorum animæ populi quoque precibus suffragentur. Veterum Persarum dogma fuit, Solem esse receptaculum, sedemque beatorum, eosque in fine temporum, a Deo statuto, in cœlum esse recipiendos: malos autem ad inferos descendere & puniri. Vetusta pariter Magorum Persarum secta docebat damnatorum animas, igne sine consumtione torqueri, earumque tortores Dæmones esse: beatas vero voluptatibus frui, earum simillimis, quæ in hac vita magis expetuntur; vocabant defunctorum sepulcra, sedes justitiæ. Apud nonnullas Asiæ Gentes ignem esse, sequitur Picardus, symbolum immortalitatis humanorum animorum. De populis Quillamancæ, finitimisque tradit, eandem de animæ immortalitate persuasionem apud eos vigere, cibaria sepulcris apponere; eandemque, ut animadvertit, omnium fere paganorum imaginationem esse, existimantium futuram vitam a præsenti haud multum differre. Apud populos Insulæ Formosæ immortalitatis animarum constans traditio est: putant illi, malorum hominum animas post mortem Dæmones fieri: e contra justorum animas evadere Deos. De Regnis autem Asiæ Orientalibus testatur, illos populos adeo in fide vitæ futuræ esse firmatos, ut nullis austeritatibus parcant, quibus propitios sibi Deos faciant, & felices in altera vita reddantur. Magnæ Scythiæ, vulgo Tartariæ Gentes idem credunt: in defunctorum sepulcra igneam materiam injiciunt; ajunt

enim

enim fore, ut lumine defunctorum animæ indigeant, quæ per obscura transituræ sunt loca, antequam ad voluptatis regionem perveniant. Magadascaricæ Insulæ populi adeo in persuasione futuræ vitæ firmati sunt, ut a defunctis, qui pie vixerunt, subsidia, atque utilia consilia sibi dari enixe precentur. Monotopatenses octavo die animabus defunctorum officia præstant; eosque pro sua, suorumque Principum incolumitate rogare non desinunt. De Sinensium religione, quæ originaria vocatur, ita inquit idem Picardus: Angelos Sinenses effingunt, lancem in manibus habentes, defunctorum opera ad examen vocantes, quorum aliquos in cœlum vehunt, alios in infernum projiciunt, divinæ sententiæ irrevocabili præscripto. Pro defunctis sacra lugubria celebrant, hostias immolant, preces fundunt: quæ dum aguntur, defunctorum animas adesse putant. Japponii autem sepulcra lampadibus ornant; animabusque defunctorum præsidere arbitrantur quandam divinitatem, quam Amidam vocant. Infantibus autem quædam loca statuta esse ajunt, in quibus eorum animæ post mortem quiescant. Suos Heroes divino honore colunt; eosque credunt, peculiarem illius populi curam gerere, quocum vixerunt. Ad hæc, quæ Picardus refert de populis nostro quoque ævo idololatris, addit (*a*) Salmonius servari a Bonziis monumenta vitæ eorum, quos ad Cœlicolas transiisse credunt. Gonzalus Mendozza (*b*) ait, Sinenses colere atque invocare defunctorum animas, quæ in hoc sæculo probam vitam duxerunt; & præ ceteris maximo honore dignum dicunt quendam, cui nomen Sichian erat. Alexander de Rhodes, Sinenses, (*c*) inquit, mortuorum convivia celebrant; credunt enim, defunctorum animas domos suas repetere, quoties ab eorum conjunctis advocan-

(a) *Tom. 1. cap. 7. & 8.* (b) *Lib. 2. cap. 1. & 7.* (c) *Cap. 25.*

cantur. In libro autem, cui titulus est, Acta in caussa rituum, seu cæremoniarum Sinensium, scriptum est, populum illum ita se ad peragenda pro defunctis sacrificia (*a*) aptare: Jejuniis vacant, & ab uxorum commercio aliquot ante dies se abstinent: victimas deinde eligunt, conceptisque precibus orant, statuta die super aras appensis tabellis cum inscriptione hac: Thronus, seu sedes animæ N. N. Victimas autem mactante Sacerdote, & accenso ture, existimantes populi illi adesse animas, in quorum honorem litant, prosternentes se, vota & preces fundunt. Sacrificio peracto, animas repetere credunt cœlestes sedes: atque omnibus solemniter absolutis, sacrificulus fausta feliciaque iis, qui interfuerunt promittit. Ferdinandus Lopes (*b*) refert: Populos Narsingenses, Calecutenses, Daquenses, ac Malabaricos firmam persuasionem habere de animorum immortalitate; & ab iisdem populis pro animabus suorum defunctorum jejunia celebrari, erogari pecunias, aliaque pietatis opera pro defunctorum purgatione præstari. Hæc omnia in Regno quoque Siamensi credi, fierique tradit (*c*) Salmonius. De sacrificiis, aliisque religiosis ritibus, quibus orientales idololatræ utuntur, ad expiandas defunctorum animas, plura congessit (*d*) Cardinalis Lucinus. Præterire autem non possum, animi laxandi gratia, Japponensium morem ad expiandas defunctorum animas, quem ita describit (*e*) Vossius: Mos est Japponiis solemni die animas advocare defunctorum, iisque Epulum exhibere biduo toto; eo tempore & sepulcra purgant, & ad Manes expiandos munus offerunt Bonziis, sive sacrorum Præfectis. Sed quanto minori in pretio animas illas habeant, quam Lares suos Romani, argumento sit,

(a) *Lib. 1. part. 3.* (b) *Tom. 1. lib. 1. cap. 14. Lib. 2. cap. 15. & sequ.* (c) *Tom. 3. cap. 6. & 7.* (d) *Cap. 19. & 20.* (e) *Lib. 1. cap. 25.*

ſit, quod ubi biduum illud expiarint, lapidibus eas inceſſant, ne ulterius in Ædibus commorentur, ſed recta potius via ad Paradiſum iter capeſſant. Quantum autem poſſit apud Gentes communis perſuaſio de vita futura, oſtendit P. Vincentius Maria Senenſis, ocularis teſtis. Nonnullorum, inquit (a), orientalium populorum mos eſt, vivas uxores cum maritorum cadaveribus humandi, ut etiam in altera vita non ſeparentur, eademque ſorte fruantur. Hoc tanquam deteſtabile ſcelus a Muchumetanis Principibus in eorum ditionibus vetitum eſt; non deſunt tamen mulieres, maritorum amore flagrantes, quæ a magiſtratibus eam ſibi conceſſionem, conſtituta prius & ſoluta pecunia, extorqueant. Addit P. Vincentius, orientales populos ante majorum ſepulcra demiſſe rogare, ut ſibi in eorum neceſſitatibus ſubſidio ſint: putantque illas animas potiore gloria frui, quæ in hac vita majoribus auſteritatibus ſeſe affixerint. Ad hæc ſubdit Picardus, tomo ſecundo in diſſertatione Brachmanum, ab his nuncupari vitam ſæculi hujus, hominis conceptionem; mortiſque diem hominis nativitatem.

Ad Americanos demum tranſeundum eſt, ut eorum traditiones de hac ipſa re exhibeamus. Fatendum quidem eſt, quod longum ſit, nec ſine legentium tædio faſtidioque futurum, mihique majore procul dubio in ſcribendo, de ſingulis terræ populis fere eadem referre; quum autem in omnium populorum conſenſione præcipua, immo peremtoria hujus ſyſtematis vis dignoſcatur, non eſt labori parcendum, ut appareat, in quibus omnes conveniant; ex quo conſenſu ſponte fluunt ea, quæ prima, & vera ſunt. Inito primum cum Americanis populis commercio, regnante Carolo V Imperatore, ad eundem ſcribens Gonzalus

(a) *Lib. 1. cap. 36. Lib. 2. cap. 1. Lib. 3. cap. 11.*

zalus de Oviedo (*a*) ait: Gentes illas, tunc cognitas, pro certo habere humanorum animorum immortalitatem; & in vita futura præmia aut pœnas pro cujusque meritis impartiri, divinæque vindictæ eos fore obnoxios, qui summi Numinis leges violaverint. Uxores, inquit, simul cum maritorum cadaveribus humari, ut in altera vita eadem sorte consocientur; quum autem ex primariis quidam obierit, cariores, quos habuit famulos, occidunt, ne servili eorum opera in altera quoque vita destituatur. Petrus Martir in Summario Indiarum occidentalium eadem confirmat, additque Novæ Hispaniæ incolas putare, defunctorum animas interdiu latere, noctu autem vagari, fructuque quodam vesci, quem Gubana vocant. A Picardo (*b*) de illius Novi Orbis regionibus uberius scriptum est. Ab incolis Virginiæ cum animorum immortalitatem, tum futuræ vitæ felicitatem calamitatemve credi refert; eosque putare, inferorum immanem esse foveam, ubi sempiternis ignibus animæ sceleratæ torquebuntur; reliquas vero animas inter cœlum terramque manere, quæ postquam sacris, precibusque expiatæ fuerint, in supernas tandem sedes recipiantur. In describenda autem beatorum felicitate, a vera idea aberrant, & in carnales imaginationes prolabuntur. Munera defunctis offerunt, quæ putant iis in altera vita fore gratissima: canticis in funeribus utuntur, non dissimilibus illis, quæ ab antiquis nostratibus canebantur. Præterea in funeribus quoque Virginiæ barbara consuetudo vigebat, vivas uxores cum maritorum cadaveribus, vivosque famulos cum Dominis defunctis sepeliendi: exculenta etiam in sepulcra inferunt, dicentes, alimentis indigere animas, donec eo pervenerint, ubi præmiis, pœnisve afficiuntur. Floridæ populi in eadem persuasione sunt de ani-

(a) *Lib. 5. cap. 2. 3. & 9.* (b) *Tom. 1. de funer. Americ.*

animorum immortalitate, & vita futura: neque in eo, quod ad felicitatem, miseriamve futuri sæculi attinet, ab idea vitæ præsentis discedunt; hinc apud ipsos quoque viventium cum defunctis humatio, epularum appositio, aliaque aut barbara, aut superstitiosa in usu sunt. Mexicani, qui præ ceteris Americanis humaniores cultioresque habiti sunt, eadem de animorum immortalitate, de futuro judicio, de præmiis pœnisve in altera vita firmiter credebant, & constantissime credunt; minus tamen inventi fuerunt superstitionibus obnoxii. Brasiliani, ac Peruvani eadem fatentur: tres autem esse mundos dicunt, primum supremum, in quo post mortem probi homines præmiis afficiuntur: alterum medium, quem in hac vita mortali homines incolunt, ubi generatio & corruptio est: tertium denique in telluris centro collocatum; huncque pravorum spirituum domum vocant, in qua homines noxii post mortem puniuntur. Peruvani dicunt, damnatorum animas a Dæmone cruciari, qui eorum idiomate nuncupatur Agnian: Brasiliani inferna loca, ubi damnatorum animæ torquentur, appellant Popogusso. Incolæ Curbaguæ, & novæ Andaluciæ immortales credunt ipsi quoque animas humanas, quarum autem beatitudo in eo sita sit, ut quoties libet, bibant, epulisque paratis opipare possint. Populi Darienses, Novæ Granatæ, & Panamæ sacra anniversaria pro defunctis celebrant, cibariaque sepulcris apponunt. Habitatores Guineæ, quique prope flumen Amazonum sedem habent, ceteræque meridionalis plagæ nationes usque ad Peruviana regna, eandem de animarum æternitate, de Paradiso & Inferno persuasionem habent; inter eos autem, quos damnandos fore putant, & a Dæmonibus torquendos, ignavos inertesque reponunt. Silvestrium Americanorum eadem persuasio est de humanis

animabus poſt mortem; in eorum autem ſacris pro defunctis mos eſt, nocte ſub dio ſacrificia peragere; habentque ſtatutos dies feſtos in defunctorum ſubſidium & honorem. Hæc omnia a me ſtrictim tradita, luculenter gallico idiomate deſcripta cernuntur in laudato Picardi opere. Laſitavius autem, ocularis teſtis, & diligentiſſimus religionis Americanorum, præcipue Silveſtrium ſcrutator, uberrime exhibet (*a*) eorum myſteria, initiationes, expiationes, luſtrationes, & demum (*b*) de morte, ſacriſque Americanorum funeribus verba faciens, apertiſſime ſpectandam exhibet illarum nationum perſuaſionem de animarum humanarum immortalitate, de futuro judicio, de præmiis pœniſve in altera vita; docetque illarum Gentium ritus ſacros non multum ab antiquorum noſtrorum ritibus diſtare. De hac communi conſenſione Voſſius ſic (*c*) inquit: „ Utor hac perſuaſione publica de animorum „ immortalitate: nec Senecæ ſolum ætate ſic erat. Hodie „ quoque ea traditio eſt apud remotiſſimas Gentes: ut de „ Guineenſibus varii tradidere; item de Sinenſibus; in „ his Hugo Linſchotanus: de Peruvanis, & Mexicanis „ Joſephus Acoſta: de Virginiæ incolis Thomas Avioth „ Anglus. Muretus item, capite ſexto, & ſeptimo, oſtendit, in funeribus Sinenſium, & Americanorum apparere non ſolum humanæ pietatis debitum erga defunctos, ſed firmam illarum Gentium perſuaſionem de immortalitate animorum, de judicio, præmiis pœniſve in vita futura.

Ex hactenus dictis liquido apparet nationum omnium conſenſus de animorum humanorum immortalitate, de præmiis pœniſve in futuro ſæculo. Quod autem attinet ad varias tum felicitatis, tum miſeriarum ideas futuræ vitæ,

(a) *Tom.* 1. *pag.* 359. *& ſeq.* (b) *Tom.* 2. *pag.* 386. *& ſeq.*
(c) *Lib.* 1. *cap.* 10.

vitæ, quas Gentes ſibi finxerunt, nullum omnino ſimplici veritati, de qua in hoc capite diſquiſitio inſtituta eſt, præjudicium afferunt; ineptæ enim, aut vulgi abſurdæ imaginationes de felicitate, ſive miſeria, quæ in futura vita exſpectatur, evenire ſolent a variis ignavorum cogitandi modis, in quibus ipſis tantum abeſt, ut hæc propoſita notio obliteretur, quum immo hoc ipſo confirmetur, licet ſecus ac veritas poſtulat, explicetur. Profecto dum de præmiorum pœnarumve alterius vitæ qualitate inquiritur, aut judicium profertur, dubium nullum videtur de futuræ vitæ veritate; quæ quidem conſecutio ſponte eruitur.

Illud autem mirificum Gentium conſenſione addendum eſt, animas, quas a corporibus mors ſejunxerat, iterum cum ſuis corporibus copulatum iri, ut in noviſſimis temporibus redivivi homines fiant, & reſurgant, non amplius morituri. Antiquiſſima in populo Dei hæc perſuaſio videtur; hinc Job (*a*) dixit: Scio, quod in noviſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum. Hoc ipſum ex Machabæorum Hiſtoria confirmatur, ubi inter cetera ſic (*b*) legitur: Tu quidem ſceleſtiſſime in præſenti vita nos perdis: ſed Rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus in æternæ vitæ reſurrectione ſuſcitabit. In medio proferam Gentilium monumenta, quæ hac de re congerere potui. Voſſius (*c*) inquit: Non animas modo ſupereſſe poſt mortem, conſenſus Gentium fuit, ſed apud multas etiam reliquiæ fuere de nova cum corporibus conjunctione, quam reſurrectionem dicimus: ſed fœde eam corruperunt in illam, quam dixere tranſanimationem, hoc eſt migrationem de corpore in corpus, etiam regenerationem; quæ non Pythagoreorum dumtaxat, ſed multarum etiam Gentium opinio

(a) *Cap.* 19. (b) *Lib.* 2. *cap.* 7. (c) *Lib.* 1. *cap.* 10.

opinio fuit, & admodum diſſitarum. De Ægyptiis teſtis Herodotus; a quibus etiam id hauſiſſe Pythagoram, idem tradit. Zamolxis quoque juxta Julianum in Cæſaribus: idem docuit Getas, a quibus poſt mortem divino honore cultus fuit. In Galliis ſimiliter ſenſiſſe Druidas, refert Cæſar in ſexto. Deque Germanis idem prodit Appianus in Celticis. Ad quod Cicero de univerſitate reſpexiſſe videtur, cum ſcripſit: Qui intemperate vixerit, eum ſecundus ortus in figuram muliebrem transfert; & ſi ne tum quidem vitiorum finem faciet, gravius etiam jactabitur, & in ſuis moribus ſimillimas figuras pecudum, & ferarum transferetur: neque malorum terminum prius aſpiciet, quam illam ſequi cœperit converſionem, quam habebat in ſe ejuſdem & unius naturæ ſimul innatam, & inſitam. Unde apud Cæſarem libro ſexto de Gallorum doctrina ſic legitur: In primis hoc volunt perſuadere, non interire animas, ſed ab aliis poſt mortem tranſire in alios. Hactenus Voſſius. Potiſſimum vero, inquit: (*a*) Huetius, doctrinam Metempſychoſeos Brachmanes pertinaciter ad hanc diem retinuerunt, quam & antiqui Ægyptii tradiderunt. De Calecutenſibus idem refert (*b*) Neblotus. Cardinalis autem Lucinus de populis Malavaribus (*c*) inquit, populos illius regionis credere, quoſdam homines, quos vocant Parreas, abominabiles peccatores eſſe, cœleſtis gloriæ indignos; eo quia damnatorum animæ ad animandos Parreas tranſeant. Verumtamen apud alias Gentes haud corrupta fuit traditio de nova animarum cum ſuis corporibus conjunctione. De hac Gentilium perſuaſione teſtis eſt Plinius, ubi (*d*) ait: „ De anima, vel de Ma-
„ nibus, vel de reſurrectione verba Gentilium inania — Si-
„ milis

(a) *Lib.* 1. *cap.* 10. (b) *Tom.* 5. *pag.* 177.
(c) *Cap.* 15. (d) *Lib.* 7. *cap.* 55.

„ milis & de aſſervandis corporibus hominum, ac revi- „ viſcendis promiſſa a Democrito vanitas, qui non revi- „ xit ipſe. Quum autem nunc tantummodo inſtituta ſit diſquiſitio de Gentilium conſenſione, quæ quidem a Plinio ipſo, impietate polluto, exhibetur; propterea nunc non reprehendo, quod addit, eſſe verba Gentilium inania, vanitatemque promiſſam: alia enim eſt quæſtio, de qua in calce hujus operis erit luculenter diſceptatum; ubi impiorum effata refellemus, dicentium, opinionem de vita futura callidorum hominum verſutiam in vulgus induxiſſe. Porro de corporum reſurrectione verba faciens Picardus (*a*) teſtatur, hanc perſuaſionem apud Braſilianos, & Peruvianos inventam fuiſſe. Item Diogenes Laertius (*b*) inquit: „ Hermippus in primo de Magis, & „ Eudoxus in Periodo, & Theopus in Philippicarum „ ait: Magorum ſententia homines in vitam quoque re- „ dituros immortaleſque.

De hac primigenia futuræ vitæ, ac extremi judicii traditione, apud omnes Gentes pervulgata, Ethnici Philoſophi plura ſcripſerunt. De futuro poſt mortem judicio, ubi tunc nulla latendi ſpes, nulla mentiendi diſſimulandique fiducia, ita ſcripſit (*c*) Plato in Gorgia: Cum igitur ad Judicem Rhadamanthum pervenerunt, (animæ defunctorum) Rhadamanthus eas ſiſtens, uniuſcujuſque animam intuetur, cujus tamen anima illa fuerit, non animadvertit; ſed ſi Regis, aut alterius obvium animum contemplatus, nihil in eo reperit ſani: ſed perjuriis, atque injuſtitia, mendaciis, vanitateque; petulantia, mollitie, laſcivia, & in actionibus ſingulis intemperantia incompoſitum penitus atque turpem invenerit — Animum igitur con-

(a) *Tom. 1. in ſuppl. funer.* (b) *In Proœm. lib. 1.*
(c) *Apud Pfanner. cap. 20.*

contemplatus sic affectum, ignominiose recta in custodiam transmittit, ubi meritas subire pœnas oportet. Quamobrem quando Rhadamanthus aliquem ejusmodi deprehendit, nihil aliud in ipso novit, neque quisnam sit, neque ex quibus ortus, sed utrum sit malus: cumque id compererit, dimittitur in Tartarum. Idem Plato in Phædone, quando, inquit, in eum locum defuncti pervenerint, quo Dæmon unumquemque perducit, primo illic judicantur, & qui honeste sancteque, & qui aliter vixerint. Apud Plutarchum autem libro de his qui sero a Numine puniuntur, sic legitur: Adrasteam Jovis & necessitatis filiam omnibus flagitiis vindicem supremo loco collocatam esse: neque malorum quenquam ita vel magnum vel parvum unquam fuisse, ut aut latendo, aut vim faciendo pœnæ se subducere potuerit. Qui vero hinc pœna evitata & inexpiatus eo pervenit, hunc excipiens justitia conspicuum atque nudum, ac qui pravitatem suam nulli rei immergere, nullo velare modo possit, sed undequaque ab omnibus talis qualis est perspiciatur. Idem Plutarchus, consolatione ad Apol. inquit: Animum a cognatis omnibus desertum, omnemque exteriorem ornatum relinquentem, ut judicium juste procedat — Nemo enim bonus lamentis, sed hymnis dignus est & laudationibus: non luctu sed honorifica recordatione: neque lacrymis a dolore extortis, sed primitiis quibusdam scitis. Siquidem is qui inter mortales esse desiit, divinioris cujusdam vitæ factus est consors, liberatus servitute corporis, & ærumnosis istis solicitudinibus atque casibus, quos necesse est, ut perferant, quibus mortalis hæc vita contigit — Itaque cum felices esse censemus & beatos, qui vita hac defuncti sunt, tum nefas putamus quicquam de iis falso aut contumeliose dicere, quippe qui melioris præstantiorisque naturæ

turæ

turæ facti sint compotes. Ita scripsit Plutarchus ad Apollonium, ejus mœrorem ex filii morte conceptum mitigaturus. Socrates, in sui apologia apud Platonem, sic ait: Etenim si quis liber ab his, qui profitentur judices esse, ad inferos ibit, veros ibi judices inveniet: quisnam vero ex nobis faustiora fata sortietur, nemini, præter Deum, notum esse potest. Pythagoras ajebat, referente Laertio in vita hujus Philosophi, animos impuros post mortem vinciri a Furiis infractis nexibus. Protagoras autem, inquit idem Laertius in vita Protagoræ, conscripsit librum de iis, qui sunt apud inferos. De Rhadamanto, constituto defunctorum Judice, sic Æneid. VI. cecinit Virgilius:

Gnossius hæc Rhadamantus habet durissima regna:
Castigatque, auditque dolos, subigitque fateri,
Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.

De inferis idem Virgilius.

Loca nocte silentia late:
Atque silentem nocte perpetua domum.

Seneca de animabus scelestium hominum (a) inquit: Vitiis & sceleribus contaminatas deprimi in tenebras. Vossius (b) inquit: Ex Censorino, & Platone Genium esse Deum. Genios esse hominum Custodes, & in vita agenda, semper adesse testes. At ubi vita edita remeandum est, eumdem illum, qui nobis præditus fuit, raptare illico, & trahere veluti custodiam suam ad judicium, atque illic in caussa dicenda assistere, si qua commentiatur redarguere, si qua vera dicat, asseverare, prorsus illius testimonio fieri sententiam. Ad hæc quæ congessit Vossius, addit (c) Halicarnasseus, quod Genius appositus Romulo die nativitatis suæ, eumdem vita edita traxerit in cœlum. Ad

(a) *Hippol. act. 1. sc. 2.* (b) *Lib. 1. cap. 7.* (c) *Lib. 2.*

hæc item ſpectant verba Hermetis Triſmegiſti apud Apulejum (a) dicentis: Cum fuerit animæ a corpore facta diſceſſio, tunc arbitrium examenque meriti ejus tranſilit in ſummam Dæmonis poteſtatem, iſque eam cum piam juſtamque providerit, in ſui competentibus locis manere permittit — Sin autem animam delictorum illitam maculis, vitiiſque oblitam viderit, deſuper ad ima deturbans, procellis turbinibuſque aeris, ignis, & aquæ ſæpe diſcordantibus tradit: atque in diverſa ſemper æternis pœnis agitata raptabitur. Hactenus Triſmegiſtus. Apud Minucium autem Octavius ait: „ Nec enim tormentis aut modus ullus aut terminus. Illic ſapiens ignis membra urit „ & reficit, carpit & nutrit; ſicut ignes fulminum tangunt, nec abſumunt. Ita pœnale illud incendium non „ damnis ardentium paſcitur, ſed inexeſa corporum laceratione nutritur.

Atque hæc ſunt, quæ ad demonſtrandam tum vulgi, tum præſtantiorum Ethnicorum Philoſophorum perſuaſionem, e primigenia traditione profectam, de animorum immortalitate, de judicio, præmiis pœniſve in vita futura, potiora mihi viſa ſunt. In hoc autem tantum diferre videtur gentilis vulgus ab Ethnicis Philoſophis, ut vulgares paganorum ideæ de futura vita ineptæ, & aliquando abſurdæ viſæ ſint; Philoſophi vero e contra in cumulandis iis, quæ ad futuram vitam referuntur, æquiorem ideam exhibent; juſtique Numinis ſolertiam ſpectandam exhibent, tum in præmiorum pœnarumve diſtributione, tum in redigendis in concordiam contrariis elementis. Unde autem apud omnes nationes, idiomatum varietate, moribus, immenſa locorum diſtantia ſegregatas, & inter ſeſe ignotas tam firma perſuaſio propagata ſit, videndum remanet.

(a) *Apud Pfanner. cap. 21.*

manet. Non equidem ortum habuit persuasio isthæc a Philosophia, fallaci, versuta, maximisque erroribus referta; quæque neque apud populos, neque apud Philosophos ipsos tali auctoritate gaudet, ut libro primo uberrime demonstravimus. Hinc ad Deum referri debet, qui, ut omnium Gentium consensione capite primo hujus libri exposuimus, primos homines docuit, a quibus, non disquisitione naturæ, sed accurato magisterio oralis traditionis, hæc omnia eorum liberis & nepotibus tradita fuerunt, quæ quasi per manus tradita ad posteros omnes devenerunt. Quum autem de traditione infra instituendus sit sermo, claudam caput hoc Augustini, Platonis, & Trismegisti sententia. Profecto hanc omnium Gentium persuasionem de immortalitate humanorum animorum, immo & Angelorum a Deo ipso descendisse certum est; ita porro inquit (*a*) Augustinus: Non sane Creatoris desistente bonitate, & malis Angelis subministrante vitam, quæ subministratio, si auferatur interibunt. Alibi (*b*) idem Augustinus: Platonis, inquit, hæc verba sunt, sicut ea Cicero in latinum vertit, quibus inducit Summum Deum Deos, quos fecit, alloquentem ac dicentem: Vos qui Deorum satu orti estis, attendite, quorum operum Parens effectorque sum. Hæc sunt insolubilia, me invito; quamquam omne colligatum solvi potest. Sed haudquaquam boni est, ratione vinctum dissolvere velle. Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse & insolubiles non potestis; nequaquam tamen dissolvemini, neque ulla mortis fata periment; nec erunt valentiora quam consilium meum, quod majus est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis, tum cum gignebamini, colligati. Ecce Plato, sequitur Augustinus, Deos dicit &

 corpo-

(a) *Enchirid. cap. 26.* (b) *Lib. 13. cap. 16. de C. D.*

corporis animæque colligatione mortales, & tamen immortales Dei, a quo facti sunt, voluntate atque consilio. Si ergo animæ pœna est in qualicumque corpore colligari, quid est, quod eos alloquens Deus tamquam sollicitos, ne forte moriantur, idest dissolvantur a corpore, de sua facit immortalitate securos; non propter eorum naturam, quæ sit compacta, non simplex, sed propter suam invictissimam voluntatem, qua potest facere, ut nec orta occidant, nec connexa solvantur; sed incorruptibiliter perseverent. Ad hanc Augustini & Platonis sententiam, quæ præstantiores Philosophos assentientes habuit, addenda esse censeo ea, quæ hac de re scripsit Trismegistus, ubi sic (a) legitur: „ Qui (hoc est homo) ita discussis ab animo er„ rorum tenebris, & veritatis claritate percepta toto se „ sensu intelligentiæ divinæ commisceat, atque sic immor„ talitatis futuræ fiduciam concipiat. Illud itaque animadvertendum est, celsissima principia, de quibus in hoc libro disseruimus, & ex quibus juris divini ac naturalis originem deduximus, in hoc uno capite comprehendi, hoc est speciosiora Dei attributa, & hominum officia. Fatemur enim Deum, Angelorum, hominumque Creatorem, legum latorem ac vindicem; cujus voluntatem nulla vis vincere possit; propterea de nostrorum immortalitate animorum securi reddimur; hinc etiam divinæ providentiæ ordo emicat: quæ omnia in progressu hujus operis evidentius demonstrabuntur, recidendo nodos omnes adversariorum, ut primigeniæ notiones, consensu totius Orbis sacratæ, inconcussæ permaneant.

De

(a) *Apud Pfannerum cap.* 10. §. 3.

CAPUT V.

De portentoſa totius Orbis terraquei inundatione; deque Noacho, unde nova humani generis procreatio.

DE immani illa aquarum effuſione, quibus univerſa tellus obruta eſt, tractatio quibuſdam fortaſſe parum convenire videbitur argumento, in quo noſtra deſudat induſtria: quum autem ex hoc quoque ediſcamus, quanti facienda ſint Omnipotentis Dei judicia; eodemque tempore Moſaicorum Annalium veritas undique probata appareat; propterea opportunum cenſui, breviter agere de hac inundatione, in qua Deus noxios homines de viventium numero delevit, & juſti familiam ſervavit. Videns itaque Deus, inquit Moſes, quod multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta ad malum omni tempore. Delebo, inquit, hominem, quem creavi, a facie terræ. Noe vero invenit gratiam coram Domino, & dixit ad Noe: Fac tibi Arcam &c. Solum Noe, uxorem ejus, filios ejus, & uxores filiorum præſervavit Dominus, a quibus omnes nationes, quæ habitant ſuper faciem terræ, originem duxerunt. Memorandæ igitur hujus inundationis monumenta apud Gentes inveſtigare, noſtri muneris erit.

V. Cl. Boſſuetus, in Epitome univerſalis Hiſtoriæ, ait: De totius telluris inundatione ubique ſervatur traditio: in omni Orientis plaga Arca illa, in qua generis humani reliquiæ ſe receperunt, celebris eſt, atque ibi maxime, ubi decreſcentibus aquis in arido hæſit. Plura, inquit, de hac Hiſtoria in Annalibus Gentium, populorumque tradi-

traditionibus reperiuntur. Tempora conveniunt, planeque consentiunt, quantum ex antiquitate tanta percipere datum est. Deucalionis autem diluvium, quod in Thessalia, Cicropis ætate contigit, aliqui Græcorum cum universali confundunt; apud Græcos tamen memoria trium Noachi filiorum, a quibus nationes propagatæ sunt, servata est. Japhet, unde occidentalium populorum pars major propagata est, sub Japethi nomine, a Græcis cultus fuit. Apud Ægyptios, & Phœnices Cham & Chanaam filius ejus notissimi fuerunt. Apud Hebræos vero semper exstitit memoria Sem, a quo originem duxere. Deinde transit ad primas Gentium divisiones; tradit antiquissimarum Urbium & nonnullorum Regnorum initia, ac primos artium inventores: animadvertit prima hominum bella fuisse adversus feras noxias; hinc ait, ortum habuisse ferarum & serpentum stemmata, quæ nostro quoque ævo in pluribus regionibus servantur; in quarum stemmatibus insculptæ sunt feræ aut serpentes; hæc enim victoriæ trophæa erant primorum habitatorum uniuscujusque regionis; quæ omnia probat Bossuetus testimonio Phœnicum, Chaldæorum, Assyriorum, & Medorum. Eusebius (a) autem fragmentum insigne ex Assyriacis, & Medicis Historiis affert, in quo Diluvii Noachici, Arcæ ad Armenios montes appellentis, & avium inde emissarum graphica descriptio habetur. Plutarchus item, opusculo de solertia animalium, sic ait: „ Qui fabulas narrant, ii Columbam ajunt, „ ex Arca emissam Deucalioni certum indicium detulisse „ tempestatis quum ingrederetur, serenitatis quum avo- „ lasset. Quod utique fabulosum est de Deucalionis diluvio; universali autem jure aptatur. Flavius contra Appionem differens Ethnicorum historiis usus est, ut Diluvii,

(a) *Præpar. Evang. lib. 9. cap. 12.*

vii, a Mose descripti, veritatem comprobaret. Ab Armenis, (a) inquit, Arcæ fragmentum ostendi, de qua Noe cum sua familia incolumis exierat. De hoc pariter Diluvio antiquorum plurimi scripsere, inter quos Berosus Chaldæus, qui ait, superesse Noachidæ Arcæ frusta quædam: gentesque, apud quas illa mansit, ejus bitumine in sacrificiis uti ad sui expiationem. Dicitur autem etiamnum in Armenia in Cordisæorum monte partem esse ejus Navigii, & quosdam bitumen ex ea avellentes circumferre; eo autem ablato utuntur homines, maxime pro amuleto ad mala avertenda. Denique sic concludit Flavius: Scripsit quoque Hieronymus Ægyptius, qui Phœnicum antiquitates tradidit. Vossius, adductis Lucretii, Herodoti, Harpocrationis, aliorumque Ethnicorum monumentis, de Diluvio & Noacho sic (b) inquit: Ex Diluvio universali fecerunt particulare Græci & Ægyptii. Patriarcha Noe non in solo Saturno, sed etiam Promethei nomine adumbratus: hujus festum Athenis in certamine Lampadum, & Ara in Academia solemne erat. Ægyptii Prometheum dixerunt, divinitus edoctum, Diluvium prædixisse: Prometheum condidisse humanum genus cum ejus uxore Asia sive Asiatica; quæ omnia sunt reliquiæ veteris traditionis de Diluvio sub Noacho. Japetus, qui est Japhet Noachi filius, Europeorum Pater: hinc ab Horatio Japeti genus dicimur. Noe cognitus est etiam sub nomine Liberi. Qui fabulas ad Historiam revocant, tradunt, Liberum invenisse vitem & vini faciendi modum: propterea multos fructus autumnales condendi. Adam a Gentibus cognitus sub nomine Saturni: item in Saturno conservatæ sunt reliquiæ quædam de Patriarcha Noe: nimirum

(a) *Lib. 1. contr. Appion. & lib. 1. antiq. cap. 5.*
(b) *Lib. 1. cap. 18.*

mirum videbant, ut Adamus, excepto nemine, origo esset; ita Noe primum esse eorum, qui post cataclysmum vixere. Adam habuit imperium totius Orbis: habuit & Noe cum sua familia: Saturni tres filii dicuntur: totidem sunt Noachi. A Gomer Japheti filio Germanos ducere originem communis est sententia. Hactenus Vossius. Clericus autem sic (a) ait: Consentiunt quidem omnes, Diluvium universale fuisse: alii tamen volunt, totum telluris orbem aquis obrutum fuisse: aliis eruditis hominibus contra nitentibus, eatenus universale fuisse, quatenus totum orbem tunc ab hominibus habitatum oppresserit, universumque humanum genus, excepta Noachi familia, eo interierit; hinc ea tantum bruta, quæ in eodem loco ac homines degebant. Ante Diluvium porro haud late potuit sparsum esse humanum genus, quod Noachus nonus fuerit ab Adamo. In hoc tamen, sequitur Clericus, conveniunt omnes, quod cum morum corruptio universalis facta esset, justum quoque fuit, ut universalis abominatio communi pœna plecteretur; justique familia servaretur, a qua genus humanum denuo propagaretur.

Burnetius in Dissertatione theoriæ sacræ telluris docet, montes, cavitates, irregularemque terræ faciem reliquias esse universalis Diluvii; quæ omnia necessario acciderint ex illius universalis inundationis fluxu ac refluxu. De Noacho autem sub nomine Jani a Gentibus cognito, sic (b) inquit: Facile nobiscum sentiunt ii, qui in Theologia Gentilium Noachum intelligendum putant sub nomine Jani, cui Vertumno etiam dicto, antiqui temporum vertendorum dedere potentiam; juxta illud Ovidii de Jano:

Me penes est unum vasti custodia mundi,
Et jus vertendi cardines omne meum est.

Eodem

(a) *In Comment. Genes. cap. 7.* (b) *Lib. 2. cap. 10.*

Eodem etiam ſpectant Septimii verſus, ubi Jano ſacratos Mundi cardines legimus, & cœli limina:

Jane Pater, Jane mens, Dive biceps, biformis,
O Cate rerum ſator, o principium Deorum,
Stridula cui limina, cui cardines tumultus,
Cui reſerata mugiunt aurea clauſtra mundi.
Tibi vetus ara coluit Aborigeno Sacello.

Eundem etiam Janum bifrontem, aut quadrifrontem efformabant veteres; bifrontem forte, quod utrumque mundum reſpexerit, ante Diluvium & poſt Diluvium; quum quaſi intermundio poſitus, antiquum occidentem, & hodiernum orientem viderit. Unde & rerum ſator, ut a Macrobio, & Janus conſuvius a conſerendo, ideſt a propagine humani generis, quæ Jano auctore conſeritur. Unde & ei vetus ara in Aborigeno Sacello, ut ſupra cecinit Poeta. Bifrons etiam dici potuit ob duas maximas converſiones anni, æſtivam & hyemalem; uti quadrifrons cum quatuor numerant, Ver, Æſtatem, Autumnum, Hyemem, quibus vertitur annus poſt Diluvium. De mundo enim priori ſic cecinit Ovidius:

Ver erat æternum, placidiſque tepentibus auris
Mulcebant Zephyri.

Suidas de Jano: Statuam habuit quadrifrontem ob quatuor anni tempora. Idem teſtatur Servius in ſeptimo Æneidarum his verbis: Janum ſane apud aliquos quadrifrontem eſſe, non mirum eſt; nam alii eum diei Dominum volunt: alii anni totius, quem in quatuor tempora conſtat eſſe diviſum. Anni autem eſſe Deum illa res probat, quod ab eo prima pars anni nominatur; nam a Jano Januarius dicitur. Ideo etiam, ut ex Macrobio, duodecim aræ Jano apponebantur ob duodecim menſes in anno. Unde Suidas cum Simulacrum Jani quadriforme ob qua-

tuor anni horas dixisset, subdit: Alii fingunt ipsum in dextera manu clavim, ut principium temporis, & apparitionem anni, & Janitorem: alii vero dextera tenere CCC., sinistra vero LXV., ut annum; unde etiam Longinus eum Æonoarium, vi voci facta, quasi ævi Patrem, interpretatur. Nec immerito Pater sæculi, & præteriti & vertentis dici potuit, si de Noacho intelligamus, in utriusque mundi confinio posito:

Ille recedentem mundum post terga reliquit,
Prospexitque novi venientis limina sæcli.

Ob eandem etiam rationem Clusius & Patulcius cognominatus est, non tam quod annum veterem claudat, aperiatque novum; tenuis illa est & secundaria ratio; sed quod mundum antiquum clausit, novumque aperuit, & ex utraque parte Clavigeri nomen:

Naturæ geminas portas, mundumque biformem
Temperat, hanc clausit, primus patefecit
Et illam.

Hinc concludit Burnetius: Hæc de Jano, quem ita descripsere veteres, ut Noachum nostrum plane signasse videantur. Et si, quas Jano dederunt formas, cognomina, & vertendi cœlum, tempus, annique cardines potentiam Noacho nostro attribuamus, magnam aliquam mundi, & temporum conversionem ipsius ætate contigisse, eandemque respicere præmonstratum Moysis sermonem facile credemus, magnam mundi & temporis conversionem fuisse, si referatur ad priorem statum.

Uberiora Ethnicorum monumenta de Diluvio collegit Samuel Bochartus. Noam, inquit (a), esse Saturnum, tam multa docent, ut vix sit dubitandi locus. Omnium qui post Diluvium vixerunt, communis Pater est Noa;

(a) *Tom. 2. lib. 1. cap. 1.*

Noa; ita Saturnus in Orphæi Hymnis, & ejus uxor Rhea. Non justos modo, sed & justitiæ Præcones. Ex Diodori verbis, Saturnum itidem Regem justissimum fuisse. Ex Plutarcho & in ejusdem paralellis: Saturnus vini usum, & vitis cultum docuit. Apud Macrobium, huic Deo insertiones surculorum, pomorumque educationes, & omnium fertilium tribuunt disciplinas. In Callimachi Hymnis de Minerva:

Ast a Falcigero lex sana lata jubet,
Ut pœna graviore luat, temeraria quisquis
Audet in invitos lumina ferre Deos.

Quod ad illud Moysis alludere videtur: Maledictus Chanaam a Noe, quod cum vidisset verenda scilicet Patris sui esse nudata, nunciavit duobus fratribus suis foras. In Thimæo Platonis, Saturnus & uxor Rhea, & qui cum illis fuerunt ex Oceano & Thetide nati dicuntur. Navim prisci Romani Saturni symbolum esse voluerunt. Ovidius ad id alludens ait:

Et bona posteritas puppim signavit in ære,
Hospitis adventum testificata Dei.

Idem Ovidius, lib. Metam. 1., in graphica cataclysmi descriptione:

Protinus Æoliis aquilonem claudit in antris,
Et quæcumque fugant inducta flamina nubes,
Emisitque notum: madidis notus advolat alis.
Pœna placet diversa: genus mortale sub undis
Perdere:
Omnia Pontus erant, deerant quoque littora Ponto.
Juppiter ut liquidis stagnare paludibus orbem,
Et superesse vidit de tot millibus unum,
Et superesse videt de tot modo millibus unam;
Innoxios ambos, cultores Numinis ambos.

Item Arnobius lib. 4.

Armeniæ celsis instabat montibus Arca.

Macrobius de Jano : Quum primus quoque æra signaret, servavit in hoc Saturni reverentiam; ut quoniam ille Navi fuerat advectus ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera vero Navis exprimeretur, quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Cyrillus contra Jovinianum refert verba Alexandri Polysthoris, qui ait : Servatum fuisse Xisuthrum, cum ei quid futurum erat Saturnus prædixisset, fabricandam ipsi Arcam, & in ea cum volucribus, reptilibus, atque jumentis esse navigandum. De Abideno idem Cyrillus, Saturnus, inquit, quidem præsignificat magnam vitam futuram, in Armeniam navigavit. Tertia autem die postquam remiserat tempestas, aves quasdam emisit, experimentum capturus, an eæ terræ aliquid visuræ essent ex mari exstans: illæ vero ab immenso Pelago exceptæ, cum deesset locus, ubi considerent, ad Xisuthrum retro rediere. Quamvis, inquit Cyrillus, Assyriorum antiquissimi factum obscuraverint, facti tamen veritatem ostendunt. Alexander Polyhistor apud Eusebium in Chronico sic ait : Navigium autem illud cum in Armenia declinasset, pars quædam illius esse dicitur, hodieque in Armeniæ montibus Corcyræis. Hactenus Bochartus.

De universali Diluvio luculenter ac erudite nuper disseruit Constantinus, qui ad ostendendam cataclysmi veritatem addit nonnulla Gentium monumenta, quæ strictim referam. Sohnab affirmat in Historiis Brachmanum (a) haberi circumstantias hujus universalis inundationis, in qua totum humanum genus, excepta justi familia, propter scelera periit. Nicolaus Damascenus sic ait: Est super Minyada in Armenia mons ingens, Baris dictus, in quem

(a) *Sect. 6. § 15. usque 62.*

quem multos Diluvii tempore confugientes, fama est, servatos esse; & quendam in Arca vectum ad summum ejus jugum appulisse; lignorumque reliquias diu conservatas esse. Quamquam autem, subdit Constantinus, aliqua disparitas appareat inter Damascenum & Berosum, de Diluvio tamen universali & Arca conveniunt: additque Berosus, antiquos Armenos gessisse e collo pendentia parva illius Arcæ fragmenta, devotionis gratia, & ad infortunia avertenda. Historiam Japponensium, testimonio V. Cl. Blanchini, Constantinus vocat fragmentum Mosaicorum Annalium; & refert colloquium habitum inter Japponensem Imperatoris Interpretem & Legatos Batavos; Interpres quippe intuens Templum Idoli Topan, ad Batavos sic locutus est: Elongatione temporum non animadvertentes homines eorum originem, irridebant tonitrua & fulgura; immo, horrendum dictu, ipsum summum Deorum Numen. Tanto scelere commotus Deorum Dominus, ad eòs dixit: Decrevisse, ut deficiente Sole, Luna, ac Stellis, elementa confunderentur, sicut fuerunt in prima mundi origine. Decreti exsecutio a summo Deo demandata fuit Deo Topan, a quo omnia cum humano genere deleta fuere, excepta unius hominis familia, quem Dii amabant, quia Deos honorabat, ipsisque divinos honores reddebat; quapropter Deus Canon reduxit mare ad pristinos fines, universaque denuo composuit. De Americanis Constantinus verba faciens, testimonio Theodori de Brii, ait: Americanos in eorum solemnibus festis canere quasdam cantilenas, quæ apud illos Annalium genus sunt, in quibus Diluvii universalis memoriam faciunt, aliorumque factorum, quorum memoriam perire nolunt. Reliquiæ quoque cataclysmi sunt maritima piscium corpora, quæ passim supra cacumina, ac in visceribus

bus montium lapidificata, aut in propria ſubſtantia exſiccata eruuntur; de quibus plura Conſtantinus in laudato opere congeſſit.

Alia quoque Gentium monumenta Diluvii veritatem confirmant. In antiquiſſimis Brachmanum orientalium libris ita deſcriptum eſt Diluvium, ut tellus univerſa ſe aquis ſubmiſerit, deinde locum, quem prius habuerat obtinuerit, teſte (a) P. Vincentio Maria Senenſi. A Gaurienſibus orientalibus, referente (b) Picardo, ſervata eſt cataclyſmi traditio; tantamque cladem, ajunt, a Deo immiſſam fuiſſe, ut ſceleratos homines de medio tolleret. Non obſcuram, inquit idem Picardus, traditionem de Diluvio inventam eſſe apud Peruvanos, illudque propter hominum ſcelera contigiſſe. Eadem traditio ſervata eſt in Braſilienſium cantilenis; in quibus expreſſum eſt, ab uno homine ſervato denuo genus humanum reparatum fuiſſe. Apud quoque Silveſtres Americanos, teſte (c) Lafitavio, vigebat traditio de univerſali Diluvio; additque Lafitavius, nonnullos Americanos populos credere, in fine ſæculorum eodem modo ſub aquis mundum hunc periturum eſſe. Eadem perſuaſio fuit apud antiquos noſtri Hemiſpherii, ut ex Ovidio Metam. lib. 1.

Eſſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque Regia Cœli,
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

Gemellus (d) refert, apud Mexicanos Diluvii traditionem exſtitiſſe, mortaleſque omnes eo ſubmerſos fuiſſe, uno tantum maſculo, unaque femina navigio ſervatis, qui filios genuerunt; confuſiſque deinde linguis in varias terras diſperſi fuerint. De hac Gentium diſperſione idem ſcri-

(a) *Lib. 3. cap. 17.* (b) *Tom. 2. de Gaur. relig. tom. 1. in ſuppl.*
(c) *Tom. 1. pag. 100.* (d) *Tom. 6. cap. 4.*

ſcripſit Fernandus Cortes in ſecunda Epiſtola ad Carolum V Imperatorem; quum in colloquio Fernandi cum Rege Montezuma, iſte Mexicani Regni originem aperuit. Item Mendozza (*a*) refert, Sinenſes affirmare, Regni ſui Noachi nepotes conditores fuiſſe; & Tain, hoc eſt, Deum, hominis & mulieris creatorem genus humanum extinxiſſe, ut injurias ſibi illatas mirabili ſtrage ulciſceretur. Huetius quoque præclara monumenta cataclyſmi congeſſit, ubi ſic (*b*) inquit: Diluvii meminit Plato in Thimæo. Item Beroſus ex vetuſtis Annalibus Chaldæorum collegit notiones de humani generis corruptela, & hac de cauſſa de Diluvio, deque Arca in Armeniæ vortices delata, qua ſobolis humanæ reparator Noachus ſervatus eſt. Fuit æqualis Ptolemæi Lutthyri Alexander Polyſthior, qui non plurimas ſolum Moſaicæ Hiſtoriæ partes e vetuſtis auctoribus excerptas commentariis ſuis complexus eſt, figmentis licet deformatam, & Diluvii, ac Arcæ Noachi in Armeniæ montes delatæ, & avium ad explorandam aquæ altitudinem emiſſarum hiſtoriam: ex Epulemo vero, Artapano, Cledemo, & Demetrio turris Babylonicæ ædificationem: Enochi quoque, & Mathuſalæ mentionem. Scaliger autem ait: Religionibus ac Templo ab incolis conſecrata fuit Arca illa, Baris dicta, hoc eſt Navis cujus vocis originem, vulgo ignorabilem, docuit me Æſchyli Scholiaſtes. Americani quoque Diluvium norunt, unicam familiam ſervatam, linguas multiplicatas. Canadenſes ajunt, poſt Diluvium Orbem fuiſſe reparatum ab homine, Meſſou lingua eorum nuncupato — Theodotus res Phœnicum Phœnicia lingua proſecutus eſt, & Sanchionatonis continuavit hiſtoriam, atque ea de primis Patriarchis penitus narrat ad mentem Moſis,

neque

(a) *Lib.* 1. *cap.* 3. *& lib.* 2. *cap.* 5. (b) *Propoſ.* 4. *cap.* 2. *&* 7.

neque ulla re discrepantia. Hactenus eruditissimus Huetius. Porro hæc sunt monumenta ex utraque, scilicet populi Dei, & Gentium, historia mea cura in unum congesta, ex quibus liquido apparet omnium populorum consensus de Deo mundi creatore, moderatore, legum latore, ac vindice: de primo homine, ejusque eximia felicitate in statu innocentiæ, ejusque infelicitate post lapsum; de animorum humanorum immortalitate; de judicio, præmiis pœnisve in vita futura. Quæ quidem omnia quamquam per se aptissima ad averuncandam impietatem videantur; ad alia tamen properabimus, ut primigeniæ traditionis veritas ac duratio evidentius adstruatur.

CAPUT VI.

De Mundi ætate.

ADversarii religionis ex Sacræ Scripturæ exemplaribus, quæ a Judæis circumferuntur, argumentum sumunt, calumniandi Mosaicos Annales, eo quia chronologia ex recensitis exemplaribus deducta vera esse non possit, quum, ut inquiunt, rationi, ac aliarum Gentium chronologiis contraria omnino appareat. Rationi, ajunt, opponitur, quum fluxu annorum CCCCXXVII. ex una familia non potuerint procreari tot homines, dissitas nationes, & Regna, quot erant tempore Abrahami. Profecto in Mosaicis Annalibus numerantur distinctæ nationes, & Reges, & Regna, cum quibus Abraham ipse necessitudinem habuit. Ex Gentium autem hystoriis ante natalem Abrahami exstabant alii populi, plures nationes, aliaque Regna fere in immensum ab Ægypto distantia. Chronologiæ quoque cultarum Gentium e diametro Judaicis exemplaribus adversantur, ut infra appare-

parebit: quapropter de mundi ætate verba facere necessarium duxi, ut Mosaicorum Annalium veritas undequaque fulta videatur. Non mihi tamen animus est de impeditissimis chronologiæ quæstionibus, quæ nostro ævo moveri solent, instituere sermonem, cum probe sciam, eos oleum operamque perdidisse, qui in tot sæculorum cursu, voluerunt ea tempora adamussim expendere. Alia igitur via procedendum est, ut ab adversariorum maledictis injuriisque Mosaicæ historiæ dignitas, in hac quoque parte vindicetur.

Qua in re præmittendum est, originales Annales ab ipso Mose scriptos, aut Mosis ætate ab aliis descriptos, non exstare, tot sæculorum voracitate consumtos; servata tamen esse exemplaria ab aliis exemplaribus successione temporum exscripta. In hisce tamen succedentibus exemplaribus non eadem servata est chronologia, quæ varia apparet; Petrus enim Binch in examine chronologiæ a mundi creatione ad finem Diluvii ex Codice Judæorum, qui nunc circumfertur, statuit fluxisse annos MDCLVI: Ex versione Græca MMCCLVI: Ex Josepho MMCCLIII: Ex correctione Vossii MMCCLVI. A Diluvio ad natalem Abrahami ex Codice, qui nunc est in manibus Judæorum, apparet fluxisse annos CCCCXXVII: Ex versione Græca MCCCVII: Ex Josepho MCXXVIII: Ex correctione Vossii MCCLVIII. Constantinus (*a*) addit, supputationem annorum, quæ habetur in Pentateuco Samaritano, characteribus antiquis Hebraicis scripto, ab anno in quo Sem genuit Arfaxad usque ad natalem Abrahami, extendi ad annos mille & duo. Profecto tot supputationum discrimina ex pluribus caussis originem traxerunt. Eruditissimus Bossuetus, Epitome historiæ universalis ad annum quadringentesimum trigesimum

 pri-

(a) *Sect.* 6. § 31.

„ hibita ratione, deduximus. V. Cl. Voltaire (*a*) exhibet magnum Chaos, in quo erant cultæ quoque Gentium nationes, inter quas recenset Ægyptiacas & Græcas, dum ab ipsis antiquorum temporum ratio inquirebatur; in vulgata enim Argonautarum expeditione mundus admodum recens est agnitus: ex fallacibus autem Ægyptiorum, & Græcorum conjecturis, quas ibi memorat, constabat eorum prolixior chronologia. Newtono, inquit Voltaire, mundi ætas minor quingentis annis ex astronomicis observationibus vitæque cursu visa est. Porro in metiendis annis, ut Mascardus animadvertit, non una, sed admodum varia apud plerosque ratio fuit; ita ut suo quisque ingenio annorum mensuram invenerit. Ægyptii sæpe variarunt; interdum enim trium, interdum quatuor mensium effecere annum; plerumque mensis spatio ad Lunæ cursum annum metiebantur; atque hinc portentosa illa annorum series, quam Gentes illæ venditarunt. Hactenus ex Voltaire excerpta. De Ægyptiorum chronologia sic (*b*) inquit Vossius: Videor mihi ad conciliandas antiquitates Ægyptias cum sacris litteris, duplicem adferre posse rationem: una est, quod antiquitus variarit anni modus: altera, quod juniores veterum annorum formam cum recentiori confuderint. Apud antiquos Romanos quoque varia fuit anni metiendi ratio, referente Plutarcho in vita Cæsaris; Rex enim Numa mensem intercalarem addiderat, & Julius Cæsar tempora correxit. Cur autem tantis erroribus obnoxia fuerit antiquorum temporum chronologia, rationem (*c*) affert Plinius: „ Quæ omnia, inquit, inscitia temporum „ acciderunt; annum enim alii æstate unum determina- „ bant, alterum hyeme: alii quadripartitis temporibus, „ sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidam „ Lunæ

(a) *Epist. Philosoph.* 17. (b) *Lib.* 1. *cap.* 28. (c) *Lib.* 7. *cap.* 48.

„ Lunæ ſenio, ut Ægyptii; itaque apud eos aliqui ſingula „ millia annorum vixiſſe produntur. Alibi Plinius (a) nu„ merat longiſſima annorum ſpatia a Perſis memorata; de „ Zoroaſtre enim eorum Rege proditum eſt, quinque mil„ le annorum ante Trojanum bellum vixiſſe: quod mirum, „ inquit, hoc in primis duraſſe memoriam, artemque tam „ longo ævo, commentariis non intercedentibus; propte„ rea nec claris nec continuatis ſucceſſionibus cuſtoditam.

Ab aliis autem Gentibus, præter Hebræos, antiquorum temporum ratio diligenter ſervata fertur, præcipue a Sinenſibus, quorum regio quadringenteſimo circiter poſt Diluvium anno habitari cœpta ſit. Seriem atque ætatem Regum ſuorum, ut (b) Pezeronus refert, Sinenſes memorant; Fochiumque omnium primum illius regionis Imperium tenuiſſe affirmant. Demum Pezeronus concludit exactam Sinenſium chronologiam cum Græca verſione convenire. Conſtantinus vero (c) animadvertit, antiquos Sinenſes cum recentioribus haud convenire de mundi ætate; illi enim protrahebant mundi ætatem ad quadraginta novem mille annos; recentiores autem ſuputationem illam inter fabulas recenſent; eo quia Sinenſium Annalium auctor, Thaiſucum vocatus, germane fatetur, haud exſtare in antiquioribus Sinenſium libris chronologiam aliquam, quæ præcedat Fochii & Xinumi ejus ſucceſſoris tempora; propterea, ſubdit, Sinenſes habere tamquam veridicas, & autenticas hiſtorias, quæ incipiunt a Fochio, Regumque ſuccedentium ſeriem & ætatem tradunt. V. Cl. Blanchinus, referente eodem Conſtantino, inquit, Sinenſes non habere aliquam certam temporum notionem ante Regem Xinum, Fochii ſucceſſorem: additque Conſtantinus, P. Martinum in ſua Sinica Hiſtoria, ab originalibus Sinenſium

(a) *Lib.* 30. *cap.* 1. (b) *Cap.* 14. (c) *Sect.* 6. § 25. *uſque* 32.

sium libris extracta, fateri, a Sinensibus tamquam certissima haberi ea, quæ post Fochium in Sinensium Annalibus continentur. Profecto, concludit Constantinus, facta collatione cum chronologia, quæ a recentioribus Judæis circumfertur, Fochi regnum sexcentos quadraginta annos ante Diluvium cœpisset; ex adverso plane convenire cum supputatione septuaginta Interpretum, deducit.

Mexicanos quoque exactam antiquorum temporum rationem habuisse fertur; & ad motus Solis exegisse menses & annos a prima fundatione Mexicani Imperii, ut Picardus (a) tradit. Ex decem quidem & octo mensibus Mexicanus annus constat; unusquisque autem mensis viginti dierum fluxu perficitur; hinc annus Mexicanus comprehendit fere parem numerum dierum, ac recens Romanus. Gemellus (b) inquit: Mexicani sæculorum ambitus, ac Solis conversiones, Regum suorum successiones, singulorumque ætates circulo quodam, figuris, notisque designato, exprimunt. Hujus celebris circuli structuram in ære incisam exhibet: apud Mexicanos circulus iste Annalium genus est; quum ea omnia, quæ in hoc circulo continentur, autentica fide gaudeant. De hoc mirabili circulo, qui ex uno maximo & pluribus aliis minoribus concentricis constat, verba faciens V. Cl. Constantinus, (c) ait: Unus ex his circulis servatur a Viro nobili Mexicano Carolo Siguenza: in eo apparet Mexicani Imperii initium, Mexicanorum Regum series, eorum præclara gesta, & exacta temporum chronologia. Ibi descripta est divisio a ceteris Gentibus suorum majorum, qui Mexicanum Imperium fundavere; ac centum & quatuor annos fluxisse in conficiendo longissimo itinere, antequam ibi proprias potue-

(a) *Tom. 1. part. 1. in suppl. Mexic.* (b) *Tom. 6. cap. 4. & 6.*
(c) *Sect. 6. § 63. & sequent.*

potuerint ſtatuere ſedes. Eorum diviſio a ceteris Gentibus, in eodem circulo expreſſa, ad annum quadringenteſimum primum poſt Diluvium refertur; hinc facta ſupputatione chronologica Conſtantinus oſtendit, Mexicanam chronologiam convenire cum Græca verſione; & parum diſtare ab alia expreſſa in Samaritano Codice; dum ab annis Lunaribus, quibus utebantur Hebræi, ad Mexicanos annos Solares æqua fiat translatio.

Judæos, inquit (a) Huetius, inter Græcos degentes, Helleniſtas nuncupatos, non potuiſſe ſancta Volumina ſatis accurate perſequi, quia propter linguæ ſanctæ ignorationem, quam pauci omnino callebant, ad exemplaria Hebraica non poterant recurrere. Fieri ſane potuit, ut cum animum appulerunt ad ſcribendam hiſtoriam, non tam veterum commentariis & priſcis inhærerent memoriis, quam traditionibus propagatis, vel famigerationibus, quod Scriptores faciunt nimis multi — Quod autem ſubjicit Scriptor uterque, Præadamiticus, & Theologo-Politicus nonnulla in Moſaicis libris occurrere, vel obſcura, vel inordinata, vel mutila; hac præſcriptione contenti addere ſufficiat: Verbum Dei, primum lapidibus, tum deinde libris, chartis, membranis fuiſſe mandatum, & hominum manibus vulgo uſurpatum; vere theſaurum in vaſis fictilibus, primum digito Dei, aut Moſis fuiſſe ſcriptum; tum deinde digitis aliorum hominum, eorumque ſæpe incurioſorum, aut ſocordium, aut indoctorum; hinc in leviculis quibuſdam rebus, ad fidei dogmata neutiquam pertinentibus, mendas, ſi forte, aliquot irrepſiſſe, nec in Pentateucho ſolum, ſed & in reliquis Scripturæ Sacræ libris vitia hujuſmodi inoleviſſe, ut ex emendationibus Scribarum, & ex variis lectionibus orientalium, & occidentalium, & ex

(a) *Propoſ. 4. cap. 2. 11. & 14.*

ex illis Ben Afcher, & Ben Nepthali apparet. Quare nihil de librorum illorum auctoritate decerpitur — Neque eo tamen favere vel tantillum volumus nefariæ Muhammedaurorum, Anabaptiftarum, & Servatonorum doctrinæ, qui depravata penitus & adulterata fcifcunt Veteris Teftamenti volumina; non in minutis tantum, quod facile concederemus, fed in gravioribus etiam, quod falfum effe Viri docti pluribus jam demonftrarunt — Gentis Sinenfis, quæ magna floret ingenii & eruditionis laude chronologiam nobis reprefentavit Martinus Martinius: quam fi quis ad calculos redegerit, tantam deprehendet cum textu Mofaico congruentiam, ut lux accedat & robur Mofaicis annorum computationibus. Hactenus Huetius. Samuel autem Shuxford, in Præfatione de mundi ætate, addit, temporibus Davidis & Salomonis anni correctionem apud Ifraelitas factam fuiffe; aliamque computandorum annorum methodum ufurpaffe Judæos poft Babylonicam captivitatem; propterea, fubdit, difficillimum effe, antiquæ mundi ætatis juftam annorum chronologiam ftatuere.

Per hanc autem difcrepantiam, inquit (a) Auguftinus, Hebræorum Codicum (qui nunc quoque a Judæis circumferuntur) atque noftrorum, exoritur illa famofiffima quæftio, ubi Mathufalem quatuordecim annos vixiffe poft Diluvium computatur, cum Scriptura ex omnibus qui in terra tunc fuerunt, folos octo homines in Arca exitium commemoret evafiffe Diluvii, in quibus Mathufalem non fuit — Sed cum dixero, continuo refertur illud Judæorum effe mendacium, de quo fuperius fatis actum eft: nam feptuaginta Interpretes laudabiliter celebratos Viros non potuiffe mentiri. Ubi fi quæram, quid fit credibilius, Judæorum Gentem, tam longe lateque diffufam, in hoc con-

(a) *Lib. 15. cap. 11. & 13. de C. D.*

conſcribendum mendacium uno conſilio conſpirare potuiſſe, & dum aliis invident auctoritatem, ſibi abſtuliſſe veritatem; an ſeptuaginta homines, qui etiam ipſi Hebræi erant, in uno loco poſitos, quoniam Rex Ægypti Ptolemæus eos ad hoc opus adſciverat; ipſam veritatem Gentibus alienigenis invidiſſe, & communicato iſtud feciſſe conſilio, quis non videat, quid proclivius faciliuſque credatur? Sed abſit ut prudens quiſpiam, vel Judæos ejuslibet perverſitatis atque malitiæ tantum potuiſſe credat in Codicibus tam multis & tam longe lateque diſperſis: vel ſeptuaginta illos memorabiles Viros hoc de invidenda Gentibus veritate unum communicaſſe conſilium. Itaque illa diverſitas numerorum aliter ſe habentium in Codicibus græcis & latinis, aliter in hebræis, nec malitiæ Judæorum, nec diligentiæ vel prudentiæ ſeptuaginta Interpretum, ſed ſcriptoris tribuatur errori. Parvi igitur faciendam eſſe illam annorum varietatem conſtat; ſiquidem anni ſtant in vita æterna: hic autem tranſeunt, immo pereunt. Hactenus Auguſtinus. Communior autem opinio fert, ſcriptorum incuria factum, ut in quibuſdam exemplaribus corrupta ſit annorum ſeries. Porro animadverſione digna eſt uſitata antiquorum ſcribendi ratio, etiam in ſacris Codicibus exarandis; in vetuſtiſſimis enim Codicibus manuſcriptis ita litteræ notatæ & diſpoſitæ reperiuntur, ut ſimul connectantur, nullo interpoſito intervallo, quo a verbis verba diſtinguerentur; quum autem iſte ſcribendi modus non levem legentibus difficultatem afferret, puncta quædam addita ſunt, & paulatim interpunctionis uſus introductus eſt, quo facilior lectio redderetur, ut jam Erudito cuique compertum eſt. Hinc liquido apparet, quam facile in exarandis exemplaribus vetuſtiſſimis errores irrepere potuerint. Ceterum, quod prodigioſum

 eſt,

eſt, cuncta Judæorum, Græcorum, Latinorumque exemplaria in doctrina, hiſtoria, & gravioribus ita conſona ſunt, ut in hoc quoque divina providentia manifeſta reddatur, ſervando incorrupta ea omnia, quæ ſcire oportet. Quæ autem pars Moſis, ſi in minutis exſcriptores aliqui exemplarium erraverunt? Prudens quiſpiam neque in minutis, neque in gravioribus exſcriptorum errores auctori imputat.

Aliqua quidem temporum ratio, in hiſtoria potiſſimum, ſervari debet, ut videatur quod prius, quidve poſterius factum ſit; propterea unicuique licet eam ſequi chronologiam, ſapientum Virorum uſu receptam, qui probe agnoverunt, fruſtra multiplicari annos, in quibus memorabilia geſta haud enuntiari queant; quum ad antiquiſſimæ hiſtoriæ integritatem ſufficiat rerum, eventuumque memorabilium exacta deſcriptio; ita tamen ut, non inverſo temporum ordine, ſuo quæque loco res dicendæ dicantur. Cenſeo itaque de vera mundi ætate non eſſe curioſius inquirendum, deficientibus jam originalibus Moſis Annalibus, & exſtantibus tantum exemplaribus de hac re diſcrepantibus; qua de re finem imponam aureis verbis ampliſſimi Cardinalis Quirini, qui in ſua, ſæpius laudata Proluſione, elegantiſſime ſic ait: „ Quum Moſaicorum Annalium lectionem perutilem „ dico, non ita intelligi velim, ſi quis id unum ſpectet, „ ut totus in chronologicis tricis atque impedimentis mo- „ retur. Non capiunt pectoris anguſtiæ hujus ſanctiſſimæ „ hiſtoriæ dignitatem; ſed in hac re, ut aliis etiam pleriſ- „ que, imitari oportet Octavianum Cæſarem, qui, referen- „ te Svetonio, in evolvendis utriuſque linguæ ſcriptoribus „ nihil æque ſpectabat, quam exempla publice vel priva- „ tim ſalubria, eaque ad verbum excerpta, aut ad dome- „ ſticos ſuos, aut ad exercituum provinciarumque Recto- „ res mittebat, prout quiſque admonitione indigeret.

Rerum

CAPUT VII.

Rerum initia, celsissima capita, & quidquid ad substantiam religionis spectat, non ab Hebræis in Gentes pervenisse ostenditur.

QUum plures scriptores, exquisita eruditione præditi, in exteris quibusdam nationibus, quibuscum consuetudo intercessit, haud obscura repererint earum vestigia rerum, quæ in Mosaicis Annalibus continentur, in eam adducti sunt sententiam, ut earundum rerum notionem ab Hebræis commerciorum caussa in ceteras Gentes pervenisse putarint. Animadvertentes insuper apud nonnullos Ethnicos populos Abrahami & Mosis nomen celebrari, usumque circumcisionis vigere, existimarunt, Gentes omnes ab Hebræis mysteria religionis didicisse. Qua in re, quantum scriptores isti erraverint, ex eo deducitur, quod non omnium Gentium, quotquot in Orbe sunt, ut par erat, historias, traditionesque percurrerint, sed de quibusdam dumtaxat singularibus populis notiones, moresque exploraverint; quod utique certum est, ad proferendam de universo hominum genere sententiam nihil omnino conferre, quum historia universalis ex omnium Gentium historiis & traditionibus in unum congestis, componatur. Ad cognoscendum id, quod cunctis mortalibus commune est, nulla via tutior data est, quam historia universalis, in qua, tamquam in speculo, animatam humani generis effigiem cernere possis. Historici singularum nationum, quamquam nonnulli summa diligentia res gestas populorum, de quibus scripserunt narraverint; in hoc tamen fœde erraverunt, quum absque notitia universalis historiæ, de universo hominum genere judicium

protulerunt. Tales homines aſſimilantur iis, qui mores cernentes nonnullarum inſignium Urbium, totius Orbis ordinem ſe comprehendiſſe putant. Sicut enim, ut in ſimili verſer, veram ideam animalis e ſejunctis, atque divulſis cujuſdam bruti partibus percipere non poſſumus, ſed juſta idea animati bruti tunc tantum efficitur, quum oculos conjicimus in eas partes ſimul conjunctas & animatas, ut tota viventis bruti illius ſtructura deſiderat; ita quidem e disjectis atque diſperſis hiſtoriæ partibus, cujuſmodi ſunt ſingulorum populorum hiſtoriæ, totius humani generis notiones haurire haud poſſumus; niſi prius inter ſeſe comparatæ ſint ſingulæ omnium populorum hiſtoriæ, deinde ſimul conjunctæ, & in unum veluti animatum corpus redactæ. Hinc factum eſt, ut celeberrimi Viri, Boſſuetus, Picardus, Voſſius, Laſitavius, aliique, quamquam alio reſpiceret aſſumtum ab illis argumentum, in hiſtoria tamen univerſali verſati, ultro & aperte faſſi ſunt, celſiſſima principia & religionis myſteria continuata majorum ſuorum traditione Gentes omnes percepiſſe.

Ad examen itaque hujuſce rei propius accedendo, notum eſt, ut exordiar a Scripturis ſanctis, quod cum Gentes cœpiſſent miſcere ſimplici primorum Patriarcharum cultui ſuperſtitioſos ritus, Deus elegit Abrahamum, ut ex ejus ſemine fieret populus ſermonum Dei, & veræ religionis fidelis depoſitarius, & cuſtos; inſuper Deus mandavit, ut populus iſte electus circumciſione ſignaretur. Mos quidem circumciſionis ad alias Gentes pervaſit, quæ conſuetudinem deinceps cum Abrahamo, aut ejus deſcendentibus, ſive ipſæ per ſe, aut interpoſitis aliis nationibus habuerunt. Profecto concedendum eſt, ab hac fonte in illas Gentes circumciſionis ritum deſcendiſſe: non eſt autem id, de quo agitur. Noſtra præſens alia eſt quæ-

ſtio;

ſtio ; diſquiſitio enim eſt de celſiſſimis principiis religioniſque myſteriis: & unde apud omnes populos eadem perſuaſio proceſſerit. Præterea nullo modo probatur, Gentes, quæ antiquitus circumciſionem adoptarunt, de ſummis quoque capitibus ab Hebræis fuiſſe edoctas. Immo ex Geneſi (*a*) oppoſitum videtur, dum Sichemitæ, jam idololatria polluti, aſſenſum præbuerunt circumcidendi cunctos maſculos. Quum autem idololatria, de qua in libro ſequenti habendus eſt ſermo, nihil aliud ſit, niſi veræ religionis corruptio; ſponte conſequitur apud omnes idololatras jam fuiſſe veram religionem; non enim poteſt corrumpi, niſi id, quod prius ſanum erat. At ubi Gentes, quæ antiquitus circumciſionem adoptarunt ad reliquas incircumciſas nationes referantur, in exiguo admodum numero apparent, ut neque veriſimili conjectura adverſariorum propoſitio firmari poſſit. Præterea neque Abrahamo, neque Moſi, neque ulli Hebræorum ante Redemptoris adventum a Deo mandatum fuit, ut ad Gentes irent, & eas circumciſione, ſive Moſaicis ritibus initiarent; unde S. Gregorius Papa (*b*) inquit: „ Antea dictum fuerat: in viam Gentium ne „ abieritis; nunc autem: prædicate omni creaturæ. Hoc autem dictum eſt ea nimirum ratione, quod ante Redemptoris adventum incircumciſis quoque Gentibus ſatis erat, ut eam ſervarent cultus & morum rationem, quam primi totius humani generis Patriarchæ ſervaverunt & filiis ac nepotibus tradiderunt, quæ omnia accurato traditionis magiſterio ad poſteros omnes manarunt, ut ſe ad naturalis, ſic nuncupatæ, legis præſcripta conformarent; ad quæ cuncta obſervanda & Abraham ipſe & poſteri ejus obſtricti fuere, ſuperaddita tantum circumciſionis lege in ſignum peculiaris fœderis, quæ omnia repetita, & reſtaurata

(a) *Geneſ. cap.* 34. & 35. (b) *Homil.* 29. *in Evang.*

rata fuerunt in lege Mosis, additis tantum quibusdam novis ritibus, qui e diametro superstitiosis a Gentibus invectis adversabantur. Tempore autem reparatæ salutis repetita fuit naturæ lex, quæ in Decalogo Veteris Testamenti exarata fuerat; institutique novi ritus, qui promissum Messiam jam concessum fuisse demonstrarent; propterea sublatis ritibus antiquis, qui promissum Redemptorem significabant; ea mysteria substituta fuere, quæ concessum Messiam præseferunt; hinc liquido apparet, omnes Gentes de adventu Salvatoris instruendas fuisse, neque amplius vigere antiqua Patriarcharum Sacrificia, quæ ad promissum Redemptorem referebantur. Fœdus igitur pactumque, quod cum Israelitico populo initum fuerat, incircumcisas Gentes ab æternæ salutis spe haud excludebat, dummodo cum timore Dei justitiam conjungerent. Quod plane consuitur ex Actis Apostolorum, ubi describuntur nonnulli homines justi apud Deum, incircumcisi, inter idololatras nati, atque alti, inter quos numeratur Cornelius, ad quem accedens Petrus, coram multis, qui illuc convenerant, dixit (a) ad illos: „ Vos scitis, quomodo abominatum sit Viro „ Judæo conjungi, aut accedere ad alienigenam: sed mihi „ ostendit Deus, neminem communem aut immundum „ dicere hominem: propter quod sine dubitatione veni „ accersitus. Petentibus ergo omnibus, qui illic aderant, „ audire quæcumque a Deo præcepta erant Petro: tum „ Apostolus, in veritate, ait, comperi, quia non est per- „ sonarum acceptor Deus, sed in omni Gente, qui timet „ eum, & operatur justitiam, acceptus est illi. Hoc idem confirmatur ex Scripturis sanctis Hebræorum, ubi sic (b) legitur: „ Respicite filii nationes hominum, & scitote, „ quia nullus speravit in Domino & confusus est.

Ex

(a) *Actor. Apostol. cap.* 10. (b) *Eccl. cap.* 2.

Ex utraque item historia, hoc est populi Dei & Gentium, liquido apparet, celcissima principia, eaque omnia, quæ ad substantiam religionis spectant, ab Hebræis Gentes haud didicisse. Cum enim superstitio apud Gentes in diem magis magisque augeretur, Deus elegit Mosem, per quem Israelitico populo novos tradidit ritus, omnino Gentium ritibus contrarios, ne electi populi sacra, exemplo Ægyptiorum proximarumque regionum, superstitione polluerentur. Harum Gentium sacra, idololatriæ labe conspersa, integro libro spectanda exhibet Spencerus, in quo ostendit, novos Mosaicos ritus ex adverso instituos fuisse, ne aliqua similitudine servata, Israeliticus populus ad illarum Gentium cultum transiret. De hac rituum dissimili Mosis institutione Tacitus sic (*a*) inquit: „ Moses, quo sibi in posterum Gentem firmaret, novos „ ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. Pluraque idem Tacitus (*b*) ad Hebræorum ludibrium comminiscitur. Strabo, libro decimo sexto, inquit: „ Profanos Ægy„ ptiorum mores exosum Mosem, collecta ingenti pio„ rum hominum multitudine concessisse in Judæam; illic„ que fixis sedibus, & sanctis Dei colendi ritibus institutis, „ abjectoque potissimum & ejurato Idolorum cultu, non „ tam vi & armis, quam pietate imperium confirmasse: „ verum deinde urgentibus Judæorum animis, primam „ religionem superstitionibus fuisse labefactatam, & quæ„ situm sanctitate ac integritate imperium gentem nefariam tyrannide & latrociniis auxisse. Hinc David (*c*) ait: „ posuisti nos in opprobrium vicinis nostris, subsanatio„ nem & derisum his, qui sunt in circuitu nostro. Similiter Tobiæ libro sic (*d*) legitur: „ Traditi sumus in dire„ ptionem, & captivitatem, in mortem & in fabulam „ &

(a) *Annal. 21. lib. 5.* (b) *Histor. lib. 5.* (c) *Psal. 43.* (d) *Cap. 3.*

„ & in improperium omnibus nationibus, quæ ſunt in cir-
„ cuitu noſtro. Potiſſima autem cauſſa calamitatum, quas Hebræorum natio a Gentibus perferebat odium religionis fuit. In Exodi capite primo ſic legitur: „ Oderantque
„ filios Iſrael Ægyptii & affligebant illudentes eis. At-
„ que ad amaritudinem perducebant vitam eorum operi-
„ bus luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terræ
„ operibus premebant. Dixit autem Rex Ægypti obſte-
„ tricibus Hebræorum, quarum una vocabatur Sephora,
„ altera Thua, præcipiens eis: Quum obſtetricabitis He-
„ bræas, & partus tempus advenerit, ſi maſculus fuerit in-
„ terficite eum: ſi femina reſervate. Nabuchodonoſor compellebat Judæos ad Idola colenda, teſte Daniele capite ſecundo. Neque hac immanitate contentæ Gentes, quæ cum Hebræis conſuetudinem habuerunt, Templum ipſum ſacrilegis ſuperſtitionibus replebant; ſic enim ſcriptum eſt in Hiſtoria (a) Machabæorum: „ Ut audierunt Gentes in
„ circuitu, quia ædificatum eſt Altare, & Sanctuarium
„ ſicut prius, iratæ ſunt valde, & cogitabant tollere genus
„ Jacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de po-
„ pulo & perſequi. Eadem de cauſſa ſeditio facta eſt Judæorum, ut refert Flavius de bello Judaico, adverſus Romanos, qui Templi ſanctitatem ſuperſtitionibus læſerant. Et libro primo contra Apionem idem Flavius ſic ait: Quare quamquam & maledictis impeti ſolent (Judæi) a vicinis, adveniſque, & injurioſe ſæpe tractati ſunt a Perſicis Regibus & Satrapis, non poſſunt a ſententia deduci, ſed pro ea maxime omnium, forti animo omne genus cruciatus, ſæviſſimaſque mortes ſubeunt, nec adduci poſſunt, ut patria inſtituta abdicent. Cum aliquando apud Babylonem eſſet Alexander, & vellet is Beli Templum, quod con-

(a) *Lib. 1. cap. 5.*

conciderat, reponere, legitur, ſolos Judæos non opitulatos; immo & verbera & mulctas graves pertuliſſe. Hactenus Flavius.

Videamus modo quid ſcripſerint Ethnici de Gente Hebræa, cum qua conſuetudinem habuerunt. De Hebræis Tacitus ſic (*a*) loquitur: Plurimi auctores conſentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, Regem Bocchorim, adito Hammonis Oraculo, remedium petentem, purgare Regnum, & id genus hominum, ut inviſum Diis — Hieroſolymæ Urbis ultimum excidium traditurus idem Tacitus: Compoſito agmine, cuncta explorans (Romanorum Imperator) paratuſque decernere, haud procul Hieroſolymis caſtra facit. Sed quia famoſæ Urbis ſupremum diem tradituri ſumus, congruens videtur primordia ejus aperire. Judæos Creta Inſula profugos, noviſſima Lybiæ inſediſſe memorant, qua tempeſtate Saturnus vi Jovis pulſus ceſſerit Regnis — Quidam regnante Iſide, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hieroſolymo, ac Juda proximas in terras exoneratam. Plerique Æthyopum prolem, quos Rege Cepheo metus atque odium mutare ſedes perpulerit. Sunt qui tradunt, Aſſyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Ægypti potitos, mox proprias Urbes, Hebræaſque terras, & propiora Syriæ coluiſſe. Clara alii Judæorum initia — Profana illic omnia, quæ apud nos ſacra: rurſum apud illos conceſſa, quæ apud nos inceſta. Effigiem animalis, quo monſtrante, errorem, ſitimque depulerant, penetrali ſacravere; cæſo Ariete velut in contumeliam Hammonis. Gens ſuperſtitioni obnoxia; apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promtu: ſed adverſus omnes alios, ſic concludit, hoſtile odium. Item Strabo (*b*) inquit: „ Moſem

 „ im-

(a) *Hiſtor. lib.* 5. (b) *Lib. Georg.* 14.

„ immane adversus ceteras Gentes odium indixisse ; & „ Judæos nihil præter nubes & cœli Numen veneratos. Plutarchus autem in sympoſio Judæos calumniatur, quod Bacchi sacra celebrent. Alii, ut (*a*) apud Plinium, Mosem ipsum, tamquam magicæ factionis auctorem calumniati sunt. Sed & (*b*) Apulejus inter famosos Magos Mosem celebrat. Hinc Flavius acerbe questus est, tot maledictis impeti nationem suam, ubi (*c*) ait : Quoniam vero multos video, qui maledictis, sermonibusque malo animo a quibusdam jactatis, fidem habeant, eaque, quæ ego de antiquitate scripsi, non credant, & recentiorem Gentem nostram esse colligant ex eo, quod nulla ejusdem mentio facta fuerit apud celebres Græcorum historicos; quia neque negotiationibus gaudemus, neque eorum caussa nobis consuetudo cum aliis Gentibus est. Neque Herodotus, neque Thucydides, nec omnino alius eorum æqualis scriptor meminerit, sed sero & vix tandem eorum nomen auditum est. Idem Flavius (*d*) addit, Hebræorum linguam, & scripturas ignotas fuisse Gentibus. Versio enim Sacræ Scripturæ facta est Ptolemæi ætate, qui regnavit post Alexandrum Macedonem, quod tempus fuit fere extremum Judaicæ Reipublicæ. Scaliger autem, aliique post Scaligerum nonnulli scripserunt ante Ptolemæum Philadelphum Græcam Mosis interpretationem exstitisse. Profecto quamquam hoc verum esset, quum a tot supra recensitis celeberrimis Græcis Latinisque scriptoribus de Hebræorum scriptura nulla omnino mentio facta videatur, consequens est, dictas versiones apud Gentes, ætate illorum scriptorum, non fuisse pervulgatas. Quod a Flavio ipso confirmatur, dum ipse, ut supra, ait: Hebræorum linguam, & scriptu-

(a) *Lib.* 30. *cap.* 1. (b) *Apolog.* 2. (c) *In Prolog. lib.* 1. *contr. Apion.*
(d) *Antiq. Jud. lib.* 12. *cap.* 2. *& lib.* 20. *cap.* 18.

ſcripturas ignotas Gentibus fuiſſe, quamquam alibi de verſione Græca, regnante Ptolemæo, diſerte ſcripſiſſet. Mirum igitur non videbitur, ſi exteri homines, qui conſuetudinem cum Hebræis habuerunt, non niſi perperam de eorum origine, ac religione ſcripſerint; propterea quod ſero, & vix tandem a Græcis, & Romanis nomen eorum auditum eſt; atque etiam a cunctis Gentibus antiquis & recentioribus, cum quibus Hebræorum conſuetudo interceſſit, diverſæ religionis cauſſa ſpreti, odioque implacabili habiti ſunt.

Quam noſtram ſententiam, ut magis perſpicuam faciamus, maxime eidem favere animadvertimus, quod plurimæ, etiam noſtri Hæmiſpherii regiones priſcis illis temporibus penitus ignorabantur. Antiquorum enim temporum frugalitas fecit, ut populi non eſſent commercii & lucri cupiditate ducti; ita ut cum populis haud longe diſſitis, ſtante idiomatum varietate, inter ſeſe nulla conſuetudo intercederet; aut eſſent omnino ignoti, quos bellum deinde aperuit. Profecto in hoc ipſo noſtro Continenti erant plures Gentes inter ſe ignotæ; nam Germania, teſte (a) Plinio „ multis poſtea annis, nec tota percognita eſt. Tota quippe Germania cognita haud erat ætate T. Veſpaſiani, cui Plinius ſuam inſcripſit hiſtoriam. Item Tacitus, libro de moribus Germanorum, inquit: „ Nuper cognitis „ quibuſdam Gentibus, ac Regibus, quos bellum aperuit. Africa autem meridionalis, Regna orientalia, Sinenſes, Japponenſes, aliæque orientales regiones detectæ fuerunt anno milleſimo quadringenteſimo nonageſimo ſeptimo reparatæ ſalutis, teſtibus Vaſco Gama, Lopes, Maffejo, Cavazio, aliiſque, quos referre ſupervacaneum cenſeo, quum ſit res fere apud omnes vulgata. Magnetici enim

(a) *Lib. 4. cap. 14.*

acus usu reperto de universo Orbe terraqueo facta est una cunctarum Gentium civitas, cujus amplissimæ Urbis vicos, plateas, domus mente peragravimus, moribus institutisque attente exploratis; quæ omnium populorum consuetudo facta est, post inventum magnetis usum, de quo Milliet de Chales, in mundo mathematico verba faciens, refert, inventum fuisse millesimo trecentesimo circiter anno Christi; magnumque dicit divinæ providentiæ miraculum, ut dissitæ toto Oceano, & prius ignotæ nationes innotescerent, & Christianis ritibus imbuerentur. Postquam enim Lusitani fere immensa navigatione Æquatorem, & Capricorni tropicum prætermensi, Athlanticum Oceanum, ac tot Insulas aperuissent, magna ingeniorum æmulatione excitata, multi eluxere, qui admirabili Oceani explorandi ausu parem nominis splendorem quæsitarunt. Inter hos Christophorus Columbus, natione Genuensis, Ferdinandi Hispaniarum Regis auspiciis, incredibili navigatione suscepta, ad Fortunatas Insulas profectus, atque inde vastissime in Occidentem vela dirigens post navigationem triginta dierum ad eas tandem Insulas pervenit, quas ipse Hispaniolam atque Dominicam nominavit; deinde Americus Vesputius alias Occidentales regiones aperuit, a quo ille novus Orbis Americæ nomen accepit. Successere dehinc alii atque alii, qui interiore navigatione sensim plures Insulas scrutabundi invenerunt. Multos post annos ex Jucathana Insula in Continentem transgressus Ferdinandus Cortesius, Mexicanam terram aperuit, quam Carolo Cæsari, ejus nominis V subegit, & universam eam terram novam Hispaniam appellavit. Post hæc paulatim diversorum inventione regio omnis, majoribus nostris omnino incognita, tametsi amplissima, innotuit.

Ut

Ut autem in id desinat sermo, unde & initium sumsit, tantum sane abest, ex hactenus dictis, & infra dicendis, ut celsissima principia, divinique cultus rationem ab Hebræis Gentes etiam, quæ cum illis consuetudinem habuerunt, didicerint; quin ex adverso, ut ex Scripturis Sanctis, Hebræorum plurimi puritatem religionis sæpe sæpius Gentium ritibus labefactaverint. Sed & alii Judæorum, qui cum Græcis, postremis Judaicæ Reipublicæ temporibus, societatem inierunt, aut Epicuream, aut Peripateticam Philosophiam amplexati sunt. Præterea adversariorum assertio, quæ ex historicarum numero est, certis Gentium, aut saltem Hebræorum monumentis fulciri debuerat; At ubi sunt hæc monumenta, quæ evincant, Gentes de religione ab Hebræis fuisse edoctas? Hanc laudem numquam Genti suæ dederunt Hebræorum scriptores, quod certe fecissent, tunc maxime, quum religionis caussa a Gentibus tot maledictis Hebræorum natio impetebatur. Ex adverso autem, capite primo hujus libri, uberrime demonstravimus, in hoc Hebræos, & reliquas omnes nationes convenire, a Deo ipso, sive ministerio Sanctorum Angelorum primos humani generis Patriarchas divinitus edoctos fuisse; Deumque docuisse rationem colendi sui; hinc continuata majorum traditione, moribusque inserta, religio invecta fuit in quamlibet regionem ab iis, qui primi regionem aliquam incoluerunt, & primas plantationes fecerunt; immo antiquissimæ Gentes servaverunt simplicem Dei cultum, haud illi dissimilem, quem de primis Patriarchis exhibet Moses, de quo in libro sequenti erit sermo; propterea hac de re adversariorum sententiam ad fabulas demandandam esse censeo. Extremis quoque Reipublicæ Judaicæ temporibus religionis suæ arcana Judæi Gentibus occultabant; sic enim S. Hieronymus,

Præ-

Præfatione in Pentateucum ad Desideratum, postquam exposuit, multa de Veteri Testamento promulgari ab Apostolis, & Evangelistis, quæ neque in exemplaribus septuaginta Interpretum, neque in translatione Theodotionis scripta sunt, inquit: „ Caussas erroris non est meum exponere, Judæi prudenti factum dicunt esse consilio, ne „ Ptolemæus unius Dei cultor, etiam apud Hebræos duplicem Divinitatem deprehenderet; quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere videbantur. Denique ubicumque sacratum aliquid Scriptura testatur de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt: ut & Regi (hoc est Ptolemæo) satis facerent, & arcanum fidei non vulgarent. Profecto primigenia traditio, quæ complectitur totum id, quod ad universum genus humanum spectat, viget & vigebit; quamquam enim apud nonnullas Gentes fabulosis narrationibus immixta videatur, quod luculenter in libro sequenti tradetur; hoc tamen non obstitit, quominus traditio isthæc apud omnes Gentes, divini luminis veluti sydus, altum perpetuo tenuerit, & inconcussa permanserit, utpote quæ semper habita est inter humanæ naturæ subsidia, ab optimo Conditore constituta.

Quo-

CAPUT VIII.

Quomodo in hominibus conservatæ sint rerum notiones, de quibus supra dictum est, studiose inquiritur.

IMprimendis in homine cognitionibus rerum, nihil verbis docentium aptius est; ad hæc enim percipienda aures ita comparatæ sunt, ut quidquid eis instilles, in phantasia distincte imprimatur, & ab intellectu cognoscatur. Cuncta etiam, quæ ad sensus exteriores appellunt, in illis mirabilibus phantasiæ sedibus exacte pinguntur; eaque omnia anima intelligit: quotiescumque libet ad examen revocat, additque sua cogitata, quæ & ipsa quoque in phantasia imprimuntur. Janua nostræ loquelæ est auditus; hinc surdus a nativitate mutus est. Characteres omnes, quibus humana phantasia fecundatur, anima probe intelligit; propterea phantasia omnium nostrum naturalis liber est, naturæ characteribus exaratus; & libri ipsi arte conscripti, in auctorum phantasia prius descripti erant. Præcipua parentum cura studiumque videtur, suis liberis a pueritia religionis dogmata morumque tradere disciplinam, ac ut ea opere compleant, enixe pueros excitare. Quod autem cunctis parentibus commune videtur, idem de Protoplastis dicendum est; hinc ea omnia, quæ Adam, tradente Deo, didicerat, rerumque initia, quæ propriis, ut ita dicam, manibus tetigerat, filiis suis exacte tradidisse; ab his filiis suis & nepotibus tradita fuisse, quæ eadem methodo ad posteros traducta, in universum denique humanum genus pervulgata sunt; omnes enim coloniæ, e quibus nationes conflatæ sunt, primævas traditiones,

nes, in uniuſcujuſque phantaſiæ libro exaratas, ſecum ferebant. Profectò humanum genus comparari poteſt fluvio placide decurrenti; aquæ enim, quæ ſenſim ſine ſenſu ſuccedunt, videntur primæ, quum idem appareat aquarum aſpectus. Idem fere evenit in humana generatione, quamvis quotidie alii naſcantur, alii moriantur, in tot ſæculorum ſerie fere idem in ſingulos dies apparet hominum aſpectus, quamquam tot generationes tranſierint; hinc eodem naturali curſu de generatione in generationem tranſeunt majorum traditiones, quæ ſæculorum omnium ſuffragio, quaſi aquarum ſibi invicem ſuccedentium mole, feruntur.

Moſes ipſe, in teſtimonium veritatis ſuorum Annalium, populi traditiones vocat, ubi ad populum verba faciens, (*a*) ait: „ Memento dierum antiquorum, cogita „ generationes ſingulas. David quoque ad majorum traditiones reſpiciens, (*b*) inquit: „ Memor fui operum „ Domini: & memor ero ab initio mirabilium tuorum. „ Quanta audivimus, & cognovimus ea: & Patres noſtri „ narraverunt nobis — In æternum Domine verbum tuum: „ in generationem, & generationem veritas tua — Deus „ auribus noſtris audivimus: Patres noſtri annuntiaverunt „ nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, & in „ diebus antiquis. Ad hanc primigeniam traditionem, in ſupra citata aurea Proluſione, reſpiciens doctiſſimus Cardinalis Quirinus ait: „ Narrantur enim a Moſe atrocia Iſraelitarum crimina, blaſphemiæ, perduelliones, „ ſeditiones, libidines, quibus quum tota natio ſummo „ dedecore, turpiſſimaque labe notatur, nunquam in hunc „ furorem conſenſiſſent, ut illis Annalibus non humanam „ tantum, ſed divinam auctoritatem adjungerent, ſi quo-

„ quo

(a) *Deuter. cap.* 32. (b) *Pſal.* 76. 77. 118.

„ quo modo ut fabulosos atque commentitios ejus Annales „ rejicere potuissent, eoque magis quod per ipsos non injuriosis tantum narrationibus fidem adhibere, sed durissimæ legis jugo refractaria colla subjicere adigebantur. Animadvertens quoque Eruditissimus Bossuetus, Mosem, ad populum loquentem, in medium protulisse majorum traditiones, Epit. Hist. Univers. concludit: „ Mosem texere potuisse suos Annales majorum traditionibus: ad„ ditque, legis naturæ tempus ita nuncupatum fuisse, eo „ quia cuncta hominum officia solis majorum traditioni„ bus, & humana ratione fuissent constituta. Priscis enim temporibus in solo memoriæ sinu, tamquam in populorum scrinio, ea quæ a primis Patriarchis tradita fuerant, posteri deponebant. Tempore quoque legis scriptæ naturalis traditionum usus servatus est; Moses enim mandavit, ut & scriptis mandaretur, & populi memoriæ traderetur canticum, in quo Moses rerum initia, capita summa, & mirabilia Dei opera spectanda exhibet, ubi sic (a) inquit: „ Nunc itaque scribite vobis canticum istud, „ & docete filios Israel, ut memoriter teneant, & ore „ decantent.

Antiquissimus autem videtur canticorum usus, in quibus expressa erant ea omnia, quorum memoriam apud posteros servare volebant. Certum est, ut diserte loco supra citato tradit V. Cl. Bossuetus, ab antiquissimis canticorum usum invectum fuisse, quæ in frequentioribus hominum cœtibus canebantur, ne mirabilium memoria paulatim obliteraretur; unde Poesis origo, variis modis inde mutatæ: antiquior autem ea est, quæ adhuc exstat in antiquorum canticis, & odisseis. Apud Israelitas quoque canticorum usum viguisse manifestum est; nam Moses, in-

(a) *Deuter. cap.* 32.

quit Bossuetus, initium tantum plurium canticorum nomi nat, quum illorum reliquum jam notum esset populo: demum concludit, Mosem ipsum duo cantica composuisse. Flavius (a) testatur „ quod suo etiam ævo Levitæ in so„ lemnitatibus Hymnos canebant. Apud reliquas quoque Gentes canticorum usus frequens fuit. Cæsar in sexto de antiquis Gallis inquit: „ Magnum ibi numerum versuum „ ediscere dicuntur; itaque nonnulli annos vicenos in di„ sciplina permanent; neque fas est ea litteris mandare, „ & minus memoriæ studere, qui exercentur in litteris. Hinc Plinius (b) vocat „ memoriam, necessarium maxi„ me vitæ bonum. Licurgus antiquissimus Spartanorum legislator in prima lege vetuit, ne suæ leges scriptis mandarentur; dicebat enim, ad perpetuitatem satis esse, ut memoriæ, & usui traderentur, teste Plutarcho in vita Licurgi. Tacitus libro de moribus Germanorum, sic ait: „ Celebrant Germani carminibus antiquis (quod unum „ apud illos memoriæ, & Annalium genus est) Tuisto„ nem Deum, terra editum, & filium Mannum, origi„ nem Gentis, conditoresque. Cavazius (c) refert, Æthyopes rerum mirabilium memoriam servasse poeticis quibusdam canticis, quæ in cœtibus recitant. De Sinensibus Picarcus (d) tradit, Poesis & canticorum antiquissimum apud Sinenses usum fuisse, & adhuc vigere, quæ tamen cantica nullis referta sint fabulis, contra ac Græcorum, & Romanorum Poemata. Additque antiqua Sinensium cantica, in suis libris deinde exarata, religionis mysteria, illiusque Regni historiam exhibere. Idem Picardus (e) de Mexicanis refert, in suis canticis, quæ in Templis canebantur, expressa fuisse rerum initia, religionis arcana, &

præ-

(a) *Lib. 20. Antiq. Jud. cap. 17.* (b) *Lib. 7. cap. 24.* (c) *Lib. 1. n. 336.*
(d) *Tom. 2. de Sinens. relig.* (e) *Tom. 1. de Mexic.*

præcipua Mexicani Imperii monumenta. Petrus Martir in compendio Indiarum occidentalium refert, quod in Americanis regionibus pueri memoriter ediſcunt cantica, in quibus explanata ſunt rerum initia, atque incrementa, ea quæ ad religionem ſpectant; quæque memorabilia bello, aut pace acta ſunt. Theodorus de Bry (a) addit, cantilenas apud Americanos Annalium genus eſſe. Quæ cantilenæ, referente (b) Oviedo, in feſtis ſolemnibus canuntur.

In ſubſidium memoriæ ab antiquiſſimis quædam ſigna excogitata fuerunt, quibus majorum notiones, ſcientiæ, & artes poſteris indicarentur. Horum ſignorum, quæ hieroglyphica nuncupantur, origo a Flavio filiis Seth tribuitur; teſtaturque (c) unam ex his columnis cum hieroglyphicis inſcriptionibus ſuo tempore adhuc exſtitiſſe. Strictim referam ea, quæ uberrime congeſſit hac de re celeberrimo opere Warburtonus: oſtendit antiquitatem hieroglyphicæ ſcripturæ; animadvertit varia a Gentibus adhibita fuiſſe ſigna in explicandis iiſdem rebus; hancque methodi varietatem ab idiomatum varietate ortum habuiſſe demonſtrat; intelligentia enim, inquit, hieroglyphicorum viam referat ad intelligentiam antiquorum idiomatum, ac antiquæ Gentium ſapientiæ. Deinde exhibet varia hieroglyphicæ ſcripturæ monumenta, e. g. antiqui Ægyptii res corporales propriis naturalibus figuris exprimebant; humanas autem ideas, & incorporeas ſubſtantias, reſque, quæ ſub ſenſus non cadunt, ſignis ſymbolicis exprimebant. Profecto in Ægyptiorum Pyramidibus, columnis, aliiſque marmoreis monumentis, noſtro quoque ævo exſtantibus, ſpectanda exhibetur antiqua Ægyptiorum ſcribendi methodus, ac eorum antiqua ſapientia; quidque de Deo, de

 rerum

(a) *Tom. 2. part. 4.* (b) *Lib. 5. cap. 1.* (c) *Lib. 1. cap. 3. Antiq. Jud.*

rerum initiis, de Angelis, & Dæmonibus ſentirent, in ſymbolis expreſſum eſt. Similiter apud Mexicanos hieroglyphica ſcriptura vigebat, & viget: de angue in girum converſa, variis conſperſa maculis, unde aſtrorum motus deſignantur, ſupra locuti ſumus: plures inſuper minores circulos complectitur, quibus appoſitæ figuræ, ac alia ſymbola demonſtrant temporum, ac Regum ſuorum ſeriem, res geſtas, aliaque memorabilia, quorum memoriam perire nolunt. Aliis quoque tabellis, hieroglyphicis impreſſis, Mexicanos uti, quarum unam in Bibliotheca Britanici Regis ſervari, idem Warburtonus teſtatur; & Mexicanos noſtro quoque ævo eadem hieroglyphica ſcriptura uti.

Quoniam autem antiquiſſima hæc ſimplex, res ſignificandi ars, difficilis viſa eſt, præſtantiora ingenia aperuerunt aliam methodum, qua facilius res indicarentur; hinc Ægyptii aut ex circumſtantiis ſubjecti, aut ex inſtrumento reali, ſive metaphorico, aut ex ideis, quæ aliquam intrinſecam, ſive extrinſecam relationem cum ſubjecto haberent, ſymbolicam ſcripturam compoſuerunt: propterea ſi certamen ſignificandum erat, duas manus efficiebant, quarum una arcum, ſcutum altera tenebat: ſi Deum Univerſi Creatorem exprimere volebant, ingentem ſtatuam fingebant ex ore ovum emittentem: ſi Deum Univerſi Moderatorem, navi, ac nauta indicabant. Ex aliqua etiam naturali figura, quæ aut vere ab ipſa natura ita facta eſſet, ſive talis putaretur, ſimile quidpiam ſignificabatur: quamobrem ſi e. g. quis ſilentii ſervator exprimendus erat, fingebatur locuſta, quæ credita eſt lingua carere: ſive a naturali aliqua figura alterius rei ſignificatio ducebatur; unde ex oculo, ſceptroque Rex indicabatur.

Ad indagandam Sinenſium ſcripturam Warburtonus, tranſiens, animadvertit, characteres quibus nunc Sinenſes

utun-

utuntur, quantumvis multum ab eorum antiquiſſimis hieroglyphicis diſtent, ab illis tamen originem duxiſſe. Re vera, inquit, in Sinenſium verbis continentur imagines, quas olim hieroglyphica exprimebant; hinc deducit hieroglyphicam ſcripturam, vel prima mundi ætate, aut a natura eſſe profectam; quoniam inter verba, ac hieroglyphica nihil intereſſe videtur. Antiquiſſima Sinenſium hieroglyphica propriis figuris exprimebantur; deinde ſymbolica, demum compoſita ſubſtituta fuerunt; hæc autem ſunt captu difficiliora, quum occulta myſteria complectantur. Antiquiſſima hieroglyphica ſimpliciter, & ſine involucro naturalibus figuris componebantur: ſymbolica ab abditis rerum qualitatibus ſumebantur: compoſita, ſeu mixta ex propriis naturalibus, & ſymbolicis conſtant. Hactenus Warburtonus. Quum autem Sinenſes ad quodlibet vocabulum hieroglyphicum proprium aptaverint, eorum characteres milleſimum ſexageſimum numerum excedunt, teſte (a) Salmonio. P. Premarius in examine libri Abbatis Renaudot animadvertit, quod quamvis hieroglyphica Sinenſium ſimpliciora, & faciliora videantur, ſi ratio habeatur ſymbolicorum apud Ægyptios; nihilominus ab illis Ægyptiaca ſymbola, in ſignificandis ſublimioribus ideis, atque ſubſtantiis, quæ ſub ſenſus non cadunt, longo intervallo ſuperentur. Fochio primo Imperatori, referente (b) Picardo, Sinenſes tribuunt hieroglyphicorum translationem in characteres, quibus nunc quoque in ſcripturis utuntur. Idem Picardus refert ſcripturas hieroglyphicas antiquorum Perſarum, & aliarum nationum; quum autem fere communia videantur, de iis verba facere ſupervacaneum cenſeo.

Ex animalium, ſequitur Warburtonus, plantarum, & reli-

(a) *Tom. 1. cap. 6.* (b) *Tom. 2. in notis ad Fochium.*

reliquarum rerum figuris ſymbolica ſcriptura conſtruebatur, quemadmodum in Pyramidibus inſculpta cernuntur, in quibus antiquorum doctrina, ac hiſtoria legitur. Porro ex animalium figuris, e quibus ſymbola componebantur, rerumque ideæ, & ſpirituales ſubſtantiæ expreſſæ erant, aliqui putant, ab Ægyptiis animalia culta fuiſſe; longe tamen aliud ſymbola illa ſignificabant, analogice enim ſumebantur, ex. gr. in agno manſuetudinem, in vitulo, aut bove fecunditatem, in cane fidelitatem exprimebant. Ante Urani regnum ab Ægyptiis hieroglyphica in marmore incidebantur; Uranus primus inventor fuit, ut etiam in tabulis pingerentur: hæc ars pingendi ſuam perfectionem acquiſivit regnante Thot, qui eſt Mercurius Ægyptiacus. Alia erat hieroglyphica ſcriptura ſymbolica apud Ægyptios, quæ arcana vocabatur, ſolis Sacerdotibus cognita, quæ myſteria populo non evulganda complectebatur. Hinc Warburtonus concludit, tempore Caſti Joſephi, Jacobi filii, in Ægypto fuiſſe artem ſymbolica hieroglyphica pingendi. Hoc loco addere placet, quod Plutarchus de arcana Sacerdotum Ægyptiorum Philoſophia, libro de Iſide & Oſiride, tradit. „ Qui autem, inquit, e „ bellicoſis creabatur Rex, ſtatim ſe Sacerdotibus dabat, „ ac Philoſophiæ fiebat particeps, pleraque fabulis occul„ tata ac obſcura, veritatis indicia & argumenta habenti„ bus, quod ſane ipſi declarant. De ſcriptura hieroglyphica Tacitus ſic (*a*) inquit: „ Primi per figuras anima„ lium Ægyptii ſenſus mentis effingebant; & antiquiſ„ ſima monumenta memoriæ humanæ impreſſa ſaxis cer„ nuntur. Alii vero ſymbolicam ſcribendi rationem a Phœnicibus originem habuiſſe crediderunt; hinc Lucanus (*b*) ſic cecinit.

Phœ-

(a) *Annal. lib.* 11. (b) *Lib.* 3.

Phœnices primi, si famæ creditur, ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.
Nondum flumineos memphis contexere biblos
Noverat, & saxis tantum volucresque, feræque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.

Moses autem ipse eruditus fuisse dicitur in omni Ægyptiorum sapientia, quæ hieroglyphicis notis continebatur, ut ex Philone, Diodoro Siculo, & Clemente Alexandrino, apud (*a*) Bebelium. De vetustissima consuetudine signandi saxis animi sensa sic Plinius (*b*) inquit: „ In altera (hoc est Insula maris rubri) stellæ lapideæ lit„ teris incognitis. Alibi (*c*) idem Plinius: „ E diverso „ Epigenes apud Babylonios septingentorum viginti an„ norum observationes syderum coctilibus lateribus inscri„ ptas docet, gravis auctor in primis. Qui minimum Be„ rosus, & Critodemus quadringentorum octoginta anno„ rum; ex quo apparet æternus litterarum usus.

Ex difficultate autem percipiendi ea, quæ tot hieroglyphicorum tegumentis occulebantur, perspicacioribus ingeniis occasio præbita fuit, Alphabeti methodum inveniendi, cujus admirabili artificio quidquid mente concipitur, dilucide ac faciliter exaratur. Quinam vero Alphabeti inventores fuerint, in quæstionem revocatur. Alii ab Ægyptiis, ut Gellius: alii a Syris Alphabeti usum repertum dicunt. Plinius autem (*d*) inquit: „ Litteras sem„ per, arbitror, Assyrias fuisse. V. Cl. Fabricius de antiquissima scribendi ratione verba faciens, mentionem (*e*) facit de quodam libro, cui titulus erat, Sepher-Jetzira, hoc est de Creatione Mundi. „ Hujus libri auctor, in„ quit Fabricius, ab antiquis Rabinis Abrahamus diceba„ tur.

(a) *De Eccl. antid.* § 1. (b) *Lib. 6. cap.* 29. (c) *Lib. 7. cap.* 56. (d) *Lib. 7. cap.* 56. (e) *Cap.* 108. & *cap.* 169.

„ tur. Apud Phœnices etiam antiquissimus Alphabeti usus „ fuit, a quibus Chananæos hanc scribendi methodum di- „ dicisse fertur, & ex eo colligitur, quod a Josue de suis „ sedibus expulsi, in Africam profecti, inquit idem Fa- „ bricius, duas posuerint columnas, in quibus litteræ Phœ- „ niciæ insculptæ erant; quarum interpretatio est: Nos illi „ sumus, qui prædonem effugimus Josue Nave Filium. Procopius (a) addit, quod suo ævo adhuc illæ columnæ exstarent. Flavius de Græcis sic (b) loquitur: Iidem sero admodum & vix tandem litterarum naturam didicere. Nam qui vetustissimum illarum usum esse volunt, eas illi sese a Phœnicibus, atque a Cadmo accepisse gloriantur — Neque scriptum omnino apud Græcos, cujus de fide modo constet, Homeri poesi antiquius invenias, at eum post Trojana tempora natum esse nemo non fatetur; immo ne ab ipso quidem litteris suam illam poesin mandatam esse ferunt, sed posterorum memoria propagatam, aliquandiu variis ex cantilenis collectam, demum & contextam fuisse. Quod apud Ægyptios quidem, & Babylonios ex longissimis retro sæculis in rebus conscribendis adhibita fuerit diligentia, quando Sacerdotibus quidem commissum erat. Hactenus Flavius. Apud Herodotum (c) legitur: „ Phœ- „ nices, qui cum Cadmo advenerant, litteras in Græciam „ introduxisse. Plinius loco supra citato inquit: „ Utique „ in Græciam litteras attulisse fertur, e Phœnice a Cadmo „ sexdecim numero; quibus Trojano bello Pallamedem quatuor adjecisse; totidem post eum Simonidem Melium: „ quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles „ decem & octo priscas fuisse scribit, & duo ab Epi- „ charmo additas. Evandri Peloponesiaci opera, referen-

te

(a) *Lib. 2. de bello Vand.* (b) *Lib. 1. contra Apion.*
(c) *Lib. 5. Histor.*

te (*a*) Halicarnasseo, alphabeti usus ad Italos pervenit. Tacitus autem sic (*b*) inquit: „ In Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigenes Arcade ab Evandro litteras didicerunt, a quibus postea ad Romanos pervenerunt; initio quidem paucæ, & aliæ deinde additæ, ut „ viginti quatuor numerum explerent. Hinc, ut ait (*c*) Livius „ Evander miraculo litterarum inter Cœlicolas adscriptus fuit. Warburtonus animadvertit, quod facilitas, quam præstant alphabeti characteres in scribendo, omnes nationes allicere debuisset; nihilominus usus iste nostro quoque ævo non est ab omnibus receptus: ab aliquibus ob ignaviam: ab aliis ob nimiam venerationem, quam pro antiquissimis usibus habent; propterea priscam hieroglyphicam scripturam servant; inter quos culta Sinensium natio recensetur.

Plura de hieroglyphicis, & alphabeti litteris congessit Huetius, quæ strictim referam. Alphabeti, (*d*) inquit, litteræ Phœnicibus innotuerunt proximis Mosi temporibus, ut patet ex Sanchoniatonis Beritii opere, antiquissimi Phœnicarum rerum scriptoris, quem Trojanis vetustiorem fuisse temporibus, & Mose uno, alterove sæculo recentiorem, ex Phœniciæ Regum successionibus probari scribit Porphyrius. Sanchoniatonis opus e lingua Phœnicum græce reddidit Philo Byblius, unde nonnulla excerpit Eusebius, & libris suis de Evangelica Præparatione intexuit; Sanchoniatonem autem Taauti libros evolvisse, quem, ut fertur, fuisse litterarum alphabeti repertorem, & primum commentaria reliquisse, ab eoque sumsisse Sanchoniatonem scribendi argumentum. Quæsitu autem dignum est, quid fuerint illæ Mercurii columnæ, quibus ad

 Phi-

(a) *Lib.* 4. (b) *Annal. lib.* 11. (c) *Lib.* 1. *Decad.* 1.
(d) *Propos.* 4. *cap.* 2. 3. & 6.

Philoſophiam velut magiſtris uſi ſunt Pythagoras, Plato, & alii. Sciendum eſt, ſubdit Huetius, ante repertum papyri uſum, ſaxis veteres animi ſenſa ſignaſſe. Vetuſtiſſima fuit hæc conſuetudo apud Phœnices & Ægyptios. Diſerte id docent Herodotus, Strabo, Lucanus, Proclus, & Ariphanis ſcholiaſtes; quorum loca, & dicta ibidem refert Huetius. Mos ille diu perſeveravit, etiam poſt inventam papyrum, præſertim ſi quid vulgo notum eſſe vellent, vel poſteris. Eximia generis hujus monumenta exſtabant olim in Ægypto, quæ a Diodoro deſcripta ſunt. Mirabiles imprimis fuere ſubterranei quidam ſeceſſus, prope Thebas Ægyptias, quos Syringes appellabant, magno labore excavati, veteribus memorati, Ammiano præcipue, qui eorum parietibus hieroglyphicas litteras inculptas fuiſſe perhibet ante Diluvium, a Viris, qui priſcorum rituum rationem ad poſteritatis memoriam commendarunt. Inſignes horum operum reliquias ad noſtram ætatem ſupereſſe viatores teſtantur. Vetuſtiſſimæ duæ memorantur a Diodoro columnæ, ad Iſidis & Oſiridis ſepulcra ſacris litteris ſignatæ. Inde columnis in Tingitana erectis Phœnices ſe a Joſua patria exterminatos adſcripſerunt. Inde columnæ Amphictyonum, Olympionicarum, & Ducum victorum. Refert Plutarchus tria Epigrammata, ab Athenienſibus inciſa Hermis, poſt res ad Strymonem a Cimone præclare geſtas. Hermas illos, Mercurii columnas recte appelles. Sic enim proprie dicebantur ſimulacra Mercurii: & ſic quoque baſes quadratæ, quibus aliorum Deorum capita imponebantur. Hinc & eæ, quibus fœdera incidebantur: velut illa, cui leges fœderis Romanos inter & Latinos, icti Servius Tullinius impreſſit; & illa Amarynthia Straboni memorata, quarum columnarum frequentem fuiſſe apud veteres uſum ſcripſit Strabo. Talis fuit & celebris illa, in Iſthmo Corinthiaco a The-

a Theſeo collocata. Talis fuit & quam Rhegini in litore poſuerunt. Plurima hujuſmodi ſuppeditat liber inſcriptionum Gruteri. At nihil hoc in genere marmora Oxonienſia æquiparare queat; quibus inſigniores priſcorum Græcorum epochæ, fœdus Smyrneorum & Magnetum, aliaque egregia vetuſtatis monumenta inſcripta ſunt. Quibus lapides deerant, ut Babylonii, hi lateribus utebantur. Coctilibus quoque laterculis ſiderales plurimorum annorum obſervationes inſcripſiſſe eoſdem, docet gravis auctor Epigenes apud Plinium. Quem morem retinuiſſe Ptolemæum, cum obſervationes ſuas in cippis incideret, teſtificatur Olympiodorus in Phœdonem. Ut ſileam de gemina hac columna, lapidea altera, altera lateritia, cui Sethi nepotes aſtronomica præcepta, ſi Joſephum audiamus, inciderunt, quas ſua ætate in Syriade manſiſſe affirmat. Euſtachius in Hexæmoron fuiſſe eas ſcribit, in terra Seriad ad ſua uſque tempora. Tradunt autem Euſebius, & Gregorius Syncellus, columnas ſacris notis inſcriptas a Thoyth, ſive primo Mercurio, in ſeriadica terra fuiſſe poſitas, ac deinde ex ſacra lingua in Græcam eſſe translatas, ex ſacris Ægyptiorum penetralibus concluſas ab Agathodæmone, ſive altero Mercurio, Tati patre. Videntur certe columnæ illæ principia mundi, juxta Moſaicam hiſtoriam, eſſe complexæ; atque inde petita eſſe, quæ ſacris Ægyptiorum libris continebantur, ſubnexis tantum ſequentis ævi geſtis. Publica autem conditi fuerant auctoritate libri, & in tabulariis ſervati; unde commentaria ſua Manethos deſcripſit. Eſt & apud Jambilichum, Bitin prophetam Ammoni Regi, quædam eſſe interpretatum ex Mercurialibus libris, quos in adytis Saitici Templi ſacris litteris exaratos repererat: hos in Græcam linguam ex Ægyptia converſos eſſe, Mercuriales dicti ſunt libri iſti, quod ex Mercurii columnis eſſent delibati.

Quoniam autem illi libri Ægyptiorum ex columnis Mercurii fuerant excerpti, idcirco ex columnis Mercurii eruditi dicebantur, quibus facta fuerat librorum illorum copia, & ex columnis Mercurii petita itidem dicebantur, quæ ex mysticis illis voluminibus fuerant collecta. Id ostendit Epistola Manethonis ad Ptolemæum Philadelphum, in qua compilasse se fatetur scriptos a proavo ejus Mercurio, posteriore videlicet, libros. Sinica vero scribendi ratio hieroglyphicæ Ægyptiæ persimilis, cujus apud utramque gentem egregia monumenta in speluncarum saxis consignata sunt; Mystici quoque Indorum characteres, quorum specimen ex Johanne Lucena exhibet Kircherus in Prodmo Copto. Cum autem gentium origines ab orbe condito Sanchoniathon vellet cognoscere, Taauti antiquissimi commentarios consuluit, quibus cosmogonia continebatur. Hactenus excerpta ex celeberrimo Huetii opere.

Ex dictis igitur liquido apparet, naturalem omnium librum memoriam esse. Profecto ea, quæ majorum, & æqualium nostrorum narrationibus percipimus, traditiones appellantur; traditionum autem vis longe excellit adjumenta cuncta ab arte reperta: cantica enim, sive scripturæ hieroglyphicis, aut alphabeti litteris exaratæ, in subsidium quidem sunt naturalium facultatum, & per hæc admirabili quodam modo phantasia fecundatur; sed ad horum omnium intelligentiam, necesse est, ut præcedat oralis idiomatum, signorum, & litterarum instructio, quæ phantasiæ impressa, idoneos nos reddit, ad percipienda ea, quæ scripturis significantur; hinc fit, quod ii, qui canticorum idiomata, sive signorum vim non didicerunt, nullatenus illorum sensum percipiant. Præterea ad historiæ fidem adstruendam, si scriptor rebus gestis non interfuerit, opus est narrationem texere traditione, & testimonio illorum;

qui

qui interfuerunt. Quapropter, ut de rerum veritate constaret, quas D. Lucas scripturus erat, ita in Exordio sui Evangelii inquit: „ Quoniam quidem multi conati sunt „ ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, re„ rum; sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi vide„ runt, & ministri fuerunt sermonis, visum est & mihi „ assecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi „ scribere, optime Theophile. Tanta autem traditionis vis est, ut libri ipsi genuini, & scripti eo tempore, & ab eo auctore, quo dicuntur scripti, a continuata traditione tales credantur. Unde axiomate primo Demonstrationis Evangelicæ ait Huetius: „ Liber est genuinus, qui genuinus „ est habitus ab omnibus proxime, & continuata serie se„ quentibus ætatibus. Hoc axioma, si quis vocaverit in „ controversiam, jam certum nihil habebit in litteris. Cæ„ saris commentarios genuinos esse, non aliunde scio, „ quam ex proxime consequentium ætatum, aliarumque „ iis succedentium testimonio. Augustinus quoque adversus Faustum Manichæum, adulteratos esse Novi Testamenti libros fingentem, hoc ipso axiomate pugnabat. „ Platonis, inquit (a), Aristotelis, Ciceronis, Varronis, „ aliorumque ejusmodi auctorum libros unde noverunt ho„ mines, quod ipsorum sint, nisi ex eadem temporum si„ bimet succedentium contestatione continua? Unde con„ stat, quid cujusque sit, nisi quia in alios atque alios con„ tinuata notitia, latiusque formata, ad posteros etiam us„ que ad nostra tempora pervenit; ita ut interroganti „ cujus quisque liber sit? non hæsitamus, quid responde„ re debeamus.

Quoniam autem nonnulli eruditi Viri, ignorantes id, quod anticipatum omnibus a natura est, quodque animadver-

(a) *Lib. 33. cap. 6. de C. D.*

madvertenti facile ſe prodit; ſed & neſcientes antiquiſſimam ſcribendi rationem, nihil ſoliciti ſciendi ea, quæ obſoleta videntur, irrident orales traditiones, a natura ipſa inſtitutas, & antiquam Gentium doctrinam; propterea neceſſe fuit his de rebus copioſius dicere, ut eluceſceret, eadem omnino via, ac methodo cum apud Hebræos, tum apud reliquas omnes nationes viguiſſe, & vigere firmas perſuaſiones, de quibus hoc libro uberrime diſſeruimus; & præcipue de his: Unum ſcilicet eſſe Deum, Univerſi Creatorem, Moderatoremque; legum latorem, ac vindicem: præterea ſpectandam exhibuimus omnium populorum perſuaſionem de animorum humanorum immortalitate, de judicio poſt mortem, de præmiis pœniſve in futura vita. Itaque ſive hæc omnia orali traditione Parentum ad filios memoriter impreſſa, & canticis cuſtodita dicantur; quæque hieroglyphicis, & ſymbolis erant indicata: ſive ex his omnibus, aliiſque auxiliis perpetuata apud omnes Gentes velint alii, quidquid dicant, facile concedemus. Reliquum eſt, ut oſtendamus, in craſſioribus quoque idololatriæ tenebris notiones, de quibus ſupra dictum eſt, nequaquam fuiſſe obliteratas, quum in officiis cunctorum populorum influxum habuerint perpetuum, quod mox demonſtrare aggredior.

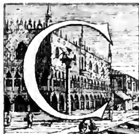
DE

DE JURIS DIVINI, ET NATURALIS ORIGINE

LIBRI TERTII.

CAPUT I.

De vera religione, ejuſque continuata ſucceſſione.

ONSTARE jam ſatis arbitror ex iis, quæ libro ſuperiore diſſeruimus, propoſitum a nobis ſyſtema; attamen ut magis ejuſdem veritas eluceſcat, noſtri muneris ac penſi erit, ea in medium proferre, quibus manifeſtius appareat, capita ſumma a mundi primordio ortum habuiſſe, & in quibuslibet populis ad noſtram uſque ætatem jugiter perduraſſe, ex quibus religio conflatur, & tota divini cultus ratio pendet. Hinc neceſſe mihi viſum eſt, de vera religione, & continuata ejus ſucceſſione prius diſſerere; deinde ad Ethnicorum religiones progredi, ut inter utramque collatione facta, oſtendatur quænam ſimilitudo, aut diſcrepantia intercedat; ut quod utrique populo, hoc eſt Dei & Ethnico commune repertum fuerit, id pro primo, & vero teneatur. In progreſſu hujus operis demonſtrabimus, ſuperſtitionem, & idololatriam nihil aliud eſſe, niſi vana hominum commenta, & quædam humanæ ignorantiæ additamenta, diabolica fraude invecta. Quæ quidem

dem

dem appendices aliqua ex parte veræ religionis integritatem corruperunt; quod autem ejus intimum, ac peculiare eſt, minime abrogare, aut diſſolvere potuerunt, ut penitus interciderit.

Exordiar itaque a vera religione, quæ res ſolum veras ad credendum propoſitas habet, & præſcribit divini cultus rationem. Porro cultus, qui ſoli Deo debetur, dividitur in interiorem & exteriorem. Cultus exterior ab interiore originem ducit, quum alter alterius ſignum ſit. Hujuſce ſtructuræ baſis eſt fides, divina auctoritate nixa, complectens ea omnia, quæ a Deo vere revelata ſunt; unde & firma perſuaſio nuncupatur, quum ipſa humana irrefragabili ratione duce hoc ſciamus, Deum neque decipi, neque decipere poſſe: quod quidem æquum juſtumque axioma apud Ethnicos quoque omnes locum habet; hinc ſcriptum eſt, quod juſtus ex fide vivit; fides autem ſine operibus mortua eſt, & probatio vivæ fidei exhibitio eſt operis; neceſſe quippe eſt, ut homo voluntati Dei vivat; ille autem non vivit Deo, qui ei in ſua voluntate contradicit. Interior igitur Dei cultus reſidet in mente, qua ſummum æternumque Numen omnium bonorum largitorem pie ſancteque veneramur, illique laudes, preces, grateſque ex animo fundimus; eique ſoli religioſe ſerviendum eſſe proteſtamur; quod eſt verum animi ſacrificium. Hæc fuit interior antiquorum Patriarcharum religio, in Moſaicis Annalibus exarata, quam Moſes repetiit, ubi ſic (a) inquit: „ Quid Dominus Deus tuus petit a te, „ niſi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in „ viis ejus, & diligas eum, ac ſervias Domino Deo tuo „ in toto corde tuo, & in tota anima tua. Hanc primigeniam cœleſtem doctrinam repetiit, ac reſtauravit Mundi

(a) *Deuter. cap.* 10.

di Redemptor (*a*) his verbis: „ Dominum Deum tuum „ adorabis, & illi soli servies.

Etenim tanta est omnipotentis Dei Majestas, ac præstantissima natura, a reliquarum specie dissimillima; propterea ut aliquam Divinæ naturæ ideam Isaias exhiberet, de Deo sic (*b*) ait: „ Omnes Gentes quasi non sint, „ sic sunt coram eo, & quasi nihilum, & inane reputatæ „ sunt ei. Hinc Apostolus ad Galatas capite quinto sic „ ait: Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil „ sit, ipse se seducit. Quidquid enim præclari est in om- „ nibus, a Deo acceperunt. Deum porro adorant, & serviunt ei Angeli Sancti, Patriarchæ, Prophetæ, justique omnes eodem servitutis cultu Deum coluerunt: & ipsa Redemptoris mater justitiæ præsefert insigne, ubi se esse ancillam Domini palam profitetur. Quod autem in hominum animos descendere potest, ut aliquatenus immensæ naturæ ideam percipere valeamus, exemplum Redemtoris est, qui se subjiciens æterni Patris sui voluntati, flexis genibus sic (*c*) orabat: „ Pater non mea voluntas, sed „ tua fiat. Quoniam vero interior cultus intimum mentis sacrificium est; ideo ab hominibus ita præstandus est cultus iste servitutis, ut se totos ex animo Dei arbitrio, ac voluntati offerant, tamquam hostiam viventem, Sanctam, & Deo placentem, quemadmodum Apostolus (*d*) docet.

Duplici modo servitutis cultus a magno Augustino describitur: alter, (*e*) inquit, soli Deo debetur: alter qui & hominibus propter Deum præstatur. Ille est Divinitati, vel, si expressius dicendum est, Deitati debitus cultus, ad quem uno verbo significandum, quoniam mihi satis

 ido-

(a) *Lucæ cap.* 4. (b) *Isa. cap.* 40. (c) *Luc. cap.* 22.
(d) *Ad Rom. cap.* 12. (e) *Lib.* 10. *cap.* 1. *de C. D.*

idoneum latinum vocabulum non occurrit, græcum usurpare necesse est. Latriam quippe nostri, ubicumque sanctarum scripturarum positum est, interpretati sunt servitutem. Sed ea servitus, quæ debetur hominibus, secundum quam præcipit Apostolus, servos Dominis suis subditos esse debere, alio nomine græce nuncupari solet, Dulia. Latria vero secundum consuetudinem, qua locuti sunt, qui nobis divina eloquia tradiderunt, aut semper, aut frequentissime ea dicitur servitus, quæ pertinet ad colendum Deum. De illa autem servitute, Dulia nuncupata, inquit Apostolus: Filioli, obedite parentibus vestris in Domino: Servi, obedite Dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes, sicut Domino, & non hominibus, scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber — Si tantummodo cultus ipse dicatur, non soli Deo deberi videtur; dicimus enim colere ipsos homines, quos honorifica vel recordatione, vel præsentia frequentamus: nec solum ea, quibus nos religiosa humilitate subjicimus; sed quædam etiam, quæ subjecta sunt nobis, coli perhibentur. Hactenus Augustinus. Porro cultus exterior, interioris signum est; propterea Deo cultus rite exhibitus, acceptus est, ubi procedat e corde puro; unde ad oblata Caini munera non respexit Deus, quum invido animo terræ fruges obtulerit; acceptumque fuit Abelis de primogenitis gregis sui sacrificium, quod a corde innocente oblatum Deo fuerat. Moses describens in suis Annalibus suarum Gentium Patriarcharum cultum, sub dio simplici extructa ara peractum fuisse, ostendit; qui simplex ritus

ad

ad reliquas antiquissimas Gentes pertransiit, de quo aptiori loco habendus est sermo. Quoniam autem antiquissimam, simplicemque divini cultus rationem subsequens superstitio corruperat, Deus elegit populum, qui puritatem divini cultus servaret, & sermonum Dei fidelis depositarius & custos esset. Ne autem populus electus idololatriæ labe pollueretur, Deus præcepit Mosi, ut Israelitico populo novos ritus traderet, qui ex adverso a superstitiosis Gentium ritibus discreparent; retento tamen aræ, sacrificiorum, & oblationum more, quo antiquissimi Patriarchæ in peragendis sacris utebantur; sacrificia enim cum legis naturæ, tum scriptæ promissum humani generis Redemptorem significabant; quo tamen concesso cessare debebant, novique ritus substituendi erant, qui jam concessum demonstrarent.

Profecto veræ Religionis successio apud Christifideles a pluribus eruditissimis Viris apertissime demonstrata est, & nuper celeberrimo opere a V. Cl. Daniele Huetio, qui recentiorum Judæorum commenta reserat, eademque antiquorum Rabbinorum testimonio, & irrefragabili ratiocinio penitus elidit & evertit. Placet autem hoc loco strictim hac de re verba facere, & nonnulla Ethnicorum monumenta addere, ex quibus quoque elucet, omnino completas esse Prophetias, quæ jam de promisso Messia edita fuerant, quæque ab ipsis recentioribus Judæis circumferuntur. Prophetia igitur, proprium solius Dei attributum, est narratio rerum futurarum, quæ nondum contigerant eo tempore quo Prophetia illa edita est, quæque ex naturalibus caussis prævideri non possunt; propterea ea Prophetia est verax, quæ prædixit res eventu deinde completas, quæque ex naturalibus caussis prævideri non poterant. In Veteri autem Testamento pluribus in locis promis-

ſus eſt Meſſias, divinitus mittendus ad hominum ſalutem; ille itaque eſt Meſſias, cui conveniunt omnes Veteris Teſtamenti Prophetiæ, quæ de futuro Meſſia loquuntur.

Exordiar autem a diſquiſitione naturæ promiſſi Meſſiæ. Porro Meſſias eſt Homo Deus: unus tamen non converſione Divinitatis in carnem, ſed aſſumtione humanitatis in Deum; Filius enim Dei, conſubſtantialis Patri, humanitatem aſſumſit; propterea ex unitate perſonæ, Filius Dei, & Homo unus eſt Chriſtus. Hinc S. Leo Papa (a) inquit: „ Quia in Chriſto Jeſu Filio Dei non „ ſolum ad divinam eſſentiam, ſed etiam ad humanam „ ſpectat naturam, quod dictum eſt per Iſaiam Prophe- „ tam: Generationem ejus quis enarrabit? Utramque „ enim ſubſtantiam in unam conveniſſe perſonam. Et „ alibi (b) idem S. Doctor: Ut & intra intemerata viſcera, „ ædificante ſibi Sapientia domum, Verbum caro fieret, „ & forma Dei, ac forma ſervi in unam conveniente per- „ ſonam, creator temporum naſceretur in tempore. De hac utraque forma in una conveniente perſona Meſſiæ, haud obſcure vaticinatus eſt, capite nono, Iſaias: „ Parvu- „ lus, inquit, natus eſt, & Filius datus eſt nobis. Profecto in Filio nato forma ſervi exprimitur, & in Filio dato forma Dei; de Filio enim dato idem Iſaias ait: „ Gene- „ rationem ejus quis enarrabit — Et factus eſt principatus „ ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, admira- „ bilis, conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis. Et Proverbiorum trigeſimo: „ Quod nomen „ ejus, & quod nomen Filii ejus, ſi noſti? De forma Dei in promiſſo Meſſia pſalmo centeſimo nono ſic legitur: „ Dixit

(a) *Serm. 9. de Nat. Dom.* (b) *Epiſt. 13. ad Pulcher. Auguſtam.*

„ Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis: „ donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Et pſalmo nonageſimo ſexto de Meſſia ſcriptum eſt: „ Adorate eum omnes Angeli ejus: audivit & lætata eſt „ Sion. Item Nathanis vaticinatio, tamquam ſine dubio divinitatem promiſſi Meſſiæ præmonſtrans ab Apoſtolo, ad Hebræos capite primo uſurpatur: „ Cui enim dixit aliquan- „ do Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? „ Et rurſum: Ego ero illi in Patrem, & ipſe erit mihi „ in Filium? Et pſalmo centeſimo ſexto ſic legitur: Miſit Verbum ſuum, & ſanavit eos. Philo autem Hebræus (a) in libro de ſomniis, & in libro de exſulibus teſtatur, conſenſione popularium ſuorum, Primogenitum Verbum Dei; hoc eſt Filium Dei, & Verbum Dei fore Meſſiam.

De forma ſervi, hoc eſt hominis, ſic capite quadrageſimo ſecundo apud Iſaiam: „ Ecce ſervus meus, ſuſci- „ piam eum, electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea. Ex Geneſi (b): Dixit Dominus ad Abraham: in te benedicentur univerſæ cognationes terræ — Dixitque Dominus: num celare potero Abraham, quæ geſſurus ſum, cum futurus ſit in gentem magnam ac robuſtiſſimam, & benedicendæ ſint in illo omnes nationes terræ. Meſſias item promiſſus de ſemine Iſaaci, & Jacobi: Apparuitque ei (Iſaaco) Dominus, & ait: Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ — Viditque Jacob Dominum innixum ſcalæ, dicentem ſibi: Benedicentur in te, & in ſemine tuo cunctæ tribus terræ. Meſſiam quoque de ſtirpe Jeſſe, & Davidis proditurum Meſſiam teſtantur Sacræ Scripturæ. Iſaias capite undecimo: in die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum ipſum gentes deprecabun-

(a) *Propoſit. 9. cap. 28. apud Huetium.*
(b) *Gen. cap. 12. uſque 29.*

cabuntur. Jeremias capite trigesimo tertio: In diebus illis & in tempore illo germinare faciam David germen justitiæ: faciet judicium & justitiam in terra. Psalmo item octuagesimo octavo: Et ego primogenitum ponam illum in terra, excelsum præ regibus terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi — Semel juravi in sancto meo, si David mentiar: semen ejus in æternum manebit, & thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis. Igitur testimonio Sacrarum Scripturarum in uno, eodemque promisso Messia prædicta est vera Divinitas, qua Filius Dei, ante omnia sæcula genitus, æqualis est Patri: ac vera humanitas, qua novissimis diebus Filius Dei unitus est homini; intus servans formam Dei, qua æqualis est Patri, offerens formam servi, qua minor est Patre.

Prædicta sunt quoque ea, quæ futura erant circa tempus adventus Messiæ. Jacob enim (a) prædicens ait: „ Non auferetur sceptrum de Juda, & Dux de femore „ ejus, donec veniat qui mittendus est. Prædictionem temporis venturi Messiæ his inesse, priscorum Hebræorum fuit, & constans est omnium Christianorum sententia. Ad claram hujus vaticinationis explanationem, nonnulla animadvertenda sunt; & primum vocabulo hoc latino, sceptrum, hebraice, scevet, aliquando exprimitur regia dignitas, sive regnum, aliquando publica potestas, hoc est proprio jure, & patriis legibus utendi. Ex circumstantiis autem facile erui potest, quonam sensu dicta sceptri vox accipienda sit. Redeundo enim ad Jacobi tempora, patria potestas erat quasi regia; profecto Paterfamilias habebat jus vitæ, & necis; quæ quidem patria pote-

(a) *Genes. cap.* 49.

poteſtas quaſi regia, temporibus quoque Reipublicæ Romanæ vigebat, ut uberrime demonſtravimus capite tertio libri ſecundi. Igitur Jacob loquitur de ea poteſtate, qua & ipſe præditus erat, quæque a Judæ deſcendentibus non erat auferenda, donec veniret Meſſias. Deſcendendo autem ad tempora Hebraicæ Reipublicæ publica poteſtas in Synedrio elucebat, ſeptuaginta viris conflato, qui ex ſenibus totius Iſraeliticæ gentis deligebantur. Porro Synedrium (a) Dei juſſu a Moſe inſtitutum fuit; propterea conſeſſus iſte Seniorum, Magni conſilii domus appellabatur; in Synedrio enim Iſraeliticæ Reipublicæ Majeſtas, & forma emicabat, in quo erat jus condendarum legum, & poteſtas præſcribendi normam vivendi. Quamobrem, teſte (b) Huetio, Aben Ezra, & Rabbi David Kimchi, & Rabbi Selomoh vocabulum iſtud, ſceptrum, in oraculo Jacobi reddunt, Dominum, & Principem; & Rabbi Lipman in libro Nizachon, Dominatorem, non vero dixerunt regnum. Longe hinc, ſequitur Huetius, abit Rabbi Iſaac Abrabaniel, qui veterem quemdam magiſtrum ſecutus, tenue aliquod imperium, & exiguam Judæ juriſdictionem, hoc eſt facultatem ſuo jure utendi promitti vult a Jacobo, qua ad Meſſiæ uſque adventum fruatur. Hujus ſententiam, inquit Huetius, Rabbi Manaſſes in conciliatore confirmat. Propterea ſponte fluit conſecutio, ſceptrum non Regum præciſe notare poteſtatem, ſed Rectorum omnium Reipublicæ, ſive Magiſtratuum. Quum autem de ſceptri vocabulo ſatis ſuperque dictum ſit, ſupervacaneum cenſeo, oſtendere, antiquorum Regum poteſtatem haud fuiſſe abſolutam, ut inter ceteros libro primo animadvertit Halicarnaſſeus; in comitiis enim populi de ſumma rerum agebatur, quamquam ſibi conſtituiſſent Reges,

(a) *Numer. cap.* 11. (b) *Propoſ.* 9. *cap.* 4.

ges, quorum præcipuum officium erat res bellicas administrare, populique decreta exſecutioni mandare; ut nunc quoque videre eſt in Poloniæ, Britanniæ, & Sveciæ Regnis.

Porro notum eſt, Iſraeliticæ genti præfuiſſe Judices uſque ad Saulem de tribu Beniamin, primum Hebræorum Regem, ad quem proxime ſucceſſit David, & Salomon de Tribu Juda. Conſtituto deinde Jeroboamo Rege ſuper Iſrael, ſola Tribus Juda ſecuta eſt domum David; Simoniticæ vero Tribus, & Beniamiticæ pars Judæ Tribui poſtea ſe adjunxit; inſuper ea Leviticarum pars, quæ cum Tribu Juda immixta erat, cum domo David permanſit, eo quia in cenſum neutiquam venire ſolebat. Quocirca Roboam & ſucceſſores ejus ſolum Reges Juda dicebantur, & hoc nomen retinuerunt etiam poſtquam a Theglaſpalaſare, & Salmanaſare in Aſſyriam deportati ſunt ii, qui Regibus Iſrael parebant. Ex decem Tribubus conflatum erat Iſraelis, ſive Samariæ Regnum; iratuſque eſt Dominus vehementer Iſraeli, & abſtulit eos a conſpectu ſuo. Propterea decem Iſraeliticis Tribubus in diſſitas oras expulſis, ac demum penitus diſſipatis, nec unquam poſtea in patriam reſtitutis, ſolum Judæorum Regnum ſtetit; & hieroſolymitani Synedrii Patres, Tribu Juda prognati delecti erant; & hoc Synedrium non defuit, donec venit Meſſias. Umbram quidem tantum Synedrii, idque precario in prioribus captivitatibus retinuerunt Judæi; attamen tunc quoque Judaicæ gentis auctoritas fuit, & permiſſum in captivitatibus propriis legibus, & juribus uti. Rabbi enim Manaſſes, referente Huetio loco ſupra citato, Principes Synedrii in captivitate quoque Babylonica commemorat; inſuper obſervat, Duces ipſos captivitatis de Tribu Juda ſemper fuiſſe delectos:

poſt-

postquam autem Hierosolymam reversi erant, proprio & summo jure, & legibus utebantur, imperiique majestatem, ac formam retinebant. Post solutam vero ultimam Babylonicam captivitatem aristocratiæ formam assumserunt, in qua servata est potestas, dignitas, & honor Tribus Judæ; unde factum est ut Tribules Judæ summa rerum potirentur, Regnique nomen de se fecerint; tametsi Tribui Judæ complures ex aliis Tribubus immixti essent, Judæisque Duces ex aliis Tribubus orti præfuerint; Tribum enim Juda in Synedrio primatum tenuisse certum est; quemadmodum Romani imperio regebant populos, quanquam plurimi exteris gentibus orti Imperatores sceptrum tenerent. Propterea facta collatione cum aliis Israeliticæ gentis Tribubus, elucet præstantia ac excellentia Judaicæ Tribus; idque Jacob prædixit.

Illud quoque ad hujus oraculi intellectum notari debet, scilicet ad locum ac terram quam insessura erat Tribus Juda; quemadmodum enim promissa Zabuloni, Issachari, aliisque a Jacobo data ad portionem Chananeæ terræ promissæ ipsis eventura spectant; sic quod Judæ datum est promissum, ad sedes posteris ejus in terra sancta olim tribuendas pertinere; ac si dixisset Jacobus, ad Messiæ usque tempora Tribum Juda in portione promissæ terræ olim ipsi assignanda mansionem, ac reipublicæ formam habituram, quam retinuit usque ad tempus adventus Messiæ; post enim ejus mortem in exsilium acti Judæi, dispersique, in longinquas terras abducti, nec unquam postea in patriam restituti sunt. Profecto in Jacobi prophetia non determinatur punctum aliquod temporis, quo cum affuerit messias, tum Tribus Juda momento eodem potestate excidat, & pristinam regiminis formam amittat; sed intelligendam esse aliquam congruentem temporis

ſucceſſionem, quæ ab initio everſionis uſque ad extremam cladem eventura erat. Civilis quippe Judaici regni forma aboleri cœpta eſt a Pompejo, & ab Herode paulo ante Chriſti ortum, & totalis everſio, poſt Chriſti mortem in clade Hieroſolymis a Tito illata, deſinit. Ultimum enim reipublicæ Judaicæ excidium cœpit, cum a Pompejo domiti Judæi ac libertate multati ſunt, ad quam calamitatem variis ſubinde a Judæis ſeditionibus factis, extremam gentis cladem, totiuſque reipublicæ everſionem conſecutam eſſe, capta per Titum Urbe, & ſolo æquata, Temploque funditus diruto, Judæique in longinquas terras, & in captivitatem acti abſque Principibus, & Ducibus ſuæ Gentis; cujus exſilii fere mille ſeptingenti anni jam tranſacti ſunt. Proximis itaque Meſſiæ temporibus cum Reipublicæ Judaicæ, tum Sacerdotii everſio initium habuit; Hircanus enim a Cæſare ſummus Judæorum Sacerdos & Princeps conſtitutus fuerat: ſubinde a Romano Senatu Herodes, natione Idumæus, creatus fuit Judæorum Rex, quo regnante natus eſt Jeſus Chriſtus Dominus noſter. Defuncto autem Herode, Judæi, ſolemni legatione ad Cæſarem miſſa, conati ſunt antiqua Judaicæ reipublicæ jura reſtaurare, ſed irrito conatu; nam ex adverſo Judæa a Cæſare in Tetrarchias diſſecta fuit; & Hieroſolyma ſub Romani Præſidis poteſtate conſtituta. Romanorum ſuperſtitionibus polluto Templo, & tot calamitatibus Judæi perturbati in varias ſeditiones abierunt; hinc extrema Judæorum clades ſub Tito conſecuta eſt, diſerte hæc omnia referente Flavio Hiſtoria de bello Judaico, & Tacito libro quinto Annalium.

Illis autem verbis: donec veniat, qui mittendus eſt, teſte Huetio loco ſupra citato, notari Meſſiam conſentiunt Chaldei Paraphraſtæ, & Thalmudiſtæ, aliique Ju-

Judæorum Magiſtri. Peremtorie vero benedictionem hanc Jacobi propheticam de Meſſia ad unam Tribum ſpectare indicat Moſes, ubi (a) ait: „ Omnes hi in „ Tribubus duodecim, hæc locutus eſt eis Pater ſuus, be- „ nedixitque ſingulis benedictionibus propriis. Porro ſtante Templo ſecundo, per Titum funditus diruto, Meſſiam eſſe venturum, priſci Hebræi crediderunt. Teſtis eſt, ſequitur Huetius, Cantici Canticorum Tharmugiſta, & Echa Rabbathi, & ſæpius jam memoratus liber Sanchedrin capite ultimo, apud Huetium propoſitione nona capite octavo, qui in hunc ſenſum traxiſſe Rabbi Akibam narrat celeberrimam vaticinationem Aggæi, in qua Deus ea ſpe Zorobabel, & Jeſum Joſodeci filium ſolatur. Profecto Templi ſecundi gloriam ab Aggæo prædictam mirifice illuſtrat Malachias, ubi capite tertio in- „ quit: Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit „ viam ante faciem meam: & ſtatim veniet ad Tem- „ plum ſuum Dominator, quem vos quæritis, & An- „ gelus teſtamenti quem vos vultis.

De tempore adventus Meſſiæ Daniel, capite ſecundo verba faciens, ait: Et regnum quartum erit velut ferrum quomodo ferrum comminuit & domat omnia, ſic comminuet & conteret omnia hæc. Porro, quia vidiſti pedum & digitorum partem teſtæ figuli, & partem ferream; regnum diviſum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, ſecundum quod vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto: & digitos pedum ex parte ferreos, & ex partes fictiles; ex parte regnum erit ſolidum, & ex parte contritum. Quod autem vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto, commiſcebuntur quidem humano ſemine; ſed non adhærebunt ſibi, ſicuti ferrum miſceri non poteſt teſtæ. In diebus autem regno-

(a) *Geneſ. cap.* 49.

rum illorum suscitabit Deus Cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur; comminuet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum. Manifestum est his portendi bella Cæsaris & Pompeii, Augusti & Antonii; Romana enim respublica bellis hisce civilibus scissa, ex parte contrita fuit, quæ ex victrici gente prodierat; propterea pedibus comparantur tempora hæc, quæ Messiæ ortum proxime præcesserunt. Capite autem nono Danielis clarissimum omnium, quotcumque sacri Codices veteris testamenti suppeditant, vaticinium proponitur de tempore adventus Messiæ. „ Septuaginta hebdomades, inquit Daniel, abbreviatæ sunt super populum tuum, & „ super Urbem Sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur „ visio & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum. „ Scito ergo & animadverte: ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum Ducem, „ hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ „ erunt, & rursum ædificabitur platea & muri in angustia „ temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus; & non erit populus ejus, qui eum negaturus est. Animadvertendum est, apud Hebræos annum sabbaticum fuisse spatium septem annorum; sabbatico enim anno utebantur, ad determinandos annos schemitah, sive remissionis, tum & Jubilæos; hinc manifestum est, Angelum verba facientem ad hominem Hebræum, illam anni significationem adhibuisse, qui inter Hebræos usu communi erat receptus. Spatium autem hebdomadum septuaginta quadringentorum nonaginta annorum est. Anni vero apud Hebræos solares ne fuerint, an lunares, incer-

incertum plane eſt; quum de forma priſci Hebræorum anni magna ſit inter chronologos controverſia, ut animadverſum a nobis fuit, ubi egimus de mundi ætate.

Multiplex quoque eſt opinionum diverſitas de prædictarum hebdomadum initio, & exitu. Porro alii in anno Artaxerſis Longimani ſeptimo, ſeptuaginta hebdomadum ponunt exordium, quas in Jeſu Chriſti morte concludunt: alii in anno Darii Nothi ſecundo ſeptuaginta hebdomadum exordium ſtatuunt, finem in anno Neronis duodecimo, quo anno Judæos inter & Romanos bellum tumeſcebat: unde ſi annos cum dimidio numeres, incides in excidium Hieroſolymitanum: alii ab anno vigeſimo Artaxerſis Longimani ducto ſeptuaginta hebdomadum initio, quo anno ſine controverſia de reſtauranda Urbe Hieroſolyma edictum latum eſt, reique conficiendæ curam Nehemias ſuſcepit, atque opus effectum dedit; propterea in quarto poſt Chriſti mortem exitum ipſarum conſtituunt. Ad hæc addit, loco ſupra citato, Huetius teſtimonium priſcorum Rabbinorum, qui haud quaquam ſunt inficiati, hoc Danielis oraculum ad Meſſiam pertinere; ut R. Barachias in Bereſith Raba, R. Moſes Ben Nechman in Danielem, ac R. Samuel teſtatur, cujus epiſtolam ad R. Iſaac exhibet Dionyſius Carthuſianus. Ubicumque autem ſeptuaginta hebdomadum ponas initium, plane eas elapſas eſſe manifeſtum eſt. Atqui exactis iis debuit naſci Meſſias, ungi Sanctus Sanctorum, & occidi. Porro Ethnici ipſi teſtes ſunt, quod tempore, quo natus eſt Jeſus Chriſtus, tunc perſuaſio inerat de proximo adventu Meſſiæ. Suetonius capite quarto inquit: „ Percrebuerat Oriente toto vetus & con„ ſtans opinio, eſſe in fatis ut eo tempore Judæa profecti „ rerum potirentur: id de Imperatore Romano quantum

„ even-

„ eventu postea patuit, prædictum Judæi ad se trahentes „ rebellarunt. Item Tacitus, Histor. libro quinto, sic „ ait: Pluribus persuasio inerat, antiquis Sacerdotum „ litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret „ Oriens, profectique Judæa rerum potirentur; quæ am„ bages Vespasianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus „ more humanæ cupidinis, sibi tantam fatorum magnitu„ dinem interpretati, sic concludit Tacitus, ne adversis „ quidem ad vera mutabantur. Profecto error Judæorum „ non erat circa tempus adventus Messiæ, quod quidem illud erat aperte a Daniele prædictum, sed futurum spiritale Messiæ regnum promissum, more humanæ cupidinis ad terrenum trahentes, in hoc solum vulgares illius ævi Judæi erráverunt, de quo paulo infra instituendus est sermo.

Quum autem recentiores quoque Judæi negare non audeant, illud fuisse tempus, juxta prædictionem Danielis, adventus Messiæ, quo natus est Christus Jesus; propterea perversos Judæorum mores in Thalmude non semel carpi, & in primo capite Talmudici libri Joma caussam moræ Messiæ conferri in stupra virginibus oblata Nahardææ, ubi celebris fuit Judæorum Academia; contra vero affirmare R. Judam, in libro Sanchedrin capite undecimo, quo tempore, ait, veniet Messias, infames fore impudicitia & corruptela doctorum Judæorum conventus. Adde, Judæos, tum cum Idolorum cultui dediti essent, & in omnem impietatem profusi, levi brachio a Deo fuisse castigatos, paternamque Dei benignitatem identidem sensisse, laribus suis, unde ejecti fuerant restitutos, & hostium, a quibus oppressi fuerant, dominatu exemtos; nunc vero, cum nullius sunt culpæ affines, uti quidem vult R. Selomoh apud Huetium, justi-

tiam-

tiamque incorrupto tenore retinent, tot sæculorum affligi calamitatibus, opprobriis, suppliciis, nulla melioris status ostentata spe? Præterea quum divino oraculo tempus adventus Messiæ jam prædictum fuerat, omnino divinæ Providentiæ consonum videtur, ut posteriore irrefragabili oraculo divinitus mora prædicta fuisset: at ubi de hac mora vaticinium, nisi vanum somniantium Judæorum commentum? Immo ex adverso plane impletæ sunt prophetiæ omnes, quæ Messiæ adventum prædixerunt; & completa sunt quoque ea omnia, quæ post obitum Messiæ futura erant; idcirco penitus commentitia videntur ea, quæ in Thalmudico libro de caussis moræ adventus Messiæ scripta sunt. Caussa autem exsilii vestri, nulla jam melioris status ostentata spe, prædicta divinitus fuit, & exarata est in sacris codicibus, quos circumfertis, ubi capite Danielis nono sic legitur: „ Et post hebdomades „ sexaginta duas occidetur Christus: & non erit populus „ ejus, qui eum negaturus est. Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum Duce venturo: & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. „ Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, „ & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium, „ & erit in templo abominatio desolationis, & usque ad „ consummationem, & finem perseverabit desolatio. Judæi itaque, negantes venisse promissum Messiam, qui est Jesus Christus Filius Dei, ut mox plane demonstrabitur, ex Danielis vaticinio non amplius in populo Dei recensentur. Porro maximum & inexcusabile peccatum Judæorum est, negare venisse Messiam, tot ante sæcula prænuntiatum in scripturis sanctis, quas divinitus traditas credunt, & quarum Hebræorum synagoga fidelis depositaria & custos fuit. Prædictæ captivitatis, & desolatio-

nis

nis veritatem hujusce pertinaciæ caussa comprobavit effectus; immo subinde manifestis quoque prodigiis hæc veritas comprobata fuit, quæ ab Huetio propositione nona capite octavo referuntur, ubi inquit, „ quod cum ad in-
„ staurandum templum sese comparassent Judæi sub Ha-
„ driano, & Constantino, ab his quidem fuerunt pro-
„ hibiti; sed id tertium Juliani Imperatoris nutu attentan-
„ tes, vis divina prodigaliter compressit; nam inceptum
„ opus motu primum terræ deturbatum est, deinde e fun-
„ damentis erumpentes flammæ Judæos rei auctores inva-
„ sere. Christianorum scriptorum temporis illius, & pro-
„ xime sequentis ævi vix ullus rem pressit silentio. Adiri
„ præcipue velim, sequitur Huetius, Chrysostomum,
„ cum alibi passim, tum maxime sermone tertio contra
„ Judæos. Quodque omnem dubitationem tollit, Am-
„ mianus Marcellinus scriptor ethnicus, minime vanus,
„ quique sub Juliano stipendia meruit, portentum illud
„ testificatione confirmavit sua.

De exspectato autem Messia, post Adami lapsum promisso, non obscura vestigia reperta sunt; animalium enim mundorum sacrificia, quæ apud omnes ethnicas nationes nunc quoque vigent, sunt actus religionis sive oblationes Deo factæ pro peccatorum expiatione. Quod autem hæc sacrificia promissum Messiam repræsentarent, hoc ipso capite demonstrabitur; propterea post adventum Messiæ, qui se obtulit hostiam Deo placentem, in populo Dei animalium victimæ sublatæ sunt. Igitur in ipsis antiquissimis Gentium sacrificiis inerat haud obscura promissi Redemptoris expressio. De persuasione adventus Messiæ apud antiquos nostri orbis supra diximus testimonio Suetonii, & Taciti; quæ quidem persuasio apud remotissimas Gentes reperta est, referente, Huetio, qui

loco

loco ſupra citato inquit : „ Profecto evolventi mihi excer-
„ pta quædam e libro ſecundo magni illius Sinenſium Phi-
„ loſophorum principis Confucii , quæ latine reddidit
„ Proſper Intorcetta Siculus e Societate Jeſu ; nuper vero
„ nobiſcum communicavit Vir Clariſſimus Thevenotius ,
„ Vir ſingularis humanitatis & præſtantis doctrinæ , ſum-
„ ma inceſſit admiratio , cum hæc legerem verba Confu-
„ cii Regem ad virtutem adhortantis : Legibus Cœli ac
„ terræ facta ejus conſentiunt , neque vereri debet , ut
„ cum Sanctus ille exſpectatus advenerit , idem tum vir-
„ tuti ejus , ac dum regnaret honos habeatur . Ad hæc
Confucii verba , propoſit. quarta capite ſeptimo , addit
Huetius „ Agni ſacrificium apud antiquos fuiſſe figuram
„ promiſſi Meſſiæ : & apud Peruvanos fieri quædam ſa-
„ crificia pacificorum ſacrificiis conſimilia. Item Jeremias
„ de venturo Meſſia dixit : Et ego quaſi Agnus manſue-
„ tus , qui portatur ad victimam : Similiter Iſaias de Meſ-
„ ſia : Sicut Ovis ad occiſionem ducetur , & quaſi Agnus
„ coram tondente ſe obmuteſcet , & non aperiet os ſuum.

Meſſias , ſub figura agni exhibitus , Dominator
quoque univerſæ terræ prædictus fuit ; hinc capite decimo
ſexto Iſaias ait : „ Emitte Agnum tuum Domine Domi-
„ natorem terræ. Et David (*a*) : „ Dominabitur a mari
„ uſque ad mare , & a flumine uſque ad terminos orbis
„ terrarum. Virga directionis virga regni tui. Item capite
nono Iſaias : „ multiplicabitur ejus imperium , & pacis non
„ erit finis. Et capite undecimo : „ Et egredietur virga de
„ radice Jeſſe , & flos de radice ejus aſcendet , & re-
„ quieſcet ſuper eum ſpiritus Domini , ſpiritus ſapientiæ
„ & pietatis , & replebit eum ſpiritus timoris Domini .
„ Non ſecundum viſionem oculorum judicabit , neque

Nn „ ſe-

(a) *Pſal. 71. & pſal. 44.*

„ secundum auditum aurium arguet; sed judicabit in ju-
„ stitia, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ, &
„ percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suo-
„ rum interficiet impium. Capite trigesimo tertio: „ Do-
„ minus enim Judex noster, Dominus legifer noster Do-
„ minus Rex noster ipse salvabit nos. Et capite qua-
dragesimo secundo: „ Dedi spiritum meum super eum,
„ judicium gentibus proferet. Capite autem secundo:
„ Et erit in novissimis diebus præparatus mons Domus
„ Domini in vertice montium, & elevabitur super col-
„ les, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt po-
„ puli multi, & dicent: Venite, & ascendamus ad
„ montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & do-
„ cebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus.
Pergit capite sexagesimo primo: „ Spiritus Domini su-
„ per me, eo quod unxerit Dominus me, ad annun-
„ tiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis cor-
„ de, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis
„ aperitionem. Addit capite secundo Barachias: „ Et sta-
„ tuam illis testamentum alterum sempiternum. Quæ qui-
dem de Hebræorum Regum imperio, aut terreno sumi
non possunt. Allata vaticinia Judæi de Messiæ regno in-
telligenda esse ultro fatentur; non chananææ terræ clau-
dendum angustiis; sed aliud imperium quaquaversus per
omnem terram patens nuntiari. In hoc autem plurimi an-
tiquorum fœde erraverunt; & recentiores Judæi errant opi-
nantes, non spiritale, sed temporale illis vaticiniis por-
tendi. Jacobi quidem prophetia loquitur de terreno prin-
cipatu, qui mere terrenus in tribu Juda futurus erat; in
promisso autem Messia, qui ex posteris Judæ nasci debe-
bat, & in ipso benedicendæ erant cunctæ Tribus terræ,
principatus transferendus erat in spiritalem & æternum;
ita

ita ut ab eo auferri deinceps & extorqueri numquam posset; nec alio pacto intelligi possunt prophetiæ, æternum Messiæ imperium prædicentes. Manifestius quoque capite quadragesimo secundo de spiritali regno Messiæ vaticinatus est Isaias, ubi sic scriptum est: „ Ego Dominus „ vocavi te in justitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, „ ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione „ vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Et capite quadragesimo nono: „ Et dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates; ut „ diceres his qui vincti sunt, exite; & his qui in tenebris, revelamini. Et capite septimo: „ Lætabitur deserta & invia, & exsultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exsultabit lætabunda „ & laudans — Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta „ erit lingua mutorum: quia scissæ sunt in deserto aquæ, & „ torrentes in solitudine. Et quæ erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum. Et capite trigesimo: „ Et erit lux Lunæ sicut lux Solis, & erit lux Solis „ sicut lux septem dierum, in die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ ejus sanaverit. Propterea capite quinquagesimo tertio de Messia addit: „ Vere languores nostros ipse portavit — Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus „ est propter scelera nostra; disciplina pacis nostræ super „ eum, & livore ejus sanati sumus — In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates „ eorum ipse portabit. Cui adstipulatur Jeremias in Threnis, ubi ait: „ Christus Dominus captus est in peccatis „ nostris. Hominum quippe noxas, inquit (a) Huetius, latu-

(a) *Proposit. 9. cap. 14.*

laturum Messiam Judæi nobiscum sentiunt. Testis R. Samuel in libro sanctorum: testis & R. Abraham Scalom. Quocirca Messias Judæis dicitur, vir expiationis, ut habetur in Midrash Shir hasschirim. Quod apte consonum est cum Apocalypsi capite quinto, ubi sic legitur: „ Quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine „ tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Idcirco prædixit Daniel: „ occidetur Christus. „ Sed & „ antiquissimi, inquit (a) Huetius Brachmanum orientalium libri, promissum Reparatorem, tamquam ani„ marum nostrarum vindicem, & inferorum domitorem „ apertissime representant.

Messias in sacris scripturis Rex justitiæ & pacis, ac æternus Pontifex appellatur, semper vivens ad interpellandum pro nobis; unctus, non oleo illo de arboribus expresso, sed oleo lætitiæ; cum nimirum gratia & virtute spiritus sancti natura ejus perfunditur: psalmo enim centesimo nono de Messia scriptum est: „ Juravit Domi„ nus, & non pænitebit eum, tu es sacerdos in æternum „ secundum ordinem Melchisedech. Hunc autem fuisse typum ac simulacrum veri & æterni Sacerdotii Messiæ fatentur quoque recentiores Judæi; atque id in psalmo supra citato significatum esse arbitrantur. At manifestum est per Sacerdotium spiritalem non terrenam potestatem designari; prænunciata enim erat Messiæ resurrectio, & ascensio ad Cœlum. Psalmo decimo quinto scriptum est: „ Quoniam non derelinques animam meam in inferno; „ nec dabis sanctum tuum videre corruptionem; & psalmo vigesimo tertio: „ Attollite portas principes vestras, & „ elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ: & psalmo quadragesimo sexto: „ Ascendit Deus in jubi„ lo,

(a) *Proposit. 4. cap. 6.*

„ lo, & Dominus in voce tubæ: pſalmo ſexageſimo ſexto: „ Iter facite ei, qui aſcendit ſuper occaſum, Dominus no- „ men illi: demum pſalmo centeſimo nono: „ Dixit Do- „ minus Domino meo ſede a dextris meis. Ad hoc idem capite ſeptimo alludens Daniel, inquit: „ Aſpiciebam ergo „ in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli, quaſi filius „ hominis veniebat, & uſque ad antiquum dierum per- „ venit, & in conſpectu ejus obtulerunt eum. Et dedit „ ei poteſtatem, & honorem, & regnum: & omnes po- „ puli, Tribus, & linguæ ipſi ſervient: poteſtas ejus pote- „ ſtas æterna quæ non auferetur: & regnum ejus quod „ non corrumpetur. Hinc capite nono Apoſtolus ad He- bræos, Hebræus & ipſe, ſic ait: „ Fratres, Chriſtus aſſi- „ ſtens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & per- „ fectius tabernaculum non manufactum, ideſt non hu- „ jus creationis: neque per ſanguinem hircorum, aut vi- „ tulorum, ſed per proprium ſanguinem introivit ſemel „ in ſancta, æterna redemptione inventa.

Prænuntiatum quoque fuerat, abroganda eſſe vetera ſacrificia, atque in eorum locum ſucceſſura alia, quibus Redemptorem jam adveniſſe oſtenderetur. De veterum ſacrificiorum reprobatione apud Malachiam capite primo ſic ſcriptum eſt: „ Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit „ Dominus exercituum: & munus non ſuſcipiam de ma- „ nu veſtra: ab ortu enim Solis uſque ad occaſum, ma- „ gnum eſt nomen meum in Gentibus, & in omni loco „ ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. De reprobatione prioris mandati Apoſtolus capite ſepti- mo, & decimo ad Hebræos ſic loquitur: Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem ejus, & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex. Umbram enim ha- bens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem re-

rum

rum per ſingulos annos eiſdem ipſis hoſtiis, quas offerunt indeſinenter, nunquam poteſt accedentes perfectos facere: alioquin ceſſaſſent offerri; ideo quod nullam haberent ultra conſcientiam peccati cultores ſemel mundati; ſed in ipſis commemoratio peccatorum per ſingulos annos fit; impoſſibile enim eſt ſanguine taurorum, & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum (Chriſtus Jeſus) dicit: Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi: Holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, ecce venio: in capite libri ſcriptum eſt de me, ut faciam Deus voluntatem tuam. Superius dicens: Quia hoſtias, & oblationes, & holocauſtomata pro peccato noluiſti; nec placita ſunt tibi, quæ ſecundum legem offeruntur: tunc dixi, ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam: aufert primum, ut ſequens ſtatuat. In qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Jeſu Chriſti ſemel. Hactenus Apoſtolus. Hinc, S. Leo Papa (a) ait: veterum ſacrificiorum varietate ceſſante, omnes differentias hoſtiarum una corporis, & ſanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti implet oblatio; qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipſo condita ſunt univerſa in cœlis, & in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive Troni, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates: omnia, ut inquit (b) Apoſtolus, per ipſum, & in ipſo creata ſunt.

Profecto in primo Meſſiæ adventu, ſive poſt mortem, reſurrectionem, & aſcenſionem ſuam, excutiendæ erant Ethnicorum tenebræ, & benedicendæ erant in ipſo omnes Tribus terræ, & prædicatione propaganda erat apud omnes Gentes ſcientia ſalutis in remiſſionem peccatorum. Propterea per Apoſtolos, & Jeſu Chriſti diſcipulos, non po-

(a) *Serm. 8. de paſſion. Domini.* (b) *Ad Coloſſ. cap. 1.*

potentes, non divites, neque elegantia mundanæ ſapientiæ cultos, vocatæ ſunt Gentes ad agnitionem veritatis; & ex univerſo Orbe terraqueo populos ditioni Jeſu Chriſti ſubjecerunt; & hoc eſt illud ſpiritale imperium, nullis locorum ſpatiis contractum, tot ante ſæcula prædictum, apertiſſime jam elucet; propterea ab omnibus fidelibus Jeſus Chriſtus dictus eſt, Redemptor noſter, Legifer noſter, qui & omnium futurus eſt Judex. Gentium quidem converſio ad verum cultum evidentiſſimum Dei opus fuit; prædicatio enim Apoſtolorum lucerna ardens erat, ſolo Spiritus Sancti igne ſuccenſa, quæ mundo ignorantiæ nocte poſſeſſo, lumen ſalutis oſtendebat; & inter denſiſſimas idololatriæ tenebras lucis ſuæ radio juſtitiæ ſolem demonſtrabat. Sedulo autem animadvertens, quantum valeat apud populos antiquata patriæ religionis conſuetudo, & quantum poſſint terreni affectus, fateri cogetur, populos nulla humana vi a patriis inſtitutis poſſe divelli; propterea Gentium converſio ad verum Dei cultum, adverſantibus maxime ſæculi hujus Principibus, magiſtratibus, ac Ethnicorum Sacerdotibus, divinæ omnipotentiæ opus videtur, tot ſæcula ante a Deo ipſo prænuntiatum. Judæorum vero alii crediderunt Jeſum Chriſtum eſſe promiſſum Meſſiam; in ipſo enim cernebant impletas eſſe prophetias omnes, quæ de venturo Meſſia loquuntur: alii autem Meſſiam adveniſſe perfidioſe inficiantur. Horum obcæcatio prædicta fuit ab Iſaia capite primo: „ Cognovit, inquit, bos poſſeſſorem ſuum, & Aſinus præſepe „ Domini ſui; Iſrael autem me non cognovit. Et capite ſexto ſic pergit: „ Et dixit Dominus, vade, & dic populo huic, audite audientes, & nolite intelligere; & videte viſionem, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi „ hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne

„ forte

„ forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde „ suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Quam belle autem divinæ providentiæ inserviat horum Judæorum obcœcatio, quæ justa infidelitatis pœna est, mox videbitur. Porro divina providentia factum est, ut Judæi, Christianæ religionis hostes, fateantur, scripturas sanctas, & oracula Prophetarum, quæ ab Apostolis, & Christi Discipulis pervulgata fuerunt, esse genuina, & vera; scriptaque eo tempore, quo dicta oracula dicuntur scripta: quod utique adversus Ethnicos maximi ponderis argumentum fuit, & nunc quoque est; videntes enim, quod adamussim ea, quæ de tempore adventus Messiæ, de ejusdem actionibus, & morte prænunciata fuerant, in Jesu Christo impleta erant, calumniabantur oracula illa, dicentes, a Christifidelibus conficta fuisse. Defensionem nostram hac de re Judæi, infensi Christiani nominis adversarii, susceperunt, testantes oracula illa edita, scriptaque fuisse tempore, quo scripta dicuntur, & concordare omnino cum suis antiquis exemplaribus.

Venerabilis fuit Joannes Baptista, & propter prodigia, quæ ejus nativitatem prænuntiarunt, & propter vitæ austeritatem, sanctitatemque; superna enim dispensatione directus erat, ut non solum ipse prophetali gloria sublimaretur; sed ut per eum omnia Prophetarum præconia, quæ de venturo Messia edita fuerant, clauderentur. Hic quippe novissimus Prophetarum meruit annuntiare præsentem, quem alii futurum præscierunt. Jesus autem Christus, dum adhuc in carne mortali vitam ageret, eximia vitæ sanctimonia Sanctus Sanctorum apparuit; sed saluberrima quoque doctrina, divina & naturalia jura restauravit: futura prædixit, quæ eventu completa sunt: & edita ab ipso fuere talia prodigia, quæ a Deo solo factibilia sunt, inter

quæ

quæ numeratur defunctorum resurrectio, quæ quidem palam exploratas naturæ vires excedit. Id non abs re fuerit huc referre Josephi Hebræi testimonium, integritatis fama inter historicos celeberrimi, qui sic (a) inquit: „ Fuit au„ tem hoc tempore Jesus, Vir sapiens: si tamen Virum „ illum oportet dicere. Erat enim mirabilium operum ef„ fector, magister hominum qui vera libenter amplectun„ tur. Et plurimos quidem ex Judæis, plurimos etiam ex „ Gentibus ad se pertraxit. Huetius (b) addit „ Pro„ phetam fuisse Jesum, futuraque ab eo cognita & prædi„ cta tradidit in Chronicis Phlegon, Hadriani Imperato„ ris libertus. Edita quoque ab ipso prodigia confessi sunt „ Hebræi proceres, Thalmudici conditores operis; nec „ teterrimi Christi adversarii inficiati sunt, Celsus, & Ju„ lianus; quorum ille, cum rem negare non posset, fal„ sam rei caussam commentus est, incantamenta scilicet „ & præstigia; hic rem non negat, sed verbis elevare „ studet. Profligatam a Jesu, & coercitam vim Dæmo„ num queritur Porphyrius; ubi non mirum esse, ait, „ peste Urbes vastari, unde Æsculapius, aliique Dii ex„ cesserint; quippe post admissum Jesu cultum nihil „ Deos hominibus vulgo prodesse. Porro hæc potestas, ejiciendi Dæmonia, divina est, quæ nunc quoque a Christifidelibus in nomine Jesu Christi palam exercetur. Mirabilis illa etiam solis defectio, & ingens terræ motus, quæ moriente Jesu Christo contigerunt, itidem narrantur a Phlegonte, libro Olympicorum Chronicorum decimo tertio, ubi sic legitur: Quarto autem anno CCII. Olympiadis (is est scilicet Tiberii decimus octavus, qui annus Christo mortalis fuit) magna & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio solis facta. Dies hora

(a) *Lib. antiq.* 18. *cap.* 4. (b) *Proposit.* 3. *cap.* 1.

sexta ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ in cœlo visæ sint, terræque motus in Bithynia Nicææ Urbis multas ædes subverterit. De hac Eclipsi plures Ethnici scripserunt; ea potissimum ratione ducti, quod scilicet circa periodum plenilunii contigerit, quod quidem præter naturæ ordinem videtur. Accuratissima vero observatione dignum est, quod habet Sinensis historia Hadriani Gresfonii, adnotasse Sinas in rerum suarum monumentis, ad id tempus, in quod annum ætatis Christi trigesimum secundum nos Christiani conferimus, circa mensem Aprilem, solare deliquium præter ordinem naturæ, & leges curriculis Astrorum præfixas contigisse: qua rei novitate Quamrutium Imperatorem vehementer fuisse commotum. Porro hæc admirabilis Eclipsis ab Ethnicis scriptoribus memorata, eadem videtur, quæ in Evangeliis moriente Christo Jesu descripta est. Hactenus Huetius. Muhemmadani quoque fatentur, Jesum Christum esse Messiam in sacris Hebræorum scripturis prænuntiatum, qui, dum inter mortales vitam ageret, mirabilia patraverit prodigia. In utroque autem populo, scilicet fideli & Ethnico viget firma persuasio, dari prophetias, & prodigia, de quibus capite primo libri secundi, & capite hoc habitus est sermo, & erit in progressu hujus operis, ubi præcipue Dæmonis artes reserabuntur, qui aliquando transfert se in Angelum lucis, ut homines secum trahat in perditionem. Quod autem spectat ad prophetias futurorum contingentium, quæ a solo Deo prævideri queunt, satis superque supra disseruimus; & addere sufficiat id, quod Ethnicorum nomine testatur Plinius, ubi sic (a) inquit: „ Nullo non „ avido futura de se se sciendi; atque ea e Cœlo verissime „ peti credente. Propterea liquido apparet impiorum impuden-

(a) *Lib.* 30. *cap.* 1.

pudentia negantium, dari prophetias, & prodigia, quorum effata consensione omnium populorum, & evidentia ipsa teste reprobata videntur.

Vaticinia, quæ hactenus dicta sunt, referuntur ad primum Messiæ adventum in carne mortali, ad ejus mortem, resurrectionem, & ascensionem ad Cœlos, quæ omnia impleta sunt in Christo Jesu Domino nostro. Reliquum est, ut verba faciamus de secundo glorioso ac terribili Jesu Christi adventu, quando in fine sæculorum futurus est omnium Judex, ut justorum, iniquorumque merita discernat; & pro nostrorum qualitate factorum verus & justus Judex aut supplicia, aut præmia decernat. De hoc tremendo die, capite decimo tertio, sic inquit Isaias: „ Ecce dies Domini veniet crudelis, & indignationis ple„ nus, & iræ furorisque ad ponendam terram in solitudi„ nem, & peccatores ejus conterendos de ea: quoniam „ stellæ cœli, & splendor earum, non expandent lumen „ suum: obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna non „ splendebit in lumine suo. Et visitabo super orbis mala, „ & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere fa„ ciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium hu„ miliabo — Super hoc Cœlum turbabo, & movebitur „ terra de loco suo, propter indignationem Domini exer„ cituum, & propter diem furoris ejus. Et capite sexagesimo sexto pergit Isaias: „ Quia ecce Dominus in igne „ veniet: & quasi turbo quadrigæ ejus, reddere in indi„ gnatione furorem suum in flamma ignis; quia in igne „ Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem car„ nem. Daniel capite septimo: „ Et ecce cum nubibus „ Cœli quasi Filius hominis veniebat. Ad hæc consonum est Joelis vaticinium, capite enim secundo sic ait: „ Ca„ nite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo, con-

„ turbentur omnes habitatores terræ, quia prope eſt dies „ tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis — Et dabo prodigia in cœlo, & in terra ſanguinem, & ignem, „ & vaporem fumi: Sol convertetur in tenebras, & Luna „ in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus „ & horribilis. Sophonias capite tertio: „ Expecta me „ dicit Dominus in die reſurrectionis meæ in futurum, „ quia judicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna, & effundam ſuper eos indignationem „ meam, omnem iram furoris mei; in igne enim zeli „ mei devorabitur omnis terra. Capite autem quadrageſimo nono Iſaias: „ Eos vero, qui judicaverunt te, ego judicabo, & filios tuos ego ſalvabo. Et pſalmo nonageſimo ſeptimo: „ Judicabit orbem terrarum in juſtitia, & „ populos in æquitate. Promiſſum igitur Meſſiæ regnum eſt, quod mentes regat, quod in æternum conſulat, quod omnium ſit Judex, quod credentes, ſperantes in Deum, Deumque amantes in regnum Cœlorum perducat, & malos male perdat. Profecto fœde errant Judæi, confundentes primum Meſſiæ adventum in carne mortali & paſſibili, qui ſecundum apertiſſima vaticinia tamquam agnus manſuetus ad occiſionem ducendus erat, cum ſecundo Meſſiæ adventu in fine ſæculorum glorioſo ac horribili, quando in voce Angelicæ tubæ ad extremum judicium omnes gentes congregabuntur. Profecto manifeſtum eſt, Dominum percuſſiſſe infidelitatem Judæorum cœcitate, ac furore mentis; videmus enim eos palpare in meridie, ſicut palpare ſolet cœcus, ut a Moſe (*a*) prædictum fuit. Porro omnes ſcripturæ & veteres & novæ præfiniunt Jeſum Chriſtum, quem colimus, eſſe verum Meſſiam, a Deo miſſum ad ſalutem gentium, per quem vocati ſumus

(a) *Deuter. cap.* 28.

mus in ejus ſocietatem, & divites facti ſumus in omni verbo & ſcientia & gratia; ita ut nobis nihil deſit ad æternam ſalutem adipiſcendam; propterea ſicut Jeſus Chriſtus natura Filius Dei eſt; ita & nos, non quidem natura, ſed affectu & amore Filii Dei nominemur & ſimus. Neque ullo crudelitatis genere deſtrui potuit ſacramento crucis Chriſti fundata religio; neque perſecutionibus minuitur Jeſu Chriſti Eccleſia, ſed augetur; ſemper enim Dominicus ager ſegete ditiori veſtitur, dum grana, quæ ſingula cadunt, multiplicata naſcuntur. Hoc igitur eſt Chriſti regnum tot ante ſæcula prænuntiatum, quod in æternum non diſſipabitur; quum præſentem, & futuram æterni ſæculi vitam Meſſiæ imperium complectatur. Propterea velint, nolint impii, ſive infideles homines hanc poteſtatem recognoſcere; nihilo tamen minus omnium Dominus, Judex, ac vindex eſt Jeſus Chriſtus, qui juſtis præmia, malis ſupplicia decernet. Scriptum eſt enim (a) de Meſſia: „ Dixit Dominus Domino meo, ſede „ a dextris meis: donec ponam inimicos tuos, ſcabel„ lum pedum tuorum; virgam virtutis tuæ emittet Do„ minus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuo„ rum.

De

(a) *Pſal.* 109.

CAPUT II.

De antiquissima Gentium Religione.

ANtiquorum Patriarcharum religionem, ejusque continuatam successionem superiore capite exposui: nunc indagare aggredior antiquarum Gentium religionem, ac ritum, quo verum Deum colere consueverunt. Capite secundo libri superioris exhibuimus omnium Gentium persuasionem de uno summo Deo, Universi Conditore, ac Moderatore; præterea omnes nationes quotquot fuerunt, & sunt, ut uberrime demonstrabitur in progressu hujus operis, fatentur necessitatem, quam indesinenter habent homines auxilii divini, ut bene sit nobis. Porro ex hac persuasione sponte oritur interior religio, quæ naturalis nuncupatur; quoniam ex datis principiis necessario consequitur, Deum, a quo bona cuncta procedunt, colendum ac precandum esse; ex quo interior religio constituitur, quæ ad Deum refertur, & qua mediante inter Deum, & homines communitas intercedit, quæ spei, & caritatis nostræ origo est. Deus autem hominem, quem creavit, docuit quoque rationem colendi sui: nunc itaque indagare aggredior, quinam fuerint antiquorum Gentium ritus, quibus verum Deum coluerunt, ut facta collatione cum cultu antiquissimorum Patriarcharum, in Mosaicis Annalibus descripto, cultus similitudo apud antiquissimas nationes deprehendatur. Vetustissimorum Patriarcharum cultus simplex erat, absque ullo simulacro, sive proprio, sive analogico; ædificata enim ara sub dio, in qua significabatur peculiaris Dei præsentia, super illam offerebant Deo frugum primitias, & victimas immolabant. Hæc sacrificiorum,

ciorum, & oblationum ratio, divinitus tradita primis humani generis Patriarchis, ad omnes Gentes hereditario quodam jure pertransiit; secedentes enim eorum filii, & nepotes in varias mundi partes secum ferebant Parentum traditiones, consuetudines, & præcipue morem colendi Deum, de quo instituendus est sermo.

Reliquias hujusce antiquissimi Gentium cultus exhibet libro primo Halicarnasseus: „ Ab antiquis, inquit, „ rerum omnium primitias Deo oblatas fuisse; & Arca- „ des in amplo quodam specu, arboribus cooperto, ubi „ ara posita est, Divinitatem colere, ibique sacra per- „ agere. Additque ad suam usque ætatem, eum morem „ perdurasse; nec mirum videri, si aliqua propter ni- „ miam antiquitatem fuissent omissa, aut interpolata. In dissertatione Seldeni sectione prima de Decimis sic legitur: At interpretatio ei translationi aptissima, neque a verbis Mosis aliena, est, Hainem obtulisse animo invido; non ex opimis, neque ex primis fructibus suis, quod eum facere decebat. Sic certe faciebant Ethnici, aut ex jure suo Pontificio facere debebant in oblatione præmessi, hoc est primitivarum frugum suarum, aut Calparis, & vini inferii, quæ erat opima pars. Ad hæc, quæ refert Seldenus de primitivis frugibus, quas Ethnici Deo offerebant, addendum est, Gentes potiora quoque hostium victorum spolia Deo obtulisse, quo protegente hostes victi fuerant, ut & de Abrahamo inquit Moses. Item de Romulo sic (a) ait Livius: Inde exercitu vincitore reducto, ipse cum factis suis vir magnificus, tum factorum ostentator haud minus spolia Ducis hostium cæsi suspensa, fabricato ad id apte ferculo, gerens in Capitolium ascendit; ibique ea cum ad Quercum pastoribus sacram depo-

(a) *Lib. 1. Decad. 1.*

deposuisset, simul cum dono designavit Templo Jovis fines, cognomentum addidit Deo: Juppiter Feretri, inquit, hæc tibi Romulus Rex regia arma fero, Templumque iis regionibus, quas modo metatus sum, dedico. Sedem opimis spoliis, quæ Regibus, Ducibusque hostium cæsis, me auctore posteri ferent. Hactenus Livius. Gentes quidem summum Deum Jovis nomine, aliterque compellare consueverunt; ex hoc autem reprehendi non possunt, ut animadvertit (a) Augustinus.

Antiquissimi Persarum, inquit (b) Picardus, in loco excelso summo Deo victimas immolabant; hunc morem servaverunt Sabeorum vetustissimi. Madascarenses nostro quoque ævo in aprico loco Deo mactant victimas. Vetustiores etiam populi Asiæ, quæ ad septentrionem vergit, supra colles juxta arborem sacro cultui dicatam sacra faciebant. Cafrienses populi, nunc quoque pagani, unum solum supremum Numen venerantur, cui Vaccas, ovesque immolant, & lac offerunt, noctisque tempore ad Lunam superstitiose conversi sub dio peragunt sacra. Antiquos item Americanos, idem Picardus tradit, consuevisse in propatulo apertoque loco, arboribus referto, simplici ritu eorum sacra peragere; additque, nonnullas illius Novi Orbis nationes nostro quoque ævo sub dio victimas mactare super aras vetustissimorum moribus accomodatas. De Sinensibus, in vita Fochii, primi Sinensium Imperatoris, refert, antiquissimos Sinensium in Silvis supra montes supremo Cœli, terræque Spiritui sacra fecisse; tertiumdecimum vero illarum Gentium Imperatorem, Hoamati dictum, primum Templum summo Spiritui erexisse. Vetustissimi colendi Deum ritus exarati sunt in Sinensium libris, qui dum illarum Gentium supputationibus fides habeatur

(a) *Lib. 4. cap. 11. de C. D.* (b) *Tom. 1. & 2. de illarum gent. relig.*

beatur, Mosaicis Annalibus longe essent antiquiores. Hactenus excerpta ex opere Picardi. Constantinus (a) addit, ex Sinensium historia haberi, Fochium primum eorum Imperatorem consuevisse solas septem animalium species summo Spiritui immolare. Silvestres Americani, referente (b) Lafitavio, non habent Templa; eorum autem Dei cultus non differt ab antiquissimo populorum nostri hemispherii.

Origenes libro primo contra Celsum differens, sic inquit: „ Pythagoras vetuit imaginem Dei inscribi; hancque fuisse Numæ Pompilii doctrinam, Deum scilicet non posse sensu percipi, sed solum intelligi. Hæc eadem fuit aliorum antiquissimorum populorum sententia, usu quoque recepta. De antiquis Romanis Plutarchus in vita Numæ confirmat id, quod Origenes scripsit, ubi sic ait: „ Nulla ficta apud eum, vel picta imago fuit; quippe hominum, aut animalium species Diis tribui vetuit. Alexander ab Alexandro (c) addit, antiquissimos Romanorum centum septuaginta annos sine Deorum imaginibus vixisse. In Perside quoque, referente (d) Picardo, primum Templum ab Histaspe Rege sine simulacris constructum fuit. Silvius Italicus libro tertio de antiquis Hispanis ait: „ Nulla effigies, simulacraque nota Deorum; majestate locum, & sacro implevere timore. Strabo libro tertio & decimo septimo testatur, antiquos Hispanos, & Æthiopes nulla in Templis simulacra habuisse. Tacitus capite quarto de moribus antiquorum Germanorum sic ait: „ Ceterum nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humanioris speciem assimilare ex magnitudine Cœlestium arbitrantur: Lucos ac nemora consecrant,

P p „ Deo-

(a) *Sect. 6. § 37.* (b) *Tom. 1. pag. 112. & sequent.*
(c) *Lib. 6. cap. 26. dier. gen.* (d) *Tom. 2. de antiq. Pers. relig.*

„ Deorumque nominibus appellant ſecretum illud, quod „ ſola reverentia vident. Samienſis Regni incolæ, ut Salmonius (*a*) refert, nullam Statuam Deo erigunt; ajunt enim, ſe neſcire quonam modo imago Dei effingi poſſit. De antiquiſſima Ægyptiorum, & Syrorum religione verba faciens Huetius, ſic (*b*) inquit: „ Optimis illi quidem „ ad colendum Deum ritibus, a primis gentis ſuæ auctoribus a Noacho oriundis, olim fuerant inſtituti: quamobrem nulla in eorum Templis ſimulacra viſebantur; uti „ neque apud Syros, quemadmodum Lucianus affirmat. Simplicem Ægyptiorum antiquorum, & Syrorum Dei cultum, vetuſtiſſimorum Patriarcharum moribus accomodatum, de quo Luciani teſtimonio ſcribit Huetius, reliquæ quoque gentes ſervaverunt, ut a nobis expoſitum eſt, identidem edoctæ a ſuis majoribus, ab eodem Noacho oriundis; immo noſtro quoque ævo remotiſſimæ nationes iiſdem priorum Patriarcharum ritibus Deum colunt. Picardus (*c*) refert, populos Quillamancæ, Lovangiæ, Quiſungi, alioſque finitimos nullas habere in Templis Dei, ſive Deorum imagines; ſimplici ritu ſacra peragere, & unum ſolum ſummum Deum colere: pluribus autem ſuperſtitionibus obnoxios eſſe affirmat. Vetuſtiſſima Gentium Templa nulla quoque erant magnificentia ornata, ut ibi ſola Dei majeſtas veneraretur priorum ſimplici more, ut Lucanus (*d*) canit:

Non illic poſuerunt ditia Gentes
Templa; nec eois ſplendent donaria gemmis.
Pauper adhuc Deus eſt, nullis violata per ævum
Divitiis Delubra tenens: morumque priorum
Numen Romano Templum defendit ab auro.

Laſita-

(a) *Tom.* 3. *cap.* 7. (b) *Propoſit.* 4. *cap.* 6.
(c) *Tom.* 2. *de relig. Quill. &c.* (d) *Lib.* 9. *Pharſal.*

Lafitavius in exordio sui operis animadvertit, viatores, & mercatores deficere in multis, dum judicium proferunt de religione, ac moribus dissitarum nationum, quibuscum aliquam consuetudinem habuerunt: conjecturis enim, inquit, incertis, sæpe vanis, interdum falsis utuntur; inter quas recenset conjecturas illorum asserentium, Silvestres Americanas nationes nullam habere religionem, neque ullam Divinitatis notionem: quod omnino falsum esse percepit ex diutina quinque annorum consuetudine, quam cum illis gentibus habuit, dum Missionarii munere Lafitavius fungeretur; invenisse enim testatur apud illos Silvestres populos non religionem modo naturalem; sed & Dei cultum, haud dissimilem ab antiquissimo nostri hemisphærii; additque (a) populos illos fateri, Deum fuisse religionis auctorem, & esse religionis objectum. Præterea Lafitavius testatur, oblationum, & sacrificiorum morem fuisse repertum apud omnes gentes; ortumque habuisse in prima mundi ætate cum religione; & simplicem colendi ritum diu apud cunctas nationes permansisse. Hujusce veritatis inter ceteros Ethnicos scriptores testimonium Ovidii in medium profert, qui lib. 1. Fast. sic canit:

Thura nec Euphrates, nec miserat India Costum,
Nec fuerant rubri cognita fila Croci,
Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus adusta sono.

„ Hac antiqua methodo, sequitur Lafitavius, utuntur Sil-
„ vestres Americani, qui Deo offerunt suorum agrorum
„ fruges; & super aras simplices mactant animalia, quæ
„ capiunt venatione.

Sciebant quoque Gentes, cultum exteriorem ab interiore

(a) *Tom. 1. pag. 108. --- pag. 177. & sequent.*

teriore differre; & cultum exteriorem esse signum interioris, ita ut nec electæ victimæ, & a Deo jussæ, probatisque ritibus oblatæ, Deo gratæ essent, nisi iis offerentis pietas pretium adderet; agnoscebant enim a Deo esse omnia, & rebus his non indigere: propterea fatebantur, Deum non conciliari sacrificiis, aut oblationibus quæ ab improbis proficiscuntur. Hinc stultum, immo impium putabant, si quis eam de Deo summo, sive de Diis inferioribus opinionem hauriat, eos munerum sacrificiorumque magnitudine ita deliniri, & velut obligari posse, ut avarorum Judicum instar, iis maxime faveant, qui munerum copia Deorum gratiam mereri possint, sive condignam delictorum pœnam evitare. Propterea Hermes Trismegistus (a) apud Pfannerum Asclepio thure Deum precaturo succensens „ melius ominare, ait, o Asclepi: hoc „ enim sacrilegiis simile est, cum Deum roges, thus at„ que cetera accendere — Nihil enim deest ei, qui ipse „ est omnia, aut in quo sunt omnia. Quippe similem ad formam Seneca, libro quarto de beneficiis „ nec ille „ collato eget, nec nos ei quidquam conferre possumus. Menelaus quoque libro primo inquit: „ Jam quidem pro„ pitiari Deum intemeratis ac mundis manibus. Consideravit id Socrates „ qui, ut de illo, libro primo Xeno„ phon tradit, quum de facultatibus exiguis tenuvia sa„ cra faceret, nihilo se putabat minus præstare, quam ii, „ qui de magnis & copiosis opibus multas & amplas ho„ stias cæderent. Narrat Socrates apud Platonem, Alicb. I I, tamquam a senioribus traditum, Athenienses adversus Lacedemonios bellum habentes, cum omnibus præliis inferiores, missis Legatis, Ammonem consulerent, quam ob caussam Dii Lacedemoniis potius, quam Atheniensibus victo-

(a) *Cap. 15. de Sacrif.*

victoriam largirentur, cum ipsi tamen sacrificia cum plura, tum decentiora, quam Græcorum reliqui offerrent; nihil aliud responsi loco retulisse; quam placere magis sibi Lacedemoniorum acclamationes (preces nempe, ut ipse Socrates explicat) ac reliquorum Græcorum sacra omnia; similemque in modum etiam Trojanos nihil sacrificiis suis apud Deos profecisse, ex Homero referens; neque enim, inquit Socrates, ejusmodi est Dei natura, ut ducatur muneribus, quemadmodum improbus fœnerator: sed nos nimium deliramus, si quando nos Lacedemoniis propter munera acceptiores Deo esse ducimus. Etenim grave esset, si Deus ad donaria, & sacrificia nostra respiceret potius, quam ad animum, utrum justus sanctusque sit, ad quem equidem Deum arbitror multo magis attendere, quam ad multi sumtus pompas atque sacra, quæ nihil prohibet, eum qui multa in Deum hominesque peccaverit, seu privatus sit, sive respublica, singulis annis perficere. Deus autem utpote a muneribus incorruptus, spernit hæc omnia, ut ipse ejusque Propheta prædixit. Hactenus Socrates. Hinc & Ovidius (a) cecinit:

Thuraque mente magis plena, quam lance dedissem.

Hæc omnia plane conveniunt cum religione primæ mundi ætatis, a Mose descripta: omnes quippe Gentes a suis primis auctoribus veram religionem, ritumque colendi Deum didicerunt; quæ posterorum memoriæ tradita, propriis singularum nationum scripturis ac monumentis exarata, canticis expressa, moribusque inserta perpetuata apud omnes videntur; in progressu enim hujus operis uberrime demonstrabitur, cuncta ea, quæ essentiam religionis constituunt, quæque prima fuerunt, & ad verum Deum referuntur, neque a vanis hominum commentis, neque a super-

(a) *Lib. 4. Epigr. 9.*

ſuperſtitione, neque ab idololatria deleri potuiſſe; & eſſentialia veræ religionis apud omnes nationes omni ævo viguiſſe & vigere: quod enim a Deo eſt, in æternum permanet. Profecto ſupra hoc idem fundamentum ædificata videtur cum Moſaica, tum Chriſtiana religio; ſed & omnes Gentium corruptæ ab humanis inſtitutionibus religiones, de quibus in ſequentibus erit ſermo, ſupra id idem nituntur. Hoc unum igitur ex monumentis hactenus adductis colligere intelligo, ut ſuſcepti muneris ratio poſtulat, vetuſtiſſimarum Gentium cultum plane convenire cum illo ſimplici antiquiſſimorum Patriarcharum, a Moſe deſcripto.

Addendum cenſeo, ex eo quod Gentes appellent aliquas rationales creaturas Deorum nomine, Ethnicos dici non poſſe. Etenim de hac appellatione magnus Auguſtinus diſſerens, (a) inquit: De ipſo nomine, quo hujuſmodi immortalem beatamque creaturam Deos appellent, ideo inter nos, & ipſos nulla eſt diſſenſio, quia & in noſtris ſacris litteris legitur: Deus Deorum Dominus locutus eſt: & alibi confitemini Deo Deorum: & alibi: Rex magnus ſuper omnes Deos. Illud autem ubi ſcriptum eſt: terribilis eſt ſuper omnes Deos, cur dictum ſit, deinceps oſtenditur; quoniam enim omnes Dii Gentium Dæmonia: Dominus autem Cœlos fecit: ſuper omnes ergo Deos dixit, ſed Gentium, ideſt quos Gentes pro Diis habent, quæ ſunt Dæmonia: ideo terribilis, ſub quo terrore Domino dicebant: veniſti perdere nos. Illud vero, ubi dicitur, Deus Deorum, non poteſt intelligi Deus Dæmoniorum: & illud, Rex magnus ſuper omnes Deos, abſit, ut dicatur, Rex magnus ſuper omnia Dæmonia. Sed homines quoque in populo Dei eadem ſcri-

(a) *Lib. 10. cap. 1. de C. D.*

ſcriptura Deos appellat. Ego, inquit, Dii eſtis, & filii excelſi omnes. Poteſt itaque intelligi horum Deorum Deus, qui dictùs eſt Deus Deorum, & ſuper hos Deos Rex magnus, qui dictus eſt Rex magnus ſuper omnes Deos. Veruntamen cum a nobis quæritur, ſi homines dicti ſint Dii, quod in populo Dei ſunt, quem per Angelos, vel per homines alloquitur Deus: quanto magis immortales eo nomine digni ſunt, qui ea fruuntur beatitate, ad quam Deum colendo cupiunt homines pervenire? Quid reſpondebimus, niſi nos fruſtra in ſcripturis ſanctis expreſſius homines nuncupatos Deos, quam illos immortales ac beatos, quibus nos æquales futuros in reſurrectione promittitur, ne ſcilicet propter illorum excellentiam, aliquem eorum nobis conſtituere Deum infidelis auderet infirmitas; quod in homine facile eſt evenire. Et evidentius dici debuerunt homines Dii in populo Dei, ut certi ac fidentes fierent, eſſe eum Deum ſuum, qui dictus eſt Deorum Deus: quia etſi appellantur Dii immortales illi, & beati, qui in cœlis ſunt, non tamen dicti ſunt Dii Deorum: ideſt Dii hominum in populo Dei conſtitutorum, quibus eſt dictum: Ego dixi, Dii eſtis, & filii excelſi omnes. Hactenus Auguſtinus. In eadem ſententia fuit eximius Eccleſiæ Doctor Hieronymus, qui ſic *(a)* inquit: „ Prudens lector attende, quod ex conſequenti- „ bus, textuque ſermonis Apoſtoli, nequaquam homi- „ nes, ſed Dii appellantur.

De

(a) *Lib. 3. cap. 16. Comment. in Matth.*

CAPUT III.

De origine, & progressu Idololatriæ.

SUpervacaneum fortasse quibusdam videbitur de origine, & progressu Idololatriæ verba facere, quum hac de re integra celeberrimorum Virorum volumina in lucem edita sint, inter quæ eruditissimum opus V. Cl. Gerardi Vossii recensetur. Consilii itaque mei aperiam rationem, quæ me impulit, ad scribendum de rebus quoque ab aliis jam vulgatis, & uberrime probatis. Illa præcipua porro est, quod dum agitur de novo systemate condendo, susceptum opus suis necessariis, ac integralibus partibus apte coagmentari debet; ita ut & partibus omnibus stet suis, sed & complexione tota in se subsistat, undecumque illud spectes; idcirco partes omnes in punctum veluti unum desinant, a quo ad ambitum æquales lineæ, quæ sunt propositi systematis partes, ducanrur. Propterea de rebus ab aliis vulgatis strictim agam, quod & in superioribus capitibus præstiti, eaque tantummodo in medium proferam, ex quibus liquido appareat, in ipsa expilata, sive fœdata religione eadem celsissima principia contineri, quæ e diametro cuilibet impietati adversantur; quod neque Vossius, neque alii præstiterunt; aliud enim agendo de vera religione, & idololatria scripserunt, hoc est non eo respexerunt, ut impietatis systema everterent: „ Vera religio, inquit (a) Vossius est actus, sive officium servitutis erga Deum: Idololatria est, quoties „ actus soli Deo debitus, alteri defertur. Opus est tamen distinguere cultum proprium a symbolico: cultus „ pro-

(a) *Lib. I. Cap. 5.*

„ proprius eſt, quando quod colitur proprie & in ſe Deus „ exiſtimatur : cultus ſymbolicus eſt, quando quid coli- „ tur, non quia credatur Deus, ſed quia Deum ſignifi- „ cet. Cultus proprius dividitur in ſimplicem, & mix- „ tum. Simplex eſt, ubi animus in unius cultum fer- „ tur, ſummi Entis: mixtus eſt, quando colentis ani- „ mus in plura diffunditur, v. g., in Creatorem, & „ creaturas ſpirituales, ſive medias, ſive imas. Deus optime ſciens, humanum animum ſenſibus ad cognoſcendum uti, hinc eidem difficillimum eſſe ſupra ſenſibilia ſe attollere; propterea ab initio conſtituit ſui cultum ſupra ſimplicem Aram, quæ nullam cum Dei natura analogiam haberet. Prævidebat enim futurum, ut ſigna analogica, ſive ſymbolica, quæ in divino cultu ſub ſenſus caderent, ipſa per ſe ab hominibus tandem colerentur. Quod periculum, ut quam maxime ab humana imbecillitate arceret, ſimplicem adhiberi voluit erga ſe cultum; nullo quippe in Dei cultu ſigno ſymbolico conſtituto, colentium animi ſponte ſe attollunt, animadvertentes, divinam naturam a reliquarum ſpecie eſſe diſſimillimam; & hoc ipſo cultores edocentur, nullo corporeo ſymbolo naturam divinam poſſe ſignificari; præterea deficiente ſumtuoſo apparatu reipſa percipiunt, pretium eſſe in animis pie & juſte colentibus. Ad has primigenias divinas inſtitutiones reſpiciens Moſes, ſic (*a*) cecinit: „ Dei perſecta ſunt „ opera, & omnes viæ ejus judicia.

Videndum modo eſt, unde divini cultus corruptio proceſſerit. „ Modicum fermentum, ut ab Apoſtolo (*b*) „ monemur, totam maſſam corrumpit. Exordia quidem omnium corruptionum parva & obſcura ſunt: profecto ſuperſtitio, ac demum idololatria paulatim, & quaſi gra-

 dibus

(*a*) *Cant. Deuter. cap.* 32. (b) *Ad Galat. cap.* 5.

dibus quibusdam invecta videtur. Initia exilia fuere; additamenta enim, quæ ab initio aliena a vera religione haud putabantur, immo ad divinum cultum augendum instituta dicebantur, quod aure patula audit vulgus, temporis progressu spissam idololatriam invexerunt. Hoc pacto a rudibus populis novi ritus suscepti fuere, idololatria sua cœpit incrementa, & exinde cultus servitutis Deorum ortum habuit, ut manifeste apparet ex miseranda idololatriæ fecunditate, quæ magnam orbis partem occupavit; fluminis instar, quod auctis aquis, ruptisque marginibus, ingentes campos longe lateque obruit. Quantum autem facile obrepat, atque in homines idololatria se insinuet, ostenditur exemplo quoque Israelitici populi sæpe hac labe polluti. Cultus autem, humana institutione sub pietatis specie invectus, dietim vires carpit; hinc fit, ut alii præscriptione jam gaudere dicant: alii, ut pium naturalibus rationibus obtrudere contendant. Irrefragabili omnium temporum experientia ediscimus, raro admodum homines in recta veritatis via vitam agere; præcipue hoc contigisse in Dei cultu, manifestum est. Vera etenim religio consistit in veri Numinis cultu, ea mente, ac ratione, qua coli vult, ac debet. Vera itaque religio inter duo consistit extrema, quæ sunt atheismus, sive impietas, & superstitio, ac idololatria, quæ sibi invicem e diametro opposita sunt.

Agendum primum est de caussis superstitionis, quæ indebitus Dei cultus a recentioribus dicitur. Varia quidem sunt superstitionum genera ex variis adfectibus orta, scilicet vanis figmentis, motibus ridiculis, commentisque, quæ per errorem divina esse putant, quamquam a Deo neutiquam constituta sint; unde superstitio campum amplissimum, in quo vim suam exerat, invenit;

ut

ut in populo quoque Judaico ex Pharisæorum doctrina comprobatur. In hunc censum merito omnes illi veniunt, qui in solo Dei cultu externo spem omnem salutis collocant, de interno parum solliciti. Placet namque plerisque mortalium ista colendi Deum ratio; eo quod cum pravis, quibus indulgent cupiditatibus, eam consistere posse, sibi persuadent. Subinde alii ulterius progrediuntur, & sibimetipsis cultum quendam numinis externum fingunt, qui neque mandato divino nititur, neque probos reddit homines; quum autem hujuscemodi spontanei cultus speciem quandam pietatis præseferant, haud raro incauti falluntur; propterea, nulla cordis munditie quæsita, in multiloquio, in voluntariis ritibus, ac variis cæremoniis sese exerit eorum religio; & hoc pacto a recto tramite aberrant. Plures quidem ex animi levitate, stolidaque credulitate multa suscipiunt, quæ indirecte veram religionem evertunt, negligendo interni cultus rationem. Profecto ritus cærimoniæque in Dei cultu observandæ sunt, quum cultus externus sine ritibus ac cærimoniis esse nequeat; non licet autem resilire ab eo cultu externo, qui a Deo præceptus est, aut saltem Dei præcepto non adversetur. Ex corrupta igitur ratione primordia hausit quælibet superstitio, quæ animadvertenti facile se prodit; propterea præstantiores quoque Ethnicorum Philosophi superstitionem a religione separarunt; superstitioni enim vitii, religioni laudis nomen tribuerunt. Porro tantum abest, ut superstitio, sive indebitus Dei cultus deleat celsissima capita, ex quibus sponte fluit religio; quum superstitiosi ritus nihil aliud sint, nisi vana hominum commenta inserta veræ religioni, quam quidem maculant, non autem delent.

Picardus de caussis Idololatriæ (a) differens, in ea

 est

(a) *Tom. 1. de relig. Gentil.*

est sententia, ut quibus modis ab Ethnicis Idololatria defenditur, iisdem rationibus fuerit invecta. Non uno tamen eodemque tempore, neque ex iisdem caussis, rationibusque cœpisse apud gentes ostendit, quod præcipue deducit ex variis gentium ritibus. Sacerdotum, & Parentum ignorantiæ originem Idololatriæ tribuit, qui nunc quoque, Idololatriæ labe polluti, sensibilia objecta ad colendum Deum populis proponunt; instillantque in subditorum animos ea, quæ ipsi quoque prave sentiunt. Quum autem Idololatria proprie sit, quoties actus soli Deo debitus, alteri defertur; de hoc cultu instituendus est sermo. Ex contextu hujus operis luculenter apparet, Ethnicos Deorum vocabulo intelligere Spiritus Dei summi administros, quos Deorum immortalium nomine appellant, propterea quod corporeis vinculis nunquam fuerint illigati, qui sunt in populo Dei Angeli Sancti nuncupati: aliquando Ethnici Deorum nomine intelligunt Defunctorum animas, ab ipsis deificatas, quas putant ad Cœlum ascendisse, esse summi Numinis amicas, & mortalium curam gerere; Diique animales vocantur.

Inter contaminandæ religionis caussas avaritia quoque fuit „ quam, ut inquit (a) Apostolus, quidam ap„ petentes erraverunt a fide. Docent enim, ut alibi (b) „ idem Apostolus, quæ non oportet, turpis lucri gratia. De quibusdam Hebræorum Doctoribus D. Hieronymus sic (c) loquitur: Præceperat Dominus, vel imbecillitates, vel ætates, vel penurias Parentum considerans, ut filii honorarent, etiam in vitæ necessariis ministrandis, Parentes suos. Hanc providentissimam Dei legem volentes Scribæ, & Pharisæi subvertere, docuerunt pessimos filios, ut si quis

(a) *Ad Coloss. cap.* 3. (b) *Ad Titum cap.* 1.
(c) *Lib.* 1. *comment. in Matth. cap.* 15.

si quis ea, quæ Parentibus offerenda sunt, Deo vovere voluerit, qui verus est Pater, oblatio Domini præponatur Parentum muneribus: certe ipsi Parentes, quæ Deo consecrata cernebant, ne sacrilegii crimen incurrerent, egestate conficiebantut: atque ita fiebat, ut oblatio liberorum sub occasione Templi, & Dei, in Sacerdotum lucra cederent. Hactenus Hieronymus. Redemptor ipse Hebræorum avaritiam redarguit, ubi (*a*) inquit: „ Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur, „ vos autem fecistis illam speluncam latronum. De Ethnicorum Sacerdotum avaritia in medium proferre possem plurima monumenta, ex quibus vera religio fœdata appareт; & idololatricos cultus invectos fuisse avaritiæ caussa palam videtur. Brevitatis studio nonnulla duntaxat referam. „ Tacta de Cœlo, scribit (*b*) Livius, Ædes Ju„ nonis Reginæ, prodigiumque id ad Matronas pertine„ re Aruspices cum respondissent, donoque Divam pla„ candam esse, Ædilium currulium edicto in Capitolium „ convocatæ, quibus in Urbe Roma, intraque decimum „ lapidem ab Urbe domicilia essent, ipsæ inter se quin„ que & viginti delegerunt, ad quas ex dotibus stipem „ conferrent; inde donum pelvis aurea facta, lataque in „ Aventinum, pure & caste a Matronis sacrificatum. Memorabile illud est, quod de Afrorum more (*c*) scribit Cavazius ocularis testis, quodque strictim referam: Antistites, qui inter eas ethnicas gentes sacris præsunt, præter unum summum Deum, alios quoque minores divinis honoribus colunt; propterea quod, ut docent, alii corporum infirmitatibus medeantur: alii fecunditatem agris tribuant: alii prosperos eventus, futurasve calamitates præmon-

(a) *Matt. cap.* 21. (b) *Lib.* 7. *Decad.* 3.
(c) *Lib.* 1. *num.* 169. *usque* 174.

monſtrent: alii denique ab imminentibus periculis tueantur; ſubſidiaque valida in neceſſitatibus præſtent. Profecto ex hac avarorum Sacerdotum doctrina, apud omnes fere Ethnicos pervulgata, ingentia lucra eorum Sacerdotes captare ſolent: ubi enim de ſublevandis humanis neceſſitatibus agitur, quiſque ad largiendum proclivis eſt. Poſitis igitur a Sacerdote oblatis muneribus ante Deorum ſimulacra, a quibus beneficia petuntur; tum Sacerdos, indicta ſolemnis ſacrificii die, priusquam ad littandum accedat, enixe rogatur, ut ei qui dona obtulit, propitios Deos faciat: noviſque muneribus Sacerdos cumulatus, tandem magna miniſtrorum comitante caterva, Templum ingreſſus, vota ſupplicantis exponit, oblata dona recenſet, oratque pro ejus incolumitate, qui illa largitus eſt: quibus peractis, reliqua miniſtrorum turba, barbaro concentu canente, indecoriſque ſaltationibus ſe jactante, homines atque bruta mactantur. Potatur ab adſtantibus victimarum ſanguis, voratur caro: oſſa vero diligenter a Sacerdotibus collecta, populis diſtribuuntur, non ſine Sacerdotum emolumento, qui illa ad recuperandam, tuendamque ſanitatem, aliaque beneficia obtinenda, utilia eſſe decantant. Quod ſi pluvia ab hiſce Diis petita ſit, primas cadentis aquæ guttas, accurate a Sacerdotibus collectas, magno vendunt pretio, tanquam aptiſſima adverſus calamitates ærumnaſque præſidia. Plura alia de dolis, fallaciiſque, quibus rudes populi capiuntur, addere poſſem, ſed hæc ſint ſatis ad oſtendendam ignorantiam, ac avaritiam Ethnicorum Sacerdotum, qui ſuis additamentis, vaniſque commentis veram religionem turpiſſime fœdarunt.

Ab antiqua quoque Sacerdotum Theologia, quæ apud nonnullos populos inſorduerat, corrupta fuit Religio. Plu-

Plutarchus de Iside & Osiride sic inquit: Vetustissima a sacrarum professoribus rerum, & legislatoribus derivata est opinio, auctore incognito, fide firma & indubitabili, non in sermonibus ea tantum, & in rumoribus, sed & in misteriis, ac sacrificiis tam barbaris, quam græcanis exstans: neque casu fieri, & a fortuna pendere Universum, mente, ratione, gubernatore destitutum: neque unicam esse rationem, quæ contineat, idest dirigat, tanquam clavum, aut fræna moderans: sed quum permulta bonis juxta malisque sint confusa, immo natura hæc sincerum, ut verbo dicam, proferat non esse unum aliquem promum, qui e duobus doliis res nobis, veluti aliquem liquorem, cauponis in morem distribuat, atque misceat. Ergo a duobus principiis contrariis, adversisque duabus facultatibus, quarum altera retrorsum avertatur, atque reflectat, cum vitam esse mixtam, tum Mundum ipsum (eum saltem, qui ad terram est, & Lunæ subjacet) inæquabiliter ferri, variisque, & omnis generis motibus agitari. Si enim nihil absque caussa sit, & mali caussam bonum non præbet, necesse est in natura, ut boni, ita etiam mali ortum peculiarem, suumque principium exstare. Atque hæc quidem sententia plerisque, & iisdem sapientibus probatur: existimant enim alii, duos esse Deos quasi contrariis deditos artibus, ut bona alter, alter mala opera conficiat: alii eum qui est melior, Deum, qui deterior, Dæmonem dicunt. Eadem opinio fuit Persarum, qui illam accepere a Zoroastre, qui boni principium vocavit Oromasdem: mali Arimanium: bonum enim sive Deum, sive Creatorem Hormidasten Persæ appellant: Arimanes autem pessimo illi, ac pernicioso est nomen: Hormidasten e luce purissima natum esse: Arimanium e caligine, perpetuoque hos inter se bellum

bellum gerere: Hormidasten esse sublimiorem Mishra, hoc est sole; quanto eodem Sole inferior est Pluto, sive Arimanius. Oromasden quidem fecisse stellas, & bonos Deos, inque ovo posuisse: per ovum enim Mundus mystice intelligitur, cui antiquissimi ovalem figuram tribuerant: in his Sanchoniaton, vetustissimus rerum phœnicarum scriptor, refert, ovum Mundi esse symbolum, & Arimanium ovum illud perforasse, atque ita bona permiscuisse malis, & mala bonis, malosque Genios condidisse; hinc coortas esse inimicitias inter Oromasdem, & Arimanium, atque alterum alterius opus demoliri: sed factum fore, cum Oromasdes Arimanium vincat, immo prorsus aboleat, homines tum demum pacifice, beateque victuros. Hactenus Plutarchus. Quæ fabulosa, inquit (a) Vossius, ex parte esse nemo non videt; interim non obscuræ hic apparent reliquiæ doctrinæ Noachicæ, tum de Deo habitante lucem inacessam, Mundique opifice, tum de Satana aeris, ac caliginis Principe, mali omnis fonte & auctore: quo æternis tenebris addicto, homines beatam cum Deo vitam degent. Ægyptiis plures erant Dii: præcipuus interim honos duobus erat principiis ac caussis Universi: uni omnis boni, alteri omnis mali; unde rerum corruptio. At ex eorum sententia, in hac rerum ab utroque mixturam, prævalet facultas melioris Numinis: attamen non intantum, ut deterioris opus aboleat prorsus: quippe & vis ista deterioris principii penitissimis inhæret corporibus, saltem illis sub Luna constitutis. Principium omnis boni ab Ægyptiis dicitur Osiris: principium deterius vocatur Thypho: melioris principii, quod Osiridem dixere, in anima imago est ratio, sive mens: Thyphonis vero simulacrum est pars animæ affe-

(a) *Lib. 1. cap. 5.*

affectibus æstuans. In corpore humano Osiridis imago est facultas bonum præstans temperamentum: Thyphonis autem facultas morbos, & mutationes arcessens. In Cœlo, & elementis Osiridem repræsentat quidquid ordinatum & æquabile: Thyphonem quidquid inordinatum, & inæquabile. Horum omnium non locupletem magis testem laudare possum, quam Plutarchum. Eodem magistro cognovimus, quomodo illa de duobus principiis opinio ad Græcos Philosophos sit derivata. Satis ex his liquet, quam antiqua sit, & unde profluxerit doctrina de duobus naturæ principiis, bono Deo, maloque Genio; quorum ille sit caussa omnis boni, & coli debeat, ut faciat bene: hic autem sit omnis mali auctor, & coli debeat, ne malus male faxit. Quum tamen spiritus ille nequam nationes quoque a nobis longissime dissitas pestifero aflatu infecerit, de his idem Vossius ait: Calecutenses Dæmonem agnoscunt, & colunt, quem falso credunt Dei Vicarium in Mundi administratione. Item Japponii Dæmonem colunt. Mexicani pro bonis temporalibus Dæmoni supplicant, saltem ne noceat. Tapajonum gens vagabunda, & fera in America duplex fatetur Numen, bonum, malumque, hoc est Dæmonem, quem colunt, & invocant. De cultu autem a gentibus præstito Angelis bonis, malisve, Heroibusque vita functis, sic idem Vossius: De hoc Spirituum cultu sic censeo, ante animas humanas Angelos sanctos divino honore affectos: ante Angelos bonos, Principem malorum, quem Satanam dicimus, non solum tamen, sed una cum Deo, boni omnis fonte. Postquam enim Satan præ invidia primos Parentes de statu innocentiæ ejecit, terram sciens propter eos fuisse maledictam, nec Deum propterea amorem omnem generis humani deposuisse; quippe qui variis modis ad

 pæni-

pænitentiam provocet, & invitet; ille mille fraudum artifex, circumit universos; in nihil æque intentus, quam ut illos tum a recto avocet cultu, tum gravissimis malis, Deo ita permittente, affligat; & post judicium ultimum socios habeat pœnarum, quas ipse est subiturus. Salutarem adeo doctrinam nunquam destitit Noachus prædicare liberis, & nepotibus suis, ea spe, ut ipsi per manus istam traducerent ex se nascituris: sed quæ Patriarcha tantus præbuerat dextra, hæc paulatim posteri sinistra acceperunt. Noachidæ igitur exinde duo sunt commenti principia pari, vel suppari potestate: boni unum, alterum mali: atque eo deventum est, ut quemadmodum colerent principium boni, quod bona inferret; ita venerarentur principium mali, ne mala inferret. Ad traditionem corruptam etiam corrupta ratio accessit: sic enim collegerunt, eum qui in se esset optimus, & omnis boni fons unicus, non esse miseris mortalibus mali ullius principium & caussam: at vero in mundo hoc multa esse homini mala, & noxia, tum in mutis animalibus, & plantis, tum etiam in ceteris: uti famem, pestilentiam, tempestates, ceteraque id genus: quare quum non debeamus Deum comminisci, qui dextra panem, ac potum salubrem, sinistra venenatum eidem præbeat cibum, potumque; omnino præter principium omnis boni, etiam statui oportere omnis mali principium; ac proinde illi facienda sacra, ut bonum consequamur; huic vero ad malum averuncandum. De Diis gentium, sequitur Vossius, quos inter Deos publica adscivit auctoritas, quosque dixere Spiritus custodes; quos Deus vel observatores homini apposuit, vel tutelæ præfecit loci; hinc promeriti crederentur, ut sacra iis, votaque publice fierent. Ex Atheneo habetur: primas oblationes ab aliquibus gentibus institutas, illisque Spiritibus

bus oblatas fuisse, vinum, mel, caseum, farinam, & olei pauxillum: ab aliis vero, album triticum, hordeum, pisum, eruum, cicer, lens, faba, zea, avena, caricæ, mel, oleum, vinum, lac, quin etiam illota ovis lana. Porro ex Angelicæ naturæ excellentia, & beneficiis ab his sanctis spiritibus humano generi præstitis, factum est, ut sanctis Angelis gentes exhiberent divinum honorem. De Heroibus vita functis sic (a) idem Vossius: Heroas ut Dei administros, pariterque amicos, orantes pro hominibus, bonaque iis a Deo summo impetrent, ac procurent. Hinc promeriti crederentur, ut sacra iis, votaque publice fierent. Hæc sunt potiora, quæ Vossius de origine Idololatriæ congessit.

Picardus (b) autem primam Idololatriæ originem inquirens, eam deducit e symbolis illis, quæ ab antiquis exhibita fuere ea duntaxat mente, ut naturæ divinæ attributa apertius exprimerentur. Suam sententiam confirmare studet Persarum, Sabeorum, aliarumque dissitarum nationum historiis, quæ strictim referam. Antiquissimi, inquit Persarum Solem, aut ignem, ad indicandam divinæ naturæ puritatem, activitatem, præstantiamque, aptissimum crediderunt; hinc statuerunt Solem, & ignem pro symbolo divinæ naturæ; cœperuntque eorum sacra peragere, procumbentes coram igne, & versus Solem: eodem autem tempore declarabant, se non adorare neque ignem, neque Solem, quos pro symbolis divinæ naturæ constituerant. Tractu temporis in eam sententiam abierunt, Deum scilicet in his creaturis habitare, beatorumque animas in Sole collocari: demum putaverunt, Solem esse Divinitatis partem; propterea symbola ipsa gradatim evaserunt eorum cultus objectum. Hæc historia, sequitur Picardus, vera apparet ab exhortatione, quam ad nostram

(a) *Lib. 1. Cap. 41.* (b) *Tom. 2. de relig. antiq. Pers. &c.*

usque ætatem Gaures, antiquissimi Zoroastris sectatores, populo exhibent. Inquiunt hi, ignem dono a Deo Zoroastri eorum legislatori datum, cui dixit Deus, ignem esse partem suæ virtutis, suæque excelsæ Naturæ; propterea coli debere tanquam divinum, & sanctum: insuper addunt Solem, & Lunam esse testes Divinitatis. Ab hisce commentis ortum habuit ignis sacer a Sacerdotibus, & Vestalibus in Templis servatus. Hæc autem crassior succedentium temporum corruptio fuit; siquidem antequam in Græciam, Xerse Duce, Persæ irrupsissent, ab antiqua vera religione, quam a majoribus acceperant, nondum recesserant; hinc Persæ idololatricum cultum, in Græciam jam invectum, abominio habentes, Græcorum Templa funditus a Persis eversa, confractaque Idola fuerunt; ab historicis Græcis propterea Persæ impii appellati, quamquam zelo veræ religionis, quam tunc Persæ profitebantur, græcanica Delubra eversa fuerint. Adsunt nunc quoque monumenta vetustissimorum Persarum cultus in lapidibus ex ruinis antiquæ Persepolis erutis, in quibus insculptæ cernuntur hominum imagines coram igne, & versus solem prostratæ. Sabeorum antiquissimi opinati sunt, Astra esse animata: opinio hæc demum in sententiam transiit; hinc aliqua veneratio pro Astris habita est; subinde cœpit superstitiosus Astrorum cultus, qui in manifestam Idololatriam tandem versus est. Inquiebant enim, Astra ab intelligentiis esse animata; intelligentias autem esse medias inter summum Deum hominesque; idcirco invocandas, & colendas. Sinenses quoque, Deum significare volentes Universi Creatorem, finxerunt Statuam cum amplissimo ventre exsculptam. Ægyptii ut idem indicarent, finxerunt statuam ex ore Ovum emittentem. Japponenses statuam exhibent, sceptrum manu te-

nu te-

nu tenentem, in cujus summo sculpta est Solis effigies, ad significandum omnia a Deo gubernari, & dilucide cognosci. Præterea Japponenses ante speculum, quod in Templis appendunt, Deum summum colunt, dicentes, sicut in speculo rerum objectarum imagines repræsentantur, ita in Deo humanas inspici actiones; hac de caussa fit, ut ante speculum se prostrent, culparum veniam petant, demisse orent, atque sacrificia, & holocausta summo Deo offerant. Alii vero ejusdem regionis, ante speculum prostrati silentes sua peragunt sacra dicentes, Deum vocibus non indigere, quibus mentis pietas, & humanæ necessitates declarentur. Orientales populi circulo Dei æternitatem exprimunt. A Græcis statuam quandam vultu tetrico positam fuisse emittentem sagittas ad denotandam divini Numinis in improbos vindictam. Demum concludit Picardus Symbolicum cultum apud gentes variis modis pollutum fuisse; & apud Sinenses, & Japponenses veram religionem fœdari cœpisse millesimo circiter anno ante Redemptoris adventum. Et in Perside corruptam fuisse religionem in solemni dedicatione illius Imperii, erigendo Veneri magnificum Templum, & huic Deæ Sacerdotes instituendo, ut idem Picardus refert. Romani quoque repræsentare volentes Divinam vindictam, teste (a) Plinio„ finxerunt Jovem fulmina jaculantem. Quæ symbola, ut jam monuimus, Divinitatem utcumque significantia, gliscente in dies errorum labe, in superstitiosos cultus abierunt. Hanc gentium superstitionem, ex symbolis ortam, reprehendit libro de Iside & Osiride Plutarchus, ubi sic legitur: At enim probandi sunt, non qui isthæc, sed qui per hæc Numen venerantur, istæque recte habentur pro speculis clarioribus, & a natura suppeditatis, tamquam instru-

(a) *Lib. 2. cap. 20.*

ſtrumenta, & artificia Dei univerſa ornantis. Itaque in his rebus nihilo deterius Divinæ naturæ concipitur imago, quam in æneis aut lapidibus operibus — In præſentia autem Deum, quaſi in pulcherrimo omnium ſomniorum ſomnio imaginantes, excitemus animos noſtros, hortemurque, ut altius ſe efferant, & Dei ſubſtantiam ſublimiorem naturalibus contemplemur, neque tamen non hanc ejus imaginem colamus & veneremur, quæ (quantum omnino res ſenſibilis de ea, quam ſola mens cernit, & caduca de perenni præſtare poteſt) fecunda eſt, indicia nobis quædam & ſimulacra effulgentia utcunque ſuggerendo bonitatem, & felicitatem Numinis iſtius repræſentantia. Hactenus Plutarchi ſententia, ex qua manifeſte colligitur, Ethnicos Philoſophos agnoviſſe vulgarem gentium ſuperſtitionem, quam ut alii vitarent, in impietatem inciderunt, eodem Plutarcho referente.

De cultu autem immortalium Deorum, hoc eſt Sanctorum Angelorum, eadem fuit & vulgi, & Ethnicorum Philoſophorum ſententia, quam naturalibus rationibus defendere conati ſunt, quibus quoque idem cultus inſtitutus fuerat; inquiebant enim, & propter excelſam eorum naturam, & propter beneficia ab iis humano generi collata divino honore dignos eſſe. Hinc Cicero (a) inquit: „ Cultus autem Deorum eſt optimus, idemque „ caſtiſſimus, atque Sanctiſſimus, pleniſſimuſque pietatis, „ ut eos ſemper pura, integra, incorrupta & mente & „ voce veneremur — qui autem omnia, quæ ad cultum „ Deorum pertinent, diligenter retractarent, & tamquam „ relegerent, ſunt dicti religioſi ex relegendo, ut elegentes ex eligendo, tamquam a diligendo diligentes, „ ex intelligendo intelligentes. Negabit quidem ſanæ mentis

(a) *Lib. 2. de N. D.*

tis nemo, bonos Angelos, Sanctosque Viros debita reverentia, honore, laudeque esse prosequendos. Vera religio, & recta ratio duntaxat damnat nimium cultum, eum scilicet, qui soli Deo debetur. Expositis a nobis iis, quæ de interiore, atque exteriore cultu, soli Deo debito, sacrarum scripturarum monumenta docent, commemoratoque erga Deum servitutis cultu, qui a Mundi primordiis continuata in populo Dei sussessione ad hæc usque tempora tenuit. Profecto debita veneratione, & societatis cultu prosequendi sunt Sancti Angeli, hominesque, quos vitæ sanctitas Angelis consociavit; vera autem religio, & recta ratio damnat hac de re Ethnicorum excessum, ut facta collatione liquido apparebit. Merito, inquit (a) Augustinus, Angeli in cœlestibus sedibus constituti, immortales, & beati, qui Creatoris sui participatione congaudent: cujus æternitate firmi: cujus veritate certi: cujus munere sancti sunt; quoniam nos mortales, & miseros, ut immortales, beatique simus, misericorditer nos diligunt, nolunt nos sibi sacrificare, sed ei, cujus & ipsi nobiscum sacrificium se esse noverunt: cum ipsis enim sumus una civitas Dei: cujus pars in nobis peregrinatur, pars in illis opitulatur. De illa quippe superna civitate, ubi Dei voluntas intelligibilis atque incommutabilis lex est: de illa superna quodammodo curia (geritur namque ibi cura de nobis) ad nos ministrata per Angelos sancta illa Scriptura descendit, ubi legitur: Sacrificans Diis eradicabitur, nisi Domino soli. Huic scripturæ, huic legi, talibus præceptis tanta sunt attestata miracula, ut satis appareat, cui nos sacrificare velint immortales ac beati, qui hoc nobis volunt esse quod sibi. Hactenus Augustinus.

Re-

(a) *Lib. 10. cap. 7. de C. D.*

Reliquum est, ut de origine, cultus Deorum in progressu inquiramus. Lucanus (a) apud Huetium de Dea Syriæ inquit: „ Ægyptios omnium primos Templa „ Diis ac Lucos posuisse, eosque hujusce cultus auctores exstitisse. Græci autem Philosophi hortulos suos irrigaverunt ex Phœnicum, Ægyptiorum, & Chaldeorum Theologia, e quibus fontibus philosophandi rationem hauserunt, uti libro primo contra Apionem Josephus de Thalete testatur, & Laertius in Thaletem. Idem Plutarchus de Iside & Osiride, & Diodorus libro primo, & quinto narrant de aliis Græcis, qui in Ægyptum philosophandi caussa se conferebant; inde fluxit apud Græcos Phœnicum, Ægyptiorum, & Chaldeorum cum arcana illorum Sacerdotum Theologia Deorum cultus. Alii vero e Græcis Assyrios, & Persarum magos audierunt, quorum doctrina & disciplina prius ditati, sacris etiam, & Deorum mysteriis initiati fuerunt. Illarum hinc nationum Græci amplexati sunt sacra, & in græcanicos ritus translata; quæ demum a Pythagora in Italiam delata, ab Italis apud alias nationes propagata fuerunt. Deorum autem sacra, quæ instituta fuerunt, religiosæ servitutis manifeste apparent; Templa enim Gentes, & Aras Diis dicabant; Sacerdotes suos cuique Deorum præficiebant, & sacrificia eisdem, oblationes, ac vota offerebant: & hoc loco referre sufficiat hujusce cultus institutionem, quæ primum Romæ facta est. Livius (b) inquit: „ Romæ „ Numa Rex Sacerdotes suos primus cuique Deorum præ- „ fecit. Servius autem Tullius, teste Halicarnasseo libro quarto: „ Diis erexit Templa, & Fana, eisdemque in- „ stituit annualia sacrificia. Opinio quoque de Astris ab intelligentiis animatis apud omnes fere nationes propagata fuit;

(a) *Propos. 4. cap. 7.* (b) *Lib. 1. Decad. 1.*

fuit; hinc Astrorum cultus originem duxit: propterea de antiquis Gallis Cæsar libro sexto sic ait: „ Deorum „ numero eos ducunt, quos cernunt, & quorum opibus „ aperte juvantur, Solem, & Vulcanum, & Lunam. Spencerus autem (a) addit: „ Cultus cœlestis exercitus cum „ omnibus aliis Idololatris communis fuit.

Reliquum est, ut originem cultus animarum defunctorum inquiramus. De hac origine sic (b) Tullius inquit: „ Ex solatiis vero, & memoriis tum facta sunt sa„ cra, quando additus est dies festus, populoque persuasum „ animam defuncti sacris interesse. Quæ persuasio nunc quoque viget apud idololatras Sinenses, ut capite quarto libri secundi monuimus. Hujus cultus originem a Phœnicibus ortam Vossius autumat. Phœnices, (c) inquit, coluere Saturnum, Rheam, Junonem, quos homines fuisse ipsi fatebantur. Hinc & Sanchoniaton, Saturnum fuisse hominem, Rheam mulierem, Saturni conjugem tradit — Postea vero cum beneficia quædam priores ipsi hominibus contulissent, vita demum perfunctos, dignos a Phœnicibus esse habitos, ut vocarentur Dii, quique & Aris, & Sacrificiis, & annuo epulo colerentur. Sanchoniatonis opus Philo Byblius lingua e Phœnicia transtulit græce; indeque ea, quæ de Phœnicum ille Theologia retulerat. Barbarorum antiquissimi Phœnices in primis, & Ægyptii, a quibus homines ceteri morem hunc accepere, maximorum Deorum loco habuerunt qui res ad vitam necessarias invenissent, ac beneficium quoppiam in genus contulissent humanum. Hos igitur, qui bene fecerant, & multorum bonorum habebantur auctores, adoraverunt ut Deos. Hactenus Vossius. Profecto nonnulli, inter quos

Ss Stoici

(a) *Lib. 2. cap. 1.* (b) *Lib. 3. de N. D.*
(c) *Lib. 1. cap. 22.*

Stoici numerantur, non distinguentes virtutem quæ est in Deo, ab ea quæ est a Deo, fœde erraverunt miscentes summi Numinis cultum cum cultu cuilibet creaturæ, in qua cernebant aliquam eminentem virtutem; quamquam enim quælibet virtus sit a Deo, non potest coli eodem cultu, quo colitur Deus, qui est fons & origo quidem omnis boni, quod in singulis creaturis elucet; re ipsa tamen virtus quæ est in Deo distinguitur a virtute, quæ est a Deo. Propterea Seneca, Stoicorum sive assecla, sive Patronus sic (*a*) inquit: „ Quoties voles, tibi licet „ aliter hunc Auctorem rerum nostrarum compellare. Tot „ appellationes possunt esse quot munera: hunc & Libe„ rum Patrem, & Herculem nostri putant. Si hunc Na„ turam vocas, Fatum, Fortunam, omnia ejusdem Dei „ nomina sunt varie utentis sua potestate. De multiplici autem dumtaxat Summi Dei appellatione non reprehendit Ethnicos Augustinus, sed (*b*) ait: „ Si paganorum „ doctores unum, eundemque Jovem esse defendunt, „ quid perderent, si unum Deum colerent prudentiore „ compendio?

Antiquissimus ritus offerendi Deo fructuum primitias, & armentorum primogenitos, tractu temporis fere apud omnes Gentes pollutus est, substituendo homines, aptiores creditos ad placandam Numinis iram, ut libro primo refert Halicarnasseus. Additque „ quod facta fuit „ in Italia magna cædes Pelasgiorum, sciscitatumque ab „ Oraculo Cotilæ de caussa hujus cædis, respondit, id „ evenisse, eo quia non obtulissent Geniis omnium fru„ ctuum decimas. Hinc maligni Spiritus fraude factum est, ut fructuum oblationes, quæ soli Deo in mundi primordiis fiebant, ad Deos Gentium, qui sunt Dæmonia, tran-

(a) *Lib. 4. cap. 7. de benef.* (b) *Lib. 4. cap. 11. de C.D.*

transferrentur. De hisce Gentium oblationibus testis est Ovidius, qui sic (a) canit:

Primitias Cereri farra resecta dabant.

Exposuimus capite superiore antiquissimas Gentes nullas habuisse pro objecto divini cultus imagines, exponenda modo est origo simulacrorum, quæ ab initio pro Templorum ornamento posita fuerunt. Crediderunt Gentes sublimiorem Divinæ Majestatis ideam imprimi Templorum magnificentia; hinc immutata fuit vetustissimi simplicitas cultus, de quo uberrime disseruimus; & hoc loco addere sufficiat Prudentii testimonium, ubi sic (b) inquit:

Sed quia Romanis loquimur de cultibus, ipsum
Sanguinis Hectorei populum probo tempore longo
Non multos coluisse Deos, rarisque Sacellis
Contentum paucas posuisse in collibus Aras.
Innumeros post deinde Deos.

Quod autem ab initio simulacra in Templis posita sint decoris caussa testis est (c) Livius: „ Magnificentiæ „ vero, inquit, in Deos, vel Jovis Olimpii Templum „ Athenis, unum in terris inchoatum pro magnitudine „ Dei, potest esse testis; sed & Delon Maris insignibus, statuarumque copia exornatum — Idem Livius: „ Jovis Capitolini Antiochiæ magnificum Templum non „ laqueatum auro tantum, sed parietibus totis lamina inauratum. Alias quoque simulacrorum origines exhibet (d) Plinius. Romæ, inquit, simulacrum ex ære factum Cereris primum reperio ex peculio Sp. Cassii, quem regnum affectantem Pater ipsius interemerat. Transiit & a Diis ad hominum statuas, atque imagines multis modis: antiqui pingebant eas bitumine, quo magis, mirum est, pla-

(a) *Lib. 2. Fast.* (b) *Lib. 2. advers. Simmac.*
(c) *Lib. 1. Decad. 5.* (d) *Lib. 34. cap. 4.*

placuisse auro integro. Hoc nescio, an Romanorum fuerit inventum. Certe etiam Romæ non habet vetustatem. Alibi (*a*) idem Plinius: Suorum Clipeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit, ut reperio, App. Claudius, qui Consul cum Servilio fuit anno Urbis CCLIX; posuit enim in Bellonæ Æde majores suos, placuitque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res utique si liberorum turbæ parvulis imaginibus, ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendant. Quales Clipeos nemo non gaudens favensque aspicit. Post eum M. Æmilius collega in consulatu Q. Luctatii non in Basilica modo Æmilia, verum & domi suæ posuit. Hactenus Plinius. De Simulacrorum institutione Arnobius in quinto sic ait: „ Neque enim credendum est, sine suis originibus hæc „ esse frustra, atque inania fieri, nec habere conjunctas „ primis institutoribus caussas. Has autem caussas adfert Minucius Felix in Octavio. „ Dum Reges, inquit, suos „ colunt religiose, dum defunctos eos desiderant in imagi- „ nibus videre, dum gestiunt eorum memorias in Statuis „ detinere, sacra facta sunt, quæ fuerunt assumta solatia. „ Etiam judicatum facere hoc ad virtutem in viventibus „ magis excitandam. Præterea homines Deos suos ex sui „ vultus similitudine figurare gaudent. Ex hactenus dictis Ethnicorum testimonio aperte demonstratum videtur, religionis corruptionem originem duxisse a vanis quibusdam additamentis, humanisque commentis, quibus abdicatis, retentisque iis, quæ utrique populo, hoc est Dei, & Gentium communia sunt, vera religio elucet, iisdem principiis apud omnes nixa. Quæ quidem principia in crassioribus quoque idololatriæ tenebris viguisse & vigere infra uberrime demonstrabitur.

De

(a) *Cap.* 6.

CAPUT IV.

De cultu Heroibus vita functis, interdum etiam viventibus a Gentibus præstito, in quo deterior idololatriæ facies exhibetur: attamen in hisce densioribus idololatriæ tenebris summa capita religionem constituentia aperte elucent.

DEmonstravimus, capite quarto libri secundi, firmam omnium Gentium persuasionem de animorum humanorum immortalitate, de futuro judicio, de præmiis, pœnisve in altera vita. Profecto ex hac persuasione defunctorum Heroum cultus originem duxit; hinc innumerabiles Gentium Dii prodiere. „ Quid, inquit (*a*) Tullius, qui aut fortes, aut claros, aut potentes Viros tradunt post mortem ad Deos pervenisse, eosque ipsos, „ quos nos colere, precari, venerarique soleamus. Et alibi (*b*) idem Tullius: colunto & illos, quos in Cœlum „ merita vocarint. Hinc Dii patrii a Gentibus dicti sunt Heroes illi, qui aut in hac vita Urbibus præerant, aut illarum conditores fuerunt; illarumque post mortem Patroni appellati sunt, divinisque honoribus culti, præcipue illi, a quibus majora beneficia unaquæque gens acceperat; hinc Appollo, & Minerva Athenis, Liber Beotiis, Carthagini Juno, Venus Cypro, Mars, & Quirinus Romanis, aliique plurimi apud alias Gentes divinis honoribus culti fuerunt, & apud Ethnicos populos nostro quoque ævo culti sunt, quos homines fuisse ultro fatentur. Aliæ autem defunctorum animæ, inquit (*c*) Vossius,

(a) *Lib.* 1. *de N. D.* (b) *Lib.* 2. *de Leg.* (c) *Lib.* 1. *cap.* 5. 11. & 12.

ſius, privata colebantur auctoritate, aliæ publica, ut quæ regia, vel optimatum, aut populi auctoritate in Deos relatæ forent. Priori modo venerabantur Lares, de quibus ſic Appulejus de Deo Socratis: Hunc vetere latina lingua reperio Lemurem dictitatum; ex hiſce ergo Lemuribus, qui poſterorum ſuorum curam ſortitus, pacato & quieto Numine domum poſſidet, Lar dicitur familiaris. Qui vero propter adverſa vitæ merita, nullis bonis ſedibus incerta vagatione, ceu quodam exſilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterorum noxium malis, id genus plerique Larvas perhibent. Cum vero incertum eſt, quæ cuique eorum ſortitio evenerit, utrum Lar ſit, an Larva, nomine Manem Deum nuncupant: & honoris gratia Dei vocabulum additum eſt. Dicti ſunt Lares illi, quia domus, ſive familiæ ſint Præſides. Sacris quibuſdam opus fuiſſe, ut animæ fierent Dii, indicant Servii iſta: Labeo in libris, qui appellantur de Diis, quibus origo animalis eſt, ait eſſe quædam ſacra, quibus animæ humanæ vertantur in Deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant. Hi autem ſunt Dii Penates, & Viales non alii, quam Lares: viarum, ſive Viales Dii vocati; Urbi denique præſidere exiſtimabantur, ut ex Propertio colligitur, & latius etiam extenſa eorum poteſtas, & dictum, eos Hannibalem fugaſſe ab Urbe. Immo Feſtus, ſive Paullus ſcribit, hoſtiliis Laribus immolatum, quod ab his hoſtes arceri putarent. Ab amicis, quos publica non conſecravit auctoritas, tranſit ad eos, quos princeps poteſtas Cœlo locavit, ſive quia præclaro invento profuiſſent generi humano, ſive quia gentis, vel Urbis forent conditores, ſive quod bello rem præclare geſſiſſent. Quæ ratio, ut inquit Tullius, maxime tractata eſt ab Euhemero, quem noſter & interpretatus, & ſecu-

ſecutus præter ceteros, Ennius. Ab Euhemero autem & mortes, & ſepulturæ demonſtrantur Deorum. In columna Duilliana continentur Deorum nomina, & preces, ritusque, quibus invocarentur — Primus quem Indigitis nomen ſortitum invenimus, eſt Æneas, cui Sacellum exſtructum cum ejuſmodi inſcriptione: Patri Deo Indigiti, qui Numici amnis undas temperat. Fuere tamen Latinis & alii Indigites, iique Ænea antiquiores, quales ſi unum exceperis Quirinum, ſunt omnes illi a Tullio memorati in ſecundo de Legibus, his verbis: Colunto & illos, Herculem, Liberum, Eſculapium, Caſtorem, Pollucem, Quirinum. Primus Evander Aram maximam Herculi ſtatuit prope Forum Boarium, teſte Dionyſio libro primo antiquitatum. Decimas quandoque etiam hic Herculi vovebant, de quibus Diodorus Siculus. Hæc omnia excerpta ſunt ex celeberrimo Voſſii opere.

Quum autem antiquiſſimus Herculis cultus, lateque per orbem propagatus videatur, oportunum tradere cenſeo, qua ratione a Gentibus eidem ſacra fuerint inſtituta, ut ex Herculis ſacris appareat ratio ethnicæ Heroum conſecrationis in Deos. Herculem, inquit (a) Livius, in ea loca Geryone interempto boves mira ſpecie abegiſſe memorant, ac prope Tyberim fluvium, qua præ ſe armentum agens nando trajecerat, loco herbido, ut quiete & pabulo reficeret boves, & ipſum feſſum via procubuiſſe. Ibi cum eum cibo vinoque gravatum ſopor oppreſſiſſet, paſtor accola ejus loci nomine Cacus, ferox viribus, captus pulchritudine bovum; cum avertere eam prædam vellet: quia ſi agendo armentum in ſpeluncam compuliſſet, ipſa veſtigia quærentem Dominum eum deductura erant; averſos boves, eximium quemque pulchritudine, caudis,

(a) *Lib. 1. Decad. 1.*

caudis in ſpeluncam traxit. Hercules ad primam auroram excitus, cum gregem perluſtraſſet oculis, & partem abeſſe numero ſenſiſſet, pergit ad proximam ſpeluncam, ſi forte eo veſtigia ferrent, quæ ubi omnia foras verſa vidit, nec in partem aliam ferre, confuſus atque incertus animi ex loco infeſto agere porro armentum cœpit. Inde cum actæ boves quædam ad deſiderium (ut fit) relictarum mugiſſent, reddita incluſarum ex ſpelunca bovum vox Herculem convertit; quem cum vadentem ad ſpeluncam Cacus vi prohibere conatus eſſet: ictus clava, fidem paſtorum nequicquam invocans, morte occubuit. Evander tum ea profugus ex Peloponeſo, auctoritate magis quam imperio regebat loca: venerabilis Vir miraculo litterarum rei novæ inter rudes artium homines, venerabilior divinitate credita Carmentæ Matris, quam fatiloquam ante Sibillæ in Italiam adventum miratæ hæ gentes fuerant. Is tum Evander concurſu Paſtorum trepidantium circa advenam manifeſtæ reum cædis excitus, poſtquam facimus facinoriſque cauſam audivit: habitum formamque Viri aliquantum ampliorem auguſtioremque humana intuens, rogitat, qui Vir eſſet; ubi nomen patremque ac patriam accepit: *Jove nate Hercules ſalve*, inquit, *te mihi mater veridica interpres Deûm auctarum cœleſtium numerum cecinit, tibique Aram hic dicatum iri*. Ad hæc Livii verba Halicarnaſſeus libro primo addit: „ Herculem non ſolum inter Cœlicolas fuiſſe adſcriptum „ ſed & a diſſitis quoque populis adverſus Latrones, & „ Tyrannos in Patronum electum, eidemque Templa, „ Sacerdotes, & ſacra conſtituta fuerunt. „ Quid quod, „ inquit (*a*) Cicero, omnis Græcia multos habet ex ho„ minibus Deos. Nonne, verba ſunt (*b*) Auguſtini, adteſtati

(a) *Lib. 3. de N. D.* (b) *Lib. 6. cap. 7.*

testati sunt Euhemero, qui omnes tales Deos non fabulosa garrulitate, sed historica diligentia homines fuisse, mortalesque conscripsit? Epulones etiam Deos parasitas Jovis ad ejus mensam qui constituerunt, quid aliud quam mimica sacra esse voluerunt? non enim & maligni spiritus suo negotio defuerunt, ut has noxias opiniones humanarum mentium ludificatione firmarent. Alibi (a) idem S. Doctor: ita ut pagani non adtendant in omnibus eorum litteris, aut non inveniri, aut vix inveniri Deos, qui non homines fuerint, mortuisque divini honores delati sint. Omitto quod Varro dicit, omnes ab eis mortuos existimari Manes Deos, & probat per ea sacra, quæ omnibus fere mortuis exhibentur, ubi & ludos commemorat funebres, tanquam hoc sit maximum divinitatis indicium, quod non solent ludi nisi Numinibus celebrari. Hactenus Augustinus.

Non intra nostri Orbis tantum fines stetit dicta consuetudo, quæ ad omnes idololatras transiit. Profecto animalium Deorum repleta fuit universa tellus: „ Invalescen„ te enim iniqua consuetudine, ut in sanctis scripturis (b) „ legitur, hic error tanquam lex custoditus est. Omnes quippe Ethnici divinos honores instituerunt Viris, singulari eximiaque virtute supra ceteros eminentibus, eo quia post mortem eorum animæ Cœlicolis consociarentur, quas putant apud Deum summum mortalium deprecatores esse, eorumque curam gerere; propterea ii, qui recte vixere, tanquam tutelares Dii sacrificiis, votisque coluntur, ac precibus exorantur, subsidiaque ab iis, & recta consilia sibi dari precantur. Tachardus libro sexto de Theologia Ethnicorum Regni Samiensis luculenter disserit; ea autem quæ ad propositam rem spectant, strictim referam: Sacerdo-

(a) *Lib. 8. cap. 26. de C. D.* (b) *Lib. Sapient. cap. 14.*

cerdotes Samiensis regionis populos docent, homines semper debere has res habere præsentes, Deum summum, illius leges, & beneficia a Deo humano generi collata: animas justorum immutari in Deos cœlestes, adminiculo perfectæ, & absolutæ virtutis, in cujus tamen exercitio finis exprimi debeatur, ut in altera vita Dii fiant; hinc iisdem divini honores præstandi sint. Picardus tomo secundo de religione orientalium Regnorum addit, quod plurimi ex illis Ethnicis populis nullis austeritatibus parcant, quo propitios sibi Deos reddant, & Cœlicolis post mortem consociari queant. Gonzalus de Mendozza (*a*) scribit: Sinenses eorum animas defunctorum præcipue colere, atque invocare, quæ probam vitam duxerint; præ ceteris autem quendam maximo honore dignum putant, cujus nomen erat Sichian. Salmonius (*b*) addit: servari a Bonziis monumenta vitæ eorum, quos ad Cœlicolas transiisse credunt. Cavatius libro primo eadem exhibet de paganis Africanis. De Japponensibus, aliisque Asiæ populis; item de Americanis diserte Picardus, aliique scripsere; non tamen eundem cultum Heroibus defunctis præstari testantur: excelsior quippe perhibetur iis, quos, ut ajunt, virtus præstantior in Cœlum evexerat, optimeque de humano genere meriti in Deorum cœtum asciti, sublimiores gloriæ gradus obtinuerint.

Fortasse aliquis arguet me de inutili diligentia, quum jam apud omnes pervulgata sit notio de plurimorum apud Ethnicos populos Deorum cultu, & hac de re dubium sit nullum. Non multo quidem sermone opus fuisset, si de Gentium Diis exacta apud omnes videretur notio. Quoniam autem comperi, plures eruditos scriptores, & celebres hujus ævi Philosophos de paganorum Sacerdotum Theo-

(a) *Lib. 2. cap. 1. & 7.* (b) *Tom. 1. cap. 7. & 8.*

Theologia, Ethnicorumque Philoſophorum doctrina, & Gentium religione eſſe omnino ignaros; quo fit, ut judicia proferant a veritate penitus aliena, & mentes eorum in abſona & devia abeant; propterea facta eſt neceſſitas copioſius dicendi de Gentium religione, quæ nititur iiſdem celſiſſimis principiis, uti & vera religio; unde deſumitur ſuſcepti muneris ratio. Capite enim primo libri ſecundi uberrime demonſtravimus, Homines a Deo fuiſſe edoctos; idque eſſe apud omnes Gentes pervulgatum: & capite ſequenti, omnes populos confiteri unum ſummum Deum Univerſi Conditorem, moderatoremque: perſuaſionem de Spiritibus bonis, maliſve: de animorum humanorum immortalitate: de præmiis, pœniſve in vita futura apud omnes nationes vigere oſtendimus. Ethnicorum autem Sacerdotes, & Philoſophi naturalibus rationibus defendere conantur, non ſummo Deo duntaxat facienda eſſe ſacra, ſed Spiritibus quoque, qui a corporeis vinculis immunes ſemper fuerunt; & iis etiam cœlicolis conſociatis, qui aliquando fuerunt corporibus illigati, & appellantur Dii animales, ſive Heroes. Satiſque religioni conſultum eſſe putant, diſtinguendo inter cultum ſupremi Numinis illumque Spirituum, & Heroum; & venerando ſummum Numen ut fontem & principium omnis boni; Spiritus autem cœleſtes, ut ejus adminiſtros: Heroas ut Dei amicos, orantes pro hominibus: malos vero Spiritus, ne noceant, colendos eſſe dicunt; hinc bonis, maliſve Spiritibus, Heroibuſque erexerunt Templa, dicaverunt Aras, iſtituerunt Sacerdotes, & annualia Sacrificia.

Ut autem aliqui ex hominibus poſt mortem fierent Dii, eoſque publica poteſtas inter Cœlicolas locaret, ſingularibus quibuſdam cærimoniis opus erat. Non iiſdem

 tamen

tamen ritibus omnes pagani utebantur in referendis inter Deos iis Viris, quos virtus tali honore, ut putabant, effecerat dignos. Verum quum variarum Gentium cærimoniæ in consecrandis Heroibus defunctis, quod attinet ad substantiam, non differant, supervacaneum & molestum esset, enucleate eas omnes persequi; propterea de hisce cærimoniis antiquorum Romanorum morem tradere sufficiat. Heroum defunctorum consecratio, a Græcis Apotheosis dicta, ita a Romanis fieri consuevit, ut nihil prætermissum fuerit, quod ad ejus celebritatem pertinere videretur. Sic itaque ab Herodiano (a) elegantissime describitur: *Mos est, inquit, Romanis consecrare Imperatores, qui superstitibus filiis, vel successoribus moriuntur: quique eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter Deos. Est autem tota Urbe quasi luctus quidam festæ celebritati præmissus: Quippe functum vita corpus, ritu hominum sumtuoso funere sepeliunt: sed ceream imaginem defuncto quamsimillimam fingunt, eamque in regiæ vestibulo proponunt supra eburneum lectum maximum, atque sublimem, vestibus instratum aureis: & quidem imago illa ad ægroti speciem pallida recumbit. Circa lectum vero utrimque magnam partem diei sedent: a læva quidem Senatus omnis, vestibus atris amictus: a dextra vero Matronæ, quas Virorum, aut Parentum dignitas honestat; harumque nulla vel aurum gestans, vel ornata monilibus conspicitur; sed vestibus albis exilibus indutæ, mærentium speciem præbent. Hæc ita per septem dies continuos faciunt, Medicis ad lectum quotidie accedentibus, inspectumque velut ægrum deterius se habere subinde pronuntiantibus. Dein ubi jam visus est obiisse diem, lectum humeris attollunt Equestris, senatoriique ordinis nobilissimi*

(a) *Lib. 4. cap. 2.*

mi juvenes, perque viam ſacram in vetus Forum deferunt, ubi Magiſtratus Romani deponere imperium conſueverant: Utrinque autem gradus quidam ſunt ad ſcalarum ſimilitudinem exſtructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus eſt e nobiliſſimis, atque Patriciis, altera Feminarum illuſtrium, hymnos in defunctum, peanaſque canentium, verendo ac lamentabili carmine modulatos. Quibus peractis, tollunt iterum lectum, atque extra Urbem perferunt in Martium Campum: ubi quam latiſſime campus patet, ſuggeſtus quidam ſpecie quadrangula lateribus æquis aſſurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum eſt aridis fomitibus oppletum; extra autem intextis auro ſtragulis, atque eboreis ſignis, variiſque picturis exornatum: infra vero alterum minuſculum quidem poſitum eſt, ſed forma, & ornatu perſimile, portis, januiſque patentibus: Tertium item, & quartum ſemper ſuperiore contractius, ac deinceps alia, donec ad extremum, quod eſt omnium breviſſimum, perveniatur. Igitur lecto in ſecundum tabernaculum ſublato, aromata, & ſuffimenta omnis generis, fructus, herbaſque, ſuccoſque omnes odoratos conquirunt, atque acervatim effundunt: Quippe neque gens eſt, neque civitas, neque qui honore ullo, aut dignitate præcellat, quin certatim pro ſe quiſque ſuprema illa munera Principis honori deferant. Ubi vero ingens aromatum acervus aggeſtus eſt, ac locus omnis expletus; tum circa ædificium illud adequitant, univerſis equeſtris ordinis quadam lege, ac recurſu, motuque pyrrichio, numeroque in orbem decurrentibus. Currus item circumaguntur, inſeſſi purpuratibus rectoribus, qui perſonas ferunt Ducum omnium Romanorum, principumque illuſtrium. Quæ ubi celebrata ſunt, facem

facem capit Imperii successor, eamque tabernaculo admovet. Tum ceteri omnes undique ignem subjiciunt: cunctaque illico fomitibus aridis, odoramentisque referta igni valido corripiuntur. Mox ab extremo minimoque tabernaculo, tanquam e fastigio quodam, simul cum subjecto igne Aquila dimittitur, quæ in Cœlum creditur ipsam Principis animam deferre: ac jam ex illo una cum ceteris Numinibus Imperator colitur: Hactenus Herodianus.

Verum quidam quoque viventes Principes sacra sibi decerni passi sunt. Id de Julio Cæsare Suetonius in ejus vita testatur, cui Templa, Aras, Simulacra juxta Deos posita fuisse tradit. Tiberio etiam, matrique ejus Liviæ viventibus, Asiæ Urbes Templum decrevere: quamquam Hispanis petentibus, ut Asiæ exemplo Delubrum eidem exstrueretur, constanter adversatus est, mortalem se dictitans: perstititque, talem sui cultum, referente (*a*) Tacito, aspernari. Ex iis autem, qui in hac mortali vita degentes Dei nomen sibi arrogare ausi sunt, & ut Dii coli voluerunt, fuerunt, Antiochus Syriæ Rex, qui cognomento Deus dici voluit, & inter Romanos Cajus Caligola, qui se sacris ritibus adorandum exhibuit, ut in eorum vita Suetonius narrat. Argivorum quoque civitas, ut refert (*b*) Livius, per quosdam Principes Philocli prodita est, tentatis prius animis plebis: mos erat comitiorum die primo, velut ominis caussa Prætores pronunciare Jovem, Appollinem, & Herculem; additum legi erat, ut iis Filippus Rex adjiceretur. Religiosum cultum nunc quoque præstant incolæ Manicongi suis viventibus Regibus, teste Cavazio, ubi de illo Regno verba facit. Picardus (*c*) refert, a populis Regni Monomopatensis suos viven-

(a) *Annal.* 4. (b) *Lib.* 2. *Decad.* 4.
(c) *Tom.* 2. *de reliq. Monomop.*

viventes Principes religiose coli: dicunt enim, Reges, & Principes summi Dei imagines esse; propterea quia ceteris mortalibus præstantiores, sanctioresque sunt, & a Deo summo electi, ut reliquos mortales regant; hinc quum Dei Vicarii sint in mundi regimine, merito illis divinos præstari honores, precesque ad eos dirigi, tanquam mediatores inter Deum, hominesque. Plutarchus vero, libello de Iside & Osiride, eorum arrogantiam carpit, qui fastu elati, simul superbia, & inscitia animis inflatis, per lasciviam Deorum cognomina acceperunt, ac Templa sibi poni voluerunt: quorum gloria brevi floruit tempore: nam præter vanitatem, & arrogantiam, injustitiæ culpam sustinentes, sibi dedecus peperere: evanuitque eorum memoria, tenuis ceu fumus in auras; avulsique a Templis, & Aris nihil præter monumenta, & sepulcra habuerunt. Hactenus egregie Plutarchus. Hoc autem ipso populorum persuasio elucet, scilicet, supremas Potestates pro mortalium regimine a Deo fuisse institutas. Error vero nonnullorum putantium, Principes divinis honoribus esse colendos, sapientioribus quoque Ethnicis deridiculo fuit. Illud autem ex ipsa corrupta ratione apertissime eruitur, quod ii ipsi, qui dicunt Principibus facienda esse sacra, eo quia Ministri Dei sint, fateri debeant, præcipuo honore Deum ipsum esse colendum; hæc enim consecutio sponte fluit. Sublatis igitur variis, & inanibus hominum commentis, servatoque quod populo Dei, & Ethnico commune est, liquido apparet, soli summo Deo servitutis cultu facienda esse sacra; & obtemperandum potestatibus sublimioribus a Deo institutis, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam; quæ enim sunt, a Deo ab initio ordinata fuerunt. Profecto ea, quæ apud omnes permanent, a Deo ipso constituta fuisse, hoc ipso

ipſo oſtenditur; quoniam ea, quæ a Deo ſunt, æterna ſunt: commenta autem hominum delet dies.

Ex cultu autem, quem Gentes Heroibus defunctis præſtare conſueverunt, nequaquam deleta fuiſſe celſiſſima principia manifeſtum eſt; quum immo in ipſa fœdata religione apertiſſime pateant capita ſumma, ſubſtantiam religionis conſtituentia, ſupra quæ nituntur corruptæ rationis commenta, ac humanæ inſtitutiones. Si enim non per ſe ipſos, ſed ei, a quo facti ſunt cohærendo, beatos eſſe dicunt: hoc dicunt, quod nos quoque dicimus; communis enim cum populo Dei perſuaſio eſt, eos, qui pie & juſte vixerunt, poſt mortem cum Cœlicolis conſociari. „ Hominem ipſum, inquit (a) Auguſtinus, etiam rectum „ cum eodem libero arbitrio (ſicut fecit & Angelos) ter„ renum quidem animal, ſed Cœlo dignum, ſi ſuo cohæ„ ret Auctori: miſeria ſimiliter, ſi eum deſereret, ſecutu„ ra, qualis naturæ hujuſmodi conveniret. Diſcrimen autem omne, quod inter nos & Ethnicos intercedit, animadvertenti ſe prodit. Profecto ex pietate, & juſtitia conſtituuntur hominum officia, quæ ad morales virtutes diriguntur; actiones autem omnes ad aliquem finem referuntur, quum ad ſe ipſas referri non poſſint; non enim officiis & actionibus, ſed finibus virtutes a vitiis diſcernuntur; propterea ii, qui eorum actiones ad verum finem non dirigunt, videri quidem poſſunt juſti apud homines, non autem apud Deum, qui eſt ſcrutator cordium; ſed intuetur quoque, utrum in omnibus juſtus ſit; ut inquit Socrates (b) apud Platonem „ Deum reſpicere ad ani„ mum, utrum juſtus ſanctuſque ſit. Idcirco Deus non ſolum intuetur actiones per ſe ſpectatas, ſed qua mente, quiſque agat. Quum autem a Gentibus in Deos relati fue-

(a) *Lib. 22. cap. 1. de C. D.* (b) *Alcib. II.*

fuerint, teste (a) Tullio, aut fortes, aut clari, aut potentes Viri, qui fuerunt hujus sæculi Heroes, erraverunt populi putantes, tales Viros post mortem ad Deos pervenisse; vera etenim justitia, ut dicebam, aliam præsefert notionem.

Fœdius autem Gentes erraverunt Cœlicolis divinos honores instituendo, scilicet Templa, & Aras Diis dicando, Sacerdotes, & sacrificia cuique Deorum præficiendo. Profecto immortales ac beati illi Spiritus, & Sanctorum animæ Cœlicolis consociatæ nolunt nos sibi sacrificare, sed ei, cujus & ipsi nobiscum sacrificium esse noverunt; propterea in sacris scripturis legitur: Sacrificans Diis eradicabitur. Neque ab idololatriæ labe eripuit Gentes, alium servitutis cultum Diis præstando, alium, eumque potiorem, summo Deo; cultus enim religiosæ servitutis latriæ nuncupatus soli Deo debetur; hinc scriptum est: Deum adorabis, & illi soli servies. Ex consuetudine, quam cum Gentibus habuit Paulus Apostolus, occasionem sumsit redarguendi Ethnicorum commenta, quibus fœde corrupta fuerat religio; unde mirifice nostrum argumentum illustratur. Revelatur enim, (b) inquit, ira Dei de Cœlo super omnem impietatem, & injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus, & Divinitas, ita ut sint inexcusabiles. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Hactenus Apostolus.

(a) *Lib. 1. de N. D.* (b) *Ad Rom. cap. 1.*

Angelis quidem Dei in cœlestibus sedibus constitutis immortalibus, ac beatis, animabusque Sanctorum, qui Creatoris sui participatione congaudent, venerationis, & honoris cultus debetur; quoniam nos mortales, & miseros, ut immortales beatique simus, misericorditer nos diligunt, orant pro nobis, curamque gerunt de nobis. Propterea Augustinus (*a*) inquit: „ Si tantummodo cul-„ tus ipse dicatur, non soli Deo deberi videtur; dicimus „ enim colere ipsos homines, quos honorifica vel recor-„ datione, vel præsentia frequentamus. De Sanctis (*b*) „ scriptum est: Laudate Dominum in Sanctis ejus. Et (*c*) alibi: „ Sapientiam ipsorum narrent populi, & laudem „ ipsorum nuntiet Ecclesia. Chrysostomus verba faciens de mente, quam habuit Ecclesia instituendo Sanctorum solemnitates, sic (*d*) inquit: Qui Sanctorum merita religiosa caritate miratur, quique justorum glorias frequenti laude colloquitur, eorum mores Sanctos atque justitiam imitetur; quoniam quem delectat Sancti alicujus meritum, delectare debet par circa cultum Dei obsequium. Quare aut imitari debet, si laudat, aut laudare non debet, si imitari detrectat: ut qui alium laudat, laudabilem se reddat. Nam si propterea justos fidelesque diligimus, quod in ipsis justitiam fidemque suspicimus: possumus nos quoque esse quod sunt, si faciamus ipsi quod faciunt. Porro justorum vita ceteris norma vivendi est; velut quemdam nobis innocentiæ tramitem virtute eorum reseratum imitantibus vestigiis persequamur. Ad hæc Chrysostomi verba consona sunt illa Augustini, ubi sic (*e*) ait: Nos non eisdem Martyribus Templa, Sacerdotia, sacra, & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus

(a) *Lib.10. cap.1. de C. D.* (b) *Psal.150.* (c) *Eccl. cap.44.*
(d) *Tom. 3. serm. de Martyr.* (e) *Lib. 8. cap.27. de C.D.*

Deus eorum nobis eſt Deus. Honoramus ſane memorias eorum, tamquam Sanctorum hominum Dei, qui uſque ad mortem corporum ſuorum pro veritate certarunt, ut innoteſceret vera religio, falſis fictiſque convictis. Quis autem audivit aliquando fidelium ſtantem Sacerdotem ad Altare, etiam ſuper ſanctum corpus Martyris, ad Dei honorem cultumque conſtructum dicere in precibus: Offero tibi ſacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane, quum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines & Martyres fecit, & ſanctis ſuis Angelis honore ſociavit; ut ea celebritate & Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum, atque palmarum, eodem invocato in auxilium ex illorum memoriæ renovatione adhortaremur? Quæcumque igitur adhibentur obſequia religioſorum in Martyrum locis, ornamenta ſunt memoriarum, non ſacra, vel ſacrificia tamquam Deorum mortuorum. Et alibi (a) idem Sanctus Doctor: Firmiter tenendum eſt, ut non arbitremur, aliquid nos conferre Martyribus, quia eorum dies ſolemniſſimos celebramus: Illi noſtris feſtivitatibus non egent, quia cum Angelis in Cœlis gaudent; congaudent autem nobis, non ſi honoramus eos, ſed ſi imitemur eos: quamquam & quod honoramus nobis prodeſt, non illis: ſed honorare & non imitari, nihil aliud eſt, quam mendaciter adulari. Hactenus Auguſtini doctrina, & verba: eademque ſunt Sanctæ Romanæ Catholicæ Eccleſiæ dogmata.

Quoniam vero multos video Sanctæ Romanæ Eccleſiæ adverſarios, qui maledictis, ſermonibuſque palam jactatis, illam calumniantur, tamquam ſuperſtitionis, & idololatriæ labe pollutam, præterire hoc loco non poſſum,

 quin

(a) *Serm.* 325.

quin hac de re verba faciam, ut omnino falsa adversariorum effata ostendantur, & absque ulla macula cum Romanæ Ecclesiæ dogmata, tum ejusdem Ecclesiæ disciplina, quam quilibet ejusdem Ecclesiæ filius sequi tenetur, quæque viget apud omnes Ecclesias Romanæ subordinatas, quarum omnium est Mater, cui omnia mea dicta, & scripta demisse subjicio. Paucis tamen me expediam, quum dogmata veræ religionis, a me uberrime exhibita, eadem sint, quæ Sancta Romana Catholica Ecclesia profitetur & docet; eaque ipsa ego quoque, in sinu ejusdem Ecclesiæ natus & educatus didici, quæque a nemine inficiari posse, firmissime credo, quum scripturis sanctis omnino consona videantur ut ab eruditissimis Viris uberrime jam demonstratum est. Reliquum igitur est, ut ostendatur, ejusdem Ecclesiæ disciplinam nullo pacto dogmatibus veræ religionis adversari, immo eadem dogmata assidue iisdem ritibus commemorari. Adversariorum autem momenta adversus Romanam Ecclesiam jactata non debent avertere alio; sed eorum suscepti muneris ratio postulat, ut sermo habeatur dumtaxat de disciplina, quam Romana Ecclesia præcipit, a cunctis Christifidelibus esse observandam, quæque viget apud omnes Ecclesias Romanæ subordinatas. Profecto Romanæ Ecclesiæ disciplina expressa est in Ritualibus publici juris factis; propterea, ut ejusdem Ecclesiæ disciplina absque macula ulla appareat, satis superque erit historica narratione Romanæ Ecclesiæ ritus exhibere, qui servantur in precibus, sacrorum mysteriis, sacramentorum administratione, Templorum, Altarium, & Sacerdotum consecratione: de hac disciplina ipsam publicam lucem testem vocabo.

Capite tertio hujus libri enumeravimus varia genera superstitionum, & in hoc convenimus cum Protestantibus,

ut

ut videre est apud Buddeum, ubi agit de superstitione, quæ sese exerit arbitrariis ritibus, & quum resilimus ab eo cultu externo, qui Deo debetur, & exercemus cultum, qui puritati religionis quoquo modo adversatur; appellaturque indebitus cultus. Idololatria autem est, ex definitione (a) Vossii, (qui & ipse inter eruditissimos Protestantes recensetur) quoties actus soli Deo debitus alteri defertur. Idem autem Vossius non omnem, sed nimium Sanctorum cultum damnat; ut rectæ quoque rationi penitus consonum videtur. Hisce præmissis, ad rem propius accedendo, exordiar a Divino officio, ubi in Dominicis, feriisque de tempore sic canit invitatorio Sacerdos: Dominum qui fecit nos, venite adoremus: & recurrentibus solemnitatibus Sanctorum hac voce sic invitat: Regem Angelorum, sive Sanctorum venite adoremus. In hymnis quoque, & canticis annuntiatur Jesus Redemptor omnium, & quæcumque preces, quæ ad Deum porriguntur, invocato quoque Beatissimæ Virginis Mariæ sive Angelorum, vel Sanctorum suffragio, sic clauduntur: Per Dominum nostrum Jesum Christum. Hic est quotidianus Divini officii recitandi usus juxta communem ritum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ. In Missa etiam non est licitum Sacerdotibus a præscripta formula resilire; Sacerdos enim antequam ad Altare accedat, alta voce inquit: Introibo ad Altare Dei, ad Deum, qui lætificat juventutem meam; & hoc idem protestatur recurrente quacumque Sanctorum solemnitate, quorum quidem in orationibus petit auxilium apud Deum, semper autem claudendo sermonem, per Dominum nostrum Jesum Christum. In eorum celebritate Deo gratias agimus de illorum victoriis, & ad imitanda Sanctorum vestigia ex illorum me-

(a) *Lib. I. cap. 5.*

memoria adhortamur. Deinde Sacerdos offert Deo Patri panem, & vinum, quibus oblatis, inquit: Veni Sanctificator omnipotens æterne Deus, & benedic hoc Sacrificium tuo sancto nomini præparatum; ut nobis Corpus, & Sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini Jesu Christi; deinde Sacerdos profert verba consecrationis, quibus prolatis, offert Deo Patri: Hostiam puram, Hostiam Sanctam, Hostiam immaculatam: Panem Sanctum vitæ æternæ, & Calicem salutis perpetuæ. Quæcumque igitur adhibentur obsequia religiosæ servitutis in officio Divino, & Missa ad Deum solum referuntur; idemque observatur in Sacramentorum administratione, ceterisque omnibus religionis mysteriis. Profecto dum Sacerdos Deo offert Incensum ait: Incensum istud a te benedictum, ascendat ad te, Domine, & descendat super nos misericordia tua: & in benedictione ignis sic orat Sacerdos: Domine Sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, benedicentibus nobis hunc ignem in nomine tuo, & unigeniti Filii tui Dei, ac Domini nostri Jesu Christi, & Spiritus Sancti, cooperari digneris, & adiuva nos contra ignita tela inimici, & illustra gratia cœlesti: de hoc igne accenditur una Candela ante solemnitatem Paschalem, & canit Acolythus: Lumen Christi; deinde assumto ab hac candela lumine, accenduntur, Cereus, Candelabra, & Templi Lampades canendo, Christi lumine mentis tenebras dissipari, qui gratia sua in fidelibus reparat id, quod in Adamo cecidit. Sacerdotes quoque soli Deo consecrantur. Honorat quidem Romana Ecclesia Sanctorum memorias, exemplo primitivæ Ecclesiæ, erigendo Templa Deo, nomine, aut Beatissimæ Virginis Mariæ, sive Angelorum beatorum, vel Sanctorum; dedicatio autem soli Deo fit. In Consecratione quoque cujuslibet Altaris soli Deo dedicatio

catio fit; ſcriptum eſt enim in iiſdem Ritualibus, quod Altare chriſmate delibutum, Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui Altare, Hoſtia, & Sacerdos noſter eſt figuram exprimit: hæc omnia negabit nemo, qui in primitivæ Eccleſiæ, & hujus ævi diſciplina plane non ſit peregrinus & hoſpes. Verum etiam in myſteriis, ritibus, ac cærimoniis cujuſcumque generis Eccleſia Romana exhibet Jeſum Chriſtum omnium Redemptorem, & ſolum Salvatorem; hinc dilucide apparet cum dogmata, tum ritus Sanctæ Romanæ Eccleſiæ eſſe abſque ulla ſuperſtitionis, ſive idololatriæ labe polluta.

Supereſt, ut verba faciamus de Reliquiis ſanctorum, & ſacris imaginibus. Vigeſima quinta ſeſſione Oecumenici Concilii Tridentini ſcriptum eſt: „ Imagines porro Chriſti, Deiparæ Virginis & aliorum Sanctorum, in Templis præſertim habendas, & retinendas, eiſque debitum „ honorem & venerationem impertiendam; non quod „ credatur ineſſe aliqua in iis divinitas, vel virtus, propter quam ſint colendæ, vel quod ab eis ſit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus ſit figenda; „ veluti olim fiebat a Gentibus, quæ in idolis ſpem ſuam „ collocabant; ſed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræſentant: ita ut per „ imagines, quas oſculamur, & coram quibus caput aperimus, & procumbimus, Chriſtum adoremus, & Sanctos, quorum illæ ſimilitudinem gerunt, veneremur. „ Id quod Conciliorum, præſertim vero ſecundæ Nicenæ „ Synodi decretis contra imaginum oppugnatores eſt ſancitum. Præterea docet ſancta Synodus, per hiſtorias „ myſteriorum noſtræ reparationis, picturis, vel aliis ſimilitudinibus expreſſas, erudiri & confirmari populum in „ articulis fidei commemorandis, & aſſidue recolendis:

„ tum

„ tum vero ex omnibus ſacris imaginibus magnum fru-
„ ctum percipi; non ſolum quia admonetur populus be-
„ neficiorum, & munerum, quæ a Chriſto ſibi collata
„ ſunt; ſed etiam quia Dei per ſanctos miracula, & ſalu-
„ taria exempla oculis fidelium ſubjiciuntur: ut pro iis
„ Deo gratias agant. Profecto quis neſcit, in qualibet natione admodum exiguum litteratorum eſſe numerum; idque præſtare rudibus populis picturas, quod præſtant litteræ litteratis. Inſtructio quidem exacta præcedere debet, ne in errorem labatur populus; quod docendi munus ſancta Synodus mandat omnibus Epiſcopis, ceteriſque curam ſuſtinentibus, ut ediſcant populi legitimum imaginum uſum. Sanctorum quoque Martyrum, & aliorum cum Chriſto viventium ſancta corpora, quæ viva membra fuerunt Chriſti, & templum Spiritus Sancti, ab ipſo ad æternam vitam ſuſcitanda, & glorificanda, eadem ſancta Synodus mandat, a fidelibus veneranda eſſe. Cultus autem latriæ, ſive religioſæ ſervitutis ad Deum ſolum a Catholica Romana Eccleſia refertur; & jugiter acclamatio fit: a Deo bona cuncta procedere per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui ſolus eſt plena imago Dei Patris. Moſes quidem vetuit fieri ſculptile ad adorandum; ne more Gentium Iſraeliticus populus idola coleret, quod & vetat ut ſupra ſancta Synodus: juſſu autem Dei Moſes poſuit Cherubim ſuper Arcam, quæ a Salomone repoſita fuit in Templo; ſic enim (a) ſcriptum eſt:
„ Et intulerunt Arcam fœderis in Oraculum Templi in
„ Sanctum Sanctorum ſubter alas Cherubim; ſiquidem
„ Cherubim expandebant alas ſuper locum Arcæ, & pro-
„ tegebant Arcam, & vectes ejus deſuper. Quis autem auderet dicere, Iſraeliticum populum nullam cœleſtium Spi-

(a) *Lib. 3. Reg. cap. 7.*

Spirituum venerationem habuisse? Profecto honorandi & venerandi sunt ii, quos Deus Deorum, vel amicorum nomine honestat. Judæi nunc quoque & Angelos Sanctos, & Mosem, ceterosque insignes Patriarchas, & Dei Prophetas scriptis, sermonibusque venerantur & honorant. Lex Dei vetat, ne alicui tribuatur honos, qui ei soli debetur; propterea scriptum est: Sacrificans Diis eradicabitur. Quis autem arguet Sanctam Romanam Ecclesiam de hac prævaricatione? Ejusdem Ecclesiæ dogmata, disciplina, ritusque integerrima sunt, & absque macula. De ceteris autem ritibus a quibusdam Regularibus invectis, quos tamquam laudabiles utilesque summi Pontifices probavere, non est mei muneris verba facere, quum ad universalem Ecclesiam haud referantur, neque Christifidelibus præcipiantur; subinde est in cujuslibet potestate ab iisdem resilire; non autem licet, eosdem ritus tamquam superstitiosos calumniari. Non loquor de arbitrariis nonnullorum orandi formulis; non de iis, qui scholasticas opiniones ab Ecclesiæ dogmatibus haud secernunt; nihil de Oratorum excessibus, vanisque commentis, quum ea omnia, hisque similia ad Sanctam Romanam Ecclesiam nullatenus referri queant. Orandi formula ab Ecclesia Romana præscripta omnino consona videtur doctrinæ Redemptoris, qui, ut legitur capite sexto Matthæi, sic docuit: „ Orantes autem nolite multum loqui sicut Ethnici, putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite „ ergo assimilari eis. Eo respiciens S. Ambrosius (a) inquit. Non solos Dominus audit loquentes, qui audiebat Mosem tacentem. Plus audit tacitas cogitationes „ suorum, quam voces omnium. Item S. Augustinus, serm. primo de B. Tobia, sic ait: „ audit Deus homi-

(a) *Lib. I. Offic. cap. 41.*

„ nis linguam, si mundam habet conscientiam: cum sen„ sibus loquitur, si sit solus noster gemitus, sufficit auri„ bus imber oculorum: fletus citius audit quam voces. Neque culpanda est Sancta Mater Ecclesia, quæ vera docet, eadem inculcat, recteque agenda præscribit, si aliqui ejusdem immaculatæ Matris filii a recto itinere aberrant, quamquam quotidie clamet, & ad omnes repetat id, quod in citata Concilii Sessione scriptum est: „ Omnis porro superstitio in Sanctorum invocatione, Re„ liquiarum veneratione, & Imaginum sacro usu tollatur; „ omnis turpis quæstus eliminetur.

Disciplina referendi in Canonem Sanctorum eminentis virtutis & eximiæ pietatis Viros, prodigiisque claros ubique adeo pervetusta, & primitivæ Ecclesiæ videtur, ut acta Cælitum permeanti antiquissima & crebra exempla occurrant. Plures quoque clarissimi Viri scripserunt de prodigiis a Deo patratis occasione translationum Sanctorum Corporum. Profecto non vacat singula exscribere, nonnulla autem irrefragabilia monumenta hujusce rei in medium proferre decrevi, ut hoc loco veritas elucescat. Inter vetera Sanctorum Episcoporum Brixiensium opera, in unum collecta jussu Eminentissimi, ac vigilantissimi Cardinalis Quirini, habetur sermo Venerabilis Ramperti de translatione B. Philastrii, ubi numero secundo sic legitur: cum igitur ut a nobis prædictum est, plurimis utriusque sexus instructi phalangibus, prius sanctificato Clero, sacrisque vestibus induto; effosso clandestino antro, quod ferme centum lustris beatissimum habens occuluit corpus; attoniti super revelatione, Sanctissimum, carissimumque thesaurum, in Sacerdotum humeros reverenter detulissemus; ad domum Sanctæ ac semper Virginis Mariæ summa cum devotione pervenimus.

Clero

Clero vero necdum ad ejus venerabilem aram pertingente, jam primis de populo sacras valvas aulæ tenentibus, sacerdotibus quoque qui obsequium vehiculi circa feretrum succidui famulantes præbebant, infra templi limina septimo ferme gressu fortuito subsistentibus; eo præcipue voto quo veniens devotus populus transiret sub feretrum; postmodum nec de loco quo steterant vadere queuntibus, territa plebe, & ingeminate Domine Miserere clamitante, incredibilis ineffabilisque sonitus cœlitus increpuit. Cujus sonitus tot testes sumus, quotquot tunc illic fuimus. Quo momento, fragore sonitus exterrita quædam mulier habens aridam dexteram, & ita rigidam & deorsum defluxam, ut foret invalida contingere os, aut pectus suum illico extendens eam, signum Crucis Christi fronte notavit sub nomine Trinitatis summæ; ipsi gratias agens qui est benedictus in sæcula, qui est mirabilis in sanctis suis. O quam mirabiliter gessit, introeunte Sancti sui Corpore in Ecclesiam benedictus Deus? Etenim hic septimus Episcopus Brixiensem Ecclesiam Christo tunc prædicando congregans, sanctum dogma custodivit; & arescentem dexteram Fidei Catholicæ Ecclesiæ, pullulante sinistra Arianæ perfidiæ ubique, quantum potuit reformare mirifice studuit. Hactenus Rampertus. In translatione quoque B. Stephani Protomartyris S. Augustinus sic (a) ait: „ Ad aquas Tibilitanas Episcopo afferente Præjecto „ reliquias Martyris gloriosissimi Stephani, ad ejus me„ moriam veniebat magnæ multitudinis concursus & oc„ cursus. Ibi cæca mulier ut ad Episcopum portantem „ duceretur oravit: flores quos ferebat dedit; recepit, ocu„ lis admovit, protinus vidit. Stupentibus qui aderant, „ præibat exsultans, viam carpens, & viæ ducem ulterius

 „ non

(a) *Lib. 22. cap. 8. de C. D.*

„ non requirens --- Memorati memoriam Martyris, quæ „ posita est in castello Sinitensi, quod Hipponensi Coloniæ vicinum est, ejusdem loci Lucillus Episcopus, „ populo præcedente atque sequente portabat. Fistula, cujus molestia jamdiu laboraverat, & familiarissimi sui „ medici, qui eam secaret, opperiebatur manus, illius „ piæ sarcinæ vectatione repente sanata est: nam deinceps „ eam in suo corpore non invenit. Re de qua agimus præclarum monumentum exhibent Sacræ Scripturæ, ubi sic (*a*) legitur: „ Mortuus est ergo Eliseus, & sepelierunt eum. Latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipso anno. Quidam autem sepelientes hominem „ viderunt latrunculos, & projecerunt cadaver in sepulcro „ Elisei, quod cum tetigisset ossa Elisei, revixit homo, „ & stetit super pedes suos. Dum autem agitur de revelationibus, & prodigiis admodum caute se gerit S. Romana Ecclesia. Præclarum documentum exhibet amplissimus Cardinalis Cajetanus ad Leonem X. P. M. scribens, qui sic (*b*) ait: „ Novæ autem revelationes contra tot Sanctos, & antiquos doctores Angelum Satanæ in Angelum lucis transformatum, aut phantasias, vel etiam figmenta sapientibus ingerere videntur. Hæ siquidem cum „ vocatis miraculis, quæ in hac causa afferuntur pro mulierculis, non pro sacra sunt synodo: unde nec censeo „ digna de quibus verba fiant.

Hisce itaque omnibus exacte perpensis, factaque collatione cum Ethnicorum religione, quilibet probe institutus, partium studio vacuus, singulari virtute præditus, & ad pendendas caussas integerrime factus, cogetur fateri, immaculatam esse Catholicæ Romanæ Ecclesiæ religionem, ac disciplinam; virus enim, quod Diabolus arte

(a) *Lib. 4. Reg. cap. 13.* (b) *Opusc. de Concept. B.V. cap. 5.*

arte ſua in Gentes transfuderat, ſemperque in eodem propoſito perſeverans, hac pura religione, hiſce myſteriis nunc curatur; & ſola fide in Jeſum Chriſtum rejiciuntur, fuganturque Dæmones, quorum artes ad decipiendum mox reſerabuntur.

CAPUT V.

Deteguntur Dæmonis artes, quibus ad corrumpendam Religionem, depravandoſque Hominum mores uſus eſt.

VAferrimus, teterrimuſque humani generis hoſtis, ad corrumpendam religionis integritatem, depravandoſque mores ſemper intentus, modica primum in pietatis ſpeciem ſuggerit, mortifero tamen infecta veneno, ut improvidorum animos trahat. Variis artibus callidus ille & veternoſus fraudum artifex homines allicit; omnes vero ex ea, qua quiſque imbecillior eſt, parte aggreditur; quæque ad decipiendum faciliorem ſibi aditum muniat. Artem, qua primos erga Parentes malus ille Spiritus uſus eſt, ſic graphice deſcribit (a) Auguſtinus: Dæmon, tamquam inſtrumento abutens fallacia, ſermocinatus eſt feminæ; a parte ſcilicet inferiore illius humanæ copulæ incipiens, ut gradatim perveniret ad totum: non exiſtimans Virum facile credulum, nec errando poſſe decipi, ſed dum alieno cedit errori; ſicut enim Aaron erranti populo ad idolum fabricandum non conſenſit inductus, ſed ceſſit obſtrictus: nec Salomonem credibile eſt, errore putaſſe, Idolis eſſe ſerviendum, ſed blanditiis femineis ad illa

(a) *Lib. 14. cap. 11. de C. D.*

illa sacrilegia fuisse compulsum: ita credendum est, illum Virum suæ feminæ, conjugem conjugi, ad Dei legem trasgrediendam, non tamquam vera loquenti credidisse seductum, sed sociali necessitudini paruisse; non enim frustra dixit Apostolus: sed & Adam non est seductus, mulier autem seducta est; nisi quia illa, quod serpens locutus est, tamquam verum esset, accepit; ille autem ab unico noluit consortio dirimi, nec in communione peccati. Quid ergo pluribus? Etsi credendo non sunt ambo decepti, peccando autem ambo sunt capti, & Diaboli laqueis implicati. Hactenus Augustinus.

Superiore libro habitus est sermo de Dæmone, sive malo Spiritu apud omnes Gentes noto, qui cogendi potestatem non habet, sed persuadendi versutiam; Diabolus enim mille fraudum artifex variis modis circumit universos, ut eos avocet a recto cultu, eorumque mores depravet. Superbus spiritus sciens propter primorum Parentum peccatum, quos ipse ad peccandum induxerat, terram a Deo fuisse maledictam, a maligno proposito nunquam recessit. Quum autem hæc traditio apud omnes Gentes pervulgata esset, ut capite tertio libri secundi luculenter probavimus; & tractu temporis eadem traditio apud aliquas nationes fabulosis commentis corrupta fuisset; populi illi duo commenti sunt principia, pari, vel suppari potestate; hinc statuerunt illæ Gentes, Deo bono facienda esse sacra, ut bonum consequamur; & malo, ad malum averruncandum. Aliæ vero Gentes, tametsi unum solum principium admitterent, malo quoque Spiritui facienda esse sacra putaverunt, ne mala inferret. Ex naturæ quoque Angelicæ excellentia, & beneficiis ab his Sanctis Spiritibus humano generi præstitis, factum est, ut Sanctis Angelis Gentes statuerint honorem divinum. Veneratio quidem

quidem & honor eiſdem debetur; hinc Dæmon gradatim ſub ſpecie pietatis induxit Gentes, ut augerent Sanctorum Spirituum cultum, donec ad idololatriam perventum fuit; idemque demum factum eſt in cultu Heroum. Falſo autem crediderunt Gentes, ſatis ſummi Numinis dignitati conſultum fuiſſe, mactando diverſas, ac potiores victimas ſummo Deo. Plutarchus libro de Iſide & Oſiride verba faciens de Magorum Theologia, ſic inquit: Zoroaſtres docuit, votivas, & pro gratiis agendis oblatas victimas meliori Deo immolandas: tenebrarum autem Deo, averuncandi mali cauſſa, inſtitutas & tetricas; herbam enim quandam Omomi appellatam in mortario tundentes, Ditem invocant, & tenebras: tum admixto Lupi jugulati ſanguine, efferunt, & abjiciunt in locum, quo ſolis radii non pertingunt. Alios Gentium ritus idem Plutarchus in quæſtionibus Romanis refert, ubi ſic legitur: Nulli Cœlitum canis immolabatur, ſed Hecatæ terreſtri in trivio cœnæ loco miſſus, piacularis ſacri, avertendi mala expiandique gratia facti partes obibat. Lacedemones porro Marti Deo cædibus deditiſſimo catulos inſecabant. Apud Bæotos publicum eſt ſacrificium, quo cane in duas diſciſſo partes, per earum medium tranſibant. Ipſi Romani Lupercalibus menſe Februario Cane litant. Idem Plutarchus in moralibus de ſuperſtitione ſic ait: Sed ſcientes, prudenteſque Parentes ſuos ipſi liberos ſacrificabant, & quibus nulla erat proles, ii a pauperibus infantes tanquam agnos, aut pullos avium ad eam rem emebant: adſtabatque mater ſine luctu aut gemitu, quem ſi ederet, aut fleret, pretio mulctabatur, & infans nihilominus mactabatur. Hactenus Plutarchus. Homines quoque mactabantur in eorum ſacris a Carthaginenſibus, & ab antiquis Italis, ut refert libro primo Halicarnaſſeus.

Hæc

Hæc crudelis abominatio reperta fuit apud Mexicanos, ut videre eſt in ſecunda relatione Ferdinandi Corteſii ad Carolum V. Imperatorem. Eadem injuſta potius ſupplicia, quam ſacrificia, ſervantur noſtro quoque ævo in aliquibus Regnis Orientalibus, Afriſque, referentibus P. Vincentio Maria Senenſi, & Cavazio teſtibus ocularibus. Gentibus quippe facile perſuaſum fuit, Dæmonem, ſive Deum malum libamine humanarum carnium delectari, quæ abominatio crudeli ſecunditate in omnibus fere Gentibus propagata fuit: quibus in ſacrificiis, ut (*a*) inquit Voſſius, quandoque etiam (dictu horrendum) infans materno exſectus utero mactabatur. Diis autem Cœleſtibus primum oblatæ fuerunt terræ fruges; demum Gentes cœperunt Hoſtiis, & ſacrificiis Diis litare; mos vero non erat, unicuique Deorum eadem Hoſtia, & in una eademque Cella ſacra facere, ut de Romanis (*b*) refert Livius. Quæ conſuetudo, teſte Cardinali Lucino capite decimonono noſtro quoque ævo a Brachmanibus orientalibus ſervatur, qui aliis hoſtis ſacrificant ſummo Deo, aliis Cœlicolis, aliis Diis infernalibus.

Profecto ab oraculorum reſponſis, de quibus capite primo libri ſecundi factus eſt ſermo, diabolica voce confictis, mirum quantum miſeri mortales decepti ſint, apparet ex proſpectu, quem exhibuimus de Gentium religione; ex his enim reſponſis ſtatuebant ea, quæ fugienda, quæve amplectenda forent; hinc fœdata eſt religio, morumque diſciplina. De hiſce oraculorum reſponſis adverſus Hermetem Triſmegiſtum differens Auguſtinus, ſic (*c*) inquit: Ille Ægyptius alios Deos eſſe dicit a ſummo Deo factos, alios ab hominibus: hoc qui audit, ſicut a

me

(a) *Lib.* 1. *cap.* 8. (b) *Lib.* 7. *Decad.* 3.
(c) *Lib.* 7. *cap.* 23. *de C. D.*

me positum est, putat dici de simulacris, quia opera sunt manuum hominum: at ille visibilia & contrectabilia simulacra, velut corpora Deorum esse asserit; inesse autem his quosdam Spiritus invitatos, qui valeant aliquid, sive ad nocendum, sive ad desideria eorum nonnulla complenda, a quibus eis divini honores, & cultus obsequia deferuntur. Hos ergo Spiritus invisibiles per artem quamdam visibilibus rebus corporalis materiæ copulare, ut sint quasi animata corpora, illis Spiritibus dicata & subdita simulacra, hoc esse dicit Deos facere, eamque magnam & mirabilem Deos faciendi accepisse homines potestatem. Hujus Ægyptii verba, sicut in nostram linguam interpretata sunt, ponam: Et quoniam de cognatione, inquit Hermes, & consortio hominum Deorumque nobis indicitur sermo, potestatem hominis, o Asclepi, vimque cognosce. Dominus & Pater, vel, quod est summum, Deus ut effector est Deorum Cœlestium, ita homo fictor est Deorum, qui in Templis sunt humana proximitate contenti — Ita humanitas semper memor naturæ & originis suæ in illa divinitatis imitatione perseverat; ut sicut Pater ac Dominus, ut sui similes essent, Deos fecit æternos, ita humanitas Deos suos ex sui vultus similitudine figuraret. Hic cum Asclepius, ad quem maxime loquebatur, ei respondisset atque dixisset, statuas dicis, o Trismegiste? Tum ille, statuas, inquit, o Asclepi, vides ne quatenus tu ipse diffidas? Statuas animatas sensu & spiritu plenas, tantaque facientes & talia; Statuas futurorum præscias, eaque sorte, vate, somniis, multisque aliis rebus prædicentes, imbecillitates hominibus facientes, easque curantes, tristitiam lætitiamque pro meritis. Dæmon quippe, sequitur (a) Augustinus, simulacro arte

 impia

(a) *Lib.7.cap.5.lib.12.cap.26. de C.D.*

impia colligatus ab homine, factus est Deus, sed tali homini, non omni homini. Qualis est ergo iste Deus, quem non faceret homo nisi errans, & incredulus & aversus a vero Deo? Porro si Dæmones qui coluntur in Templis, per artem nescio quam imaginibus inditi, hoc est visibilibus simulacris, ab iis hominibus, qui hac arte fecerunt Deos, cum aberrarent aversique essent a cultu & religione Divina, non sunt internuncii nec interpretes inter homines & Deos, & propter suos pessimos ac turpissimos mores, & quod homines, quamvis errantes & increduli & aversi a cultu & religione Divina, tamen sine dubio meliores sunt iis, quos Deos ipsi arte fecerunt; restat ut quod possunt, tamquam Dæmones possint, vel quasi beneficia præstando magis nocentes, quia magis decipientes; vel aperte maleficiendo. Nec tamen quodlibet horum, nisi quando & quantum permittuntur alta & secreta Dei Providentia: non autem tamquam medii inter homines & Deos per amicitiam Deorum multum apud homines valeant. Hi enim Diis bonis, quos sanctos Angelos nos vocamus rationalesque creaturas, sanctæ cœlestis habitationis, sive sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, amici esse non possunt, a quibus longe absunt animi affectione, quam longe absunt a virtutibus vitia, & a bonitate malitia. Sed ipsorum, sequitur Augustinus, potius interpretationes physicas audiamus, quibus turpitudinem miserrimi erroris, velut altioris doctrinæ specie, Ethnicorum Philosophi colorare conantur. Primum eas interpretationes sic Varro commendat, ut dicat antiquos simulacra Deorum & insignia ornatusque finxisse, quæ cum oculis animadvertissent hi, adessent doctrinæ mysteria, possent animam mundi, ac partes ejus, id est Deos veros animo videre.

videre. Ita ſane Plato minores & a ſummo Deo factos Deos, effectores eſſe voluit animalium ceterorum, ut immortalem partem ab ipſo ſumerent, ipſi vero mortalem adtexerent. Proinde animarum noſtrarum eos creatores eſſe noluit, ſed corporum. Hactenus Auguſtinus. De natura autem Dæmonum Apulejus verba faciens, inquit (a): „ Eos eiſdem quibus homines animi perturbationibus agitari, „ irritari injuriis, obſequiis doniſque placari, gaudere hono- „ ribus, diverſis ſacrorum ritibus oblectari, & in eis, ſi „ quid neglectum fuerit, commoveri. Inter cetera etiam „ dicit, ad eos pertinere divinationes Augurum, Aru- „ ſpicum, Vatum, atque ſomniorum: ab his quoque eſ- „ ſe miracula Magorum. Demum eos definiens ait: Dæmones eſſe genere animalia, animo paſſiva, corpore aeria, tempore æterna. Simulabant aliquando Dæmones, ſe eſſe iratos, & ſacrario exceſſiſſe; placati vero oblationibus, & ſacrificiis redirent. De hoc Dæmonum ludificamento V. Cl. Anſaldus erudito opere de Evocatione inter cetera hæc tradit: „ Silvius Italicus libro octavo Belli Punici, „ inquit: Placavimus iras Cœlicolarum, redeunt Divi. Macrobius libro tertio Satur. cap. primo exhibet evocationum formulam in obſidionibus Urbium; Dux enim, qui adverſus aliquam Civitatem poſuerat caſtra, ſic precabatur hoſtium Deos: „ Si Deus, ſi Dea eſt, cui populus, „ Civitaſque eſt in tutela, teque maxime ille, qui Ur- „ bis hujus, populique tutelam recepiſti, precor vene- „ rorque, veniamque a vobis peto; ut vos populum Ci- „ vitatemque deſeratis; loca, templa, ſacra, Urbemque „ eorum relinquatis, abque his abeatis; eique populo, „ Civitatique metum, formidinem, oblivionem injiciatis: „ proditique Romam ad me, meoſque veniatis, noſtraque

 „ vobis

(a) *Apud Pfannerum cap. 6.*

„ vobis loca, templa, ſacra, Urbs acceptior, probatiorque „ ſit: mihi quoque, populoque Romano, militibuſque „ meis præpoſiti ſitis, ut ſciamus intelligamuſque: ſi ita „ feceritis, voveo vobis templa ludoſque facturum. Si- „ milia Dæmonum ludificamenta refert Svetonius in vita „ Domitiani, ubi ſic legitur: Domitianus ſomniavit, Mi- „ nervam, quam ſuperſtitioſe colebat, excedere ſacrario, „ negantemque, ſe tueri ultra eum poſſe, quod exarma- „ ta eſſet a Jove.

Quod autem ſuperſtitioſæ, & idololatricæ inſtitutiones Dæmonum fraude invectæ fuerint, e quibus gradatim omnino fœdata videtur religio, facto publico, & irrefragabili comprobatur. Romæ Numa Rex, inquit (*a*) Livius, Sacerdotes ſuos primus cuique Deorum præfecit — Numam, ut ſuas ſacras inſtitutiones Divina auctoritate operiret, conſueviſſe in Lucum quendam, cujus medium ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua, ſine arbitris, velut ad conſpectum Deæ ſe inferre: Camæniſque eum locum ſacraviſſe, quod earum ibi conſilia cum conjuge ſua Egeria eſſent — Verum ſexto poſt mortem Numæ ſæculo, in agro L. Petilii ſcribæ ſub Janiculo, dum cultores agri altius moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ inventæ ſunt, operculis plumbo devinctis. Litteris latinis græciſque utraque arca inſcripta erat. In altera Numam Pompilium Pomponis filium Regem Romanorum ſepultum eſſe: in altera libros Numæ Pompilii ineſſe. Eas arcas cum ex amicorum ſententia Dominus aperuiſſet, quæ titulum ſepulti Regis habuerat, inanis inventa eſt, ſine ullo veſtigio corporis humani, aut ullius rei, per tabem tot annorum ſpatio omnibus abſumtis. In altera duo faſces candelis involuti, ſepte-

(a) *Lib.* 1. *Decad.* 1. *&* *lib.* 10. *Decad.* 4.

ſeptenos habuiſſe libros, non integros modo, ſed recentiſſima ſpecie. Septem latini de jure pontificio erant: ſeptem græci de diſciplina ſapientiæ, quæ illius ætatis eſſe potuit. Primo ab amicis, qui in re præſentes fuerunt libri lecti: mox pluribus legentibus cum vulgarentur, Q. Petilius Prætor urbanus ſtudioſus legendi eos libros a L. Petilio ſumſit. Et erat familiaris uſus, quod ſcribam cum Quæſtor Q. Petilius in Decuriam legerat. Lectis rerum ſummis, cum animadvertiſſet pleraque diſſolvendarum religionum eſſe, L. Petilio dixit, ſeſe eos libros in ignem conjecturum eſſe. Libros eos legi ſervarique non oportere Senatus quoque cenſuit. Libri in comitio, igne a victimariis facto, in conſpectu populi cremati ſunt. Hactenus verba ipſa Livii. Varro autem, præclarus inter Ethnicos ſcriptor, exhibet hujus judicii cauſſas, quas Senatus occultandas eſſe cenſuit. Sed contra invenimus, inquit (*a*) Auguſtinus ſicut ipſe Varro vir doctiſſimus prodidit, de Numæ Pompilii libris redditas ſacrorum cauſſas nullo modo potuiſſe tolerari, nec dignas habitas, quæ non ſolum lectæ innoteſcerent religioſis, ſed ſaltem ſcriptæ reconderentur in tenebris. Nam ſicut apud eumdem Varronem legitur in libro de cultu Deorum, Terentius quidam cum haberet ad Janiculum fundum, & bubulcus ejus juxta ſepulcrum Numæ Pompilii trajiciens aratrum eruiſſet ex terra libros ejus, ubi ſacrorum inſtitutorum ſcriptæ erant cauſſæ, in Urbem pertulit ad Prætorem. At ille cum inſpexiſſet principia, rem totam detulit ad Senatum. Ubi cum primores quaſdam cauſſas legiſſent, cur quidque in ſacris fuiſſet inſtitutum, Numæ mortuo aſſenſus eſt, eoſque libros tamquam religioſi Patres conſcripti, Prætor ut combureret cenſuerunt. Nam & ipſe Numa, ad quem nullus

(a) *Lib. 7. cap. 34. & 35. de C. D.*

nullus Dei Propheta, nullus sanctus Angelus mittebatur, hydromantiam facere compulsus est, ut in aqua videret imagines Deorum, vel potius ludificationes Dæmonum, a quibus audiret, quid in sacris constituere atque observare deberet. Quod genus divinationis idem Varro a Persis dicit allatum, quo & ipsum Numam, & postea Pythagoram Philosophum usum fuisse commemorat: ubi adhibito sanguine etiam inferos perhibet sciscitari. His tamen artibus didicit sacra illa Pompilius, quorum sacrorum facta prodidit, caussas obruit; ita timuit & ipse quod didicit: quarum caussarum proditos libros Senatus incendit. Sed occulta Dei veri providentia factum est, ut & Pompilio amico suo illis conciliari artibus, quibus hydromantia fieri potuit, cuncta illa confiteri permitterentur; & tamen ut moriturus incenderet ea potius, quam obrueret, admonere non permitteretur: qui ne innotescerent, nec àratro, quo sunt eruta, obsistere potuerunt, nec stilo Varronis, quo ea quæ de hac re gesta sunt, in nostram notitiam pervenerunt. Hactenus Augustinus. Varro scribit artem magicam a Persis in Italiam fuisse allatam. Idem confirmari videtur a Plinio, ubi de arte magica sic (*a*) inquit: „ Fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe plurimisque sæculis valuit: sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter auctores convenit.

Alii crediderunt, quod Dii boni libentius Dæmonibus, quam hominibus misceantur, & Dæmones medios inter Deos & homines agere, ut ab hominibus offerant desiderata, & a Diis referant impetrata. Primum ab eis quæro, inquit (*b*) Augustinus, quibus Diis istum cultum exhibendum arbitrentur, utrum bonis, an malis; an bonis & ma-

(a) *Lib. 8. cap. 13.* (b) *Lib. 10. cap. 19. de C. D.*

& malis. Sed habemus ſententiam Platonis dicentis, omnes Deos bonos eſſe, nec eſſe omnino ullum Deorum malum. Conſequens eſt igitur, ut bonis exhibenda intelligantur: tunc enim Diis exhibentur, quoniam nec Dii erunt, ſi boni non erunt. Hoc ſi ita eſt (nam de Diis quid aliud decet credere?) illa profecto vacuatur opinio, qua nonnulli putant, Deos malos ſacris placandos eſſe, ne lædant, bonos autem ut adjuvent invocandos — Ideo quippe hos Philoſophos potiſſimum elegi, quoniam de uno Deo, qui fecit cœlum & terram, quanto melius cenſerunt, tanto ceteris glorioſiores & illuſtriores habentur; ſed hi omnes, & ceteri ejuſmodi, & ipſe Plato Diis plurimis eſſe ſacra facienda putaverunt. Qui autem putant, hæc viſibilia ſacrificia Diis aliis congruere: illi vero (hoc eſt Deo ſummo) tamquam inviſibili inviſibilia, & majori majora, meliorique meliora, qualia ſunt puræ mentis & bonæ voluntatis officia; profecto neſciunt, hæc ita eſſe ſigna illorum, ſicuti verba ſonantia ſigna ſunt rerum. Quocirca ſicut orantes atque laudantes ad eum dirigimus ſignificantes voces, cui res ipſas in corde quas ſignificamus offerimus: ita ſacrificantes non alteri viſibile ſacrificium offerendum eſſe noverimus, quam illi cujus in cordibus noſtris inviſibile ſacrificium eſſe debemus. Tunc nobis favent, nobiſque congaudent, atque ad hoc ipſum nos pro viribus adjuvant Angeli, quique virtuteſque ſuperiores & ipſa bonitate ac pietate potentiores. Si autem illis hæc exhibere voluerimus, non libenter accipiunt, & cum ad homines ita mittuntur, ut eorum præſentia ſentiatur, apertiſſime vetant. Sunt exempla in litteris ſanctis. Putaverunt quidem deferendum Angelis honorem, vel adorando, vel ſacrificando, qui debetur Deo, & eorum ſunt admonitione prohibiti, juſſique hoc deferre, cui uni fas

eſſe

esse noverunt. Imitati sunt Angelos sanctos etiam sancti homines Dei: nam Paulus, & Barnabas in Lycaonia facto quodam miraculo sanitatis, putati sunt Dii, eisque Lycaonii immolare victimas voluerunt, quod a se humili pietate removentes, eis in quem crederent annuntiaverunt Deum. Nec ob aliud fallaces illi superbe sibi hoc exigunt, nisi quia vero Deo deberi sciunt. Sed quia, alibi (a) idem S. Doctor, nobis non ea qua homines familiaritate miscentur (quod etiam ipsum ad ærumnas pertinet vitæ) & aliquando Satanas, sicut legimus, transfigurat se velut Angelus lucis, ad tentandos eos quos ita vel erudiri opus est, vel decipi justum est; magna Dei misericordia est, ne quisquam cum bonos Angelos amicos se habere putat, habeat malos Dæmones amicos fictos, eosque tanto nocentiores, quanto astutiores ac fallaciores patiantur inimicos. Et cui magna ista Dei misericordia necessaria est, nisi magnæ humanæ miseriæ, quæ ignorantia tanta premitur, ut facile istorum simulatione fallatur? Et illos quidem Philosophos in impia civitate, qui Deos sibi amicos esse dixerunt, in Dæmones malignos incidisse certissimum est, quibus tota ipsa civitas subditur, æternum cum eis habitura supplicium. Ex eorum quippe sacris, sic concludit Augustinus, vel potius sacrilegiis, quibus eos colendos, & ex ludis immundissimis, ubi eorum crimina celebrantur, quibus eos placandos putaverunt, eisdem ipsis auctoribus & exactoribus talium, tantorumque dedecorum, satis ab eis qui colantur apertum est. Dæmon quoque in vile ludibrium vertit antiquorum Ægyptiorum sapientiam, eis suadendo, quod Dii ipsi iram Typhonis, hoc est, Principis Dæmoniorum timerent, teste Plutarcho libro de Iside & Osiride, in quo hæc scripta sunt: „ Nam quod traditur

„ Deos

(a) *Lib. 19. cap. 9. de C. D.*

„ Deos Typhonis metu in ista animalia transiisse latendi „ caussa, & corporibus Ibium, Canum, Accipitrum se „ occultavisse. Hinc apud Ægyptios animalium cultum „ originem duxisse fertur.

Patefacta Dæmonis fraude, qua ad corrumpendam religionem, polluendumque Dei cultum usus est, superest, ut de ejus malitia disquiramus, qua moralis vitæ disciplinam evertere, hominesque in propudiosa quæque impellere conatus est. Religione corrupta usus est Dæmon, ut mores fœdaret ritibus immundis; neque defuerunt prodigia, Deo sic permittente, quibus impuri ritus confirmarentur. Hoc loco addere sufficiat quod de Dæmonum prodigiis refert Augustinus: „ Fuisse ait (a) vel esse „ quoddam Veneris Fanum, atque ibi candelabrum, & „ in eo lucernam sub dio sic ardentem, ut eam nulla „ tempestas, nullus imber extingueret. Maxime autem „ (hoc est Dæmones) possident corda mortalium, qua „ potissimum possessione gloriantur, cum se transfigurent „ in Angelos lucis. Sunt ergo facta eorum plurima, quæ „ quanto magis mirabilia confitemur, tanto cautius vi- „ tare debemus. Sed ad hoc unde nunc agimus, nobis „ etiam ipsa proficiunt. Si enim hæc immundi Spiritus „ possunt, quanto potentiores sunt sancti Angeli, quan- „ to potentior est his omnibus Deus, qui tantorum mira- „ culorum effectores etiam ipsos Angelos fecit. Inter cetera quæ morum integritatem contaminarunt, Bacchanalia fuere, in quibus viri feminis turpiter mixti, in omni immunditiæ genere volutabantur. Impudentissima hæc Bacchi festa a Gentibus non uno celebrabantur modo, ubique autem spurcissime. Ab Atheniensibus originem duxisse ferunt in Liberi Patris honorem instituta, tantaque

 licen-

(a) *Lib. 21. cap. 6. de C. D.*

licentia peracta, ut Nympharum & Heroum habitu, bacchantes prodirent in Forum, & ad ſonum tibiæ cum laſciva geſticulatione, compoſitis modis pſallerent, vinumque cum bellariis, libaque ex melle, magna bibendi licentia circumferrent. Turpius autem ab Ægyptiis Bacchanalia celebrata fuiſſe Herodotus libro ſecundo ſcribit. „ Plurimo ſiquidem potu ingurgitati, ſtatuas cubitales per „ pagos circumferebant, portenta mentula, magnitudine „ viſenda, præeunte tibia, & Choro cum Mercurii ſta- „ tua, veretro porrecto: quas ſtatuas feminæ, & magno „ natu mares, velut pompam triumphalem, præ ſe age- „ bant, tam fœdo ſpectaculo. At ſupra quam dici poteſt horendum eſt, quod de Bacchanalibus in Urbe Roma anno DLXIV. Poſtumio Albino, & Q. Martio Philippo Coſs. Livius (a) narrat. Initia, inquit, erant, quæ primo paucis tradita ſunt: deinde vulgari cœpta per viros, mulieresque: additæ voluptates religioni vini, & epularum; quo plurimum animi illicerentur: cum vinum animos, & nox, & miſti feminis mares, ætatis teneræ majoribus, diſcrimen omne pudoris extinxiſſent; corruptelæ primum omnis generis fieri cœptæ, cum ad id quiſque, quo natura pronioris libidinis eſſet, paratam voluptatem haberet. Nec unum genus noxæ: ſtupra promiſcua ingenuorum feminarumque erant. Sed falſi teſtes, falſa ſigna, teſtimoniaque, & indicia ex eadem officina exibant: venena indidem, inteſtinæque cædes; ita ut ne corpora quidem interdum ad ſepulturam exſtarent: multa dolo, pleraque per vim audebantur: occulebat vim, quod præ ululatibus, tympanorumque, & cymbalorum ſtrepitu nulla vox quiritantium inter ſtrupra, & cædes exaudiri poterat. Atque hujus mali labes a Græculo quodam in Etruriam

(a) *Lib. 9. Decad. 4.*

riam primum illata, deinde ex Etruria Romam velut contagione morbi penetravit: aliquando celata, indicio denique patefacta, ingenti terrore Urbem affecit, cum publico nomine, ne quid eæ conjurationes, cœtusque nocturni fraudis occultæ, aut periculi importarent: tum privatim, ne quis affinis ei noxæ esset. Itaque ne malum, quod Romam, totamque Italiam infecerat, longius serperet, quæstionibus habitis, gravissimo Senatus consulto coercitum fuit, multorum suppliciis vindicatum, maximisque pœnis inhibitum, ne Bacchanalia Romæ, neve in Italia fierent; quum in contubernio sordidissimorum paterentur, essentque maximorum scelerum caussa, & seminarium. Hactenus Livius.

Dæmones, qui erroribus humanis gaudent, de se dici volunt flagitia, quæ non admiserunt, quæque illi fallacissimi Spiritus de Numinibus fingi libenter accipiunt, ut ad scelestia ac turpia perpetranda, velut ab ipso cœlo traduci in terras satis idonea videatur auctoritas. Exhibuimus, Dæmones interposuisse mille nocendi fallendique artes, ut homines ad se colendos inducerent; deinde instituerunt sacra, quæ essent vitiorum incitamenta, ut cuncta hominum officia depravarentur. Ab Ethnicorum Sacerdotibus, & Philosophis bona quædam præcepta de moribus dabantur; in Templis autem ante Delubra enormia scelera nefarii Spiritus malitia fieri docuit, quæ cum palam aperteque sive prodita, sive conficta repræsentarentur ipsis Dæmonibus exposcentibus certis & statis solemnitatibus, ut ad omnium oculos elucescerent, & ut imitanda proponerentur, & nisi fierent irascentibus; hinc apparet, quod iidem ipsi Dæmones, qui se hujuscemodi voluptatibus immundos esse Spiritus confitentur, qui suis flagitiis & facinoribus, sive indicatis, sive simulatis eorumque sibi

celebratione petita ab impudentibus, auctores se vitæ scelestæ immundæque testantur. Perhibentur tamen, in adytis secretisque penetralibus dari quædam bona de moribus præcepta; hoc ipso autem callidior advertenda est, & convincenda malitia Spirituum noxiorum. Tanta enim est vis probitatis & castitatis, ut omnis vel pene omnis ejus laude moveatur humana natura, nec usque adeo sit turpitudine vitiosa, ut totum amittat sensum honestatis. Proinde hoc videns Dæmonum malignitas, implet negotium suum, faciendo, ut foris celeberrimo strepitu actiones impuræ populis circumsonent, & intus paucis probitatis nomen vix sonet: hac arte decus latet, & dedecus patet: quod malum geritur, omnes convocat spectatores; quod bonum dicitur, vix aliquos invenit auditores: tanquam honesta erubescenda sint, & inhonesta glorianda. Sed ubi hoc, nisi in Dæmonum Templis? Ubi, nisi in fallaciæ diversoriis? Illud enim fit, ut honestiores, qui pauci sunt, capiantur: hoc autem ne plures, qui sunt turpissimi, corrigantur; ante enim ipsum Delubrum, ubi simulacrum locatum conspiciebatur, universi undique confluentes, & stantes ubi quisque poterat, intuentes alternante conspectu, hinc meretriciam pompam, illinc virginem Deam; hanc suppliciter adorari, ante ipsam turpia celebrari: cuncta obscænitatis implebantur officia, & exhibebatur quod de Templo domum matrona doctior reportaret. Hoc quippe palam discendum præbebatur in Templo, ad quod perpetrandum saltem secretum quærebatur in domo: mirante tamen pudore mortalium, quod humana flagitia non libere homines committerent, quæ apud Deos etiam religiose discerent, iratos habituri, nisi etiam exhibere curarent. Quis enim alius Spiritus nequissimus agitans mentes, & instat faciendis adulteriis, aliisque sce-

ſceleribus, & paſcitur factis, niſi qui etiam ſacris talibus oblectatur? Quum Seneca hiſce potius ſacrilegiis quam ſacris adfuiſſet, ſic (a) inquit: „ Quid me exiſtimas di- „ cere? Avarior redeo, ambitioſior, Luxurioſior.

Alii autem turpia iſthæc religionis ſacra cernentes, neſcienteſque quænam eſſet vera religio, ne illis criminibus pollurentur, in impietatem inciderunt, & ſubinde ii ipſi in Diaboli laqueis implicati ſunt; hinc impietas, quæ eſt maximum malorum, primum invecta fuit. Idololatria porro diſtinguitur in ſubtilem, & craſſam: ſubtilem Ethnicorum Philoſophi, de qua ſupra habitus eſt ſermo, phyſicis rationibus defendere conati ſunt; craſſam vero agnoverunt, & tamquam commentitiam & ſuperſtitioſam ab animis religioſis reſpuendam eſſe dixerunt; ritus tamen exteriores, tamquam a legibus & publicis inſtitutis præſcriptos ſervari debere voluerunt, ne a reliqua multitudine diſſentire viderentur. De craſſa idololatria, ab Ethnicis ſuperſtitio nuncupata, in moralibus de ſuperſtitione ſic inquit Plutarchus: Superſtitio & initium præbuit impietati, & ortæ patrocinium, non juſtum quidem aut honeſtum, tamen præſcriptionis non exors; non enim in hanc inſaniam homines venerunt, ut univerſum Diis carere putarent, quod in cœlo, ſideribus, tempeſtatibus, converſionibus & motibus Solis circa terram, quibus dies & nox efficiuntur, aut alimentis animalium, frugumve proventibus culpandum aliquid inordinatumque viderent, ſed ridicula ſuperſtitionis opera, atque effectus, verba, motus, præſtigiæ incantationes, circumſitationes, tympanorum pulſationes, luſtrationes impuræ, ſordidæ caſtimoniæ, & injuſta in Templis ſupplicia, ac contumeliæ occaſionem exhibuerunt nonnullis dicendi, præſtare nullos eſſe Deos,

(a) *Epiſt. 7.*

Deos, quam qui talia probent, iisque delectentur. Idem Plutarchus libello de Iside & Osiride sic ait: Nonnulli a recto itinere aberrantes plane in superstitionem inciderunt: alii velut paludem fugiendo superstitionem, imprudentes in præcipitium quasi quoddam, in impietatem inciderunt. Hactenus Plutarchus. Lucretius Epicuri assecla sive Patronus hanc veritatem confirmat, ubi apud Tullium sic (a) canit:

Tantum religio potuit suadere malorum.
Religio peperit scelerosa atque impia facta.

Hac eadem de caussa ortum habuit apud Sinenses, & Japponenses impietas, ut capite sexto libri primi docuimus, & indicavimus quoque tempus, ac a quibus impietas invecta sit. Ceterum quis est, qui omnes seductoris Spiritus fallacias valeat enarrare, quum ille sit, qui semper perspicacissima mente, æque ac perversa voluntate malum machinatur, artificiose suggerit, argute loquitur, callide decipit miseros mortales. Ethnicorum quoque Philosophi vel decepti, vel decipientes, sive cedentes vanitati errorique populorum, aliis Philosophis viam impietatis aperuerunt. Horum autem defectionem injustam esse nemo non videt, ubi impietatis caussam ad veram religionem referre impii auderent. Opposita autem impiorum momenta adversus omnem religionem in sequentibus refellemus. Illud itaque cum ex idololatriæ historia, a me hactenus exhibita, tum ex maxima morum depravatione colligere libet, solius Divinæ omnipotentiæ opus fuisse, perpetuam servare apud omnes nationes persuasionem de celcissimis principiis, & summis capitibus, quæ apud omnes viguisse & vigere in crassioribus quoque idololatriæ tenebris, uberrime demonstravimus; & subinde Divinæ omnipotentiæ aper-

(a) *Lib. 1. de Nat. Deor.*

apertissimum prodigium fuisse, tot dissitas nationes a potestate Dæmonis liberare, veræque Religionis, honestatis & justitiæ jura restaurare; quum certe id nulla humana ratio, aut vis præstare potuisset, iniqua repugnante consuetudine, ac mala concupiscentia nobiscum nata & contra nitentibus sæculi Principibus, Gentium Sacerdotibus & Philosophis, ut factum fuit in promulgatione Evangelii: quæ quidem veritas, luce meridiana clarior, ex utraque historia, hoc est populi Dei & Gentium apertissime elucet; quoniam ex silva frementium bestiarum factus est populus Dei; spiritali enim ædificatione per gratiam Dei sublimata est universalis Jesu Christi Ecclesia, per totum orbem diffusa; populique teterrimis, ut vidimus, ulceribus vitiati, sedentesque in tenebris, & umbra mortis, gratia Dei, & Domini nostri Jesu Christi sanati, & sanctificati, Templum Spiritus Sancti facti sunt, nullis præcedentibus meritis, immo mala consuetudine obsistente; propterea Gentium conversio ad verum Dei cultum omnipotentis Divinæ bonitatis opus evidentissime apparet.

Ex-

CAPUT VI.

Excutiuntur quorumdam Philosophorum rationes Divinam Providentiam negantium, aut calumniantium.

INter eos, qui in hoc Hemisphærio impietatis fores aperuerunt, recensentur Democritus, Epicurus, Theodorus Cyrenæus, Euhemerus, aliique a nobis capite sexto libri primi memorati, qui omnem religionem ex animis averuncare conati sunt. „ Hi porro, ut inquit (a) Tul„ lius, non modo superstitionem tollunt, in qua inest „ timor inanis Deorum, sed etiam omnem religionem. Impietas ad Sinas usque pervenit, Loachuni primum, deinde Confucii opera; & ad Japponios demum a quodam nomine Sciuto perlata. Eliminatam ab orbe nostro impietatem, a Philophis olim invectam, proxime elapso sæculo reduxit Spinoza. Fuerunt autem alii Philosophi, qui, non omni quidem religione sublata, Divinam Providentiam inficiati, otiari Deum circa res humanas impie putaverunt; ut ex Anaxagoræ, & Platonis sententia, quæ, referente (b) Plutarcho, sic habet: „ Beatum in„ teritusque expers animal, bonis perfecte cumulatum, „ neque ullius capax mali, totum in sua beatitate, atque „ perpetuitate occupatum, non convertit se ad curam re„ rum humanarum; miser quippe fuerit Deus, si Opifi„ cis, aut fabri in morem onera subeat, solicitusque sit „ de mundo apparando. Si Deus est, & ejus curis res „ humanæ temperantur, qui fit, ut malis bene sit, & bonis male? Quoniam vero præcipua nostri systematis vis in

(a) *Lib. 1. de N. D.* (b) *De placitis Philosoph.*

in eo consistit, ut tamquam primum & verum admittatur, quod omnium Gentium consensione creditum est, quodque peremtorium argumentum est; quum autem, ut in contextu totius operis uberrime demonstravimus, omnes nationes firmiter credant, esse unum summum Deum, Universi conditorem moderatoremque, qui cuncta nutu suo regat, quem vocant quoque hominum Patrem atque Deorum, bonorum omnium datorem, legum latorem ac vindicem, præsertim in vita futura; hinc preces fundunt, & in his omnibus inest Divini cultus apud omnes Gentes primigenia ratio. Præterea impii ipsi Philosophi præstantissimam dicunt Dei esse Naturam, quæ quidem talis non esset, fortitudine, bonitate, ac providentia sublata; tollitur enim id, quod maxime proprium est optimæ præstantissimæque naturæ; nihil enim est melius bonitate, beneficentia, & justitia: locupletior igitur esset humana natura, in qua elucet bonitatis, beneficentiæ, providentiæ, & justitiæ forma; quum autem Ethnicorum quoque Philosophi fateantur, ut capite quarto libri secundi exhibuimus, animam humanam esse parvam Dei imaginem, fateri quoque necesse est, eadem attributa, & quidem perfectissima in Deo esse. Quum autem agatur de re maximi momenti hoc loco addituri sumus alias etiam rationes, quibus radicitus evellantur omnes fibræ dubitationis, quas in improvidorum animis speciosa adversariorum argumenta defixerant.

Propius itaque ad rem accedendo, duo potissimum sunt opposita momenta, malum scilicet morale, & malum physicum. Exordiar a malo morali, hoc est peccato, quod procedit ex libero arbitrio, cœlestibus Spiritibus & homini a Deo concesso. Cum dixit Deus: fiat lux, & facta est lux; si recte in hac luce creatio intelli-

gitur Angelorum, profecto facti sunt participes lucis æternæ, quæ est ipsa incommutabilis sapientia Dei, per quam facta sunt omnia. Ipse enim Deus est, qui in principio condidit mundum, plenum bonis omnibus visibilibus, atque intelligibilibus rebus, in quo nihil melius instituit quam Spiritus, quibus intelligentiam dedit, & suæ contemplationis habiles, capacesque sui præstitit, atque una societate devinxit; & beati sint suo cohærendo auctori, qui liberum arbitrium eidem intellectuali naturæ tribuit tale, ut si vellet desereret Deum, beatitudinem scilicet suam, continuo miseria secutura. Quum autem præsciret Deus Angelos quosdam per elationem tanti boni desertores futuros, non eis ademit hanc potestatem. Homini quoque liberum arbitrium ab initio tribuit, & reliquit illum in manu consilii sui: „ ante hominem, ut (*a*) scriptum est, vita & „ mors, bonum & malum: quod placuerit ei dabitur illi. Propterea reponunt adversarii: Si præscierat Deus, quosdam Angelos, & primum hominem, multosque ex ejus posteris peccaturos, in prævisione illa ac præscientia peccati haud tribuendam fuisse libertatem: aut non permittendum ut tentatione solicitarentur. At nemo non videt, liberum arbitrium esse inæstimabilem gemmam, in aurea mente divinitus colligatam, quæ intellectualem creaturam efficit magis similem Deo, qui est ipsa libertas. Præterea sublato libero arbitrio, sive practica eligendi libertate, omne meritum e medio tollitur; mentem enim, necessitate agentem, velut artificiosam statuam intelliges: liberum arbitrium igitur illud est, quod excelsam reddit intellectualem naturam. Peccatores autem & Angeli, & homines nihil agunt, quo impediantur magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus. Quoniam

qui

(a) *Eccl. cap.* 15.

qui præcinxit nos virtute, quique providenter atque omnipotenter sua cuique distribuit, non solum bonis, verum etiam malis bene uti novit. Ac per hoc, inquit (a) Augustinus, propter meritum malæ voluntatis ita damnato atque obdurato Angelo malo, ut jam bonam voluntatem ulterius non haberet, bene utens Deus, cur non permitteret, ut ab illo primus homo, qui rectus, hoc est bonæ voluntatis creatus fuerat, tentaretur? Quandoquidem sic erat institutus, ut si de adjutorio Dei fideret bonus homo, malum Angelum vinceret, si autem Creatorem atque adjutorem Deum, superbe sibi placendo desereret, vinceretur: meritum bonum habens in adjuta Divinitus voluntate recta, malum vero in deserente Deum voluntate perversa. Quia & ipsum fidere de adjutorio Dei, non quidem posset sine adjutorio Dei; nec tamen ideo ab his Divinæ gratiæ beneficiis sibi placendo recedere non haberet in potestate? Nam sicut in hac vita vivere sine adjumentis alimentorum in potestate non est; quod faciunt, qui se ipsos necant: ita bene vivere sine adjutorio Dei, etiam in Paradiso non erat in potestate; erat autem in potestate male vivere, sed beatitudine non permansura, & pœna justissima secutura. Cum igitur hujus futuri casus humani Deus non esset ignarus, cur eum non sineret invidi Angeli malignitate tentari? Nullo modo quidem quod vinceretur incertus; sed nihilo minus præscius, quod ab ejus semine adjuto sua gratia idem ipse Diabolus fuerat Sanctorum gloria majore vincendus. Ita factum est, ut nec Deum aliquid futurorum lateret, nec præsciendo quemquam peccare compelleret; & quid interesset inter propriam cujusque præsumtionem & suam tuitionem, Angelicæ & humanæ rationali creaturæ, consequen-

(a) *Lib. 14. cap. 27. de C. D.*

ſequenti experientia demonſtraret. Quis enim audeat credere, aut dicere, ut neque Angelus, neque homo caderet, in Dei poteſtate non fuiſſe? Sed hoc eorum poteſtati maluit non auferre; atque ita & quantum mali eorum ſuperbia, & quantum boni ſua gratia valeret, oſtenderet. Ordo itaque Divinæ Providentiæ eſt, ut id quod eſt in homine præcipuum & excellens, hoc imperet ceteris, quæ ſunt nobis, beſtiiſque communia: atque id ipſum quod excellit in homine, ideſt mens & ratio, ſubjiciatur potiori, hoc eſt Deo, qui eſt ipſa veritas, ſapientia, & virtus. Hactenus Auguſtinus.

Neque defuere Ethnici Philoſophi, qui hunc Divinæ Providentiæ ordinem agnoverunt, & fere eadem tradiderunt. Chryſippus apud Plutarchum, de Stoic. Repub. ſic inquit: „ Nulla ratione dici poſſe, Deum ulla „ ex parte turpitudinis cauſſam eſſe; ſicut enim lex de„ linquendi cauſſa nullo modo dici conſentanee poſſit; „ ita rationi convenire, Deos etiam nulla ex parte cauſ„ ſam turpitudinis. In regendis enim rebus humanis Angelorum miniſterio, ut ſacrarum ſcripturarum apertiſſime monumenta teſtantur, plerumque utitur Deus. Illi enim Dei mandata audiunt, non corporis aure, ſed mentis, miniſtri ejus & Nuntii, qui ejus veritate incommutabili perfruuntur, immortaliter beati; & quod faciendum modis ineffabilibus audiunt, & uſque in iſta viſibilia & ſenſibilia perducendum, incunctanter atque indifficulter efficiunt. Alibi luculenter in hoc ipſo opere oſtenſum eſt, immortales Gentium Deos, a Chriſtianis Sanctos Angelos nuncupatos, eoſdem eſſe, quos Ethnici dicunt humani generis curam gerere. Propterea de hoc ordine Divinæ Providentiæ inquit (a) Tullius: „ Dominos eſſe omnium re-

„ rum,

(a) *Lib. 2. de legib.*

„ rum, ac moderatores Deos: eaque quæ geruntur, „ eorum geri vi, ditione, & Numine, eosque de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, „ quid in se admittat, qua mente, qua pietate religiones „ colat, intueri, piorumque & impiorum habere rationem. De Providentia autem Divina Socrates libro secundo de Repub. apud Platonem sic differit: „ Nonne bonus & ipse Deus est? atqui nullum bonum noxium „ est. Quod innoxium est nunquid nocet? Quod non „ nocet nunquid malum facit? Quod autem nihil mali „ facit nullius mali est caussa. Malorum autem quamlibet aliam præter Deum caussam quærere decet. Hanc autem caussam libro decimo Plato demonstrat: „ Virtus, inquit, est inviolabilis & libera. Quam prout honorabit quis, aut negliget, ita plus aut minus ex ea „ possidebit: eligentis quidem culpa est omnis; Deus autem extra culpam. De primis hominibus idem Plato (*a*) inquit: „ Deus ipse illorum Pastor & custos dictus, quemadmodum homines nunc brutorum pastores sunt. Seneca (*b*) vocat bonos viros, Dei discipulos, quos Parens ille magnificus, virtutum non levis exactor, sicut severi Patres, durius educat — At Deus ubique præsto est, & omnibus; qui & mundo præsidet, & universa vi sua temperat, humanique generis tutelam gerit — Neque enim necessitatibus tantummodo nostris provisum est, sed usque ad delicias amamur. Tot arbusta non uno modo frugifera, tot herbæ salutares, tot varietates ciborum per totum annum digestæ, ut inerti quoque fortuita terræ alimenta præberent. Jam animalia omnis generis, alia in sicco solidoque, alia in humido innascentia, alia per sublime demissa, ut omnis rerum naturæ pars tributum ali-

quod

(a) *Polit. pag.* 175. (b) *Lib. de Provid. cap.* 1.

quod nobis conferret. Hactenus Seneca. Ad Dei Providentiam quoque respiciens Tullius (a) inquit: „ Hæc „ enim pure & caste tribuenda Deorum Numini sunt. Hinc Ethnici ipsi ne ulla quidem mali suspicione Deum optimum maximum vel levissime onerarunt.

Altera adversariorum querela est adversus malum physicum. In hoc quidem orbe sublunari tot sunt vicissitudines, tot varii, immo & oppositi naturæ impetus, qui ex adverso se invicem petunt; hinc aeris intemperies, agrorum vastationes, terræ motus, turbines, procellæ, aliaque mala, quæ perpetuo hunc terraqueum orbem agitant; propterea assiduus molestiarum concursus glomeratur in unum necessarium malum, quod in natura ipsa videtur & exsistit. In homine ipso perpetua malorum series est, ut alia ex aliis nascantur; in morbis enim, doloribus, ærumnisque miseri morales degunt, perque varia ac multiplicia curarum genera homo ætatem traducit, nullo ut tempore quiescere datum sit; & quotquot sunt malæ affectiones, tot motibus agitatur infelix homo. Ad elidenda itaque opposita momenta, supervacaneum censeo referre rationes, quas Physicæ facultatis Professores in medium proferre solent, ut adversariorum nodos recidant. Posthabitis igitur argumentis Philosophorum, maxime eorum, quibus omnia libet per ludricam imaginem in quæstionem vocare, meo proposito principio innixius, hac quoque de re Historiam universalem cum ratiocinatione conjunctam elegi, quæ cum factis consensione omnium nationum sacratis, evidentem necessitudinem habent. Profecto nodus iste peremtorie solvitur ex iis, quæ capite tertio libri secundi, a nobis allata sunt de duplici primorum Parentum statu. Uberrime enim tradidimus, omnium Gentium testimo-

(a) *Lib. 1. de N. D.*

ſtimonio, de feliciſſimo Protoplaſtorum ſtatu, quibus extra omnem adverſæ fortunæ jactum degere licuerat; eorumque felicitas ad eorum poſteros tranſiiſſet, innocentia cuſtodita. Porro ante lapſum vita fuit facilis, & ex omni parte beata; eadem enim erat jucunda naturæ facies: eadem temporum placida temperies: terra uberrimos fructus ſponte dabat: non morbi, metus nulli, moleſtia nulla; hinc primi homines in terreſtri Paradiſo collocati ſumma degebant pace; propterea ob præſtantiam illius ætatis Gentes indidere aureæ cognomen; aureumque ſæculum nuncupatur. Quum igitur in amœniſſimo illo jucunditatis loco nihil eſſet, quod perfectiſſimæ hominis felicitati adverſaretur, primo Parente in crimen delapſo, juſta Dei pœna, omnia a Deo repente mutata ſunt, quæque ad humanam felicitatem creata fuerant, juſto Dei judicio in perniciem converſa. Hinc innumera malorum genera de quibus injuſte adverſarii queruntur. Omnes enim fuimus in illo uno, quando omnes fuimus ille unus. Nondum erat nobis ſingillatim creata & diſtributa forma, in qua ſinguli viverimus, ſed jam erat natura ſeminalis, ex qua vitiata propagaremur. Quamvis enim poſteri nondum agerent vitam, tamen quidquid erat in futura propagine, vita unius hominis continebat. Quæ mala omnino nulla eſſent, niſi natura mutabilis, quamvis bona & a ſummo Deo atque incommutabili bono, qui bona condidit, inſtituta, peccando ea ſibi ipſa feciſſet. Quo etiam peccato ſuo teſte convincitur, bonam conditam ſe eſſe naturam. Niſi enim magnum & ipſa, licet non æquale conditori, bonum eſſet, profecto deſertio Dei tamquam luminis ſui malum ejus eſſe non poſſet. Nam cæcitas oculi vitium eſt, & idem ipſum indicat ad lumen videndum oculum eſſe creatum, ac per hoc etiam vitio ſuo excellentius oſtenditur

ditur ceteris membris membrum capax luminis (non enim alia caussa esset vitium carere lumine) ita natura quæ fruebatur Deo, aliisque multis bonis, optimam se institutam docet etiam ipso vitio suo, quo misera facta est, justissima pœna voluntarii peccati. Verum omnipotentis Dei Providentia factum est, ut id quod justum supplicium fuit, in humani generis remedium verteretur. Promta enim pœna primo homini post lapsum a Deo inflicta, quæque ab omnibus, ejus posteris sentitur, justos ad servandam innocentiam invitat, & peccatores ad pœnitentiam provocat; casus enim primorum Parentum terrorem judiciorum Dei in omnium animis defixit.

Præterea tot mala ac vicissitudines, quæ præsentem vitam comitantur, assidue nos admonent, esse unum aliquid quo tendamus, hoc est aliam vitam hac meliorem, hospitesque, & peregrinos nos esse in hoc sæculo. Profecto, capite quarto libri secundi & tertii luculenter demonstravimus hanc esse omnium Gentium firmissimam persuasionem, scilicet de immortalitate humanæ animæ, de extremo judicio, præmiis pœnisve in vita futura; immo de animarum justorum in Angelicam formam mutatione: & hæc omnia, universe sumta, in fide irrefragabili Divinæ promissionis exspectantur. Propterea vita hominis super terram militia appellatur, ubi oportet exerere vires, fortiter dimicare, atrociterque in prœlio isto concertare. Unde delicatus es miles, si putas te posse sine pugna vincere, sine victoria triumphare. Quis autem, inquit (a) Seneca, vir modo, & erectus ad honesta, non est laboris appetens justi, & ad officia cum periculo promtus? cui non industrioso otium pœna est? Athletas videmus, quibus virium cura est, cum fortissimis qui-

(a) *Lib. 1. de Provid. cap. 1.*

quibusque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, ut totis contra ipsos viribus utantur: cædi se vexarique patiuntur: & si non invenerint singulos pares, pluribus simul objiciuntur. Marcet sine adversario virtus: tunc apparet quanta sit, quantum valeat, polleatque, cum quid possit patientia ostendit — Idem tibi de Deo liqueat: Bonum Virum in deliciis non habet, experitur, indurat, sibi illum præparat — Non vides, quanto aliter Patres, aliter matres indulgeant? Illi exercitari jubent liberos, ad studia obeunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lacrymas excutiunt: at matres fovere in sinu, continere in umbra volunt: nunquam flere, nunquam tristari, nunquam laborare. Patrium habet Deus adversus bonos Viros animum, & illos fortiter amat — Si tamen miraris hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro & igne curari, nec minus fame ac siti — Sed si cogitaveris tecum remedii caussa quibusdam & radi ossa & legi & extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ sine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi quædam incommoda pro his esse, quibus accidunt — Quid quisque posset, nisi tentando non didicit — Ipsis Deus consulit quos esse quam honestissimos cupit — Calamitas virtutis occasio est. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Quid mirum si dure generosos spiritus Deus tentat. Hactenus Seneca. Augustinus autem propius Divinæ Providentiæ arcanum reserat. Nam, (a) inquit, bonus nec temporalibus bonis extollitur, nec malis frangitur: malus autem hujuscemodi infelicitate punitur, quia felicitate corrumpitur. Ostendit autem Deus sæpe in his distribuendis

(a) *Lib. 1. cap. 8. de C. D.*

evidentius operationem ſuam. Nam ſi nunc omne peccatum manifeſta plecteret pœna, nihil ultimo judicio ſervari putaretur: rurſus ſi nullum peccatum nunc puniret aperte divinitus, nulla eſſe Divina Providentia crederetur. Similiter in rebus ſecundis, ſi non eas Deus quibuſdam petentibus evidentiſſima largitate concederet, non ad eum iſta pertinere diceremus: itemque ſi omnibus ea petentibus daret, non niſi propter talia præmia ſerviendum illi eſſe arbitraremur; nec pios nos faceret talis ſervitus, ſed potius cupidos & avaros. Hæc cum ita ſint, quicumque boni & mali pariter afflicti ſunt, non ideo ipſi diſtincti non ſunt, quia diſtinctum non eſt, quod utrique perpeſſi ſunt. Manet enim diſſimilitudo paſſorum etiam in ſimilitudine paſſionum, & licet ſub eodem tormento, non eſt idem virtus & vitium. Nam ſicut ſub uno igne aurum rutilat, palea fumat; & ſub eadem tribula ſtipulæ comminuuntur, frumenta purgantur; nec ideo cum oleo amurica confunditur, quia eodem preli pondere premitur; ita ut una eademque vis irruens bonos probat, purificat, eliquat; malos damnat, vaſtat, exterminat. Unde in eadem afflictione mali Deum deteſtantur, atque blaſphemant; boni autem precantur, & laudant. Tantum intereſt, non qualia, ſed qualis quiſque patiatur. Nam pari motu exagitatum & exhalat horribiliter cœnum, & ſuaviter fragrat unguentum — Temporalia item bona & mala utriſque voluit Deus eſſe communia, ut nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter evitentur, quibus & boni plerique afficiuntur. Graves quidem eſſe perſecutorum, & malorum hominum moleſtias; ſed quia juſtis utiles ſunt, non judicat Deus amovendas; virtus enim per mala & probatur & conſtat. Sic itaque concludit magnus Auguſtinus: Quod ſi bonus eſt

qui

qui patitur, in bonum denique desinit quod patitur. Apostolus autem ad mala præsentis vitæ respiciens, (a) inquit: „ Quod in præsenti est momentaneum, & leve „ tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æter„ num gloriæ pondus operatur in nobis. Quapropter post mortem justi in cœlestem Patriam translati lætantes canunt: Vidimus mala. De vita futura, & extremo judicio verba faciens Plato in Phædone, sic ait: „ Qui opera „ mala fecerunt, & se ipsos tradiderunt ad exitium, tan„ quam ex navi aliqua se sua sponte in mare projicientes, „ condigna supplicia in altera vita subierunt. Neque Deus patitur, ut mala physica bonis noceant. „ Inter bonos vi„ ros, ac Deum, inquit Seneca loco supra citato, ami„ citia est, conciliante virtute. Ex hactenus dictis liquido apparet ordo Divinæ Providentiæ, & qua de causa in vita præsenti Deus sinat tot tantisque malis bonos, malosque homines affligi. Figmento non licet dicere ei qui se finxit, quare me finxisti sic? In præsenti quidem sæculo non est quies bonis malisve; hoc tamen ipso ostenditur, natura ipsa monente, nos tendere alio, ubi bonis viris solida quies parata sit. Ut hanc assequamur „ ubique, „ inquit Seneca loco citato, Deus præsto est, & omni„ bus; qui & mundo præsidet, & universa vi sua tempe„ rat, humanique generis tutelam gerit. Hinc Tullius, ad impium illud Epicuri dictum, somniantis negligentem nostri Deum esse, eumque a mundo aversum aliud agere: aut, quæ maxima Epicuri felicitas videtur, nihil agere „ ex quo, inquit (b) Tullius, omnes nationes fa„ tuitatis essent arguendæ dum assidue aversum a genere „ humano Deum precarentur, a quo nihil sperandum fo„ ret. Profecto quamquam humanæ imbecillitati incom-

(a) 2. *ad Corinth. cap.* 4. (b) *Lib.* 3. *de N. D.*

prehensibilia sint judicia ejus, & investigabiles viæ ejus; ex his tamen quæ Deus ipse ab initio hominibus revelavit, consilium Providentiæ Dei homines non latet, quod & rationi consonum videtur, ut apparet ex ipsa Ethnicorum Theologia, de qua habitus est & erit sermo.

Nemo itaque non videt, eos de ordine Divinæ Providentiæ reconditisque Dei judiciis perperam sentire, qui queruntur de malis, quæ in hac vita bonis Viris contingunt; ad ea autem quæ hactenus dicta sunt, alia addere libet, & ab illis petere, quosnam putent Viros esse bonos, ac tantæ integritatis, ut nihil omnino commiserint, quod Deo displiceat? Profecto solus Deus est cordium scrutator; hinc solus verus actionum æstimator. Propterea ii qui hominibus probi, & justi videntur, fortasse propter occulta peccata apud Deum justi haud erunt. Capite tertio libri primi monuimus, præstantissimos Ethnicorum Philosophos deficere in veræ justitiæ inquisitione; eorumque errores de finibus bonorum & malorum persecuti sumus; hoc autem loco meminisse sufficiat, esse homini mortali tot malis concupiscentiis illecto perdificile immaculatum se custodire; propterea quotidie ad Deum clamamus: Dimitte nobis debita nostra; qui & dimittit, si corde contrito id petimus. Verum in retundendis hisce in Deum, ejusque Providentiam contortis telis, ne Ethnicis quidem sua argumenta, rationesque evidentes defuere. „ Hominum malitia, inquit (a) „ Plutarchus, sæpe delitescit: humanum ingenium in „ mores, opiniones, legesque se conjiciens sæpe numero „ vitiis occultatis bona imitatur. At vero Deus non igno„ rat cujusque ingenium, & naturam, ut qui animam „ suapte natura magis quam corpus sentiat: Eoque notans „ eorum

(a) *Lib. de his qui sero a Numine puniunt.*

„ eorum levitatem atque imprudentiam, qui externis tantum intenti nihil a pueris distant. Plato ipse haud sibi constans Divinam Providentiam fassus est. Nam de hominibus verba faciens, sic (a) inquit: „ Deus ipse „ hominum Pastor & Custos dictus. In Phædone quoque idem Plato dicit Deum legumlatorem & vindicem; itemque librum scripsit de animorum immortalitate, de extremo judicio, præmiis pœnisve in altera vita, ex quibus omnibus ordo Divinæ Providentiæ componitur.

Iisdemque adductis rationibus refellitur, quod libro primo Historiarum scribit Tacitus: „ Non esse curæ Diis „ nostram securitatem, esse ultionem. Porro omnia, quæ fiunt, quæque fortuita videntur, summi Numinis legibus ac ratione reguntur; & addere sufficiat, quod libro supra citato de Providentia, scribit Seneca: Supervacuum est, inquit, in præsentia ostendere, non sine aliquo Custode tantum opus stare, nec hunc siderum certum discursum fortuiti impetus esse, & quæ casus incitat, sæpe turbari, & cito arietare: hanc inoffensam velocitatem procedere æternæ legis imperio, tantum rerum terra marique gestantem, tantum & clarissimorum luminum, & ex dispositione lucentium, non esse materiæ errantis hunc ordinem, neque quæ temere cojerunt, tanta arte pendere --- Ne illa quidem quæ videntur confusa & incerta, pluvias dico, nubesque, & elisorum fluminum ictus, & incendia ruptis montium verticibus effusa, tremores labantis solis, & alia, quæ tumultuosa pars rerum circa terras movet, sine ratione, quamvis subita sint, accidunt, sed suas & illa caussas habent non minus, quam, quæ alienis locis conspecta miraculo sunt. Hactenus Seneca. Hinc universæ nationes omnem prosperitatem a Deo se habere fatentur,

(a) *Polit. pag.* 175.

fatentur, qui cuncta vi sua temperat, humanique generis tutelam gerit. Hoc ipso corruit impia Plinii sententia (*a*) dicentis: „ Irridendum, agere curam rerum huma- „ narum istud, quicquid est, summum: anne tam tristi, „ atque multiplici ministerio non pollui credamus, dubi- „ temusve. Fortasse, inquam ego, incorruptos magistratus, justosque Principes pollui credemus, leges condendo humanæ societati probe accomodatas, delinquentes puniendo, populorumque curam gerendo? Profecto sicut delinquendi caussa ad legumlatorem referri non potest, & delinquentis culpa sit omnis, ita rationi consonum est, Deum nullo modo pollui posse turpitudine delinquentium. Irridendus quidem est ille, qui arbitratur, Deum omnium Creatorem & Dominum non debuisse hominum curam gerere, quum futuri essent desertores & peccatores: pollutus profecto est impietate, qui credit, dubitatve, Deum pollui posse hominum turpitudine.

Mirum quoque videtur Anaxagoram, & Platonem, Viros ingenio, & doctrina præstantissimos potuisse de Deo tam absurda tradere dicendo, miserum fore Deum, si opificis in morem onera subeat, solicitusque sit de mundo apparando. Ostendimus capite secundo libri superioris antiquissimorum Philosophorum communem sententiam fuisse de Deo Mundi Conditore, omniumque caussarum præstantissima; eademque persuasio reperta est apud omnes nationes; sed & Epicurus ipse fassus est, præstantissimam esse Dei naturam. Anaxagoras autem de mundi exordio verba faciens inquit: „ omnia simul erant, inde acce- „ dens mens, ea in ordinem reduxit. Plato in Timæo ait: „ Deum, cum mundum condere vellet, proposuis- „ se, ut optimum opus, & bonitatis suæ particeps conde- „ ret.

(a) *Histor. lib. 7.*

„ ret. Et libro tertio de legibus idem Plato fatetur „ Deum „ dediſſe leges hominibus ; & eſſe ultorem adverſus prævaricatores. Idem Plato, in crat. ſub finem, ad legum Divinarum humano generi latarum tranſgreſſionem, terreſtris Paradiſi ejectionem, omnemque, qua homo conflictatur, calamitatem refert. Alia quoque Ethnicorum Philoſophorum conſtans ſententia fuit, Deum dum vult, agere. Propterea appoſite Tullius (a) inquit : „ Nihil eſt, „ quod Deus efficere non poſſit, & quidem ſine labore „ ullo. Profecto ut Deus omnium cauſſarum præſtantiſſima dici poſſit, virtus & fortitudo in Deo talis eſſe debet, ut nihil in eo ad perfectionem deſideretur ; hinc nemo non videt, abſurdiſſimum eſſe, Dei virtutem, & fortitudinem, a reliquarum ſpecie diſſimilimam, ad exilis humanæ facultatis normam metiri. Verum ipſi Ethnicorum Philoſophi, ut capite primo libri ſecundi exhibuimus, inquirentes modum agendi cœleſtium Spirituum, quos Deos immortales vocant, in eam ſententiam abierunt, illos Spiritus, dum intelligunt & volunt, agere. Quanto igitur excellentius modus iſte agendi in prima Cauſſa concipi debet, quæ juxta communem notionem & rectam rationem definitur, eſſe aggregatum omnium perfectionum, ita ut nihil omnino addi queat. Idcirco quam injuſtum & impium ſit dicere, otiari Deum, aperte vides.

Studioſe modo inquirendum eſt de malorum hominum felicitate, quos dicunt adverſarii, conſtanti proſperitate frui potioribus hujus vitæ bonis. Errant quidem putantes, ad ſolidam felicitatem, cujus propria in animo ſedes eſt, ex ſceleribus unquam aliquos perveniſſe. Perſonata eſt illa felicitas, qua homines mali in hac vita potiuntur ;

(a) *Lib. 1. de N. D.*

tiuntur ; ſi enim diligenter eam inſpexeris, larvamque, quam præſefert, detraxeris, in iis quæ videntur bona, plurimum mali invenies, & agnoſces, ea eſſe ſuppliciorum futuri ſæculi initia. Nam utcumque bonis temporalibus mali homines affluant, intus miſerrimi ſunt, quia malefactorum conſcientia torquet. Videntur tranquillitatem habere, & bonis hujus vitæ æquo animo frui ; ſed non eſt felicitas, non eſt tranquillitas, ubi animus exagitatur obnoxiæ ſtimulis conſcientiæ. Profecto mirabile Divinæ Providentiæ opificium eſt in homine conſcientia, cui non licet fidem negare : hæc intus accuſat, teſtis eſt, judex ſontes condemnat, furialibus ſpectris terret, ultrix agitat, carnifex exanimat, ſemperque ſæva noxium animum perturbat. Unuſquiſque hujus veritatis in ſemetipſo teſtimonium irrefragabile habet, & Gentium Philoſophi eadem ſære de conſcientia tradiderunt. Socrates, in ſui Apologia apud Platonem „ conſcientiam appellat vocem brevem, „ quæ ad cor loquitur, monet, ſontes accuſat & damnat. Plutarchus in Commentario de his qui ſero a Numine puniuntur addit : „ Conſcientiam ipſam ſubire ſupplicii „ vicem: ſic malitia ſecum gignens id quod animum mor„ det atque vexat, non ſubſequentem, ſed in ipſo male„ facto præſentem pœnam habet. Et quemadmodum ma„ lefici, cum ad ſupplicium educuntur, quiſque ſuam ef„ fert crucem : ſic vitioſitas ad ſingula peccata ex ſeſe fa„ bricatur ſingula tormenta : ſolertiſſima opifex vitæ mi„ ſerabilis, & in qua præter turpitudinem, terrores multi, „ animique motus graves, pœnitentia, tumultuſque conti„ nentes inſint. „ Hæc ſunt, inquit Tullius oratione pro „ Roſcio, aſſiduæ domeſticæque furiæ. Seneca (a) ad„ dit: „ Mala conſcientia etiam in ſolitudine noxia atque „ ſolli-

(a) *Epiſt.* 40.

„ solicita est. Mali enim homines primas pœnas luunt angore conscientiæ, fraudisque cruciatu, suum quemque scelus agitat, & sua malitia animum terrore vexat. Tiberius culmine Imperii, & militari gloria rutilans, ceterisque omnibus hujus sæculi bonis affluens, laniatus terroresque suæ reæ conscientiæ pandit. Tiberii ad Senatum Tacitus litteras referens, his verbis (*a*) ille exorsus est: Quid scribam vobis P.C., aut quomodo scribam, aut quod omnino non scribam hoc tempore, Dii me, Deæque pejus perdunt, quam perire quotidie sentio, si scio: adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque præstantissimus frustra sapientiæ firmare solitus est, si recludantur Tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus, quando, ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis animus dilaceratur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quia tormenta pectoris, suasque ipse pœnas fateretur. Hactenus egregie Tacitus confirmat meam sententiam, detrahitque larvam, quam bona sæculi hujus præseferunt.

Ad alteram partem venio, qua Divinæ Providentiæ osores quærunt, cur sero improbi homines a Deo puniantur, quum ex adverso pœnæ statim sceleribus impositæ, futurorum sint inhibitiones facinorum. Moræ caussas affert Augustinus, qui sic (*b*) inquit: Eorum quoque (æternis suppliciis destinatorum) malitia juste utitur Deus, ut aliis mala ingerat temporalia. Nimis enim consilium Dei in abdito est, quo etiam malis bene utitur ad profectum bonum, etiam in hoc mirificans omnipotentiam bonitatis suæ; quia sicut illorum nequitia est, male uti operibus ejus; sic illius sapientiæ est, bene uti malis operibus eorum — Omnis enim malus, sic concludit Augustinus,

Ccc aut

(a) *Annal.* 6. (b) *Epist.* 59. & 70.

aut ideo vivit, ut corrigatur, aut ideo vivit, ut per illum bonus exerceatur. Neque defuerunt Ethnicis Philoſophis rationes refellendi oppoſita momenta, inter quos elucet Plutarchus, qui egregie hocce impiorum argumentum elidit, ubi ſic (a) adverſus Epicurum diſſerit: Quid eſt ergo, inquam ego, quod ex iis quæ Epicurus dixit, potiſſimum vos moveat; multa enim confertim, nihil ordine protulit homo, & alia aliunde petita, ira quadam & maledicendi ſtudio, interim exagitatus, adverſus Providentiam effudit. Tum Patrocles, mihi inquit, vel maxime tarditas & cunctatio Numinis in pœna malis irroganda res videtur eſſe gravis atque atrox, & nunc oratione iſtius quaſi rudis factus ſum, quod ad opinionem hanc attinet, atque novicius. Jampridem cum indignatione audiebam iſthuc Euripidis: Oreſta cunctatur, hæc quoque eſt natura Numinis. Enimuero nullam ad rem, minime autem omnium adverſum malos decebat Deum eſſe ſegnem, non ſegnes eos, aut qui ſuæ maleficentiæ diem producat, ſed qui celerrimis impetibus ab animi adfectionibus ad flagitia incitentur. Thucydidis eſt ſententia ultionem maleficio quamproxime adjunctam ſtatim viam intercludere iis, qui quam plurimum malitia bonos habente ſucceſſus utuntur. Nullum enim aliud debitum perinde, atque dilatio juſtæ vindictæ, injuria affectorum ſpes enervat, animoſque eorum dejicit; contra improbos ferocia & audacia augens. Sed ſupplicia ſtatim facinoribus impoſita, etiam futurorum ſunt inhibitiones maleficiorum, illiſque maxima ineſt conſolatio, quæ paſſos injuria reficiat. Sicut enim pœna illico peccatum inſequens, ictus eſt & compunctio, quæ corrigat, atque ad officium redigat: ita malus, ſi quoties aliquid delinquit, vapulet pœnaque impoſita reprimatur,

(a) *In Comment. de his qui ſero a Num. puniunt.*

tur, ſaltem tandem ad mentem redibit, metuque Dei humiliter ſe dimittet, eum præſto humanis actionibus atque affectibus intelligens eſſe vindicem, non qui in aliud judicium rejiciat tempus. At juſtitia ea, quæ paulatim, & ut Euripidi viſum, tardo pede & utcumque malis ingruit ob incertitudinem ac dilationem & inordinatæ vindictæ rationem a caſu potius, quam a Providentia pendere videtur, cum hoc pacto & juſtitia reddatur obſcura, & maliitiæ metus evaneſcat. Ita igitur inter alia huc ſpectantia arguit Plutarchus: Gravius enim eſt, quam de rebus muſicis imperitum muſices, aut de bellicis militiæ rudem verba facere, res Deorum & Geniorum velle perſpicere eum qui ſit homo, & tanquam artificis ſententiam artis ignarum opinionibus & probabilibus conjecturis inveſtigare. Nam cum perdifficile ſit homini plebejo conſilium medici deprehendere, quod ſecutus non ante ſed poſt ſectionem adhibuit, neque heri lavit ægrotum ſed hodie, certe de Deo non facile aliud quicquam firmum homo pronunciabit, quam eum, ut qui optime opportunum medendi flagitiis tempus habeat cognitum, medicamenti inſtar pœnam ſceleri cuivis imponere, neque eadem in omnibus magnitudinis menſura, neque eodem temporis articulo definitam: medicinam enim animæ, quæ juſtitia cognominatur, omnium artium eſſe maximam; præter ſexcentos alios etiam Pinardus teſtatur, Principem & Dominum omnium appellans Ariſtotechnam, ideſt artificium præſtantiſſimum: quippe juſtitiæ adminiſtratorem, qui jus habet definiendi, quando, quomodo, & quatenus quilibet malorum ſit puniendus. Quid ergo miremur, ubi humana ita difficulter a nobis intelliguntur, ſi non facile explicatu nobis eſt, quanam de cauſſa Dii peccantium aliis maturius, aliis ſerius ſupplicia imponant? Propterea Deus

 malis

malis interposita mora ac tarde pœnas infligit, non quod vereatur, ne accelerando supplicio erret; sed pœnitendi locum dari cunctatione puniendi. Atqui Deum credibile est, quamcumque vitio captam animam justo suo judicio aggreditur, ejus motus perspicere, sicuti ad pœnitentiam inflectuntur, tempusque correctionis largiri iis, quorum non extrema & incurabilis nequitia. Iis tempus vitia mutandi largitur: quod si persistant in vitiis, ipsos quoque punit; non enim periculum est ullum, ne ipsius manibus elabantur. Considera vero quam multorum hominum mores & vita fuerint mutata. Nihil enim præstantes naturæ exiguum efferunt, & ob acumen vehementia earum atque efficacia otiosa esse non potest. Sed quasi æstu fluctibusque jactantur, donec mores stabiles atque compositos sibi parent. Sicut ergo rudis aliquis agriculturæ nullo modo probaret locum, quem videret densa obsitum silva, agrestibus stirpibus, & multis feris, rivis, lutoque repletum: perito autem & judicandi gnaro, hæc ipsa virtutem molliciemque agri demonstrarent: sic multa inepta & prava magnæ naturæ primo efferunt; quorum nos asperitatem & aculeos initio non ferentes, putamus statim exscindi opprimique debere: qui vero melior est ratiocinator harum rerum, is ætatem tempusque præstolatur, quod rationi & virtuti auxilium fert, quo etiam tempore indoles suum profert fructum; quod utique non fieret, si omne peccatum pœna sequeretur: nimirum etiam Deus quibusdam malis tanquam carnificibus usus est ad sumendas de aliis malis pœnas: quod verum esse de plerisque Tyrannis arbitror. Quemadmodum enim fel Hiænæ, & Phocæ, aliorumque fœdorum animalium coagula aliquid habent ad morbos sanandos utile: sic nonnullis morsu & pœna indigentibus Deus injiciens Tyranni alicujus sævitiam implacabilem,

cabilem, aut magistratus molestam asperitatem, non ante id quod excruciabat ac turbabat sustulit, quam vitiosos morbo liberasset ac purgasset ubi supplicii ordo ad ipsos pervenerit. Hactenus peremtorie Plutarchus.

Demum alii queruntur de hujus vitæ brevitate, quos optime redarguit Seneca. Non est, (a) inquit, quod in exiguum ævi gignimur, quod hæc tam velociter, tam rapide dati nobis temporis spatia decurrant — Animalibus tantum naturam indulsisse, ut quina aut dena sæcula edurent, homini in tam multa ac magna genito, tanto citeriorem terminum stare. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocatur. Sed ubi per luxum ac negligentiam defluit, ubi nullæ rei bonæ impenditur; ultima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est: non accepimus brevem vitam, sed fecimus: nec inopes ejus, sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regiæ opes, ubi ad malum dominum pervenerunt, momento dissipantur: at quamvis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, usu crescunt: ita ætas nostra, bene disponenti multum patet. Quid de rerum natura querimur? Illa se bene gessit. Vita, si scias uti, longa est — Repete memoriam tecum, quando certus consilii fueris, quantus quisque dies ut destinaveras recesserit; qui tibi usus tui fuerit; quando in statu suo vultus, quando animus intrepidus; quid tibi in tam longo ævo facti operis sit; quam multi vitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes; quantum vanus dolor, stulta lætitia, avida cupiditas, blanda conversatio abstulerit, quam exiguum tibi de tuo relictum sit: intelliges, te immaturum mori. Quid ergo est

(a) *Lib. de brevit. vitæ.*

est in caussa? Tanquam semper victuri vivitis: nunquam frugalitas vestra succurrit. Non observatis quantum temporis transierit. Velut ex pleno & abundanti perditis, cum interim fortasse ille ipse, alicui vel homini vel rei donatus, ultimus dies sit. Omnia tanquam mortales timetis: omnia tanquam immortales concupiscitis. Audies plerosque dicentes: a quinquagesimo in otium secedam: sexagesimus annus ab officiis me dimittet. Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? Quis ista, sicuti disponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reservare, & id solum tempus menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quam serum est, tunc vivere incipere, cum desinendum est: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? Vestra mehercule vita, licet supra mille annos exeat, in arctissimo contrahetur. Videbis quemadmodum illos respirare non sinant vel mala sua, vel bona — magni, mihi crede, & supra humanos errores eminentis viri est, nihil ex suo tempore delibari sinere: & ideo vita ejus longissima est, cui quantumcumque patuit, totum ipsi vacavit. Maxima porro vitæ jactura dilatio est. Maximum vivendi est, expectatio quæ pendet ex crastino. Perdis hodiernum: quod in manu fortunæ positum est, disponis: quod in tua dimittis. Quantulacumque itaque vita abunde sufficit. Hactenus Seneca.

Alii, hoc est Sceptici nostri ævi, nihil de re tanta adstruentes, improvidorum mentes dubitationibus implent; impii autem sunt non tantummodo ii, qui hanc veritatem negant, verum etiam ii qui dubitant. Incredibile autem videtur, cum eos, qui obfirmato in impietatem animo impia dogmata promunt, tum eos, qui de hisce veritatibus dubitant, ita ab animo posse exscindere communem

de

de Divina Providentia notionem, quam ultro rationi ex Theologia populi Dei, & Ethnici perfecte consonam exhibuimus, ut conscientiæ laniatus, & ictus non sentiant, qui Divinæ Providentiæ munere cunctis mortalibus inditi sunt.

Profecto Deus hominum conditor, fuit quoque opifex solertissimæ conscientiæ, quam unusquisque experiundo fateri cogitur. Has assiduas domesticasque conscientiæ furias impii ceteris magis sentient, eorumque animos exagitando, intelligibili naturæ voce, injustam eorum defectionem condemnabunt. Igitur hoc ipso apparet intus in homine Divinæ Providentiæ testimonium; & in furialibus conscientiæ spectis opprobrii & supplicii sempiterni indicium. Ejuscemodi autem futuræ vitæ terrores non fuerunt prudentum hominum figmenta, ut capite sequenti tradituri sumus.

CAPUT VII.

Ad examen revocantur ac refelluntur impiorum commenta, quibus religionem reipublicæ caussa a sapientibus invectam fuisse pertinaciter contendunt.

AD evertenda firmissima fundamenta, quibus religio nititur, viderunt impii, nihil aptius fore, quam ostendere, eam non de Cœlis, Deo auctore profectam, sed hominum prudentum commentis ideo invectam, ut populi in officio continerentur; ut seu præmiorum spe in vita futura proposita, seu pœnarum metu incusso, societatis jura ejuscemodi spe aut timore inviolata servarent. Hinc nullum non movent lapidem, totisque viribus incumbunt, in religionis origine perquirenda, ut subinde deducere possint, non aliunde ejus initia petenda esse, quam ab humana institutione. Et sane plurima superstitionum genera, quæ apud Gentes vigebant, ortumque habuerant ab humana institutione, in caussa fuerunt, ut quidam in falsam hanc impiorum opinionem adducerentur; putantes non Divinitus constitutam religionem, sed in tempore, atque prudentum hominum opera natam fuisse, ut publicis utilitatibus inserviret. Polybius inter cetera sic (a) ait: „ Hoc restat, ut terroribus nec manifestis, & „ ejusmodi terribilibus figmentis vulgus cohibeatur. Id- „ circo videtur mihi veteres, nec temere, nec sine gravi „ caussa istas de Divis opiniones, & de pœnis apud Infe- „ ros in vulgus induxisse. Hujus item opinionis mentio „ apud Ciceronem reperitur. Quid? ii (b) inquit, qui dixe-

(a) *Histor. lib. 6.* (b) *Lib. 1. de N. D.*

dixerunt totam de Diis immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus sapientibus reipublicæ caussa, ut quos ratio non posset, eos ad officium religio duceret, nonne omnem religionem funditus sustulerunt? Quid Prodicus Chius? Qui ea, quæ prodessent hominum vitæ, Deorum in numero habita esse dixit, quam tandem religionem reliquit? Quid, qui aut fortes, aut claros, aut potentes Viros tradunt, post mortem ad Deos pervenisse, eosque esse ipsos, quos nos colere, precari, venerarique soleamus? non ne expertes sunt religionum omnium? Quæ ratio maxime tractata ab Euhemero est, quem noster & interpretatus & secutus est, præter ceteros, Ennius. Ab Euhemero autem & mortes, & sepulturæ demonstrantur Deorum: hactenus Cicero. Apud Arnobium in quincto sic legitur: „ Neque enim credendum est sine suis originibus hæc esse „ frustra, atque inania fieri, nec habere conjunctas primis „ institutionibus caussas. Originem vero caussasque cultus, de quo Euhemerus loquutus est, Minucius Felix in Octavio refert. „ Dum reges, inquit, suos colunt religio„ se, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, „ dum gestiunt eorum memorias in Statuis detinere, sa„ cra facta sunt, quæ fuerant assumta solatia: judicatum „ etiam facere hoc ad virtutem in viventibus magis exci„ tandam. Plures quoque fabellas, Halicarnasseo libro secundo referente, atque superstitiones ab antiquis politica ratione inventas fuisse adversarii dicunt: alias quidem ad humanarum calamitatum solamen: alias denique pro aliis utilitatibus, quarum cupiditate mortalium pectora incenduntur: alias ad abigendos timores, sedandasque animorum perturbationes.

Quum autem oppositum adversariorum momentum sit de re, quæ factum postulat, in medium proferunt ea

ſacra, quæ ab hominibus inſtituta videntur, ut ſubinde eliciant, omnem religionem ab hominum verſutia originem duxiſſe. Neque defuerunt impii homines, qui Moſem ipſum impoſturæ per turpiſſimam calumniam redarguentes, in ſancienda ob rationes politicas religione, auctoritatem Numinis magica factione obtentui ſumſiſſe, impudentiſſime contenderunt. Præterea ad probandum religionem fuiſſe prudentum opus, adducuntur ea, quæ a verſutis hominibus inſtituta cernuntur; inter cetera, quæ a Numa Romanorum Rege facta leguntur: „ Hic enim, „ inquit (a) Livius, clauſo Jani Templo, quum omnium „ circa finitimorum ſocietate ac fœderibus junxiſſet ani- „ mos, poſitis externorum periculorum curis; ne luxuria- „ rentur otio animi, quos metus hoſtium diſciplinaque „ militaris continuerat: omnium primus rem ad multitu- „ dinem imperitam, & illis ſæculis rudem, efficaciſſi- „ mam, Deorum metum injiciendum ratus eſt: qui quum „ deſcendere ad animos ſine aliquo commento miraculi non „ poſſet, ſimulat ſibi cum Dea Egeria congreſſus noctur- „ nos eſſe: ejus ſe monitu, quæ acceptiſſima Diis eſſent, „ ſacra inſtituere. Profecto hac ſimulandi arte plures Urbium primores, populorumque rectores, quos ſingularis doctrinæ, aut probitatis fama commendabat, ad cohibendos furentis plebis impetus interdum uti conſueverunt; tunc quidem ſequebatur populus ſapientum arbitrium, cum Deorum voluntatem ſe ſequi exiſtimaret. Ex his autem, ſimilibuſque monumentis colligunt impiæ opinionis Patroni, religionem omnem ab humana inſtitutione eſſe profectam.

Hac porro de re, ne veritatem cum mendacio miſceamus, videndum primum eſt de Moſe, Divino Viro,

(a) *Lib. I. Decad. I.*

ro, hoc eſt a Deo miſſo, qui palam & aperte in conſpectu Iſraelitici populi mirabilia prodigia fecit, quibus ſe divinitus miſſum comprobavit; propterea fraudi & impoſturæ locus eſſe non potuit, quum ipſi Iſraelitæ vocem Dei in monte cum Moſe loquentis audiverint. Neque eſt, quod quæ Moſes hac de re, & de præteritis ſæculis in ſuis Annalibus ſcripſit, in dubium voces, cum Iſraelitæ mendacii ipſum procul dubio redarguiſſent, niſi aut ipſi vidiſſent, ea revera geſta eſſe, quæ narravit, aut a majoribus ſuis ea accepiſſent quæ de mundi creatione, de primo homine, de Patriarcharum religione, ac reliquis omnibus, quæ in ſuis Annalibus Moſes ipſe narrat. Tantum vero abeſt, ut in aliqua parte adverſati ſint, ut potius ſumma priſcorum Hebræorum & incredibilis in obſervandis Moſaicis inſtitutis conſtantia quam in Judæis recentioribus quoque videmus, non aliunde derivata ſit, quam quod continuata ſucceſſione a majoribus ſuis acceperint, vera eſſe ea omnia, quæ Moſes ſcriptis mandavit, & ab ipſo geſta fuerunt. Profecto etſi Moſes leges varias, tum ad religionem cultumque Numinis, tum ad civilem ſtatum ſpectantes, Iſraelitis tradiderit, ipſam tamen religionem non iſtituit, quippe qua Iſraelitæ jam pridem imbuti erant, a primis ſuis Patriarchis accepta, & continuata ſucceſſione cuſtodita, quam Moſes juſſu Numinis variis inſtitutis, ritibus, cærimoniis, legibuſque, pro illius temporis ratione reſtauravit. Hoc loco referre ſufficiat clariſſimorum Ethnicorum teſtimonium; unde liquido apparet; Moſem haud inſtituiſſe religionem, ſed novos colendi Deum ritus: „ Moſes, inquit (a) Tacitus, quo „ ſibi in poſterum Gentem firmaret, novos ritus contrarioſ„ que ceteris mortalibus indidit. Strabo autem ſic (b) ait:

 „ Pro-

(a) *Annal.* 21, *lib.* 5. (b) *Lib.* 6.

„ Profanos Ægyptiorum mores exosum Mosem, collecta
„ ingenti piorum hominum multitudine concessisse in Ju-
„ dæam, illicque fixis sedibus, & sanctis Dei colendi ri-
„ tibus institutis, abjectoque potissimum & ejurato Idolo-
„ rum cultu, non tam vi & armis, quam pietate impe-
„ rium confirmasse. Plinius quoque fatetur (a) „ religio-
„ nem esse Mose longe antiquiorem. Ex hactenus dictis turpissima videtur calumnia impiorum adversus Mosem illata, quæ evidentius quoque ostendetur.

Religio sane in se spectata, commoda plurima reipublicæ, civilique societati adfert; præcipuus autem finis ejus ad æternam salutem refertur, quod negabit nemo, nisi religionis plane expers sit. Non diffiteor tamen exstitisse homines, qui commodis suis eam accomodaverint; sed hi, ut hoc ipso demonstrarunt, se indignos esse religiosorum Virorum nomine; ita nihil fraudibus egerunt, quod religioni, ejusque veritati aut præstantiæ damni esse queat: multo vero minus eam dominandi caussa aut inventam, aut inductam fuisse, inde colligi poterit. Illud quoque fatendum est, cultus superstitiosos ab humana institutione manasse; id autem veræ religioni nullo modo officere, ut proinde adversarii statuere possint, omnem religionem a prudentibus reipublicæ caussa fuisse invectam. Superstitio enim, ut luculenter probavimus, nihil aliud est, quam veræ religionis corruptio, quæ fit quibusdam additamentis, vanisque hominum commentis; hinc sponte fluit consecutio, veram religionem exstitisse antequam aliquid superstitiosum fuerit superadditum: mendacio quippe antecedit veritas, cujus illud est corruptio; neque corrumpitur, nisi id, quod sanum fuit; quæ quidem præcedens integritas corruptionis voce percipitur. Religio igitur apud Gentes erat

(a) *Lib. 30. cap. 1.*

erat immaculata, antequam fœdaretur ſuperſtitioſis hominum additamentis, quæ porro additamenta, ut in opere demonſtravimus, gradatim facta fuere; nec eodem tempore, neque eodem modo apud Gentes corrupta fuit religio, ut ſanis quoque corporibus, variis adfectionibus, morborumque diverſis cauſſis agitatis, evenire ſolet. Illud autem omnibus idololatris commune fuit, ut ſuperſtitiones ſuperſtitionibus adderentur ac taliter inter ſe, & cum antiqua religione varia ſuperſtitionis additamenta necterentur, ut rudibus populis antiquæ veræque religionis duratio appareret; immo putabant, in iiſdem additamentis præſtantiorem, efficacioremque reddi religionis uſum. Quum autem ſuperſtitioſæ inſtitutiones præſcriptione gauderent, quibuſdam eruditis Viris (ut loco ſupra citato inquit Cicero) viſum eſt idem eſſe, partem aliquam antiquarum inſtutionum tollere, ac omnem religionem eradicare: alii autem, teſte (a) Plutarcho, ſuperſtitioſa additamenta abominio habentes, ut hæc velut paludem evitarent, in impietatis præciptium inciderunt. Profecto in ſimulandis congreſſionibus ac colloquiis cum Diis immortalibus, a Chriſtianis Angelis Sanctis nuncupatis, vulgus utique a verſutis hominibus decipi potuit, quum interdum vere colloquia inter Angelos homineſque habita ſint; & de hoc commercio jam Gentium perſuaſionem exhibuimus, propterea nemo non videt, quam injuſtum ſit, ex ſimulatis cum Diis colloquiis conſecutionem elicere, omnem religionem ab humana inſtitutione callidorum hominum pendere, ortumque habuiſſe; religionis enim notio jam pridem alte inſiderat omnium animis, firma prius conſtantique perſuaſione imbutis, ſummum æternumque Numen voluntatem ſuam cœleſtium Spirituum

(a) *In Comment. de Superſt.*

tuum ministerio hominibus declarare, quod utique nisi ante creditum fuisset, frustra cum Diis commercia simulata apparerent. Nam in hisce simulatis colloquiis decipiendi mens elucet; quæ quidem spes ex ipsa populorum anticipata persuasione elicitur; hinc callidis versutisque hominibus haud difficile fuit, commodi sui, aut publicæ utilitatis caussa, pietatisque pretextu religione abuti; hoc autem ipso ostenditur, religionem veram fuisse apud antiquissimas Gentes, quæ gradatim corrupta fuit, ut capite secundo, & tertio hujus libri luculenter exhibuimus. Porro de Romanis loquendo, Romulus ipse, condita Urbe, designavit Templo Jovis fines. Verum antequam Roma condita esset de Amulio (a) proditum est, quod pulso Numitore fratre, Albanorum Rege, Rheam ejus filiam ad speciem honoris, ac pietatis caussa Amulius Vestalem legit, perpetuæque virginitati addixit, ut ejus Sacerdotii munere fungeretur, ne regno, quo potitus fuerat, alienæ prolis nativitate privaretur. Antiquissimam quoque omnium nationum religionem, moremque colendi Deum tradidimus; hinc perspicuum est, religionem longe multumque ante præcessisse, quam ea subdoli astutique abuterentur; & quidem tam ante præcessit, ut a mundi incunabulis ejus origo petatur.

Contendentibus autem recentiorem ejus esse ortum, eo quia Spiritibus bonis malisve, Heroibusque defunctis in tempore divini honores ab hominibus fuerint constituti, ultro assentimur. Ex hoc tamen haud erui potest, veram religionem inter humanæ cogitationis inventa esse referendam. Adversariorum enim munus est ostendere, omnem religionem ab hominibus sapientibus fictam fuisse: cujus omnino contrarium in contextu hujus operis demon-

(a) *Livius lib. 1. Decad. 1.*

monſtratum eſt, ſcilicet ſummi Numinis cultum omni ævo fuiſſe populo Dei & Ethnico communem, ejuſque originem non inveniri, niſi in prima mundi ætate; omneſque nationes in hoc quoque convenire; primos homines a Deo ipſo edoctos fuiſſe, rationemque tradidiſſe colendi ſui. Quum itaque regula hujus operis initio a nobis propoſita ſit, quod quidquid populo Dei & Ethnico commune videtur, & cujus origo non invenitur, niſi cum mundi incunabulis, id tamquam primum, & verum admittatur; propterea religio, ſive ſummi Numinis cultus, qui communis viſus eſt cunctis nationibus, ejuſque origo non invenitur niſi cum ipſius mundi primordiis, tamquam primus, verus, & a Deo ipſo præſcriptus eſt admittendus. Utut autem ſuperſtitioſus, aut idololatricus cultus apud Gentes latiſſime patuit, non tamen apud omnes iiſdem ritibus, neque eodem tempore, neque eadem ratione ab hominibus excogitatus auctuſque; hinc humanæ inſtitutionis apparet; propterea eundem cultum ſemper vera religio ejuravit & horruit: ex quibus ſponte ſequitur, ſervandum eſſe communem ſummi Dei cultum; ſuperſtitioſum, ſive idololatricum eliminandum, temporis, & humanæ cogitationis fetum.

Illud etiam animadvertendum eſt, non omnino verum eſſe, Deorum cultum a politica inſtitutione ortum duxiſſe; ſed tantummodo ab ea propagatum auctumque fuiſſe. Profecto vetuſtiſſimus malorum Spirituum cultus a ſacerdotibus, & Philoſophis derivatus eſt, opinantibus illos poſſe ſacrificiis, ſupplicationibuſque placari, & innoxios reddi. Cœlicolis autem, propter eorum excelſam naturam, magnaque beneficia ab ipſis humano generi præſtita, divini honores conſtituti fuerunt, ut eos ſibi Patronos, defenſoreſque conciliarent. Inſuper quum omnes nationes

tiones firmam semper persuasionem habuerint, de animorum humanorum immortalitate, de extremo judicio, de præmiis pœnisve in vita futura summumque Numen esse munificentissimum remuneratorem erga eos, quos pietas, & justitia cœlesti beatitudine dignos reddidit, factum est, ad excitandam quoque in mortalibus virtutem, ut divini honores identidem iis præstarentur, quos putabant, propter eorum heroicas virtutes post mortem Cælo locatos, & Cœlicolis consociatos, qui pro hominibus orarent, ac mortalium curam gererent; ut in contextu hujus operis uberrime demonstravimus. Ad evincendum igitur hujuscemodi cultus politicæ institutionis fuisse, illud in primis ab hostibus religionis ostendendum erat, persuasionem, quam ab initio Gentes habuere de Deo legum latore, ac vindice, de bonorum, malorumque Spirituum exsistentia, de humanorum animorum immortalitate, de judicio, præmiis pœnisve in altera vita paratis, ab humana calliditate fuisse profectam; manifestum quippe est, religionem, ac hosce cultus ab hac prævia persuasione pendere, quam absolute præcedere necesse est: quod tamen ab adversariis neutiquam factum est.

Quamquam autem his, quæ objecta sunt, abunde, ut opinor, responsum sit, propositisque difficultatibus satisfactum; adhuc tamen in iisdem diluendis amplius insistendum esse arbitror, ut magis magisque veritas elucescat, omni adversariorum fraude reserata, atque ambiguitate sublata. Ad quod præstandum repetenda sunt, quæ exhibuimus de Divino cultu, qui in interiorem & exteriorem dividitur; cultus enim exterior signum est interioris, qui in animo residet; ex utroque autem constat, quum exterior ab interiore procedat. Cultus interior oritur ex supra exposita persuasione, quam in totius operis contextu probare

bare studuimus, quæque ex iis ipsis adversariorum objectis evidentius confirmatur. Nam hoc ipso, ut ajunt, religionem a sapientibus reipublicæ caussa fuisse invectam, fatentur Gentium persuasionem de celsissimis principiis ac summis capitibus interiorem religionem constituentibus; proinde sponte fluit consecutio, plane commentitium esse, religionem ab humana institutione initia sumsisse, ea potissimum ratione, quod ea, quæ omnino supra sensus sunt, & ex quibus interior religio, ac cultus ratio omnis oritur, ad animos multitudinis nulla humana fraude descendere potuerint, ita ut ab omnibus nationibus tam firmiter crederentur. Hoc quidem certum est, quod si religio ab humana institutione originem duxisset, humanum genus in atheismi tenebris tandiu vixisset, quandiu in lucem religio prodiisset. Hoc posito, ab hostibus religionis lubet quærere, quonam modo, quave arte cunctis nationibus persuasum sit, summum aliquod sempiternumque Numen exsistere, cujus potentia universum hoc spectabile creatum sit; cujus sapientia, providentia, nutuque suo cuncta regantur; cujus justitia bonis præmia, supplicia malis hominibus, præsertim in vita futura, paraverit? Numquid humana ratio tam alta, tam abstrusa, recondita, & a sensibus quam longissime remota cunctis Gentibus suadere potuit? Numquid ad hæc omnia firmiter credenda coegit Principum potestas? Numquid sapientum versutia imperitos & rudes populos in hanc sententiam pertrahere valuit? Hæc autem omnia, ut inania sunt, ita facile refelluntur.

Profecto quod ad humanam rationem spectat, si tanti momenti esset humanæ mentis acies, ut per se altissima illa principia, summaque religionis capita percipere potuisset, & hoc pacto religio apud omnes Gentes propagata

fuiſſet, ac ſervaretur, immerito impii veram religionem inficiarentur, ſi has veritates, omnino rationi conſonas, mens ipſa humana detegiſſet, & nationibus cunctis tam ſolide inſtillaviſſet. Oppoſitum autem irrefragabilis experientia oſtendit, quum ii qui ſoli ſuo ingenio ſervire voluerunt, quique noſtro quoque ævo abdicata primigenia traditione, omnium Gentium conſenſione ſacrata, ſolaque humana ratione nixi ſe dant contemplationi, de rerum initiis, naturæque Divinæ attributis deliria maxima amplexati ſunt; tantumque abeſt ut hoc pacto humanæ mentis acies religionis aperuerit arcana, quum ex adverſo impia & falſa dogmata prodierint; & hujuſce rei teſtes ſunt adverſariorum dogmata, quæ a Philoſophorum animis eradicare inſtituimus, quæque e diametro religioni adverſantur. Profecto ſola humana ratione ſciri non poſſunt ineffabilis Naturæ Divinæ attributa, neque datum eſt ſcire, quid omnino ſit Deus; utpote quia Natura Divina humanæ mentis limites infinite excedat; inſuper noſtris luminibus hæc craſſa caro officit, ut non ſolum ſimpliciſſima & perfectiſſima Dei Natura ut in ſe vere eſt nequeat animi oculis intueri, verum etiam officit, ne aliorum Spirituum naturam, eaque omnia, quæ ad capita ſumma referuntur, perfecte inveſtigare valeamus; propterea non illorum tantum, qui ob ſtultitiam deorſum vergunt, ſed admodum etiam ſublimium ſummoque ſtudio in harum rerum indagatione verſantium errores, & diſſidia libro primo exhibuimus. Demus autem, ut nonnulli Philoſophorum arbitrantur, Viros ingenio præſtantiſſimos, & in pulvere litterario vitam ducentes, poſſe celſiſſima principia, & capita ſumma recto rationis uſu aperte percipere: quî fieri poſſet, ut arcana ſcientia recte philoſophantium, qui pauciſſimi videntur, ſi cum immenſa reliquorum hominum

num multitudine comparentur, in rudes populos descendere posset, ab omnibus amplecteretur, alte radices ageret, animos alliceret, ibique tali vi insideret, ut nulla impiorum ratio, nulla hominum violentia, nullus mortis terror vincere aut infirmare deinceps posset? Tanta porro & talis apud omnes Gentes vis est religionis; unde apertissime patet, tantum ac tam mirabile opus humanam rationem non potuisse perficere; quum immo ex adverso plurimi eorum, qui sola humana ratione duce se dederunt altissimarum rerum contemplationi, in tot absona & devia abierunt, ut merito Vellejus apud Tullium (*a*) „ eorum sententias vocaverit, miracula & portenta Philosophorum non differentium, sed somniantum: utque libro primo luculenter tradidimus.

Multo minus ad id idonea reputanda est Principum, sive Magistratuum auctoritas. Horum quidem potestas, quantumvis excellat, subditorum certe voluntates pœnarum terrore cogere potest, antiquatas autem communesque notiones ab animis eradicare haud potest; humana quippe vis voluntatem flectit ad aliqua agenda aut omittenda; at intellectum redigere in servitutem nequaquam munus est humanæ auctoritatis, quemadmodum omnium temporum experientia docet, ut optime animadvertit Petrus Garzonus parte secunda libro decimo. Perlucidum hujusce veritatis exemplum perhibent impii nostri ævi, qui subdole pœnarum metu exteriorem patrium cultum exercent; utque de priscis testatur Tullius, qui sic (*b*) inquit: „ Reliqui enim Epicuri calliditatem imitantes, „ qui non magnopere de Diis immortalibus pugnabat, „ tantummodo negare eos non audebat, ne quid invidiæ „ aut criminis subiret.

(a) *Lib. 1.* (b) *Lib. 3. de N. D.*

Sequitur ut disquiramus, an a versuta decipiendi arte ortum habuerit religio. Quoniam, inquiunt adversarii, falsæ religiones ab humana institutione prodierunt, dicendum quoque est, omnem religionem fictam esse ab hominibus sapientibus reipublicæ caussa. Veruntamen quis non videt, inutiliter ista afferri ad subvertendum veræ religionis systema? Superstitiosa quidem additamenta, ac vana commenta, quæ pietatis speciem præseferunt, patula aure audit & sequitur vulgus; tum maxime quum putat augeri cultum, quem a majoribus accepit. Superstitionem itaque rudes populi facile amplectuntur, quoniam veræ religioni proxima est, eamque imitatur; neque aufert quod primum in mente & moribus anticipatum erat, sed solum commentitia addit; quantum autem facile superstitio obrepat, atque in homines se insinuet enucleate exposuimus capite tertio hujus libri, quum omnium corruptionum exordia parva & obscura sint; hinc modicum superstitionis fermentum paulatim, & gradibus quibusdam totam religionis massam fœdare potuit: transitus vero de impietate ad pietatem sub aliqua proximitatis specie fieri nequit, quum delenda sint ea omnia, quæ ante in animis insederant, novaque substituenda prioribus notionibus omnino adversantia; propterea nulla calliditas sive fraus excogitari potest, quæ omnes nationes ab atheismo avocare potuisset, & in eumdem religionis pietatisque consensum traduceret.

Illud quoque accedit, in quo plurimum firmitatis atque roboris inesse videtur. Fingamus, disputationis gratia, in toto terrarum Orbe nunc atheos esse homines: ab iisdem quæro, num aliqua fraus sive calliditas humana tantum virium habere posset, ut omnes nationes celsissima principia, & capita summa firmiter amplecterentur; &

obtine-

obtinere, ut abjectis notionibus, quas comprehensas habent animo, relictisque majorum traditionibus, moribusque quibus assueverunt, rebus nobis & a sensibus longissime remotis aures præbeant? Quod an fieri possit, ii ipsi judicent, quorum mentes impietatis præjudiciis occupatæ sunt; quique nec Philosophorum rationibus, neque cœlestibus doctrinis, prodigiisque ab impietate revocantur; negant enim cœlestium Spirituum exsistentiam, itemque vaticinia, & miracula proscribunt: unam tantum esse in rerum natura substantiam dicunt, & hanc substantiam esse materiam; res vero in quibus varie est & multiplex naturæ facies, nihil aliud esse, quam modos adtributorum naturæ naturantis, quæ multimodis tantum adfecta & modificata perpetuo sese fundit ac pandit, diversasque in figuras se porrigit; & quæ varia apparent esse ludificamenta oculorum autumant; virtutemque Dei creandi ex nihilo, ejusque Providentiam negant; propterea excusso omnis religionis principio, quis non videt, neque simulatis cum cœlestibus Spiritibus colloquiis, quorum exsistentiam non credunt; neque magicis factionibus, quæ omnia putant esse solius imaginationis fetum, & ludificamenta oculorum. Igitur nulla humana ars sive fraus idonea videtur ad revocandum ab impietate humanum genus, facta suppositione quod in atheismi tenebris versaretur. Præterea omnibus notæ sunt inter sese perpetuæ nationum discordiæ & inimicitiæ; neque apud omnes eadem est regiminis forma, ita ut si quis animo repetat Gentium monumenta, eaque studiose scrutetur, fateri cogetur, tantam in singulis hominibus sententiarum dissimilitudinem, & tam varios animorum esse motus, ut in hac vita versari sine aliqua vel occulta, vel aperta, & interdum acerba dissensione vix possint ii, qui optimam sibi proposuerunt vitam. Hinc ad

varia

varia & sæpe monstrosa & nefaria hominum sensa respiciens Socrates, (a) inquit: „ Qui possim? Quum homines „ universi convenire non possint, nec eodem sermone „ utantur.

Profecto si dicta universalis conversio ab impietate ad religionem qualibet humana arte fieri non posset hoc ævo, in quo cum omnibus nationibus viget consuetudo; multo minus antiquitus perfici, immo nec attentari potuisset. Nam ante inventum magneticæ acus usum, plurimæ nationes, immenso maris spatio sejunctæ, veteribus inter sese omnino ignotæ erant, ut capite septimo libri secundi enucleate tradidimus; sed alii quoque populi, qui in hoc quem incolimus Orbe, continebantur, adeo inter sese incogniti erant, ut nulla inter ipsos esset consuetudo; frugalitas enim illorum temporum fecit, ut alienas opes non adamarent, idcirco negotiationibus cum finitimis populis non gauderent, nec ullus ad Gentes diversæ linguæ commearet. Hoc loco referre sufficiat, quod scribit Tacitus libello de populis Germaniæ: „ Nuper, inquit, tamen co„ gnitis quibusdam Gentibus, ac Regibus, quos bellum „ aperuit. Additque Plinius, tempore T. Vespasiani, cui suam inscripsit Historiam, de Germania his (b) verbis: „ Nec tota percognita est. Demum his aliisque populis detectis apud omnes eadem celsissima principia, & capita summa, ex quibus sponte fluit religio, reperta sunt, ut in contextu hujus operis uberrime demonstravimus, hoc est de uno summo Deo, Universi conditore, ac moderatore, de humanorum animorum immortalitate, de judicio, præmiis pœnisve in vita futura, de Spiritibus bonis malisque, de primo homine, de terrestri Paradiso, de illius post lapsum infelicitate, de cultu Dei, de portentosa totius

(a) *Lib. 4. apud Xenophontem.* (b) *Lib. 4. cap. 14.*

tius Orbis innundatione, de matrimonio, de Divinis naturæque legibus, deque aliis, in Mosaicis Annalibus descriptis, quæ a Deo repetenda sunt, tradente illa homini primo, a quo deinceps per singulas ætates, ad nostram usque, prorsusque naturali traditione manarunt. Quantumvis enim supra primigeniam traditionem plures errores a Gentibus accumulati sint, basis tamen religionis nullo defuit sæculo; hujusque sanctissimæ traditionis ope teterrima impiorum monstra jugulantur.

Ex hactenus dictis liquido apparet, religionis fundamenta non potuisse sive humana mente, sive calliditate prudentum architectari; & multo minus in omnium Gentium animis solide firmari. Præterea admirabilis illa humani generis conversio, quæ ponitur ab adversariis ab atheismo ad religionem, quum sit de re quæ factum postulat, haud dubia tam stupendæ mutationis vestigia reliquisset in Gentium Historiis, aut saltem traditionibus. Attamen ubi sunt hæc monumenta, non inquam aperta, sed tantummodo adumbrata; non omnium dico Gentium, sed alicujus nationis, ex quibus adversarii evincere possint, humanum genus, aut Gentem aliquam ab atheismo ad pietatem fuisse conversam? Quum autem nulla hujusce rei monumenta ab impiis in medium proferantur, aut exstent sive in Historiis, sive in cujuslibet nationis traditionibus, consequens est irrefragabili inductione, plane commentitia esse impiorum effata, & frustra laborare, ventosque verberare, dum talia jactant. Procul dubio adversarii monumenta desiderata in medium protulissent, si invenire potuissent, ex quibus eorum assertio, quæ est ex historicarum numero, comprobaretur; propterea impiorum dicta ad fabulas jure ac merito demandanda sunt. Mirum quippe non videbitur si adversarii ostendere nequeunt tem-

pus,

pus, in quo ortum habuerit religio, quum temporis non sit *filia*, neque humanæ cogitationis inventio, sed a Deo ipso constituta, & homini primo tradita, continuataque successione parentum ad filios apud omnes nationes propagata videtur, ut in contextu totius operis probare studuimus. Inter antiquos Plinius, impietate pollutus, studiose religionis originem conatus est investigare, & usque ad antiquissimum Zoroastrem, quem Mose longe antiquiorem fatetur, pervenit. Originem magicæ artis disquirit quam (a) fraudulentissimam artium appellat „ sine dubio, inquit, illic ortam in Perside a Zoroastre, quæ addidit vires religionis. Sua autem spe frustratus inveniendi religionis originem, sic concludit: „ Quid ipse ego „ hanc memorem artem, Oceanum quoque transgressam: „ & ad inane naturæ provectam in Britanniam; quæ hodie eam attonite celebrat tantis cærimoniis, ut dedisse „ Persis videri possit. Adeo in toto mundo consensere, „ quamquam discordi, & sibi ignoto. Profecto Plinius frustra laboravit, ut religionis originem invenire posset: neque quilibet alius diligentissimus antiquitatis scrutator id præstare potuit; hinc ii ipsi testes facti sunt propositæ veritatis, quod scilicet omnes Gentes inter sese quoque discordes, & ignotæ una eademque mente de religione consenserint, cujus origo non invenitur, nisi cum ipsius mundi incunabulis. Immo tantum abest, ut apud Gentes cum veteres tum recentiores vestigia aliqua inveniri queant, ex quibus erui possit, religionem ab arte sive fraude humana fuisse invectam, quum ex adverso apud omnes populos continuata parentum ad filios traditione vigeat firmissima persuasio, Deum ipsum, ac cœlestium Spirituum ministerio primos humani generis Patriarchas docuisse, & tra-

(a) *Lib.* 30. *cap.* 1.

tradidisse leges, & rationem colendi sui, ex quibus omnibus hominum officia constituta cernuntur; hinc cunctæ nationes fatentur, a Deo jus Divinum & Naturale originem duxisse, ut capite primo & tertio libri secundi enucleate demonstravimus: neque aliter nisi Deo auctore, omnis veritatis fonte, arcana hæc & celsissima documenta ad cunctorum populorum animos potuissent descendere, & tam solide in mentibus firmari, ita ut persuasio isthæc superet omnem scientiam. Illud autem quod inquit Plinius de magia „ quam fraudulentissimam artium appel„ lat, in Perside ortam a Zoroastre, quæ addidit vires re„ ligionis, ex parte verum est, & ex parte commentitium. Magia quidem fraudulentissima artium est, & Varronis quoque testimonio, orta in Perside, additque a Persis in Italiam fuisse allatam, quam vocat hydromantiam; in aqua enim videbant imagines Deorum, vel potius ludificationes Dæmonum, ut capite quinto hujus libri exhibuimus: unde turpissime fœdata fuit religio, non autem magia addidit vires religionis, ut somniat Plinius. Neque mirum videbitur, si nonnullorum oculi mentis cæcutire videntur in meridie; scriptum (a) est enim: „ Considera „ opera Dei, quod nemo possit corrigere, quem ille „ despexerit.

Atque hæc sunt, quæ ad demonstrandam necessitatem, veritatem, & durationem primigeniæ traditionis, & ad recidendos omnes impiorum nodos, exquisita decipiendi arte dispositos, potiora mihi visa sunt. Id autem, quam feliciter præstiterim, non audeo dicere; constanter quidem ac pro viribus certe. Profecto traditio isthæc, Divinum veluti sydus, altum perpetuo tenet, atque sæculorum omnium suffragio, quasi aquarum mole fertur, ne-

(a) *Ecclef. cap. 7.*

que adhærescit scopulis inbecillium disputationum nostrarum; admissa enim sacra doctrina a primæva Numinis traditione profecta, quæ hominum mentes allicit & illuminat ad ea perspicienda, quæ tenebris obducta erant, desinit humanus animus fluctuare super Divinæ Naturæ attributis, rerum initiis, animorumque nostrorum vita sempiterna, & super Juris Divini & Naturalis Origine; utpote quæ habenda est inter subsidia naturæ, ab optimo Creatore homini primo constituta; ab hoc filiis & nepotibus commendata accurato traditionis magisterio, ut posteri, non disquisitione naturæ, sed narratione majorum illam ediscerent, perficienda semper, delenda aut mutanda nunquam. Ea ipsa est, quæ animum format, vitam disponit, actiones regit, agenda vel omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium rectum dirigit cursum: sine qua nemo, quantumvis excellat ingenio, securus; humi enim repunt quotquot ab hac primigenia traditione recedunt; & in absona deviaque abeunt, ut libro primo uberrime demonstravimus; utque sapientes cordatique Viri cognovere; unde quoque processit certissima humanarum actionum regula, atque discrimen, & supra hanc basim conflatæ sunt omnes societates, ita ut unusquisque scire potest, quid Deo, sibi, aliisque debeatur. At traditionis hujus indolem altius excutienti liquido patebit, in ea mire concinere partes omnes, quas hucusque ad stabilienda Juris Divini ac Naturalis principia quæsivimus; & addere mirum quantum vires humanæ rationi, ut hac duce homo aperte videat inter humana & Divina rationem connexi; ita ut extra naturæ cancellos minime egressus, exitum reperiat intricatissimi labyrinthi illius, quem tot mortalium de jure primo dicundo sententiæ innumeris ambagibus intercluserunt. Igitur

tur

tur jus Divinum ac Naturale ſupra duas firmiſſimas columnas, inter ſe nexas fulcitur, hoc eſt Divinam primigeniam traditionem, omnium populorum conſenſione ſacratam, rectamque humanam rationem: Nam a Divina traditione orta eſt omnium Nationum perſuaſio; a ratione autem ſcientia, quæ ex utraque conflatur, ſcilicet Divina traditione, ac recta ratione; agnoverunt quippe contemplativi ſapientes, eſſe certiſſimæ rationi ſubnixa, quæ traditione acceperunt.

Sed jam utriuſque Hemiſpherii regionibus mente peragratis, omnium nationum religionibus, moribus, inſtitutiſque attente exploratis, contrahenda ſunt vela diſputationis. Demonſtravimus enim in decurſu totius operis ea omnia, quæ vera religio tradit de ineffabili Natura ſummi Numinis, deque mundi ortu, atque animorum humanorum immortalitate, nec non de judicio, præmiis pœniſve in vita futura, ea, inquam, omnia, & quæ cum iis conjuncta ſunt alia, Dei populo, atque Ethnico eſſe communia. Itaque cum ea juxta poſtulatum noſtrum, quæ omnibus nationibus communia ſunt, tamquam prima & vera ſint admittenda, jure nobis concludere licet, ſumma illa rerum capita, in quibus hactenus verſati ſumus, prima omnino ac vera eſſe habenda.

Ceterum ut ædificium molienti ſatis non eſt, ſaxa, ligna, ferramenta, & quæ ſunt uſui alia parare, ſed præterea opus eſt artificium manibus, quæ propoſito exemplari rebus in diſponendis collocandiſque ſubſerviant; ita mihi in hac diſſertatione concinnanda non tam laborandum fuit, ut multa & varia congererem, quam ut ea diſponerem, & ex rerum copia non ſine delectu collecta opus exſurgeret aptum ſibi undique & cohærens, in quo humani generis hiſtoriam quiſque poſſet cognoſcere, ſuis rationum

momentis diductam, & confirmatam. Id num consecutus sim aliorum esto judicium; equidem quod in me fuit conatus sum. Ea autem quæ scripsi, qualiacumque sint, vehementer benevolos Lectores rogo obtestorque, ut æqui bonique faciant. Itaque post longam & laboriosam peregrinationem itinere confecto, portum quietis ingressi, modum operi impono; & in rem meam Augustini verba usurpare audeo. Si aliquid vel incautius vel indoctius a me positum est, quod non solum ab aliis, qui videre id possunt, merito reprehendatur, verum etiam a me ipso, quia & ego saltem postea videre debeo, si proficio, nec mirandum est, nec dolendum, sed potius ignoscendum, atque gratulandum, non quia erratum est, sed quia improbatum. Nam nimis perverse se ipsum amat qui & alios vult errare, ut error suus lateat. Profecto si rationi perspicuæ infirmus humanæ consuetudinis sensus non auderet obsistere, sed doctrinæ salubri, donec Divino adjutorio, fide pietatis impetrante, sanaretur, non multo sermone opus esset, ad convincendum quemlibet vanæ opinionis errorem, his qui recte sentiunt, & sensa verbis sufficientibus explicant. Nunc vero, quoniam ille est major & tetrior insipientium morbus animorum, quo irrationabiles motus suos, etiam post rationem plene redditam, quanta homini ab homine debetur; sive nimia cæcitate, qua nec aperta cernuntur; sive obstinatissima pervicacia, qua & ea, quæ cernuntur, non tamen feruntur, tamquam ipsam rationem veritatemque defendunt: fit necessitas copiosius dicendi plerumque res claras, velut eas non spectantibus intuendas, sed quodam modo tangendas palpantibus, & conniventibus offeramus. Et tamen quis disceptandi finis erit, & loquendi modus, si respondendum esse respondentibus semper existimemus? Nam qui vel

non

non possunt intelligere quod dicitur; vel tam duri sunt adversitate mentis, ut etiamsi intellexerint, non obediant: respondent (ut scriptum est) & loquuntur iniquitatem, atque infatigabiliter vani sunt. Quorum dicta contraria si toties velimus refellere, quoties obnoxia fronte statuerint, non curare quid dicant; quam sit infinitum, & ærumnosum, & infructuosum vides. Quamobrem nec te ipsum, nec alios, quibus hoc opus nostrum in Christi caritate liberaliter servit, tales scriptorum meorum velim Judices, qui responsionem semper desiderant; cum his quæ leguntur, audierint aliquid contradici; ne fiant similes earum mulierculum, quas commemorat Apostolus, semper discentes, & ad veritatis scientiam nunquam pervenientes. Videor enim mihi, adjuvante Domino, debitum hujus operis reddidisse. Quibus parum videtur, addant ipsi id quod deesse autumant: quibus autem nimium est, mihi ignoscant: quibus vero satis est, non mihi, sed Deo gratias mecum gratulantes agant.

FINIS.

IN-

INDEX
RERUM NOTABILIUM
Quæ in hoc Opere continentur.

A

Ani-

Bac-

B

C

Cor-

D

Eccle-

E

F

G

H

I

L

M

Ma-

Mora-

N

Occi-

O

P

Prin-

R

S

T

V

Z

FINIS.

